

ลิลิต นารายณ์สิบปาง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY
3961129861

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961129861

๑๕ กรกฎาคม

วันที่ 9 170132.
เลขทะเบียน 0245
เลขหมู่ ๐๗
๑ 171/๑
2521

ลลิตนารายณ์ลีบปาง

สมเด็จพระสังฆราช

พระราชทาน

พลอากาศเอก พระปรีช ธรรมกุล
มอชให้สมเด็จพระสังฆราช

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉานปนกิจศพ

นางจรุงผิว ฉันทพาทไพธรรมา (จรุงผิว สิงหะ)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

สงฆ์วัดมกุฏกษัตริยาราม

**ลิตินารายณ์สิบปาง
พระราชนิพนธ์**

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เลขหมู่หนังสือ ๘๘๕.๘๑

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๖

**สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายาในรัชกาลที่ ๖
โปรดให้พิมพ์ในงานฉลองพระชันษาครบ ๒๑ พรรษาบริบูรณ์**

พิมพ์ครั้งที่เก้า ๓,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๒๑

**ในงานฉานปกิจศพ
นางจรงผิว ฉันทพาทีไพเราะ
(จรงผิว สิงหะ)**

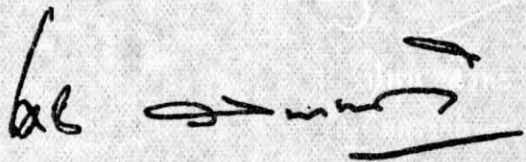
คำนำ

ในงานสถาปนากิจศพ นางจรุงผิว ฉันทพาทไพเราะ (จรุงผิว สิงหะ) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กำหนดวันที่ ๒๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ นางสาวประทุม สิงหะ ผู้เป็นธิดาได้มาแจ้งแก่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรว่า มีความประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่องลิลิตนารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินยอมอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือลิลิตนารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เนื้อเรื่องกล่าวถึงการอวตารปางต่างๆ ทั้งทำนผู้อ่านจะศึกษาความเป็นมาและหลักฐานต่างๆ ของหนังสือเรื่องนี้ได้จากพระราชนิพนธ์คำนำในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้อัญเชิญมาพิมพ์ไว้ตอนต้นเรื่องแล้ว

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เจ้าภาพได้เรียบเรียงประวัติ นางจรุงผิว ฉันทพาทไพเราะ (จรุงผิว สิงหะ) ผู้วายชนม์ให้พิมพ์ไว้ต่อกจากคำนำนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศิกัศิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่นางจรุงผิว ฉันทพาทไพเราะ (จรุงผิว สิงหะ) และได้ให้พิมพ์หนังสืออันมีค่าแจกเป็นกุศลวิทยาทาน ขออำนาจกุศลทั้งปวงนี้ จงเป็นพลบ่ปัจจัยลดบันดาลให้ นางจรุงผิว ฉันทพาทไพเราะ (จรุงผิว สิงหะ) ผู้วายชนม์ประสบแต่อิฏฐคุณมณูญผล เสวยสุขสมบัติในสัมปรายภพสมกัมโนปนิธานของเจ้าภาพจงทุกประการ เทอญ.

(นายไช สวานนท์)

อธิบดีกรมศิลปากร

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์

๖ ธันวาคม ๒๕๒๐

คำนำ

ในการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ ซึ่งกำหนดวันเสาร์ที่ ๒๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม นี้ นอกจากเรื่องลิลิตนารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นส่วนของคุณทุกคนแล้ว ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์เรื่อง ปัญหาพระยามลิณทิตน์ ฉบับของกรมศิลปากร และ ปกิณิกทาน แจกเป็นส่วนของคุณเจ้าด้วยอีก ๒ เล่ม ทั้งนี้เพื่อสนองพระคุณของคุณแม่ โดยเห็นว่าท่านรักใฝ่สนใจในพระพุทธศาสนา และหนังสือปัญหาพระยามลิณทิตน์ เป็นอรรถาธิบายในปัญหาทางพระพุทธศาสนาอย่างยอดเยี่ยม มีค่าควรแก่การอ่านสำหรับผู้สนใจในทางนี้ด้วยเล่มหนึ่ง

คุณแม่ของข้าพเจ้าไม่ได้มีโอกาสเข้าเล่าเรียนศึกษาในโรงเรียนใด ๆ เลย มีความรู้เพียงอ่านออกเขียนได้ โดยคุณของท่านสอนให้เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ท่านสามารถจดจำหรือกรอกร่องของวรรณคดีไทย ว่าปากเปล่าได้เป็นเล่ม ๆ และรู้รสความไพเราะ งดงาม และลลาของภาษาอันสูงนั้น ทั้งท่านยังสามารถจดจำสุภาษิต คติโบราณ ถุกษยาม ซึ่งกรอกร่องอย่างไพเราะ ได้มากมาย เป็นที่ฟังของลูกหลานในวิชาความรู้อันศึกษาเหล่านั้น ข้าพเจ้าเองจดจำไว้จากท่านได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และได้เขียนไว้ในหน้าเทอดพระคุณคุณแม่แล้ว และด้วยเหตุที่เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่สนใจในการหนังสือชั้นสูงอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าจึงได้พยายามเลือกจัดพิมพ์หนังสืออันเป็นบทหรือกรอกร่องเช่นลิลิตนารายณ์สิบปางนี้ ส่วนปัญหาพระยามลิณทิตน์ ก็เป็นความรู้นละเอียดปราณีต สมควรแก่ผู้มีนัยมองอันเลิศเช่นท่าน ดังนั้น หากจะได้รับบุญกุศลใดจากการพิมพ์หนังสือนี้ ข้าพเจ้าก็ขอทิศแด่คุณแม่ ขอคุณคุณบุญได้เป็นปัจจัยลดบันดาลให้คุณแม่ของข้าพเจ้าประสบแต่ความสุขสวัสดิ์ สถิตยสถานอยู่ในสรวงสวรรค์ เสวยสุขสมบัติอยู่ชวกาลนาน เทอญ

อนึ่ง โดยเหตุที่เล่มหนังสือลิลิตนารายณ์สิบปางมีความหนาอยู่แล้ว บรรดาคำไว้อาลัยและรูปถ่าย จึงได้นำไปพิมพ์รวมไว้ในหนังสือปัญหาพระยามลิณทิตน์ เพราะเนื้อเรื่องน้อยกว่า ขอท่านผู้อ่านได้โปรดทราบตามนด้วย

ป.ร. ม. สิงหะ

(ปทุม สิงหะ)

๒๑ มกราคม ๒๕๒๑

นางจรุณีว ฉันทพาทไพเราะ
(จรุณีว สิงหะ)

ชาติะ พฤษ์สบัติ ๔ กรกฎาคม ๒๔๓๒
มรณะ ศุกร์ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๒๐
สิริรวมอายุได้ ๘๗ ปี ๘ เดือน ๒๐ วัน

ประวัติคุณแม่

นางจรุงผิว ฉันทพาทไพเราะ

(จรุงผิว สิงหะ)

เกิด พุทธศักราช ๒๔๓๒
ที่บ้านเลขที่ ๒๓ ถนนอรุณอมรินทร์ (บ้านข้าวเกรียบ) ธนบุรี
(ปัจจุบัน คือบ้านเลขที่ ๒๕ ถนนอรุณอมรินทร์ ตำบลศิริราช อำเภอบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร)

นามบิดา นายสง มหาสันทนะ
นามมารดา นางชุ่ม มหาสันทนะ
นามปู่ ชุนสุนทร (โต มหาสันทนะ)
นามย่า นางสุนทร (เอม มหาสันทนะ)
นามตา นายกลั่น
นามยาย ท้าวทองกีบม้า (ไผ่)

นามพี่น้องร่วมบิดามารดาซึ่งถึงแก่กรรมหมดแล้ว

๑. น.ส. เผือก มหาสันทนะ
๒. อ๋ามาตย์โท พระศรีปริญา (ล้วน มหาสันทนะ) เนติบัณฑิต
๓. นางจรุงผิว ฉันทพาทไพเราะ (จรุงผิว สิงหะ)
๔. นางพนมเนนิช (ชุ่ม มหาสันทนะ)
๕. อ๋ามาตย์โท พระอนุบาลสกลเขตต์ (สัน มหาสันทนะ)

พี่น้องร่วมบิดามี ๑ คน คือ นางผวน สิงหะ ถึงแก่กรรมแล้ว

การสมรส

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้สมรสกับ พันเอก พระฉันทพาทไพเราะ (จรัส สิงหะ)

ในการสมรสนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
(ผู้ประทานนามสกุล สิงหะ) ได้ทรงพระกรุณาเสด็จมาประทานน้ำสังข์ ณ ที่บ้าน ต่อมาได้ทรง
รับไหว้ และประทานเข็มกลัดจารึกอักษรว่า "ทรงยินดี"

นามบุตรี

๑. นายสุนทร สิงหะ (รับราชการ) สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
๒. พลเรือเอก กวี สิงหะ (รับราชการ) เลขาธิการสภานโยบายแห่งชาติ
รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด
๓. นางสาวประทุม สิงหะ (ธรรมศาสตร์บัณฑิต) ทนายความ
๔. พันเอกปรีชา สิงหะ (รับราชการ) หัวหน้ากองรักษาความปลอดภัยกรมข่าว
ทหาร
๕. นางปัทมา ไสภณ (อักษรศาสตร์บัณฑิต) อาจารย์โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ
ประโยคक्रमมัธยม,
คุรุศาสตร์บัณฑิต
๖. นายนิพนธ์ สิงหะ (รับราชการ) อัยการจังหวัดพิจิตร
กรมอัยการ
๗. นายทวีพันธ์ สิงหะ (รับราชการ) หัวหน้ากองการเจ้าหน้าที่
กระทรวงการต่างประเทศ

การศึกษา

คุณแม่ไม่เคยเข้าเล่าเรียนในโรงเรียนใดเลย ท่านเพียงแต่อ่านออกเขียนได้ โดยคุณพี่คนใหญ่ของท่าน คือ คุณบัวเผือก เป็นผู้สอนให้วันละเล็กน้อยในเมื่อมีเวลาว่างจากการทำงานบ้าน แต่โดยที่คุณบัวเผือก (ผู้ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเองทั้งหมด) เป็นผู้ที่มีอัจฉริยภาพยอดเยี่ยมในทางอ่านหนังสือและร้อยกรอง คุณแม่จึงสามารถรับการถ่ายทอดโดยฟังคุณบัวอ่านจนจดจำไว้ได้เป็นเล่ม ๆ และนำมาสอน มาท่องและมาพูดให้ลูกหลานฟังได้ตลอดชีวิต ดังที่ผู้เขียนจะได้ยกมาเขียนเทอดพระคุณของท่านต่อไปจากประวัตินี้

บรรพบุรุษ

คุณแม่ได้เล่าว่า บรรพบุรุษทางมารดาของท่าน เท่าที่ได้เล่าสืบต่อกันมาให้ลูกหลานรู้นั้น ต้นตระกูลเป็นสตรี ชื่อคุณท้าวทองมอญ เป็นหัวหน้าชาวมอญในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งปรากฏในพงศาวดารว่า เป็นผู้ที่ได้ไปเฝ้าคอยรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่วัดโพธาราม เข้า

ใจว่าคือวัดพระเชตุพน ฯ ในปัจจุบัน) และเชิญเสด็จลงเรือพระที่นั่งข้ามมาฝั่งกรุงธนบุรี เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระยา มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ เสด็จยกทัพกลับมายาปราบจลาจลที่เกิดขึ้นในวาระสุดท้ายของแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

สืบต่อจากคุณท้าวทองมอญแล้ว บรรพบุรุษของท่านคนต่อ ๆ มาที่เป็นหญิงก็ได้เข้ารับราชการในฝ่ายในของพระมหากษัตริย์มาเกือบทุกรัชกาลจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เท่าที่ท่านทราบ คือ คุณท้าวศรีสัจจา (ลิ้ม) ท้าวทองกิมมำ (ไม้) ซึ่งเป็นคุณยายของท่าน และ ท้าวโสภานีเวศน์ (เล็ก) คุณป้าของท่าน

เมื่อคุณแม่ยังมีอายุในวัยรุ่น ท่านกับน้องหญิงของท่าน คือคุณแพมเน็นได้เข้าไปอยู่กับคุณท้าวโสภานีเวศน์ (เล็ก) ซึ่งเป็นคุณป้าของท่าน ซึ่งรับราชการอยู่ฝ่ายใน ในพระบรมมหาราชวัง บ่อย ๆ ท่านจึงได้รับการอบรมอย่างกุลสตรีผู้ดีและได้มีโอกาสเห็นสิ่งที่งดงามอันเป็นความรู้ที่หาได้ยาก และท่านได้นำมาใช้ในการอบรมบุตรีที่ท่านมาเป็นผลดี นับเป็นบุญวาสนาของบุตรีของท่านด้วย

เนื่องจากความเป็นอยู่เมื่อสมัยที่ท่านยังเยาว์อยู่นั้น ครอบครัวยุคของท่านยากจน คุณแม่ของท่านต้องทำข้าวเหนียวเรียกว่าข้าวเหนียวบงาช้าง ส่งขายตามอย่างที่บรรพบุรุษเคยทำมา ท่านและพี่น้องของท่านทุกคนต้องช่วยคุณแม่ของท่าน การทำข้าวเหนียวบงาช้างนั้น เป็นงานที่ประณีตและใช้เวลามาก ผลกำไรที่ได้รับจากการส่งขายนั้นก็มีเพียงเล็กน้อย แต่ก็จำเป็นต้องทำ เพราะในสมัยนั้น เฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิง ไม่มีภาระงานอย่างอื่นที่จะเลือกทำได้

และเนื่องจากที่บ้านท่านทำข้าวเหนียวบงาช้างส่งขาย คนจึงเรียกกันว่า “บ้านข้าวเหนียว” เรื่องข้าวเหนียวบงาช้างนี้ มีเรื่องที่ท่านเล่าแทรกด้วยความบังเอิญว่า เมื่อครั้งแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง (รัชกาลที่ห้า) บรรพบุรุษของท่านจะต้องนำข้าวเหนียวบงาช้างขึ้นที่ ๑ จักวางบนทะเลลุ่ม นำขึ้นทุลเกล้าทุลกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประจำทุกปี และทุกครั้งเมื่อทอดพระเนตรเห็น ก็ทรงดีพระทัย รับสั่งว่า “มาแล้ว พี่น้อง บ้านข้าวเหนียวมาแล้ว” ทั้งนี้ เพราะทรงนับเป็นพระญาติ ยิ่งความบังเอิญประหลาดชั้นชมสโสมมนต์แก่บรรพบุรุษของท่านทุกคนเป็นอันพัน

ชีวิตของท่าน

ครั้งนี้ คุณแม่จึงถือกำเนิดและเติบโตขึ้นมาในครอบครัวของสกุลวงศ์ที่ สวมมิกักดิ์ และจงรักภักดีต่อพระบรมราชจักรีวงศ์และพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่งและเมื่อท่าน ได้สมรส

มีบุตรธิดาแล้ว คำสั่งสอนหรือเรื่องเล่าของท่านส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องราวของแผ่นดิน ที่ท่าน
ได้มีโอกาสรู้เห็นด้วยตนเองหรือฟังจากบรรพบุรุษของท่าน อันเกี่ยวจะเป็นการเล่าประวัติ-
ศาสตร์กลาย ๆ ที่เดียว

คุณแม่เป็นสตรีไทยที่ได้รับการอบรมอย่างแบบแผนดั้งเดิม กล่าวคือขยันทำงาน
รักพ่อแม่และเคารพยำเกรงเป็นที่สุด มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณยิ่งนัก เป็นผู้ที่
รักพี่รักน้อง เอาใจใส่เอื้อเฟื้อต่อวงศาคณาญาติ กับสามีก็ปรนนิบัติดูแลให้ได้รับความสุขสบาย
เอาอกเอาใจมิให้ขุ่นหมอง รักษาทำนุบำรุงมิให้ทรัพย์สินที่พ่อแม่หรือสามีหามาให้ เสื่อมสลาย
หรือวิบัติไป กับลูกนั้นได้ชื่อว่าเป็นแม่ที่กตัญญู เข้มงวดกวดขัน สั่งสอนอบรมให้อยู่ในสายตา
เนืองนิจ ไม่รังรอที่จะลงโทษเมื่อลูกค้อเรียนเอาแต่ใจตัว เคี่ยวเข็ญให้มีความขยันหมั่นเพียร ให้
ประพฤติแต่สิ่งที่ดี และต้องอยู่ในระเบียบของท่านโดยเคร่งครัด คำสั่งสอนของท่านมักจะเป็น
คำฉันท์โคลงกลอนหรือบทร้อยกรองที่ท่านเจกจำมาจากหนังสือที่ลูกพี่ของท่าน คือคุณบ่่าเผือก
นำมาอ่านให้ฟัง และท่านหยิบยกมาพูดสั่งสอนได้ถูกต้องเหมาะสมกับเหตุการณ์นั้น ๆ ทุกครั้งจนผู้
เขียนนี้จำได้ติดหูในบางบท และแม้จนบัดนี้ก็ยังคงอาศัยบทสั่งสอนของคุณแม่ในการทำงาน
และการดำรงชีวิต เป็นเครื่องอบอุ่นใจหาที่เสมอเหมือนมิได้

คุณแม่เป็นผู้ที่อกตหนักต่อชีวิตอย่างยิ่งผู้หนึ่ง เพราะฐานะยากจน แต่ต้องดำรง
เกียรติของความเป็นลูกผู้ดีไว้ให้ได้ เมื่อสมรสแล้ว ก็มีบุตรธิดาถึง ๗ คน ฐานะของคุณพ่อ
ก็เป็นเพียงราชการชั้นผู้น้อย ท่านพยายามมัธยัสถ์ในการใช้เงินทอง จนสามารถเลี้ยงดูบุตร
ธิดาเรียนสำเร็จชั้นอุดมศึกษาทุกคน และสามารถดำรงครอบครัวไว้ในศีลธรรมอันดี ปลูกฝัง
ลูกให้มั่นอยู่ในพระบวรพุทธศาสนา เมื่อบุตรชายมีอายุสมควร ก็จัดให้อุปสมบทในพระพุทธ
ศาสนาถึง ๓ คน และท่านได้มีโอกาสทอดกฐินครั้งหนึ่งที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ซึ่งทำให้ท่าน
ปลื้มใจมาก อนึ่ง ท่านเป็นผู้ที่ถ่อมตนในความกตัญญูกตเวทีเป็นอย่างยิ่งท่านเล่าว่า เมื่อท่าน
ยังรุ่นสาวและคุณบ่่าของท่าน คือคุณท้าวโสภานเวศน์ขอให้ไปอยู่ด้วยในวังนั้น พอถึงเวลาเย็น
ท่านร้องไห้คิดถึงคุณแม่ของท่านทุกวัน เพราะสงสารและเป็นห่วงว่าคุณแม่ของท่านต้องอยู่กับ
คุณพี่คนใหญ่ของท่านคนเดียว และต้องทำงานหนักหาเลี้ยงชีวิต จนในที่สุดท่านต้องขอลา
กลับมาอยู่บ้าน เพื่อจะได้ช่วยเหลือและปรนนิบัติรับใช้คุณแม่ของท่านต่อไป และต่อมาเมื่อ
ครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านก็ไม่ยอมอพยพไปอยู่ จ.ว. เพชรบูรณ์กับคุณพ่อ ซึ่งต้องย้ายไป
รับราชการที่นั่น เพราะท่านไม่อาจละทิ้งคุณแม่ของท่านซึ่งทุพพลภาพเดินไม่ได้และคุณพี่ใหญ่
ของท่านซึ่งชราแล้วได้ ท่านได้อพยพพาคุณแม่และคุณพี่ของท่านพร้อมด้วยน้อง ๆ ของผู้เขียน

ไปอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องที่สวนบางมด ทั้งนี้เพราะบริเวณใกล้ที่บ้านที่อยู่นั้นถูกทิ้งระเบิดจาก เครื่องบินข้าศึกนำกลัวมมาก ผู้เขียนได้รับเผ้าบ้านให้ท่าน เพราะท่านเป็นห่วงโยมบ้านที่อยู่อย่าง ยิ่งท่านได้ส่งผู้เขียนไว้อย่างแน่นอนว่า จะต้องไม่ทิ้งคุณยาย คุณป้า และน้อง ๆ เป็นอันขาด ต่อมาเมื่อคุณยายและคุณป้าเจ็บ ท่านก็ได้พยาบาลรักษาอย่างเต็มที่ และเมื่อท่านทั้งสองถึงแก่กรรม ท่านก็ได้ทำการปลงศพทำบุญทำทานให้โดยควรแก่การและตลอดเวลานั้น ๆ ท่านได้ส่ง สอนถึงความมกัตถุญกตเวทิต่อท่านผู้มีพระคุณ ท่านอธิบายว่าคุณป้าเฝื่อนั้น มีพระคุณต่อท่าน เปรียบเสมือนแม่คนที่สอง เพราะเป็นผู้ที่รับภาระดูแลน้อง ๆ ทุก ๆ คน และต้องทำงานหนัก ในการดูแลบ้านช่อง ปรนนิบัติพ่อแม่ รวมทั้งต้องสอนหนังสือส่งสอนอบรมทุกอย่าง ท่านจึง รักและเคารพยำเกรงคุณป้ามาก และให้จำไว้เป็นเยี่ยงอย่างของคนดี

หนึ่งก่อนที่คุณพ่อจะสมรสกับคุณแม่ นั่นท่านได้ทำการสมรสมาครั้งหนึ่งแล้วกับคุณป้า ผวนซึ่งเป็นพี่ต่างมารดาของคุณแม่ ต่อมาคุณป้าผวนถึงแก่กรรมทิ้งบุตรชายเล็ก ๆ ไว้คนจน ต่อมาเมื่อคุณแม่สมรสกับคุณพ่อแล้ว บุตรเล็ก ๒ คนของคุณป้าผวน คือ พลโท จำลอง สิงหะและ คุณจินดา สิงหะ จึงได้รับการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนจากคุณแม่จบ เจริญวัย คุณแม่รักหลานทั้ง ๒ คน นี้เหมือนกับลูก และส่งสอนบุตรธิดาของท่านให้รักพี่ชาย ๒ นี้เหมือนกับพี่แท้ ๆ ตลอดมา

เมื่อคุณแม่เข้าสู่วัยชรา ท่านพยายามศึกษาและปฏิบัติตนในวิถีทางของพระพุทธ ศาสนาอย่างจริงจัง ได้เข้าวิปัสสนากับท่านเจ้าคุณอุคมฯ สำนักวัดมหาธาตุ ไปวัดฟังเทศน์ ทุกวันพระ สวดมนต์ ไส้บาตรทุกเช้า พอว่างก็นั่งสมาธิทุกวัน ถึงแม้อายุจะล่วงเข้าใน ๘๐ ท่านก็ยังแข็งแรงไปไหนมาไหนได้

ความเปลี่ยนแปลงเริ่มมาถึง เมื่อคุณพ่อถึงแก่กรรมโดยกะทันหันหลังจากที่ไม่สบาย อยู่เพียงคืนเดียว ความเสียใจอาลัยรักอันลึกซึ้งได้ทำให้คุณแม่เริ่มอ่อนแอและในปีสุดท้าย แห่งชีวิต ท่านทุพพลภาพเดินไม่ได้ ผู้เขียนได้อุทิศชีวิตรักษาพยาบาลท่านโดยเต็มกำลังความสามารถ คำพูดที่ท่านพูดกับผู้เขียนเป็นคำสุดท้ายของท่านก็คือ “พุทโธ” หลังจากนั้นอีกไม่กี่วันท่านก็ถึงแก่กรรมด้วยความสงบ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๒๐ เวลา ๑๐.๓๐ น.

คุณแม่เป็นผู้ที่มีความมกัตถุญกตเวทียิ่งนัก ได้ส่งเสียผู้เขียนมันอยู่ในเรื่องนี้ให้แน่ แน่ เมื่อท่านมอบหมายยกที่บ้านที่อยู่ให้ผู้เขียนนั้น ท่านชี้แจงว่าท่านเป็นที่พระราชทานของ พระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ต้นตระกูลของท่าน บรรพบุรุษได้อาศัยดำรงชีวิตอยู่มาด้วยความสุข หลายชั่วคน ฉะนั้นให้มีความจงรักภักดีต่อท่านผู้พระราชทานและพระบรมวงศ์ของท่าน และให้ ท่านบำรุงรักษาไว้เสมอคล้ายชีวิต จะได้เป็นศิริมงคลแก่ตนและแก่วงศ์ตระกูลสืบไป

ด้วยอำนาจแห่งพระไตรรัตนาริคุณ ที่คุณแม่ได้เชื่อมั่นเป็นที่พึ่งตั้งใจของท่าน
ประกอบบุญกุศลมาตลอดชีวิต ในเวลาที่สตรระลึกได้ ก็ยังได้เชื่อมั่นในพระนามของสมเด็จพระ
พระสัมมาพุทธเจ้า กล่าวว่า "พุทโธ" ลูกจึงเชื่อว่า ณ บัดนี้คุณแม่ของลูกได้สถิตย์อยู่ ณ สวรร
สวรรค์สักกัภพ เสวยสุขด้วยกุศลผลบุญที่ท่านได้ตั้งใจดีกระทำอยู่เนื่องนี้ พ้นจากทุกข์ภัย
อันตรายใด ๆ ทั้งสิ้น ตลอดไปชั่ววันรันดร

ป.ระทม สึงหะ

(ประทม สึงหะ)

๒๑ มกราคม ๒๕๒๑

෪ ෧෯෫෭ ෧෯෫෭ ෧෯෫෭

รายการสวดพระอภิธรรมศพ

นางจรงฉิว ฉันทาทไทเราะ (จรงฉิว สิงหะ)

เวลา ๑๕.๓๐ นาฬิกาทุกคืน

ศุกร์	๒๐ พฤษภาคม ๒๕๒๐	เจ้าภาพ
เสาร์	๒๑ พฤษภาคม ๒๕๒๐	เจ้าภาพ
อาทิตย์	๒๒ พฤษภาคม ๒๕๒๐	น.น.ร. รุ่น ๘๓ และ พี่น้องสกุลมหาสันทนะ และพี่น้องสกุล เวชยันตรังสฤษฏ์ พี่น้องสกุลภักดีชุมพล
จันทร์	๒๓ พฤษภาคม ๒๕๒๐	สภาที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี และ คณะรัฐมนตรี และ กองบัญชาการทหารสูงสุด
อังคาร	๒๔ พฤษภาคม ๒๕๒๐	ก.ร.ป. กลาง และ ยาสูบแพร์
พุธ	๒๕ พฤษภาคม ๒๕๒๐	เตรียม ท.บ. รุ่น ๓ และ สำนักกฎหมาย ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
พฤหัสบดี	๒๖ พฤษภาคม ๒๕๒๐	ว.ป.อ. ๕ และ ญาติของสกุลกมลนาวัน
ศุกร์	๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๐	
		เวลา ๑๐.๓๐ นาฬิกา สวดพระพุทธรมณฑ์
		เวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา ถวายภัตตาหารเพล
		เวลา ๑๓.๐๐ นาฬิกา มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์
		เวลา ๑๓.๔๕ นาฬิกา มาติกา
		เวลา ๑๔.๐๐ นาฬิกา บรรจุศพ ณ สุสาน วัดเกร็ดอัมย์วรวิหาร

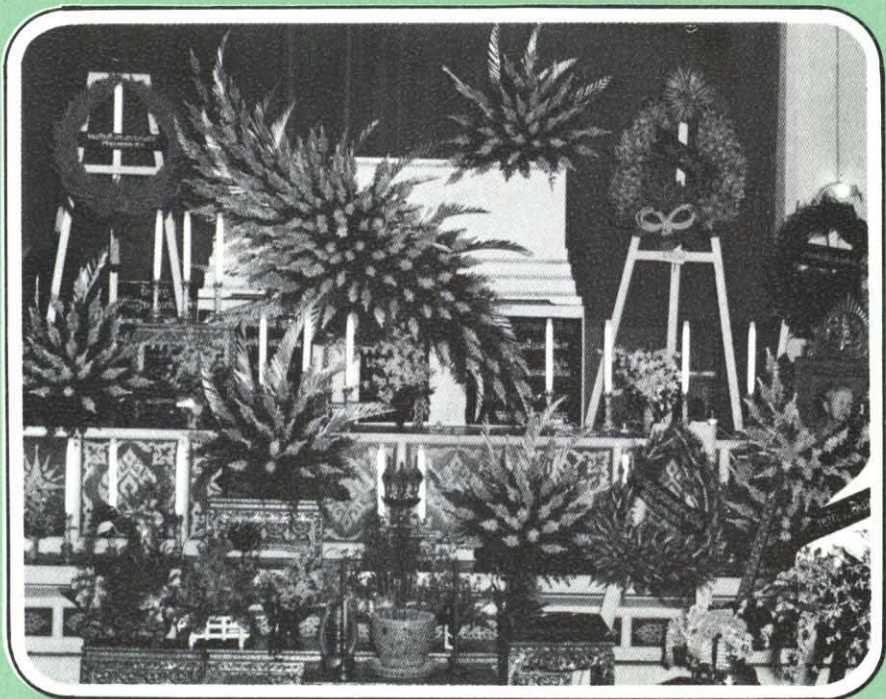
ขอขอบพระคุณ

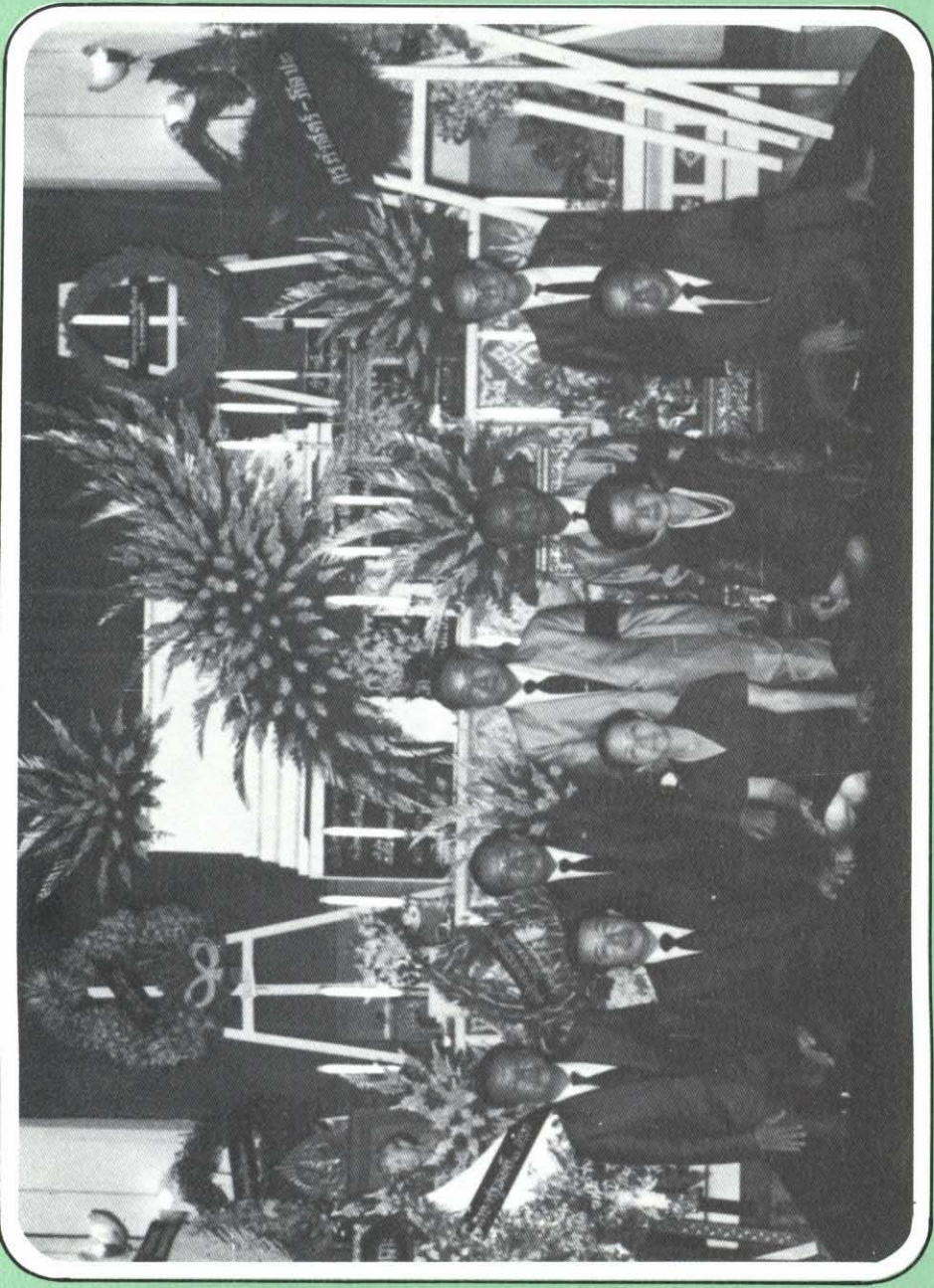
มรดกกรรมของคุณแม่ฉัน ได้รับความกรุณาจากท่านผู้มั่งคั่งเกียรติมากมาย แม้กระทั่งท่านผู้มั่งคั่งอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดินทั้งในขณะนั้นและในขณะนั้น ได้อุตสาหะมาร่วมในการอาบน้ำศพ สวดพระอภิธรรม และบรรจุศพ ทั้งได้วางพวงหรีด และมอบเงินช่วยทำบุญกุศลเป็นจำนวนมาก นับเป็นการให้เกียรติแก่ท่านผู้วายชนม์และบรรดาลูกหลานเป็นอย่างยิ่ง หากคุณแม่จะได้ทราบด้วยญาณวิถีดุจฉัน ก็คงจะปลาบปลื้มซาบซึ้งโสมนัสใจยิ่งนักและคงจะสมอบพระให้ท่านผู้มั่งคั่งเกียรติทุก ๆ ท่าน มีแต่ความสุขสวัสดิภาพพัฒนมงคล ปลอดภัยอันตรายและปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บ ตลอดไป เป็นนิมิตนรินทร์

ลูกทุกคนของท่าน ขอขอบพระคุณในความกรุณาของท่านผู้มั่งคั่งเกียรติทุก ๆ ท่านในครั้งนั้น และจะได้รำลึกอยู่ตลอดไปจนชีวิตหาไม่ และขออนุภาพคุณพระศรีรัตนไตร ได้ช่วยอภิบาลรักษาดลบันดาลให้ทุก ๆ ท่าน ประสบแต่ความสุขความเจริญ ตลอดไปด้วยเทอญ

ตั้งศพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพ ๗ คืน ณ ฌาปนสถานกองทัพเรือวัดเกรออวิทย์วรวิหาร

ดูกและหลานทหมอนดูก

แถวหลัง : นายสุนทร สิงหะ พลเรือเอก กวี สิงหะ พันเอกปรีชา สิงหะ พลโทจำลอง สิงหะ
นายจินดา สิงหะ

แถวหน้า : นายทวิพันธ์ สิงหะ นางปัทมิ โสภณ น.ส. ประทุม สิงหะ นายนิพนธ์ สิงหะ

ลิลิต นารายณ์สิบปาง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชนิพนธ์

คำนำ

เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม, พ.ศ. ๒๔๖๕, ข้าพเจ้าได้จัดให้เล่นระบำแบบหลวง เรื่อง “ศุภลักษณ์วาทรูป” ที่นาฏศาลาสวนศิวาลัยในพระบรมมหาราชวัง, ในระบำนั้นมีตอน ๑ ซึ่งพระนารายณ์แสดงอวตารปางต่าง ๆ แปรปางให้นางศุภลักษณ์ดู. สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจีพระบรมราชินี ได้เอาใจใส่ในเรื่องอวตารต่าง ๆ นั้นเป็นอย่างมาก อยากจะใคร่ทราบเรื่องโดยพิสดารกว่าที่ได้แสดงในระบำที่กล่าวนั้น. ข้าพเจ้าได้รับปากแก่เธอไว้ตั้งแต่ในคืนวันนั้นว่าจะตรวจสอบค้นหาเรื่องนารายณ์สิบปางแล้วและแต่งขึ้นให้เธอรอ่าน.

ใคร ๆ ที่ได้เคยเข้าไปในวัดพระศรีรัตนศาสดารามคงจะได้เคยเห็นภาพนารายณ์สิบปางที่เขียนไว้ในนั้นแล้ว. ข้าพเจ้าได้สอบถามดูว่า ได้เรื่องมาจากตำหรับใดก็หาได้ความชัดไม่, เป็นแต่ข้าพเจ้าจำได้ว่า ได้เคยอ่านเรื่องนารายณ์สิบปางในสมุทเล่มหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ได้ทรงจัดพิมพ์ขึ้นตั้งแต่เมื่อพระองค์ท่านทรงดำรงตำแหน่งผู้กำกับราชการกรมอักษรพิมพ์การ. ในหนังสือนั้นมีเรื่องนารายณ์สิบปางกล่าวไว้แต่ย่อ ๆ. และไม่ปรากฏว่าไว้มาจากตำหรับใด, อีกทั้งในจำนวนสิบปางนั้นก็เรียงลำดับไม่ตรงกับตำหรับข้างศาสนาพราหมณ์, และมีปางย่อยเช่นเรื่องปราบหนทุกเข้าไปปนอยู่ด้วย. ข้าพเจ้าจึงตกลงใจว่า ในการที่จะแต่งเรื่องนารายณ์สิบปางขึ้นใหม่ จะไม่ดำเนินความตามหนังสือที่กล่าวข้างบนนี้.

ข้าพเจ้ามีหนังสือภาษาอังกฤษอยู่เล่ม ๑ เรียกว่า “ฮินดูมิทอลอจี”, โดย เจ. คับลีย์ วิลกินส์ (Hindu Mythology,” by J.W. Wilkins), ซึ่งมีเรื่องนารายณ์สิบปางอันผู้แต่งได้เก็บข้อความโดยสังเขปจากคัมภีร์ต่าง ๆ ในไสยศาสตร์. ข้าพเจ้าตกลงใจใช้หนังสือเล่มนี้เป็นหลักสำหรับแต่งเรื่องนารายณ์สิบปางของข้าพเจ้าต่อไป, โดยเข้าใจว่าคงจะได้ความใกล้เคียงถูกต้องตามของเดิมพอประมาณ. แต่ผู้ที่เป็นปริญาครอบรู้ในทางวรรณคดีย่อมทราบอยู่ว่า คำแปลหนังสือแห่งมัธยมประเทศ ตามที่นักปราชญ์ชาติยุโรปได้กระทำไว้ มักมีความสันนิษฐานตามอัตถะโนมติของเขาระคนอยู่ด้วย, และข้าพเจ้าเองหรือก็ไม่รู้ภาษาสันสกฤต, จำใจต้องอ่านคำแปล, ฉะนั้นก็อาจจะได้ข้อความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง, จึงขอออกตัวไว้ในที่นี้.

ก่อนที่จะกล่าวถึงนารายณ์สิบปาง, ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงข้อความอื่น ๆ บางอย่าง, มีลักษณะแบ่งยุคเป็นต้น, เพื่อช่วยความเข้าใจของผู้อ่านโดยสังเขป.

ยุค มี ๔, ซึ่งรวมกันเป็นเวลาสองพันปีสวรรค์. ๑ ปี มนุษเท่า ๑ วันสวรรค์, และปี ๑ กติเป็น ๓๖๐ วัน (ตามตำหรับ), ฉะนั้นกำหนดแห่งยุคต่างๆ จึงมีดังต่อไปนี้:-

กฤตยุค = ๔,๘๐๐ ปีสวรรค์ = ๑,๗๒๘,๐๐๐ ปีมนุษย์.

ไตรทายุค = ๓,๖๐๐ ,, = ๑,๒๙๖,๐๐๐ ,,

ทวาบรยุค = ๒,๔๐๐ ,, = ๘๖๔,๐๐๐ ,,

กัลยยุค = ๑,๒๐๐ ,, = ๔๓๒,๐๐๐ ,,

สี่ยุคที่กล่าวนี้ รวมกันเป็น ๑ มหายุค, คือ ๑๒,๐๐๐ ปี สวรรค์, หรือคติเป็นปีมนุษย์ ๔,๓๒๐,๐๐๐ ปี, ๑,๐๐๐ มหายุคเป็น ๑ วันของพระพรหมา, และคืนของพระพรหมากยาวเท่ากัน. วันของพระพรหมาเรียกว่า "กัลป์."

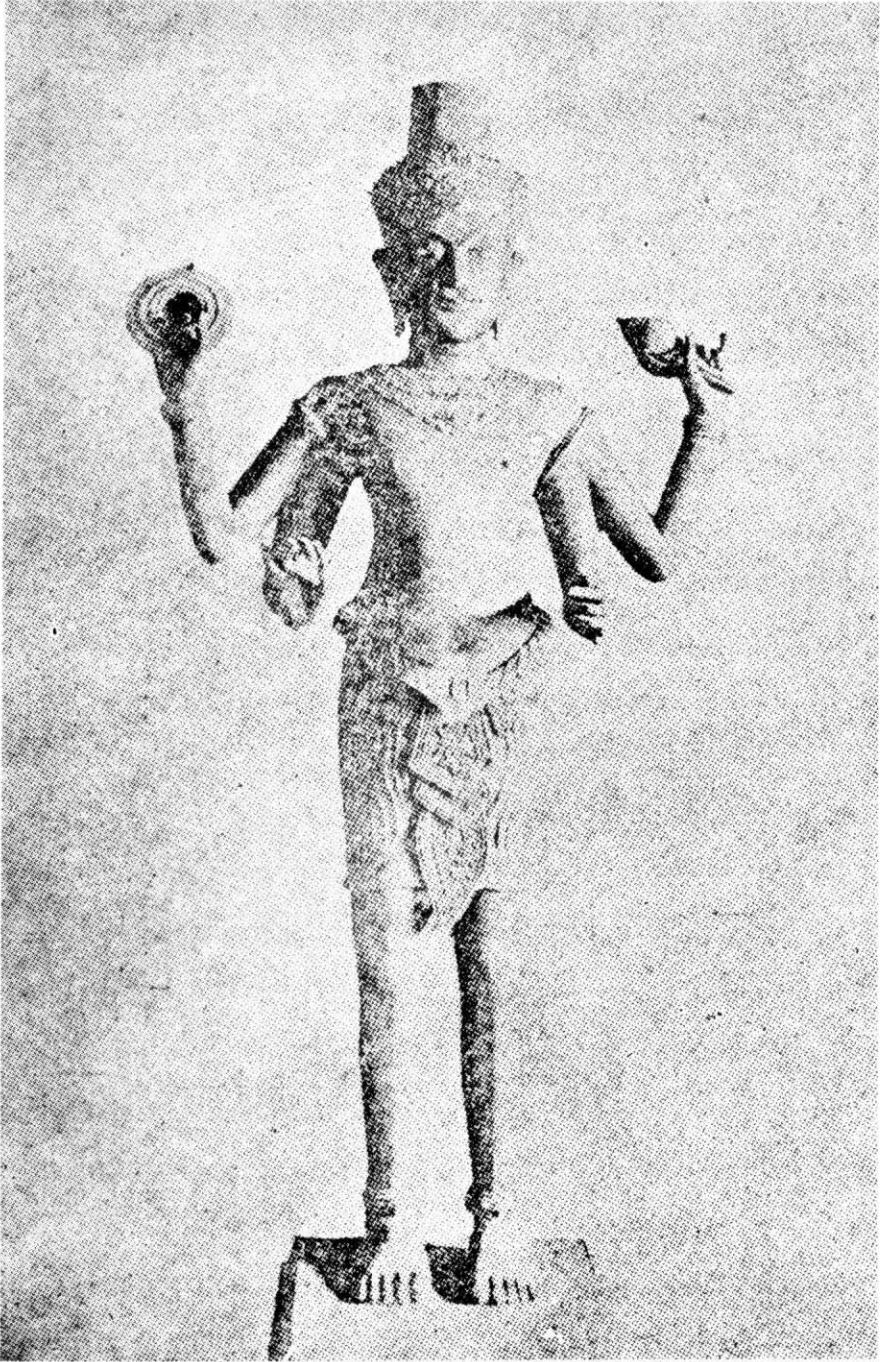
ในกัลป์ ๑ มีพระมนุบังเกิด ๑๔ องค์, และสมัยของพระมนุเรียกว่า "มานวันตร". ในกัลป์ของเราได้มีพระมนุบังเกิดมาแล้ว ๗ องค์; ในกาลบัดนี้เรายังอยู่ในมานวันตรของพระมนุองค์ที่ ๗ ทรงนามว่าไววัสวัต (ลูกพระไววัสวัต=พระอาทิตย์). ชื่อนี้ปรากฏอยู่ในโองการแห่งน้ำ, ซึ่งพระมหाराชครุอ่านอยู่ในเวลาตือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา, ความว่า:

"สมมติแกลัวอาทิตย์ เกอมกาล"

"สายท่านทรงธรณี เรือยหล้า."

เมื่อสิ้นกัลป์, หรือที่เรียกว่าเวลาบรรลัยกัลป์. โลกทุกโลกจะแตกสลาย, แล้วทั่วไปจะมีกมลอนธะกาล, เป็นคืนของพระพรหมา, อันเป็นเวลาอันเท่าวันของพระพรหมา, และในระหว่างเวลานี้โลกทั้งหลายจะกลายเป็นมหาสมุทรใหญ่, และพระพรหมาจะบรรทมหลับอยู่เหนือพญาเศษนาค. เมื่อหมดคืนของพระพรหมานี้แล้ว พระพรหมาจะตื่นบรรทมและทรงสร้างโลกใหม่

ปี ๑ ของพระพรหมามีจำนวนวันและคืนอย่างปีมนุษย์ (คือ ๓๖๐ วันและคืน), และพระชนมายุของพระพรหมามี ๑๐๐ ปี. พระชนมายุของพระพรหมาเรียกว่า "ปุระระ", และกิ่งพระชนมายุเรียกว่า "ปุระรัทระ". บัดนี้ปุระรัทระ ๑ ได้ล่วงไปแล้วเมื่อสิ้นปีทมะกัลป์. ส่วนกัลป์อันเป็นสมัยของเราบัดนี้เรียกว่า "วราหะกัลป์", เป็นกัลป์ที่ ๑ ในปุระรัทระที่ ๒ ของพระพรหมา.

เทวรูปพระนารายณ์เมืองกำแพงเพชร.
(ทองสัมฤทธิ์ : พิพิธภัณฑ์สถาน, กรุงเทพฯ.)

ยุคทั้ง ๔ ที่กล่าวแล้วข้างบนนี้ มีลักษณะต่างกัน, ดังปรากฏในคัมภีร์มหาภารตะ, เช่นนี้:-

กฤตยะยุค-เป็นยุคซึ่งมีสตัยธรรมมั่นคง, จึงมีนามเรียกคัวยว่า "สตัยยุค." ในยุคนั้นกรณีะทั้งปวงได้กระทำไปสำเร็จเสร็จสิ้น (กฤตยะ), ไม่มีสิ่งใดบกพร่อง, ในยุคนั้นมิได้มีเทวดาต่างๆ (คือมีแต่พระพรพรหมองค์เดียวเป็นที่เคารพบูชาของนรชน), ไม่มีทานพ, คนธรรพ, ยักษ์, รากษส, หรือปีศาจ (งูร้าย); ไม่มีการค้าขายและซื้อกันในระหว่างนรชน; ผลทั้งปวงแห่งพิภพย่อมได้โดยความปราดณาเท่านั้น; กุศลกรรมบถและความไม่เห็นแก่โลกย์ยังมีอยู่ทั่วไป. โรคอาชและควมคร่ำคร่าแห่งอวัยวะทั้งปวงอันบังเกิดแต่ชราภาพหาไม่; ชนย่อมปราศจากโทษมนัส, โศก, โมหะ, หรือทุจริต; ปราศจากวิวาท, เกลียคชัง, โกรธ, ภัยพยาธิ, ฤคยาและพยาบาท. พระพรพรหมเป็นที่พึ่งแห่งโยคีทั้งหลาย. ในยุคนั้นพระนารายณ์, อันเป็นวิญญาณแห่งสิ่งทั้งปวง, มีพระกายสี่ขาบริสุทธ์. ในยุคนั้นมีกำเนิดแก่ชนผู้ตั้งมั่นในกรณีะ, และเหมือนกันทั้งหมดในทางสตัยธรรม, ในความปฏิบัติ, และในความรอบรู้. ในยุคนั้นชนทุกชาติมีหน้าที่เหมือนกัน, ประกอบกรณีะ, ไม่ลดละในความเลื่อมใสในองค์พระพรพรหม (พระนารายณ์) องค์เดียว, ใช้นคร้อย่างเดียว, วินัยอย่างเดียว พิธีอย่างเดียว, เขามีพระเวทแต่เพียง ๑ เท่านั้น (คือ "ฤคเวท").

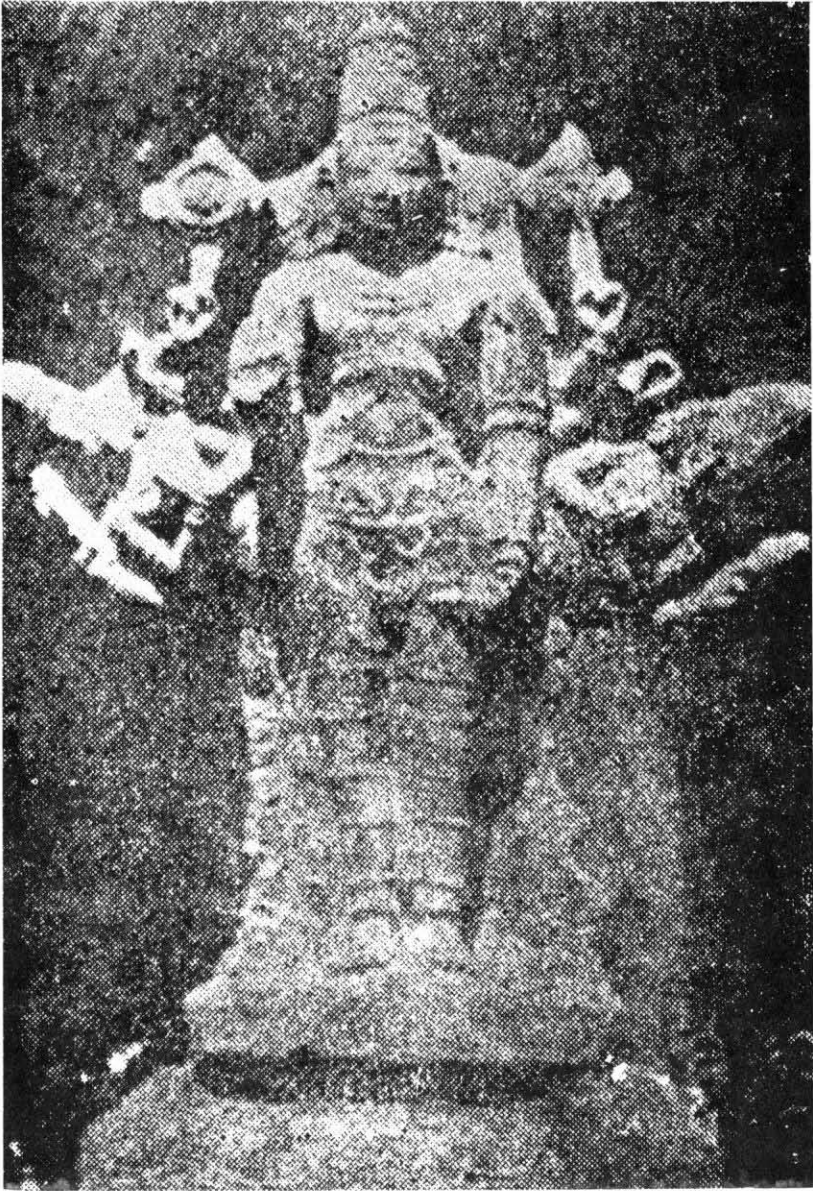
ไตรตายุค (เทรียายุค)-ในยุคนั้นเริ่มมีพิธีกรรม, สตัยธรรมได้เสื่อมด้อยลง ๑ ส่วน ใน ๔, พระกายแห่งพระนารายณ์กลายเป็นสี่แฉง; และนรชนคำรังสุจริตธรรม, และเอาใจใส่ในทางธรรมะวิธี, ในยุคนั้นมีพิธีกรรมต่างๆ, พร้อมด้วยธรรมศาสตร์และพิธีการต่างๆ ในไตรตายุคชนย่อมปฏิบัติด้วยความมุ่งแสวงผล, หวังผลานิสงส์จากพิธีกรรมและบำเพ็ญทาน, มิได้พอใจในการบำเพ็ญตะบะหรืออวยทานโดยมุ่งต่อกรณีะอย่างเดียวเช่นในกฤตยะยุค. แต่ในไตรตายุคนั้นนรชนก็ยังมุ่งอยู่ที่จะประกอบกรณีะของตนและอุสหาะมากในัญญะกรรม.

ทวาบรยุค-สตัยธรรมเสื่อมด้อยลงไป ๒ ส่วน ใน ๔, พระกายแห่งพระนารายณ์กลายเป็นสี่เหลี่ยม, และพระเวทเกิดขึ้นเป็น ๔ คัมภีร์ (คือ ฤคเวท ๑ ยัชรเวท ๑ สามะเวท ๑ อถรรพเวท ๑). นรชนบ้างก็ศึกษา ๔ พระเวท, บ้างก็ศึกษาเพียง ๓ บ้างก็ศึกษาเพียง ๒, และบ้างก็ไม่ศึกษาเลย. เมื่อพระเวทได้แบ่งออกมากเช่นนี้, พิธีการต่างๆ ก็ได้กระทำกันต่าง ๆ นานา. โดยเหตุที่มิได้รู้จริงในพระเวท ๑ (คือพระเวทเดิม) นั้นเอง, จึงได้เกิดมีพระเวทมากขึ้นถึงนั้น. โดยเหตุที่สตัยธรรมเสื่อมด้อยลง จึงมีนรชนคำรังสุจริตธรรมน้อยลง, เมื่อชนเสื่อมด้อยลงในทางสตัยธรรมเช่นนั้น, พยาธิหลายประการ, คัมภีร์ทั้ง ๓ (คือกามะคัมภีร์, ภวคัมภีร์,

วิภาวตันทา), และกัณยานา, ซึ่งล้วนเป็นผลกรรม, ก็ได้บังเกิดเบียดเบียนพรชน, ทำให้เขาทั้งหลายต้องเสวยทุกข์, และแนะนำให้เขานำเพ็ญตะบะ. บางคนก็ประสงค์สุขในภพนี้และภพหน้า ก็ทำผลกรรมต่าง ๆ. ดังนั้นเมื่อถึงทวารบรยุค ชนจึงได้เสื่อมถอยลงในทางสัตยธรรม.

กลียุค-สัตยธรรมยังคงเหลืออยู่เพียง ๑ ส่วนใน ๔ เท่านั้น. พระกายแห่งพระนารายณ์กลายเป็นสีคำ. บรรดาปฏิบัติทั้งปวงอันมีในพระเวท, อีกทั้งกุศลกรรมและยัญญกรรมเสื่อมถอยลงไป. อุบัติวะ. พยาธิ, ความระอา, และโทษะ, ทุกข์, ทุรนทุราย, ออกอยาก, และภัยต่าง ๆ ได้มีขึ้นเป็นลำดับ. นรชนเสื่อมลงเป็นลำดับ.

ผู้อ่านคงจะสังเกตแล้วว่า ในข้อความที่กล่าวถึงยุคทั้ง ๔ ข้างบนนี้ พระนารายณ์เป็นพระเป็นเจ้าอันใหญ่ยิ่ง, ที่ควรนับถือยิ่งของชนทั้งหลาย, ซึ่งไม่น่าประหลาดอะไรเมื่อคำนึงว่า ผู้ที่แ่่งมหากาละเป็นพวกไพศณพ, คือผู้นับถือพระพิฆณุเจ้า. คำหรับต่าง ๆ แห่งไสยศาสตร์ที่ยังคงมีผู้นิยมอ่านอยู่มากที่สุดในอินเดีย โดยมากเป็นหนังสือของพวก ไพศณพแ่่ง, และชนในอินเดียก็นับถือพระนารายณ์มากกว่าพระเป็นเจ้าใด ๆ. พวกไพศณพเขาสอนว่า เดิมทีมีพระเป็นเจ้าแ่่งองค์เดียว, เรียกว่า "ปรพพหม", พระผู้สร้างสิ่งทั้งปวง. ได้ความตามคัมภีร์ "วราหปุราณะ" ว่า พระนารายณ์ผู้เป็นพระปรพพหมเมื่อได้ทรงรำพึงถึงการที่จะสร้างสกลโลกขึ้นแล้ว, จึงได้ทรงคำนึงควยว่าจำเป็นที่จะต้องบำรุงรักษาโลกต่อไปด้วย. แ่่งพระปรพพหมนั้นเป็นอะรูปะกะเทพ, คือหาคว่กนมิได้. จึงไม่สามารถที่จะกระทำกิจนั้นได้, จึงทรงแบ่งภาคของพระองค์เองสร้างขึ้นเป็นรูปะกะเทพ, เป็นเทวราชอันมิได้มีกำเนิดอย่างเทวคาหรือมนุษย์ทั้งหลาย, แล้วพระนารายณ์องค์เดิมจึงประทานพรแ่่งพระนารายณ์องค์ใหม่นี้ว่า— "อูกรวิษณุ. ท่านจงเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง, (คือให้เป็น "พพพหม" หรือ "ทริถนยครรภ.") ท่านจงเป็นผู้บริหารโลกทั้งสาม ("ทริ"), และเป็นทีนับถือแห่งชนทั้งปวง, ท่านจงเป็นผู้รอบรู้ทุกสิ่งสรรพ และมีอานุภาพใหญ่ยิ่ง. และท่านจงปฏิบัติตามปราตนาแห่งพระเทวคาทั้งปวงเป็นนิตย์เทอญ". แล้วพระปรพพหมก็กินเข้าสู่ความเป็นธรรมตาแห่งพระองค์. ฝ่ายพระพิฆณุ, เมื่อทรงรำพึงถึงการที่ได้ทรงกำเนิดมา, จึงบรรพพหมกลับไป, และในเวลาบรรพพพหมกลับอยู่นี้ได้ทรงพระสุบินถึงการสร้างสิ่งต่าง ๆ, และได้บังเกิดมีตอกบัวหลวงผุดขึ้นจากพระนาภี, ในกลางคอกบัวหลวงนี้พระพพพหม (ธาคา) ได้บังเกิดขึ้น และพระพพพหมมาองค์นี้เป็นผู้สร้างมนุษย์, อมนุษย์, และสัตว์ทั้งปวงในโลกทั้งสาม. เรื่องกำเนิดของพระพพพพหมธาคานี้ มีปรากฏในต้นหนังสือรามเกียรติ์ของเราด้วย.

เทวรูปพระเป็นเจ้าทั้งสาม:
พระนารายณ์อยู่กลาง, พระอิศวรออกจากพระองค์เบื้องขวา,
พระพรหมออกจากพระองค์เบื้องซ้าย.
(ศิลา: นาคะพาปรัม, อินทีย.)

ในคัมภีร์ “บัทมะปุราณะ” กล่าวไว้ว่า— “เมื่อแรกเริ่มการสร้างสกลโลก, พระวิษณุ เป็นเจ้ามีพระประสงค์ที่จะสร้างโลก, จึงทรงแบ่งภาคเป็นสามส่วน, เป็นพระผู้สร้าง ๑ พระผู้บริหาร ๑, พระผู้สังหาร ๑. เพื่อสร้างโลกนี้ พระมหาสวามัญวได้ทรงสร้างพระพรหมจากพระปรรทวะ (สี่ข้าง) เบื้องขวา; แล้ว, เพื่อบริหารโลก, ได้ทรงสร้างพระวิษณุจากพระปรรทวะเบื้องซ้าย; และ, เพื่อล้างโลก, ได้ทรงสร้างพระศิวะมหากาลจากเบื้องกลางแห่งพระองค์. บางกณยอมบูชาพระพรหม, บ้างก็บูชาพระวิษณุ, บ้างก็บูชาพระศิวะ; แต่พระวิษณุเป็นเจ้านั่นเอง, เป็นองค์หนึ่งแบ่งสามภาค, ทรงสร้าง, ทรงบริหาร, ทรงล้าง: ฉะนั้นสาธุชนจงอย่าได้ถือว่าสามองค์นั้นต่างกันเลย.

ในคัมภีร์ “วิษณุปุราณะ” มีคำสอนไว้ว่า— โลกนี้กำเนิดจากพระวิษณุ; คงอยู่ในพระวิษณุ; พระองค์เป็นเหตุแห่งความคงอยู่และความสูญแห่งโลก; พระองค์เทียวคือโลก” ในคัมภีร์เดียวกันนี้มีคำสอนว่าผู้นับถือพระนารายณ์อาจที่จะรอดพ้นอำนาจแห่งมฤตยู (พระยม), คือไม่ตกนรก.

ที่จริงในมนตร์ตันโองการแข่งน้ำของเราออกจะเก็บความสรรเสริญพระนารายณ์ไว้ได้พอใช้. มนตร์นี้มีไว้ว่า—

“โอมสิทธิสรวงศรีแกศว แม้วมฤตยู เหาญเป็นแท่น แก่วนกลืนฟ้ำกลืนกิน”, แล้วจึงกล่าวถึงพาหนะและสิ่งที่ดีในพระหัตถ์คือไปว่า “บินเอาครุฑมาซี สีมือถือสังข์ จักร์กทาธรณี” ทรงตามคำหรับข้างไสยศาสตร์

สวรรค์ที่พระนารายณ์สถิตเรียกว่า “ไวคุนฐ” ปรากฏลักษณะตามที่มิในมหาภารตะว่า แผ่นดินเป็นทองทั้งแผ่น, วัคโคยรอบได้สองหมื่นโยชน์. วิมานทั้งปวงล้วนแล้วไปด้วยแก้วมณี. เสาและเครื่องประดับในวิมานนั้น ๆ ทำด้วยพลอยต่าง ๆ. น้ำใสแห่งกองกามทานที่ตกจากสวรรค์ชั้นสูงมายังศิวะแห่งธรรวะ (ดาวเหนือ); จากนั้นไหลลงไปสู่เกคาแห่งพระศัพทะฤษี (ฤษีเจ็ดคน, คือดาวเจ็ดดวงที่รวมเรียกทั้งหมดว่า “ดาวจรเข้” ในภาษาไทยเรา); และจากที่นั่นน้ำไหลลงมาเป็นมหานที. ในสวรรค์นี้มีสระ ๕ สระ, เต็มไปด้วยดอกบัวสีน้ำเงิน, แดง, และขาว. บนบัลลังก์อันโอภาสราวพระอาทิตย์เวลาเที่ยง, พระวิษณุประทับอยู่บนอาสนะบัวขาว; ข้างขวาพระองค์คือ พระลักษมี, ซึ่งมีพระรัศมีเปล่งปลั่งราวแสงฟ้าแลบอันไม่เสื่อมถอย, และจากพระองค์แห่งเทวีนนี้มีกลิ่นหอมเหมือนดอกบัวฟุ้งจรไปดังสองร้อยโยชน์.

เมื่อโคบังเกิดมีเหตุภัยใหญ่หลวงขึ้นในโลก, หรือเมื่อมีความชั่วร้ายของผู้ใดผู้ ๑ ทำให้โลกเดือดร้อน, พระนารายณ์, ในหน้าที่ผู้บริหาร (ทริ) ต้องอวตารลงมาเพื่อดับเข็ญ และเมื่อสำเร็จกิจแล้วก็เสด็จกลับคืนขึ้นสู่ไวคุนธรู. จำนวนแห่งอวตารมีกล่าวไว้ต่าง ๆ กัน, มีสิบบ้าง, ญีสิบสี่บ้าง, และบางทีก็ว่ามากจนเหลือคณนา. ตามความนิยมโดยมากว่ามีสิบบ้าง, เป็นปางที่สำคัญ ๆ ที่สุด. ในสิบบ้างนี้ได้มีมาแล้วแล้ว, ยังคงเหลืออีกปาง ๑ ซึ่งจะมีมาในอนาคต, สิบบ้างนี้ลำดับดังต่อไปนี้:-

ในกฤตยุค : ๑. มัตสยวตาร, เป็นปลา.

๒. กูรุมวตาร, เป็นเกา.

๓. วราหาวตาร, เป็นหมู.

๔. นรสิงหาวตาร. เป็นนรสิงห์ (ครึ่งคนครึ่งสิงห์)

ในไตรทายุค : ๕. วามनावตาร, เป็นพราหมณ์เฒ่า,

๖. ปรัศุรามาวตาร, เป็นพราหมณ์ถือ

ชวาน (ปรัศุ=ชวาน)

ในทวารยุค : ๗. รามจันทราวตาร, เป็นพระรามจันทร, กษัตริย์สุริยวงศ์

๘. กฤษณาวตาร, เป็นท้าวกฤษณะ, กษัตริย์จันทรวงศ์.

ในกลียุค : ๙. พุทธาวตาร, เป็นพระสมณโคดม พุทธเจ้า.

๑๐. กัลกยาวตาร, เป็นพระกัลกิ (ซึ่งจะมาในปลายกลียุค)

ตามความเห็นของนักปราชญ์ยุโรปที่ได้ศึกษาและพิจารณาเรื่องเหล่านี้ อวตารบางปางเป็นประกรณเปรียบเทียบแสดงด้วยความเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติ, และบางเรื่องมีเค้าความจริงในประวัติศาสตร์. เรื่องแห่งมัตสยวตาร (ปางที่ ๑) ซึ่งแสดงถึงท้าวสัตยพรต, หรือพระมนูไววัสวัต, รอดพ้นจากอุทกภัยได้โดยอาศัยพระมัตสยวตารเป็นที่พึ่งนั้น, นัยว่ากล่าวถึงมหาอุทกภัยที่ได้บังเกิดมีขึ้นครั้ง ๑ ในโลกนี้. ข้อควรสังเกตมีอยู่คือ ในคัมภีร์ศาสนาต่าง ๆ หลายศาสนามีกล่าวถึงน้ำท่วม, และมีผู้รอดจากอุทกภัยนั้น ใ้ที่อยู่เป็นมหาชนกของชนค่อม่าทั้งนี้, คล้าย ๆ กัน; เช่นในคัมภีร์ไบเบิลของยิวและคริสเตียนมีเรื่องโนอาห์รอดจากอุทกภัย, และในคัมภีร์ไค้หฺร่าณก็กล่าวถึงโนเซเช่นเดียวกัน; ในโบราณสมัยแห่งกรีซมีน้ำท่วมใหญ่และมหาทวิปถ์ถันคิสจมหายไปใ้ในมหาสมุทร, มีคนรอดตายมาคนเดียวชื่อ เกอู กาลิโอน, ซึ่งได้ลงเรือของพระเป็นเจ้าลอยจากแผ่นดินนั้นเมื่อเวลาน้ำท่วม. ส่วนเรื่องพระมัตสยวตารรวมและ

สังหารอสูร, ตามที่ปรากฏในตำหรับของไทยเรานั้น, ได้ความว่ามาจาก “ภาควัตปุราณะ”, ซึ่งมีข้อความแสดงไว้แห่ง ๑ ว่า :- “เมื่อปลายกัลปก่อนนี้ได้บังเกิดมีมหาประลัย, อันบังเกิดขึ้นเพราะพระพรหมมาเป็นเจ้าบรมมหลัม. บรรดาสัตว์ทั้งหลายในโลกจึงได้จมตายอยู่ในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่. โดยเหตุที่พระพรหมเป็นเจ้ามีความง่วงบรมม, ทรงปรารถนาที่จะพักผ่อนพระกายเมื่อยุกทั้งหลายได้ล่วงไปแล้ว, อสูรผู้แรงฤทธิ์ชื่อหัยครีพจึงได้มาใกล้พระองค์, และลักเอาพระเวทซึ่งหลังไหลจากพระโอษฐ์ของพระเป็นเจ้านั้นไป.” ก่อนจึงเล่าถึงพระทริเทวราช, ว่าเมื่อพระองค์ได้ทรงทราบกิจการของพญาทานพคนั้นแล้ว, จึงได้ทรงจำแลงพระองค์เป็นปลาตัวเล็ก, เรียกว่า “สะคะริ.” มหาฤษีผู้ทรงนามว่า สัตยพรต, เป็นโอรสของพระสุรียาทิกย์ จึงปรากฏพระนามด้วยว่า “ไวรสวัต” (“วิรสวัต” คือพระอาทิตย์), เป็นพระเจ้าทรงธรรมเสวยราชย์อยู่ในแคว้นทระวิระ, เป็นพระมनु (มหาชนกของชนทั้งหลาย) ในกัลปนี้, ซ่อนได้ปลาไป, แล้วและนำไปปล่อยในมหาสมุทร. เมื่อน้ำท่วมโลก, ท้าวสัตยพรตได้ลงสู่เรือลำใหญ่, เขาทากล้ำเรือขึ้นผูกกับเขาแห่งปลา, ซึ่งบัดนั้นได้เคิบโคขึ้นแล้ว, และปลาพาไปพันอันตราย. ครั้นน้ำลดลงแล้ว, พระนารายณ์กับพระพรหมก็ผูกขึ้นพร้อมกันจากมหรรณพ, พระนารายณ์ปราบหัยครีพและแย่งพระเวทกลับคืนได้. ในปุราณะนี้เรียกนามอสูรผู้ลักพระเวทว่า “หัยครีพ”, แต่ในตำหรับของไทยเราเรียกว่า “สังฆะอสูร” ซึ่งได้ความว่าเป็นนามอีกนาม ๑ ของหัยครีพนั่นเอง. ดังนั้นนับว่าช่างฝ้ายไทยเราได้เรื่องมัสยาวตารมาดีพอใช้.

เรื่องกุรมาวตารในฉบับไทยมีเรื่องน้อย, และดูไม่เป็นปางสำคัญเลย. เรื่องวราหาวตารช่างฝ้ายเรามีอยู่ไม่สู้พิสดารนัก, แต่ก็นับว่าไม่เลว. เรื่องนรสิงหาวตารช่างไทยเราได้มาไว้ ออกจะละเอียดลออกดี, เป็นแต่ नामแห่งอสูรผู้ถูกปราบนั้นผิดเพี้ยนอยู่. ในเรื่องวราหาวตารอสูรที่แย่งแผ่นดินกับพระนารายณ์ ฝ้ายเราเรียกว่าหิรันตยักษ, แต่ที่ถูกควรเป็น “หิรันธายกะ” (สันสกฤต. หิรันธ = ทอง + อกษ = ทา); และอสูรที่รบกับพระนรสิงหาวตาร ฝ้ายเราเรียกว่าหิรันตปะกาสูร. แต่ที่ถูกควรเป็น “หิรันธยักษิ” เรื่องวามาวตาร, ซึ่งช่างไทยเราเรียกว่า “ทวิชาวตาร” สำหรับของเราได้เรื่องมาไม่พิสดารพอ จึงทำให้ผู้อ่านแลไม่ใคร่เห็นประโยชน์ของปางนี้, แต่ในลิขิตของข้าพเจ้าก่อนนี้จะได้แสดงเรื่องตามที่มิมาในปุราณะ. คงจะทำให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องดีขึ้น. ปุศุรามาวตาร, ที่จัดเป็นปางที่ ๖ ในที่นี้, ในหนังสืออนารายณ์สิบปางของเราไม่มีทีเดียว. ไทยเราพบปะพระปุศุรามาวตารแต่ในเรื่องรามเกียรติ์, ซึ่งว่าเป็นยักษมีนามว่ารามสูร, และได้พบกล่าวถึง ๒ แห่ง; แห่ง ๑ คือเมื่อไปพยายามชิงแก้วของ

นางเมขลา แล้วจะไปรบฆ่าพระอรชุนตาย, กับอีกแห่ง ๑ เมื่อไปดองฤทธิ์กับพระรามและ
แพ้วพระราม. เรื่องของรามสูตรทั้ง ๒ ตอนนี้ มีมาจริงในทางคัมภีร์ไสยศาสตร์, แต่ไม่ตรงกับ
ที่มีอยู่ในรามเกียรติ์: ข้าพเจ้าจะได้แสดงเรื่องตามที่ถูกไว้ในลิลิตข้างหน้าต่อไป. ปรศุรามนั้น
ก็จริงเป็นพราหมณ์, และนักปราชญ์สันนิษฐานว่า อวตารปางนี้แท้จริงคงเป็นปะกรณ
แสดงถึงการแก่งแย่งแข่งอำนาจกันระหว่างชาติพราหมณ์กับชาติกษัตริย์ในยุค โบราณแห่งมัธยม
ประเทศ, และในยุคนี้กษัตริย์คงได้แพ้พราหมณ์.

เรื่องรามจันทราวตารกับกฤษณาตาร มีข้อควรสันนิษฐานได้ทั้ง ๒ เรื่องว่าเป็น
ส่วน ๑ แห่งตำนานของภารตะวรรษ (อินเดีย). เรื่องรามจันทราวตารมีอยู่ที่พิศดารในคัมภีร์
“รามายณะ”, ซึ่งไทยเราคงได้มาจากพราหมณ์ในโบราณสมัย แล้วและมาแต่งขึ้นใหม่เรียกว่า
“รามเกียรติ์” เรื่องสงครามระหว่างพระรามจันทรกับพลวานรฝ่าย ๑ ราพณาสูตรกับรากษส
ฝ่าย ๑ นั้น สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องแสดงการสงครามที่ได้กระทำแก่กันจริง ๆ ระหว่างคนจริง ๆ;
พระรามและชาวโยธยาเป็นกัน, ที่เรียกว่า “มนุษย์,” คงเป็นเชื้อสายชนผิวขาวที่เรียกว่า
“อารยะ:” “วานร” สันนิษฐานว่าเป็นชนที่อยู่ในดินแดนริมเทือกเขาวิษณะ, ซึ่งจนกาล-
บัดนี้ก็ยังมิเหลืออยู่, เป็นชนผิวดำ, ผมหยิกและริมฝีปากหนา, ใกล้ข้างเงาะบ้าของเรา, และ
ชนเหล่านี้มิได้ถือศาสนาพราหมณ์เลย แต่ก็มีตำนานเล่าต่อ ๆ กันมาหลายชั่วคนในพวกนั้น
เนื่องด้วยประวัติการของพระรามจันทร, ซึ่งทำให้สันนิษฐานว่า คงได้เคยเกี่ยวข้องกันมา
ในโบราณสมัยจริง; ส่วน “รากษส” นั้น ก็คือชนชาวเกาะลังกา, ซึ่งเป็นชนผิวดำ, ผมหยิก,
และร่างใหญ่อย่างคนดำในทวีปอาฟริกาในกาลบัดนี้, พวกอารยะชนเกลียดชังจึงตั้งชื่อว่ารากษส
หรือยักษ์.

เรื่องกฤษณาตารมีอยู่ในมหาภารตะ และปุราณะหลายคัมภีร์, แต่น่าประหลาดที่ไม่
ได้มีใครแปลหรือเก็บมาแต่งขึ้นเป็นภาษาไทยอย่างเช่นรามเกียรติ์นั้นเลย. ที่ได้เอามาแต่งขึ้นเป็น
เรื่องลครก็มีอยู่แต่เรื่อง “พระอรุณรุท,” คือ อนิรุท ผู้เป็นโอรสของพระปรทัมน์ โอรสของ
ท้าวฤๅษณะผู้ทรงราชย์ในนครทวารกา (หรือทวาราวดี). ในลิลิตต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะได้แสดง
ประวัติของพระกฤษณาตารโดยสังเขป, เพราะถ้าจะแสดงโดยพิศดารจะต้องแต่งเป็นหนังสืออีก
เล่ม ๑ ต่างหากทีเดียว. พระกฤษณะนั้น กำเนิดในสกุลกษัตริย์ยาทพ, อันเป็นสาขา ๑ แห่ง
จันทรวงศ์. จันทรวงศ์นั้น, ตาม “วิษณุปุราณะ” กล่าวว่า ต้นวงศ์คือพระอัศวิพรหฤดมัย,
โอรสของพระพรหมา. พระอัศวิมัยโอรสคือพระจันทร, โอรสพระจันทรคือพระพุธ, โอรสพระ
พุธคือปุรุรวส, โอรสปุรุรวสคืออายุส, โอรสของอายุสคือนะหุช, และโอรสของนะหุชคือ

ยะยาที. ยะยาทีมีโอรสสององค์ที่ได้เป็นกษัตริย์, คือยะทุ, ผู้เป็นกษัตริย์สุภยาทพ, กับปุรุผู้เป็นกษัตริย์สุภยาทพ. สุกฤยาทพครองนครต่าง ๆ, มีทวารวาทเป็นทีสุคะ: สุกฤยาทพครองนครประคิษฐานและหัตถีนาปุระตลอดมา. ยังมีจันทรวงศ์อีกสาขา ๑ ซึ่งครองแคว้นกาที (พาราณสี), สืบสูกฤยาทพทางท้าวภษัตริยะพุทธะ, โอรสของท้าวอายุส. ในสูกฤยาทพมีกษัตริย์อันบรรพชาเกียรติก้อยหลายองค์, เช่นท้าวทฤษยัณต์ผู้เป็นพระสามีของนางศกุนตลาเป็นต้น, และมหาภารตะก็กล่าวถึงเรื่องสงครามซึ่งท้าวฤษยัณต์ได้มีชัย. ในสูกฤยาทพมีกษัตริย์อันบรรพชาเกียรติก้อยมากที่สุดก็คือท้าวฤษณะ, ซึ่งเรียกว่าพระฤษณะทวาร, เป็นมหาภษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งสูกฤยาทพ. นอกจากราชโอรสพระพลราม, หรือพลเทพ, ผู้เป็นเชษฐาของท้าวฤษณะ, ซึ่งบางตำรับก็จัดเขาเป็นพระนารายณ์อวตารปางที่ ๘ แทนท้าวฤษณะ ซึ่งจัดเขาเป็นองค์พระนารายณ์แบ่งภาคทีเดียว. ด้วยเหตุนี้เองบางทีพราหมณ์จึงออกพระนามพระนารายณ์ว่า "ฤษณะ" ซึ่งเป็นเหตุทำให้ชาวเราผู้มีได้รู้กันส่ายปลายเหตุพลอยหลงตามไปด้วย, ถึงปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์ของไทยเราหลายแห่ง.

ส่วนการที่พวกพราหมณ์จัดเขาพระสมณ โลกมพุทธเจ้าเป็นอวตารของพระนารายณ์นั้น ก็เพราะรู้สึกว่าได้บังเกิดมีผู้เสื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้น, จนเหลือที่จะคิดกำจัดได้แล้ว, จึงเลยผสมผสมรับเอาพระพุทธเจ้าเป็นอวตารของพระนารายณ์เสียทีเดียว. แต่ครั้นว่าจะรับรองว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นของที่ถูกต้อก็ไม่ได้, เพราะจะต้องสารภาพว่าคำสั่งสอนของพวกพราหมณ์เองผิด, จึงต้องกล่าวแก้ไปว่าพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อหลอกหลวงชนที่ชั่วร้าย, อีกร้างอสูร, แทกต์, ทานพ, ฯลฯ เพื่อให้หลงเชื่อในสิ่งที่ผิดแล้วจะได้ต้องรับผลร้ายแห่งมิจจากกฎกรรมนั้น ๆ.

ส่วนกัลกยาวตาร, ปางที่ ๑๐ ของพระนารายณ์, อันกล่าวว่าจะได้มีมาในปลายกัลยุคนั้น, ตามคำทำนายว่าจะมีรูปเป็นคนขาวซีมัวขาว, และจะเป็นผู้บารบปราบปรามคนชั่วร้ายทั้งหลายและจะบันดาลให้มีศัทธิธรรมขึ้นใหม่โดยบริบูรณ์เหมือนเช่นในกฤตะยุค. สรุปความก็คือกัลกยาวตารนี้เป็นประณตแสดงความหวังในอนาคต, เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนบางหมู่บางเหล่า หวังได้พบพระศรีอารยะเมไตรย, และพวกถือศาสนาอื่นหวังได้พบเมสไซยาห์, นับว่าเป็นส่วน ๑ แห่งธรรมคามาณุษที่จำจะต้องหวังได้พบเห็นความสุขยิ่งไปกว่าที่ตนได้รับอยู่แล้ว.

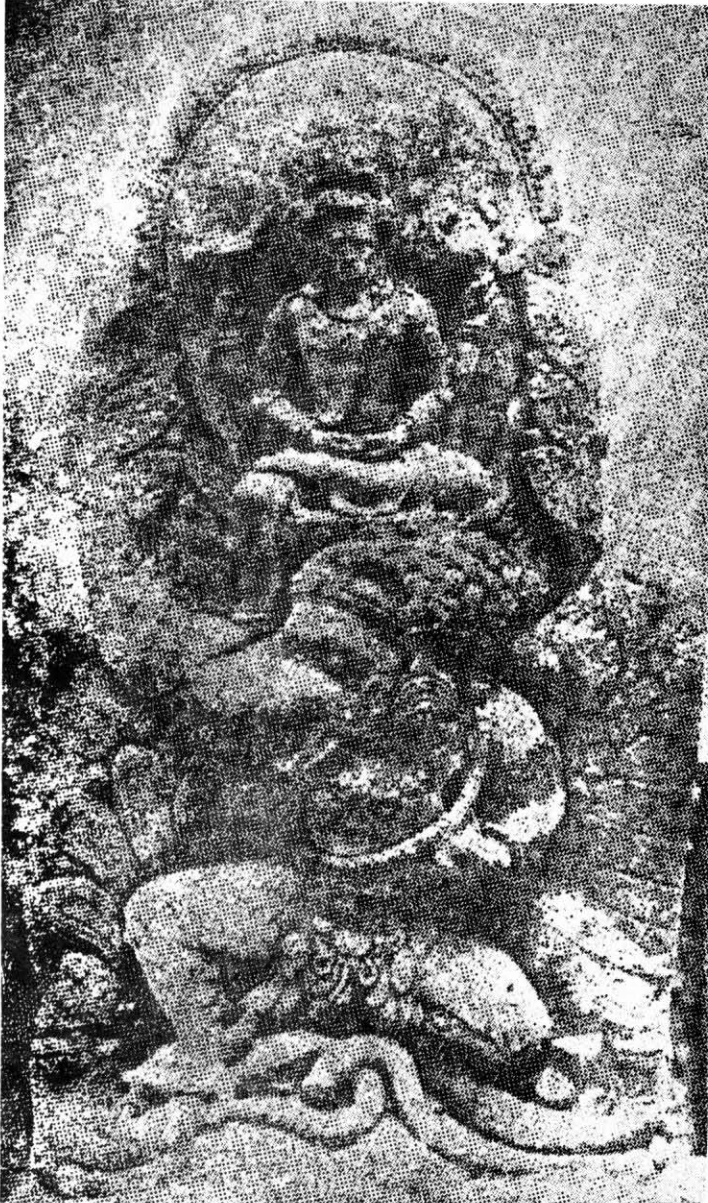
ตามตำรับต่าง ๆ กล่าวไว้ว่า พระวิษณุนั้นมีพระนามพัน ๑, ซึ่งถ้าผู้ใดท่องได้นับว่าได้บุญ. นามที่มักใช้บ่อย ๆ ในพินันามนี้คือ: อัจยต (ไม่มีตกหรือเสื่อม), อนันต์ (ไม่มีที่

ศุก): อนันตะศัณณะ (นอนบนหลังอนันตะนาคราช); จัตุรภุช (สี่แขน); ทาโมทร (ผู้ถูกกดด้วยเชือก, คือกฤษณะ); โควินท์ หรือ โคบาล (ผู้เลี้ยงโค คือกฤษณะ); หริ (ผู้บริหาร); หฤชเกศ (เจ้าแห่งสิ่งซึ่งทำให้รู้สึกรูป, เสียง, ฯลฯ); ชลไศยิน (นอนบนน้ำ); ชนาร์ทนะ (ผู้ที่ชนับถือ); เกศวะ (ผมงาม); กิริติน (ผู้ทรงเครื่องแต่งตัว); ลัก্ষมี (ผู้ของลักษมี); มรุตุหน (ผู้ฆ่ามรุต, อสุรที่พยายามทำร้ายพระพรหมาซึ่งเกิดขึ้นในคอกบัวอันผุดจากพระนาภีของพระนารายณ์); มาธพ (เกิดแต่มรุตหรือหวานเหมือนน้ำผึ้ง); มุกุนทะ (ผู้ช่วย); นร (คน); นารายณ์ (ผู้กระตือรือร้น); บัญจายุช (มีอาวุธทุกอย่าง); บัทมะนากะ (สาคอกบัว); ปิตามพร (นุ่งเหลือง); บุรุษ (ผู้ชาย); บุรุษิตม (ชายสูงสุด เทวราช); วาสูเทพ (ลูกวสุเทพ, คือกฤษณะ); ไวกุนธนะ (จอมไวคุนธ); ยัญญเศศ หรือ ยัญญเศศวร (เจ้าแห่งยัญญะกรรม).

อาวุธของพระนารายณ์ คือ (๑) สังข์ ชื่อปัญจขัณณะ; (๒) จักร ชื่อสุทรรคนะ หรือวัชระนากะ; (๓) คทา ชื่อเกาโมทะที; (๔) ธนู ชื่อสารณะกะ; (๕) คทา ชื่ออนันตะกะ. เทวรูปพระวิษณุเป็นเจ้าโดยมากมักถือสังข์ ๑ จักร ๑ คทา ๑ คอกบัว ๑.

พระลักษมี, หรืออีกนัย ๑ เรียกว่าพระศรี, ซึ่งเป็นพระมเหสีของพระนารายณ์นั้น, ได้อวตารตามเสด็จพระสามีลงมาหลายปาง, พระลักษมีได้กำเนิดขึ้นมาจากเกษียรสมุทรเมื่อเทวทากวนทเลนนั้นทำอมฤต, จึงได้นามว่า "เกษียรพัตินยา," คือลูกสาวแห่งเกษียรสมุทร. เมื่อพระนารายณ์อวตารเป็นพระวามนาวตาร, พระลักษมีได้ลงมากำเนิดในคอกบัว, จึงมีนามว่า "บัทมา" และ "กมะลา." เมื่อพระนารายณ์เป็นพระปรศุรามาวตาร, พระลักษมีเป็นนางธณิ. เมื่อพระนารายณ์มาเป็นพระรามจันทราวตาร, พระลักษมีเป็นนางสีตา. เมื่อพระนารายณ์เป็นพระกฤษณะาวตาร, พระลักษมีเป็นนางรุกมิณี. นอกจากนี้พระลักษมียังมีนามเรียกกันอีกด้วยว่าอินทிர; ชลธิชา (เกิดแต่ชลธิ); จัญจลา หรือ โลลา (ไม่แน่นอน, เป็นนามใช้ในหน้าที่ผู้เป็นเจ้าของโชค); โลกะมาตา (แม่ของโลก).

พญาครุฑ, ผู้เป็นพาหนะของพระนารายณ์, ก็มีกล่าวถึงบ่อย ๆ ในประวัติการของพระเป็นเจ้าองค์นั้น, จึงควรกล่าวถึงในที่นี้ด้วยโดยสังเขป. พญาครุฑเป็นโอรสของพระกัศยป ประชาบดีกับนางวินะตา. ที่เป็นอริกันทั้งหลายก็เพราะนางวินะตาได้มีสาเหตุวิวาทกับนางกัทรุ, มเหสีของพระกัศยป และมารดาแห่งนาคทั้งหลาย. เรื่องที่วิวาทกันเนื่องด้วยสีมำที่เทียมรถ

รูปพระนารายณ์ทรงสุบรรณ.
(ศิลา: พิพิธภัณฑสถาน, เมืองมัทธยา, ชาว.)

“โกกะศยันะมูรตี”

รูปพระนารายณ์บรรทมบนหลังอนันตนาคราช,
มีพระพรหมาศุขินจากพระนาภี, และมีรูปเทวดา ฯลฯ ประกอบ
(ศิลา: เทวะคฤห, อินเดีย.)

พระอาทิตย์. นางกัทรุชนะได้โดยกลอุบาย, นางวิณะตาจึงยอมเป็นทาสของนางกัทรุ. พวกนาคนักผู้เป็นลูกนางกัทรุเรียกเอาน้ำอมฤตเป็นค่าตัวนางวิณะตา, พญาครุฑจึงไปลักเอาน้ำอมฤตจากเทวธิดาได้. พระอินทร์ติดตามแย่งน้ำอมฤต, รบกับพญาครุฑก็พ่ายแพ้และวัชระแตก, ต้องร้อนถึงพระวิษณุเป็นเจ้าเสด็จมารบ. แต่แม้พระวิษณุสู้รบกับพญาครุฑให้แพ้ไม่ได้, จึงตกลงทำสัญญาสัมพันธไมตรีต่อกัน, คือในเวลาหนึ่งพระนารายณ์ยอมให้พญาครุฑนั่งสูงกว่า, แต่เวลาจะเดินทางต้องให้พระนารายณ์ขี่. พญาครุฑนั้นมีหัว, ปีก, และเล็บเหมือนนกอินทรี, แต่ตัวเหมือนมนุษย์. หน้าสีขาว, ปีกแดง, ตัวเป็นทอง. มีเมียชื่อ อุณนที หรือวินายะกา, มีบุตรชื่อสัมปาทิ (ที่เรียกในรามเกียรติ์ของเราว่า "สัมพาทิ"). พญาครุฑมีฉายาต่าง ๆ เกือบมากล่าวถึงในที่นี้แต่บางนามดังต่อไปนี้:— กาศยะบี (ลูกกศัยป); ไวนะเตยะ หรือ เวนไทย (ลูกวิณะตา); สิทานน (หน้าขาว); รัตตะบักษ์ (ปีกแดง); เศวตะโรหิต (ขาวแดง); สุวรรณกาย (ตัวทอง); สุบรรณ (มีปีกงาม); กระจุกมาน (เจ้าแห่งนกทั้งหลาย); นาคานตะกะ และบันนคะนาคณะ (ผู้บารามงู); สรรปาระตี (ข้าศึกแห่งงู); ตระรัลวิน (รวดเร็ว); รสายน (แล่นเหมือนปวรถ); กามะจาริน (ไปตามใจตนเอง); กามายุส (อยู่สบาย); จิราท (กินนาน); วิษณุรต (รถของพระวิษณุ); อมฤตาทรณ และ สุธาทร (ผู้ลักอมฤต); สุเรนทรชิต (ผู้ขานะพระอินทร์); วัชระชิต (ผู้ขานะวัชระ).

อนันตะนาคราช, หรือที่ในปุราณะโดยมากเรียกว่าเศษะนาคราช, ก็ได้ตามเสด็จพระนารายณ์มาบังเกิดในโลกมนุษย์โลก, เช่นเป็นพระลักษณะในปางที่ ๗ และพระพลเทพในปางที่ ๘ เป็นต้น. อนันตะนาคราชนี้มีพันหัว, เป็นมัลลภักที่พระนารายณ์บรรทมในระหว่างกัลป์. โลกของเราเนี่ว้างอยู่บนหัวอนันตะนาคราช, ฉะนั้นเมื่อใดนาคนี้กระดิกแผ่นดินจึงไหว. (ข้าพเจ้าจำได้ว่าเมื่อเด็ก ๆ เคยได้ยินผู้ใหญ่เล่าให้ฟังว่า แผ่นดินแห่งโลกเราเนี่ว้างอยู่บนหลังปลาตัวใหญ่, เรียกว่า "ปลาอนนท." ทำไมขนาดจึงกลายเป็นปลาไปก็ไม่ทราบ.) นาคตัวนี้เป็นเชือกที่เทวดาใช้เมื่อกวณเกษียรสมุท, จึงจะได้ตกลงต่อไปในเรื่องกुरुมาตการ. ไฟที่นาคพ่นออกมาเป็นไฟบรรลัยกัลป์ที่ล้างโลกเมื่อสิ้นกัลป์. พญานาคตนนี้ อีกนัย ๑ ว่าเป็นตนเดียวกับพญาवासูกิ, ผู้เป็นใหญ่เหนือนาคทั้งหลายในบาฮาล. ปุราณะบางกัมภีร์ว่าอนันตะนาคราชนี้เป็นโอรสใหญ่ของพระกศัยปประชาชนดีกับนางกัทรุ, ฉะนั้นเป็นที่น้องร่วมบิดากับพญาครุฑ. การที่พระวิษณุเอาผู้เป็นอริแก่กันมาใช้ได้ทั้ง ๒ ตนนับว่าเป็นพยานแห่งอำนาจของพระเป็นเจ้าองค์นั้น.

ข้อความทั้งปวง ที่ได้กล่าวมาแล้ว เนื่องด้วยพระนารายณ์และ บริวารของพระองค์นั้น, ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะคัดทอนลงมากที่สุดที่จะทำได้อยู่แล้ว แต่กระนั้นยังยืดยาวถึงปานนี้. ข้าพเจ้าจึงต้องขอภัยแก่ท่านผู้อ่าน, แต่ยังมีความหวังใจอยู่ว่าการอ่านคำนำอันยืดยาวนี้ท่านจะไม่รู้สึกว่าเป็นการเปลืองเวลาเปล่า.

ในที่นี้ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณพระเจ้านครราชสีมา กรมพระดำรงราชานุภาพ ในการที่ได้ทรงช่วยค้นหาเรื่องและภาพที่มีอยู่ ณ หอพระสมุดวชิรญาณเพื่อประกอบเรื่องนี้.

อนึ่งภาพต่างๆ ที่แทรกอยู่ในหนังสือนี้, ที่เป็นภาพเทวรูปอินเดีย ได้จำลองมาจากหนังสือตัวรับเทวรูปชื่อ "Iconography by, T. A. Gopinatha Rao"; รูปพระนารายณ์กำแหงเพชร โดยห้องฉายานรสิงห์; รูปพระพุทธรชินราชข้าพเจ้าได้ฉายเองที่พิษณุโลก. ส่วนภาพที่เขียนขึ้นใหม่สำหรับหนังสือเรื่องนี้เป็นฝีมือจางวางตรี พระยานุศาสน์จิตรกร (จัน จิตรกร), และข้าพเจ้าขอ ขอบใจข้าราชการผู้ที่ได้ช่วยประคบบ้านหนังสือนี้ด้วยฝีมือ.

ในที่สุดข้าพเจ้าขอขอบใจจางวางตรี พระยาราชศาสนโสภณ (สอาด ชูโต) ที่ได้เอาใจใส่ตรวจทานหนังสือนี้เมื่อจัดการพิมพ์ขึ้น

พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท, ในพระบรมมหาราชวัง.

วันที่ ๗ มกราคม, พระพุทธศักราช ๒๔๖๕

ปัจฉิมลิขิต

สมเด็จพระนางเจ้า อินทรกิตติศรี พระบรมราชินี จะมีพระชนมายุครบ ๒๑ พรรษา
บริบูรณ์ ณ วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๖, จึงมีพระประสงค์ที่จะแจกหนังสือลิลิต “นารายณ์
สิบปาง” นี้แก่ญาติมิตรของเธอ, ข้าพเจ้าก็เต็มใจอนุญาต และอนุโมทนาด้วยโดยความยินดี

ข้าพเจ้าหวังใจว่า บรรดาผู้ที่ได้รับหนังสือนี้เป็นของแจกก็ดี, หรือแม้ผู้ที่จะได้ซื้อ
หาหนังสือนี้ไปก็ดี, จะมีไมตรีจิตช่วยกันอำนวยความสะดวกแก่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี
พระองค์นั้น.

ทีฆายุกา โทศุ, อโรคา โทศุ, ทีฆายุกา โทศุ,

อโรคา โทศุ, สุขิกา โทศุ, อินุทสตุตติ

ปรม ราชนี;

สิทธิ กิจจ, สิทธิ กम्म สิทธิ ลาโก ยโส นิจจ

อินุทสตุตติ ปรม ราชนียา ภวตุ สัพพทา

วันที่ ๑๐ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๖

คำอำนวยการ

๑ เรื่องนี้ข้าแต่ให้	ราชินี
อินทรศักดิ์ศรี	นิมน้อง
โดยเธอกล่าววาทิ	เชิญแต่ง
ซึ่งจะเพาะเหมาะต้อง	จิตข้าประสงค์
๑ เรื่ององค์วิษณุไท่	อวตาร
เคยชอบมาแต่กาล	เมื่อน้อย
กรันใหญ่ก็เพียรอ่าน	กันเรื่อง
จึงอาจจะเรียงร้อย	เรื่องซนคังใจ
๑ ใครเป็นวิแล้ว	คงเห็น ใจนา
ยามแต่ต้องใจเย็น	แน่แท้
ต้องวายสิ่งสำคัญ	เคืองจิต เจียวนอ
จึงจะนิพนธ์ได้	สิทธิ์ได้โดยดี
๑ เทวีที่รักแก้ว	กลอยใจ
เธอช่วยกล่อมหฤทัย	พี่แล้ว
เสริมสุขกับทุกข์ใน	ดวงจิต พี่เอย
ด้วยสเน่ห์คังแก้ว	ก้องพันเพหา
๑ อาน้องจงรับด้วย	ใจดี
ลิลิตเปนพลี	รักล้ำ
พยานรักซึ่งมี	ห่อนเหือก หายเลย
จนจบสิ้นกินน้ำ	ปากฟ้าคลาสุญ ฯ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

“มัธยมโยคสถานกะมูระตี”:
พระนารายณ์ยืน, มีฤๅษীগูคูกับมรรกดั้นเตอะเปเนบริวาร.
(คีลา: มหาพลิปุสั่ม, อินเตีย.)

นารายณ์สิบปาง

ภาคเฟดิม

วิษณุนตร์ (๑)

(อนุชฎิกฉันท, ภาษาสันสกฤต.)

- ๑) สุขกร ทุชานุต สุกษุมาสุกษุม
มิหิร ปทุม วุฒษภ ปราปร ฤชภาชิโรทก
ธิร รกโขยภษปฺราดมิก อลิกถต
อาสาทิตชนุโมทย โกฎิเทเวเทว
เสามนสโขยติษก เทโขกต อเนก
กหุวารภิราม ทิวิชทุธิ ปฺรนิคม
ปฺรนิมฺน ศฺรทฺธิต ปฺณุย ปฺรนิกรฺษ รณต
ศฺรีวฤตสลาณฺจน อตฺลธน ปฺรินามานฺตร
ปฺรพฺรหฺม อานนฺทคณก อนาสว อีศ
วสุเทวสุโน ศฺรีสฤกต ลสนฺนยนฺนา

(ร่ายคำแปล)

๑) อ้าองค์พระพิษณุ ผู้ประทานความสุข ร้างับทุกซ์โยคี ศฺรีสุชฺมสุชฺมเลติ เพรจิต
ก้งทวงตะวันฉาย เพราะพรายเพียงบัวบาน ท่านคือเอกภุชภ เป็นภพนี้ภพนี้ อาเอาโคเป็น
อาสน์ แสนลลาคเลติไกร เป็นใหญ่ยิ่งรากษส ยักษ์มวลงคตยองเกล้า เป็นพระเจ้าประเสริฐ
กำเนิดหลายปางไซ้ เป็นใหญ่เหนือเทวา คณนานับโกฏิ ไรจน์รุ่งในฟากฟ้า สง่าด้วยแสง
ฉัน ทุกสิ่งสรรพเนาองค์ คำรงในคฤหา ห้องหทัยโยคี มีพระญาณเลอสรวง รอบรู้ปวงพระ
เวท แสนวิเศษนักหนา เสริมศรัทธาค้ำจุน กอบบุญยิ่งยืนนาน เจ้าแห่งการรณวิถี ศฺรีวิคตะ

(๑) เมื่อพบเลขหมายเช่นนี้โปรดดูคำอธิบายและอภิธาน ซึ่งพิมพ์ประกอบกับนารายณ์สิบปาง

เด่นควง^(๒) แก้วกลางทรวงงามสรรพ ท้าวมีทรัพย์หลากหลาย กลายรูปได้นานา เป็นมหา
 พรพรม อภิมย์สุขใหญ่หลวง สดประวงโลกีย์ อีคะเหนื่อสิ่งสิ้น ปีนมาเกิดปรากฏ เป็นไอรต
 วสุเทพ^(๓) เสพย์สุขรักศรีแพรว นัยนงคังแก้ว ตระการฯ

(คำเสกท้าย, ภาษาสันสกฤต.)

๐ หริะ โอมุ พุรหุมาณฯทวิตย สตุปาทร ปรมราชาฯ

(โคลง ๓ คำแปล)

๐ โอมพระผู้บริหาร
 เป็นที่ควรนอบน้อม

เสวยพรหมานนท์เลิศล่อม^(๔)
 บรมราช นันต์ฯ

ขอพรพระเป็นเจ้า

โคลง ๔

๐ วิษณุขนาดกาจแก้ว	สรวงทรง ฤทธิชัย
แผ้วปลอดคมฤกษุ	เกษหัว
งูเป็นอาสนะองค์	ผทมสุข
เทพแก้วนงกลิ่นฟ้าคิ้ว	แค่นดิน
๐ ปีนเอาครุฑขึ้น	เมฆี
กรสีกุ่มสังข์จักร์	เพริศแพรว
กทาทิกรณ	ดีอเหมาะ
บาราบอสรแล้ว	แหลดาน
๐ อวตารเทพนั้น	ตีบปาง ^(๕)
ซ้ำจะแดงพจน์	ทัน
ขอทเวราชพลาง	คตจิต
กุ่มกักุเทศ	เที่ยงเทอญฯ
๐ อีกเชิญเทวราชเจ้า	คชเทศ
ผู้ปราบพินนระภัย	หมกด้วน
ทรงนามพระกณศ	ตีทธิ บคิแซ
สุกประเสริฐดุติษณ์ล้วน	เลิศ

๑ กวีไค้ทั้งจิต

เคารพคณเศร

อาจแต่งตั้งกมล

จิตสว่างคังแก้ว

๑ ข้ำจ้งขอพระเจ้า

ทรงช่วยเสริมปัญญา

ยามแต่งเรื่องทรงกรุท

จงสถุชคิลิติกไ้

ประพนธ์

ก่อนแล้ว

มุ่งมาตร

ก่องคา

ศิวบุตร

เถกไ้

ท้งสิบ ปางนา

ก้งจันท์ถ้วนเทอญ ๖

ปางที่ ๑

มัตสยาวตาร

ร้าย

๑ จักดำเนินค่านาน ตามโบราณคดีก็มี อันมีนามภาคะวัต จักเป็นตำหรับเด็ก กล่าวกำเนิดวิษณุ ผู้ผูกโลกนี้ มีข้อความกล่าวชัด ว่าเมื่อปีที่มะกัปปี้ ลับล่วงลงแล้วนั้น อันเทวะพรหมา เห็นอัยกายาไกรวินทร์ เพื่อบพิตรผ่อนกาย หมายถึงกำลังมี คงคืนดีดั้งเดิม แล้วจะเริ่มเทวะกิจ ประกิจธุโลกชั้นใหม่ ดังนั้นไซ้พรหมา ก็นิทรากลับลไหล บัดนั้นใครโลกสลาย สักวี่มลายวายชนม์ ทั่วสากลระทม จมอยู่ในมหรณพ กว่าจะครบกำหนด ปรากฏพรหมะราตรี เมื่อนั้นมือสุรา ผู้เป็นทานพราศ สามารถฤทธิเรืองราม มีนามว่าหัยครีพ ยังชีพอยู่ในสมุท ผุดขึ้นจากมหรณพ พบองค์พระพรหมา นิทรานสนิทแน้ แลกระแสนพระเวทวิเศษล้ำโลกย์ หลังไหลจากโษษฐท่าน ขุนยักษ์หาญสมปอง รongรับพระเวทไว้ จบเสร็จสำเร็จได้ สิทธิสรรพาว

โคลง ๓

๑ กุมภภัณฑ์แสนเปรมใจ
จึงรีบประคาน้ำ

ได้พระเวทเลิศล้ำ
กลับพลัน ฯ

โคลง ๔

๑ ปางนั้นหวิราชเจ้า
ทราบกิจทานพท่า
พระทรงพระเมตตา
หวังอนุเคราะห์ให้

โลก
ชั่วไซ้
แก่สักวี่
สุขสานัก

๑ อวตารทรงรูปแมน
ถือศะณะริตน
แหวกสายว่ายกงคา
เมื่อดับโอกาสคล้าย

มัตสยา
ทึบน้อย
กอยท่วง ทีแซ
ถูกกาลฯ

© เปนปลาตะเพรี

อังกายีกระจ้อย

แต่บันทึกน้อย

มัทธา

ร้าย

๐ ในสถานดินชน มณฑลทระวิระ ณ สมัยกาลนั้น มีทรงธรรม์ทรงราชย์
นามประกาศปรากฏ สัตย์พรตราชา ลูกสุริยาภิกษย์ไท้ ได้ฉายาเรียกกษัตร์ ไว้วัดวัดจอมภพ
ธเคารพนารายณ์ มุ่งหมายในทางธรรม บำเพ็ญตะบะฉาณ บ่ใฝ่การโลภภัย บ่มีโลภโกรธ
หลง ทรงสันโทษมกน้อย บ่เสื่อมถอยศรัทธา เปนมหามหาศม์ล้ำ เสวยแต่น้ำทุกวาร เปน
อาหารเนื่องนิตย์ บพิศย์กอบยัญญการ เชี่ยวชาญปานเทว ราชาจึงได้นาม ตามปรากฏประกาศ
ว่าศรทระเทพเจ้า เปนนาคระ่มเกล้า ชนวนันท์ฯ

โคลง ๑

๐ วันหนึ่งธอยู่ยัง	ฝั่งกฤตะมาลากว้าง
หวังจะชำระล้าง	บาปปวง
๐ พระจิววัฑธารา	ในหัตถ์กากอบไว้
พอพระพิณิจไซรี	จึงเห็น
๐ เปนปลาตะพระวี	อันภยิกระจ้อย
รก็ปล่อยปลาน้อย	สู่ธาร ฯ

โคลง ๒

๐ ภูบาลนิมัจจะน้อย	กล่าวเสนาะเพราะถ้อย
ทุกจน	คั่งนี้ ฯ

โคลง ๔

๐ จุมพลกษัตร์ไธ	ฉันโต
พระย้อมเมศคาปวง	สัตว์แต่
จึงจะปล่อยเข้าไป	ในน่าน น่านอ
เข้าอันลงต้องแพ	พายเขา
๐ เถารสสุริยะไท้	ยินสาร
ตะพระริกล่าวพ้อ	เช่นนั้น
จึงช้อนมัจฉาจากธาร	โดยควน
เอาใส่ในหม้อหมั้น	เหมาะก็

๑ วรศรีสว่างลับแล้ว

จอมภพเห็นมีจนา

กายาเคิบโตผึ่ง

แสนประหลาดคบได้

๑ ครานันท์สยะร้อง

ช้ายู่หม้อน้กับ

ขอจอมภพภุชย

ให้ที่อยู่ใหญ่แล้ว

๑ จุมพลธกัซัน

ไปใส่ลงในอ่าง

ภายในเขตนาที

ปลาทีโตคึกซ้าง

๑ ตะมะวีร้องว่า

พระกัทรการุณย์

แต่อย่างนี้แสนจะ

ขออยู่ที่ใหญ่ให้

๑ ภูวนัยมากด้วย

นำมัทสยะสู่สระ

แก้วว่ามีนานปลา

เต็มคึกขอบสระน้ำ

๑ เสียงกัถสนันจำ

อ้าพระผู้ทรงธรรม

ตระที่นเรนทร์สุร

บมีพอเพื่อแม่

๑ จอมคนจงโปรกษา

ให้คนุได้มี

เพื่อว้ายแหวกในธา-

เป็นสุขสนุกบ้าง

เพียงหนึ่ง

นั้นไซว์

เต็มภาชนะ

นีกผัน

ทูลโท

แค้นแท้

จงโปรก

เหมาะคน

ตะมะวี

ใหญ่กว้าง

ห้าสิบ

อ่างศรี

ราชะ

มากไซว์

กับแค้น จริงนอ

เหมาะใจ

เมตตา

ใหญ่ล้ำ

โตเคิบ

จขัง

ปลาทุ

เที่ยงแท้

ให้อยู่

ว้ายวน

อีกครา

ที่กว้าง

ราเด่น

เถิดหนอ

๑ พอลูกบอกว่า
องค์พระสัถยพรต
ก็ตรัสสั่งเสวกา
ช้อนมัทสยะนำเท้า

๑ ครั้นถึงซึ่งฝั่งกว้าง
วัตรอบขอบชลสิทธิ์
จึงตรัสสั่งให้เท
แท่นคั้นน้ำปลาน้อย

๑ ราชามิท้อ
นำมัทสยะสู่ชาย
พอล่อยถับทีใน
มัทสยะก็ลอยกว้าง

๑ แล้วมีวาทะพ้อ
อัสมุตสาคร
มีนาคและเหรา
สามารถพิฆาฏได้

๑ อ้าวระราชเจ้า
ขึ้นชื่อว่าเมกตา
ทั้งธา ณ สาคร
พหุภัยในน้ำ

แห่งปลา
ผ่านแผ้ว
มาช่วย
กะบั้ง

ทะเล สถาปเส
โยชนร์ร้อย
ปลาปล่อย
มทิมมา

ถอยใจ
สมุททวง
คลื่นสมุท
อยู่คี่

ราชา
นี้ไซรั
เที่ยวท่อง
สุกชีวี

ทรงคร
เลิศล้ำ
ณ บัด นี้ฤ
มากมี ยิ่งนา ฯ

โคลง ๑

๑ ภูบทิถุกปลา
ระลึกนึกให้

ดวงหลอกมามากไซรั
จงน

โคลง ๒

๑ จุมพลอยากใครรั
มทิมมา ฯ

จึงตรัสแก่มัจฉผู้

ร้าย

๐ อัมภัสยาเรื่องฤทธิ์ ข้านี้ก็คงสย โยท่านไซร์จำแลง แปรรูปได้หลากหลาย
 เมื่อปได้เคยเห็น หรืออินเช่นมัทสยา อัมภิมมาโตใหญ่ เต็มในทเลนั้น อันวัดรอบบ้น้อย
 กว่าร้อยโยชน์ปรากฏ ในกำหนดวันเดียว ข้าเจตยวใจตรึก นึกว่าท่านมันคง เป็นองค์พระ
 ภคะวัต มาถนัดต่อหน้า กุข้าบาททั้งนี้ อำหะริเรื่องฤทธิ์ ผู้สถิตเหนือคลื่นสมุทร จัตุรภูษนา
 รายนี พระกลัปกายแปลงมา เป็นมัทสยาเรื่องเคช เพราะเมตตาข้าบาท อิกนรชาติทั้งหลาย
 ข้าตววยบังคม บูรโฮตมสยมภู ผู้เป็นพรหมธาคา สร้างโลกาสัตวชาติ เป็นทรินาถยศยง ผู้
 ทรงเลี้ยงโลกตรี เป็นทิวะมเหศวร ล้างมวลสิ่งมลทิน พระเป็นเป็นเทวา ทรงมหามหิทธิศักดิ์
 เป็นที่รักภักดี ปริยะของข้าเจ้า ผู้เอาใจใฝ่จง รักพระองค์ทุกกาล ทรงอวตารครั้งใด มาในโลก
 แห่งนี้ ย่อมมีประโยชน์สถานต์ บันกาลบังเกิดสุข ร้างับทุกษณานา บันนี้ข้าไกรรู้ พระสยัมภู
 เหตุใด จึงกรรโลเสด็จลง ทรงรูปมัทสยานี อำหะริราชะ กมะเดกษณะน่านิยม ข้าบังคม
 เทบบาท แห่งเทวราชทรงคุณ เกื้อการุณย์ทั่วผู้ ขอประทานวิ้วรู้ สักครวฯ

โคลง ๓

๐ พระมหาโลกนาถ
 จึ่งทอบพจนะไท้

พึงนรราชกล่าวไซร์
 ปุจฉาฯ

โคลง ๔

๐ อัสักยะพรตเจ้า
 เราเสด็จอวตาร
 เพื่อกู้ซึ่งโลกา
 อิกช่วยแนะนำชี

ประชา
 บัดนี้
 ไว้เพื่อ เธอแล
 ช้องทาง

๐ ระวังแต่ันอิก
 จะเกิดอุทกภัย
 ทั่วไครโลกสถาน
 บัมีมิไกรพิน

เจ็ควาร
 ทั่วมทัน
 มิคหมก
 รอคภัย

๐ เธอไซร์ผู้อาจล้าง
 จมุ่มมองกูใน
 เราจะส่งนาวี
 มารับเธอจากพัน

อริ
 คลื่นกรัน
 ลำใหญ่
 หากทราช

๑ ภาสายจงเก็บกัน
 อิกพิชพรรณพฤกษา
 ชวนสิทธะทรงพรต
 ทั้งพวกบริพารกล้อย
 ๑ และเพื่อเพาะสัตว์ไว้
 จงจักเครีจฉาน
 อย่างละคู่กรวด
 แล้วและบำรุงไว้
 ๑ อันนาวาใหญ่นั้น
 เรออีกบริพาร
 จากอันตะรายา
 แห่งอุทกตั้งทัน
 ๑ จะจร ณ น่านน้ำ
 ปรากฏจากควันเคียน
 คงมีแก้วธมมี
 แห่งพระฤษีแล้
 ๑ เมื่อยลเรือใหญ่นั้น
 เพราะถูกมหาวา-
 ฬ้าจะแหวกสาคร
 เรอจูงไว้ใจข้า
 ๑ คร่ำที่ควันค้ำจาก
 บลายหนึ่งผูกหัวเรือ
 บลายหนึ่งผูกที่ทองน
 เราจะจูงเรือให้
 ๑ เราไซ้จะอยู่ใกล้
 จนหมดพรหมราตรี
 บัดนั้นแหละราชา
 ชั้วว่าเราศรีแก้ว

โสด
 ใหญ่น้อย
 ทั้งจัก 탄แฉ
 สู้เรือ
 ต่อไป
 จูงได้
 ลงสู่ เรือนา
 เพศพรรณ
 จะพา
 รอกพัน
 น้ำสยค
 แน่นอน
 ชลธิ์ ใหญ่นา
 มีดแท้
 แปลงปลั่ง
 แจ็คตน (๑)
 สันกลอน
 ยุกล้ำ
 มาถับ
 อย่ากลัว
 สาคร
 งามไว้
 เราเด็ก
 ปลอดกภัย
 จอมนรา
 นั้นแล้ว
 จักทราบ
 สิทธิสรวง

- ◎ ปวงข้อที่ท่านท้าว สงสัย
- เมื่อนั้นแดงถาม ถัดวัน
- เราจักตอบคำไข ครบเสร็จ
- เธอจะรอบรู้ล้วน สิ่งสรรพ แน่นๆ

โคลง ๒

- ◎ กรนักรตเสร็จจกตีค้ำ องค์พระทริเจ้า
- เสด็จหาย
- ◎ ฤาษายศัยพรทไท้ นัชทศประณตไหว้
- มัตศยา
- ◎ ทอศทญักคาเพริคแพรวัว ปลายสู่บูรพะแล้ว
- นั่งลง
- ◎ จงจิตสมาธิหมั้น ณ พระทรินั้น
- ไปลด เลยนาๆ

ร้อย

◎ ครั้นกำหนดดับถึง ซึ่งกัลปะประลัย อันคลื่นในสาคร สูงสลอนเร็วรวดเร็ว ใหญ่
 ยวดยิ่งเคยมา ชัดซำๆ สู่ฝั่ง ดังพิศากักกอง ฟุฟองชลสิ้นหลัง ดังทันท่วมหาดทราย แผ่
 สยายขึ้นฝั่ง จนกระทั่งทุ่งดอน สาครกว้างกว้างใหญ่ บ่ได้มีฝั่งฝา สุดสายตาแลไป บ่มีได้เห็น
 ดิน บัดพินทั่วไป มิได้มีที่แห่ง บางแห่งลึกหลายวา นานาสัตว์สยดสยอง ทั้งผองก็ทรีตรู
 ขึ้นสู่ไซคเขานิน ปีนเขาเขินหนีไป หวังให้พ้นอุทก บ้างก็ตกภูผา ภายกลิ้งลงน้ำ เหวราชั่ว
 ครว้าห์ไป อีกทั้งในกาลนั้น อันมหาเมฆลอย ทั้งใหญ่ย่อยในฟ้า บังสุริยามีคมล อนุธการ
 ทัวภพ จบทั่วแคว้นแดนดิน สิ้นแสงสว่างใดๆ ในไม่ช้าวลาหก ก็ตกลงพสุธา หลายโกฏิห้า
 บ่มีหาย บ่มีวายว่างเว้น เป็นที่น่าสยดสยอง สัตว์บนคอนสท้อน คลานเข้าหาที่ร่ม ทั้งกลัว
 จมน้ำทะเล กลัวฝนเทอุกหนาว อกราวูร้าวทั่วกัน เมื่อนั้นสัตว์นานา หากกลัวกันเองไม่ ต่าง
 กันไม่หนีพ้น กระแสชลจำจาว กวางคาวนอนแนบสิงห์ เสือสมิงเคียงโค ช้างตัวโตเคียงหมิ
 หนุอยู่ค้ำกับแมว นกแก้วเนาแนบเหยี่ยว กระจอกเปรี๊ยะเคียงแร้ง สุนัขแฝงกับคน ปะปนกัน
 ทั่วไป เพื่อพ้นภัยพิบัติ อันประหัตโดยพลัน บ่มีทันทูตัว ความกลัวภัยใหญ่หลวง ปวงลิม
 ภัยส่วนทั่ว ต่างสับสนอลหม่าน พลุกพล่านหนีขึ้นดอน บ้างนอนในคุหา บ้างขึ้นค้ำคอบไม้
 สุดแท้แต่จะได้อ ทางหนีๆ

นบพระสิทธะเจ้า

© ภาสยก็สร้างแก้ว

เจ็ดคน

โคลง ๓

- ๑) เมื่อนิสัยพรท
ธจึงปมิได้
- ๒) กุหรนังภาวนา
จนนาวิใหญ่แหลัน

โคลง ๔

- ๑) ธจึงให้เก็บทัน
อันอาจบ่าบักปวง
อีกพฤกษะพีชหมต
ทุก ๆ ชนิดถ้วน
- ๒) อีกให้เขาจัดค้อน
อย่างละคู่ครันกรบ
สังเสวกค้อนสักร์
ลงสู่นาวาแก้ว
- ๓) ทรงธรรมจึงนอบน้อม
เชิญพระสัปะตะณีย์
ลงสู่ระนาวา
แล้วแล่นออกสู่ท้อง
- ๔) แลไป ณ พ่างพื้น
เห็นอุทกชั้นเร็ว
ปลายพฤกษะชาติสตอน
ไปช้ำกัมมิดแม่
- ๕) แลหลายศิริเง้อม
สูงตระหง่านปานยวน
ครู่เดียวก็สาคร
ถึงยอกไศละอำ

ว่าลึกพจนเทพให้
สยอน
ค้ำยศรัทธาแน่นแน่น
ถับถึง ฯ

โอสถ
โรคล้วน
มวลงมาก
ดินผไท
เกรจ ฉานแฮ
หมคแล้ว
โดยควน
เสร้างสรรพ์
วนทา
เกียรติก้อง
ลำใหญ่
สมุทไท
ดินดอน
รวดแท้
แลศกับ
สุดปลาย
แงงอน
ยั่วฟ้า
ทันท้วม
อนาถใจ

๑ แลในน่านน้ำฟอง
เห็นศพคนสัตว์ลอย
ราชาธงยี่ดู
ไอ้ลูกสงสารแท้
๑ ทังคนทังสัตว์สิ้น
วายชีพเพราะอุทก
เหลือแต่คนงูมา
แทบมียากรอดพัน
๑ เหลือบในนาวันนั้น
บริวารมาเพื่อน
ไอ้พระดำเกัญ
ยี่งกียี่งตะห้อย

ฟองฟู
เกลื่อนแล้ว
อ่อนอก พระเอย
สุทท
โลกา
ท่อมทัน
แสนเปลี่ยว
อุทกภัย
แลเห็น
แก่น้อย
ระกายจิต
โศกศัลย์ ยี่งนาฯ

โคลง ๑

๑ ครานันส์ปะตะยี่
จึงกล่าวสุนทรถ้อย
๑ ราชะจงคำนี้
เพื่อพระทวะไค้
๑ ช่วยทรงธรรม์นฤนาถ
อันทรายะถัน

เห็นภูมิตะห้อย
กะถา
ถึงพระเกศพไท้
เสด็จพถัน
ปราศจากภัยปลอดคพัน
หลากหลาย ฯ

โคลง ๒

๑ ภูสายกีสว่างเศรำ
เจ๊กถน
๑ กะมถธแนว่น้อม
นมัสการ
๑ ภูบาลยอหักถ์ไหว้
เทพทรง

นบพระสิทธิระเจ้า
อีกพระกายะก้อม
วอนพระพิษณุไท้
ศักดิ์แล ฯ

โคลง ๔

๑ อ้าองค์สิทธิแก้ว	กลางสวรรค
แผ้วผาคมฤยุ	กาจกล้า
เอญ์ใหญ่เป็นบวร	ยงก์ไ้อ
กลืนหมคทั้งฟากฟ้า	และกิน
๑ ปีนเอาครุฑขีคั้น	อัมพร
กรสีสำแดงเกษ	อะคร้าว
สังข์จักรคทาธร	ธรณี
กุมเหมาะพระหัตถ์ท้าว	ตระการ
๑ ประทานความสุขทั้ง	คัมภักซ์
พระสุขุมสุขุม	เลิดฉั้น
งามถึงควันสูก	แสงแจ่ม
พระเปรียบบ่ทมะพัน	บุษบา
๑ อ้าพระพฤษภผู้	แก่งกาจ
เป็นภพนี้รวมกับ	ภพหน้า
เอาพฤษภเป็นอาสน์	โสภิต
แสนฉลาดเลิดหัตถ์	แหล่งไตร
๑ ใหญ่ยิ่งรากลษทั้ง	หมุ่ยักษ์
เทเวศร์กำเนิดหลาย	ชาติแล้ว
ใหญ่เหนือเทพทรงศักดิ์	นับไภฏ
โรจน์ ณ อัมพรแพรว	เจิดฉั้น
๑ สึงสรรพพร้อมอยู่พร้อม	ในองค์
สถิต ณ จิตโยคี	คุด้า
พระเวทวิเศษทรง	รู้รอบ
เสริมศรัทธาเที่ยงล้ำ	เลิดบุญ
๑ เป็นสุนทรเทพเจ้า	รณการ
ศรีวิศสะเด่นกลาง	ยกไ้
พระมีซึ่งธนสาร	มวลมาก
กลายกลับพระรูปไ้	หลากเหลือ

๑ อ้าเผื่อประณตท้าว

ผู้อภิรมย์สุข

พระบมินิยม

เป็นพระอัสสะแล้

๑ ไท้วาสุเทพผู้

พระอภิรมย์ศรี

งามเลิศพระนัยนะ

เปรมจิตเปรมนิตย์อ้า

ปรพพรหม

ใหญ่แท้

โลกียะ

เลิศไกร

พิระ

เสวีรัฐล้า

ปานรัตน์

เอกโฉม

โคลง ๓

๑ ทริโอมเทวเทพ

เป็นที่ควรกล่าวถ้อย

เสพย์พรหมานท์ใช้น้อย

ประณาม ฯ

โคลง ๒

๑ ขอความบาราศแผ้ว

กลาตปวง

อันตรายาแคล้ว

ภัยเทอญ ฯ

ร่าย

๑ ฝ่ายจอมสรวงทรงสลับ ศัพท์ราชาทูลวอน ก็เสด็จจรโดยถ้วน ทเลป่วนเปน
 กลิ่น ระลอกกรันเกรงก้าง รวนน้ำคลั่งขรม รววมคึก ๆ พัด เปนมัทศจรย์เหลือ ชนในเรือ
 ไม่ช้า เห็นมัทศยาเล่นล่อง ฟ่องฟ่องฟูเฟื่องฟ้า จำแจ่มกลางสาคร งอนงามนำพิศวง องค์
 กังทองเนื้อแก้ว กริบนั้นเล่าปลั่งปลั่ง กังราชาวดี แหวกชลธีว่องว้าย น้ำกระจายราวเพชร
 ทละเม็กพราวพรรณ อันกายปลาไซร์ ใหญ่ยาวราวล้านโยชน์ เยี่ยมยั้งโชคเขาหลวง ทั้งปวง
 ในโลกนี้ อิกมีหงอนมहिมา ชูร่าเหนือฟ่องสมุท สูงสุดยั้งทันยาง ตั้งอยู่กลางศิระ จึงพระเจ้า
 สัตย์พรต ประณตพระมัทศยา แล้วปล้นคร่ำที่เอานาค ขึ้นมาจากสาคร ภูธรเอาช่างหัว แห่ง
 นาคตัวใหญ่เหลือ ผูกหัวเรือมันไว้ ช่างทางไซร์ภูธร ผูกกับหงอนมัทศยา ครานั้นพระอวตาร
 ทำนก็จูงเรือใหญ่ ลิวแล่นไปในสมุท บมฺหิยกุลละลต ฝ่ายสัตย์พรตภูมิ ปรีดีเพราะพันภัย ไหว
 องค์พระภควัต ประนมหัตถ์ราชา เล่ามนตราสรรเสริญ เย็นยกเกียรติเทวราช ประกาศเกียรติ
 อีกครั้ง ทั้งท่องสหัสสนาม เต็มตามแบบครบพัน อันองค์พระอวตาร ฟังภูบาลสรรเสริญ เพลิดเพลิน
 เพลินเพราะเสนาะโสศ พระปราโมทย์เบิกบาน บริหารชลพาหนะ แห่งองค์พระสัตย์พรต อิก

ท่านกุงเรือใหญ่

ความพระอวตาร

คาบสเจ็ดตน และสกลบริวาร พลังอวตารแดง แสดงคคิเลติ ประเสริฐสุนทรพจน์ กังไค
 จดลงไว้ ในคัมภีร์นามถนัด เรียกมัทสยะปุราณะ แจ่งสังขยะวรวิท อันบพิตรสัตยพรท ไอรส
 สุริยะขลัง ผู้นั่งพร้อมฤษี เจ็ดตนมีอาณาเกล้า ในนาวาล่องลอย สดับด้อยหรินาถ 'ประศาสน์
 สอนให้รู้ ว่าสยัมภูแน่ซัด เปนมณีสซึ่งสิง อยู่ในสิ่งทั่วไป ให้ความสุขสวัสดิ ในภพนี้ภพหน้า ราชา
 ค้อมค่านับ รับเทวะโองการ ประทานเหนือศิระเกล้า เพิ่มภักคิคำเข้า ไปวายเสยนา ฯ

โคลง ๓

๐ ถึงปลายพรหมราตรี	วาริซึ่งท่อมทั้น
ค่อยลดกลงสู่ก้น	สมุทไทย
๐ อันคลื่นในสาคร	ค่อยหย่อนแรงลมบ้าง
พายุก่พัดคว้าง	ค่อยถอย ฯ

โคลง ๒

๐ เรือลอยเข้าสู่ต้น	มิเนนกันงพัน
พสุธา	
๐ มัตस्याสั่งทำนไท้	คอยอยู่แห่งนี้ไซ้
เถิกหนอ	
๐ รอยอยู่อีกไม่ซ้า	เราจะกลับสู่หน้า
ทำนพลัน	ทำนเฮย ฯ

โคลง ๔

๐ ครานันตรัสเสร็จแล้ว	อวตาร
สลักนาคที่พัน	ศิระไว้
แล้วคำสู่ชธธาร	ทีลิก
เพื่อจะกู้เวทไค้	กลับคืน
๐ กรีน ๆ สนันท่อง	ชโลทร
อวตารว่ายวน	แหวกกัน
จนพบที่เนานอน	หัยกริพ
พระกียินตีพัน	คณนา

๑ มัทธยาตรงเข้าคาบ

ซึ่งตั้งกันนอน

ยักษ์กันอยู่อะคัก

แต่มีคัสยะคาบหมั้น

๑ ยักษ์หลังก็ฟาดด้วย

คูปคิกอริกใน

สาครคลื่นฟูฟอง

ทั้งซบทั้งถีบปล้ำ

๑ ฝ่ายปลาบได้เจ็บ

พันซบซนยักษ์พลาง

มิไยยักษ์จะตี

บมิได้เจ็บซ้ำ

๑ ยักษ์ร้ายโลหิตไอ

อีค้อคักันเท่าใด

กำลังก็อ่อนลง

ทีสุกทีสุตสิ้น

๑ บัดนั้นพิษณเจ้า

คันพระเวทอุม

ได้ทีศพยักษ์พาล

แล้วทเวะราชไท้

๑ พลันกินพระรูปแมน

ไปสู่พระพรหมา

เชิญพระเสด็จผาย

ยังกิพยะสถานแคล้ว

ซนยักษ์

บัดนั้น

อะเคิด

เหมาะจิง

ตะบอง

น่านน้ำ

ยามต่อ กันแฮ

มัทธยา

อินทรี

ฟาดซ้ำ

คูปคูป

ซอกกาย

อาบองคิ

สุกคิน

เหลือที ทนนา

ซีพพลัน

อวตาร

เลิดไซรั

ผู้พาย

กตัมพวรรณ

นารายณ์

นั่นแล้ว

ผันสู่

คลาดภัย ฯ

โคลง ๓

๑ แล้วพระไวภูณฐนาถ

เสด็จจำเพาะหน้า

เหิรอากาศไปซ้ำ

นฤบาล

มัตสยะคาบหมัน

เหมาจ้ง

โคลง ๒

๑ มีโองการแก่ท้าว
ท้อไป

สัถยพรทอะกร้าว
ท้งนี้

โคลง ๔

๑ ภูวนัยนฤนาถเจ้า
ผู้สัถยธรรมธร

จอมภาพ
เที่ยงแท้

ท่านจงประเสริฐสมบัติ
ปวงศักรุพ่ายแพ้

สรรพะสุข
เคิกกษัย

๑ เราให้พรท่านนี้
พระมณูชนก

จงเป็น
โลกสวัน (๘)

ร่างบับกับชุกเข็ญ
จงประคิษฐานถ้วน

ในโลก
สิ่งสรรพ

๑ เพาะพรพรรณทุกษะพร้อม
เพาะผลาผลเอม

ไพบุลย์
โอชแล้

เพาะธัญญะพืชพุด
เพาะพืชโฮสธแก่

เพิ่มเพียบ
โรคภัย

๑ จงให้กำเนิดทั้ง
เพื่อช่วยผดุงดิน

หญิงชาย
นี้ไซรั

ผสมสัตว์ทั้งหลาย
เพื่อมนุษย์ได้ใช้

มวลมาก
สิทธิ์ถวิล

๑ ภูมินทร์จันทน์ตั้ง
สอนเหล่าประชาชน

หฤทัย
ลูกท้าว

ให้คงมั่นอยู่ใน
บาราบความก้าวร้าว

ธรรมะ
แก้กัน

๑ อันสันตีสุนั้น
โดยรักษาสัถยธรรม

อยู่ดี
เที่ยงแท้

อีกสามภักมี
อาจปลอศพิบัติแม่

ใจรัก กันนา
อริราญ

- ๑ การกุกถลอย่าเว้น
กรณียะปจ
ถึงแม้จะดำเกิญ
ก็อย่าได้รวาง
- ๑ โองการพอบช้ำ
แก่พระมณงค์
แล้วเสด็จกลับไว
ทวยเทพบำเรอท้าว
- ๑ แก่นนฤนาถเจ้า
ไววสวัชเฑรง
ท้าวพื้นดินชมพู
แสนสุขทุกข์ปลุกเปลื้อง
- ๑ เย็นเพราะพระครอบคุ้ม
กุงะร่มโพธิ์ทอง
พระเคชภ์เค่นทอง
กั๋งบิฑุราชเจ้า
- ๑ ปางนั้นนับว่าทั้ง
นรชาติดีธรรม
ท้าวทุกชาติอยู่สุข
ราวกับอยู่ช่วงชั้น
- ๑ ปวงบาปสังหยาบช้ำ
ยามเมื่อโลกสถาน
และโลกเกิดใหม่ใส
สิ่งชั่วบ่กลัวแม่
- ๑ ราชพรรณเรื่องพระเจ้า
เปนมัทสยะมาปาง
เพราะเพื่อบริหาร
จบเรื่องเพียงเท่านั้น
- บำเพ็ญ
อย่าค้าง
กับจิต
เวียงงาน
อวยชัย
อะครว้า
คุณรู้เทพย์ สถานแฮ
จักรี
มณ
ราชย์เวียง
ทวิปใหญ่
ปลอกเขิญ
ชนปวง
ปกเกล้า
ปรากฏ
แจ่มสวรรคค์
กฤตะยุค ใหม่แฮ
ศัถย์หมั้น
รมย์ริน
ศิริสรวง
ประลัย
คับแค้น
บริสุทธิ์
เอกอัน
อวการ
ก่อนก็
เลี้ยงโลก
ค่านานท่านเฮย ๆ

“โกคาสนะมูรตี”
รูปพระนารายณ์นาคปรก
(ศิลา: พาทามิ, อินเดีย.)

๑ ศักรินทร์กัมศิระเกล้า
กล่าววอน

กราบพระคาบสเจ้า

ปางที่ ๒

กัณฐกาวตาร (๘)

ร้าย

๐ ขอไขขานต่อไป ในเรื่องพระนารายณ์ กลายพระองค์เป็นเต่า ตามเค้าเรื่องมีมา ในตำราไสยพิท ชื่อวิษณุปุราณะ ประกอบกับข้อความ ตามที่เก็บต่อเติม เพิ่มคติบรรยาย ขยายความพอควร ประมวลพอได้เรื่อง ว่าในเบื้องต้นนั้น วันหนึ่งพระมุนี ผู้มีนามทุรวาส^(๑๐) ไปประพาสหิมพานต์ พบนางคราญวิไล นางนั้นไซรัศรัทธา กัณฐการะยอมกาย ถวาย มาลัยเรื่องรอง ร้อยกรองด้วยบุษบา อันเก็บมาจากสวรรค์ ครั้นมุนีเฮอร์ับ มาลัยจับมาใส่ ทัน โทกลินบุษบชาติ ชาติทุรวาสปริที มุนีปานคนบ้า เห็นว่าไปกลาง หว่างวิถีอากาศ ทุรวาสบมิ- ช้า มาพบท้าวศักรินทร์ ทรงชินทร์โอราพท ฉาบสถียินดี ยืนมาลวิไล ให้แต่ท้าวเทวราช ประสาทโดยยินดี ท้าวชัชรวิรับไว้ พาคนมาลัยบนหัว กชสารท้าวสำคัญ ทันโทกลินมาลา แวง นักหนาตระหลบ อวลอบทั่วคักนาคันท์ สารสุตกลินมาลัย ทำให้เป็นบักถั่ง ผิงผิงฟาดงวงเงียม เอี่ยมมาลีสร้อยกรอง จากกะพองขว้างลง ทรงหน้าแล้วเหยียบย่ำ มาลาช้ำฉับปล้น ครานั้น ทุรวาสโกรธ ถือโทษว่าองค์อินทร์ กุณมินเธอให้ช่าง ขว้างมาลัยขย มุนีกายสั่น ปล้นเผย พจนะพร้อง สัปพระศักระก้อง เกษตร์สวรรค์ ฯ

โคลง ๓

๐ อันว่าท้าวศักรินทร์	กุณมินกูแน่แล้ว
ขยศักระอย่าแคล้ว	ฉิบหาย
๐ ฤทธิชขายโลกสาม	จงกลับทราวมทรุดน้อย
สิทธิสมตั้งถ้อย	สัปสรรพ์
๐ อันหมู่สุธา	เคยแพ้มาก่อนไซรั
จงกลับชานะไค้	ตั้งถวิล แน่เทอดู ฯ

โคลง ๒

๐ ศักรินทร์กัมศิระเกล้า	กราบพระคาบสเจ้า
กล่าววอน	

- ๐ ไปรคก่อนอย่าไกรธซึ่ง
บุบผา
- ๐ อ้าจงสกับด้อย
หนึ่งเทอญฯ

กระษะบ้าจิ้งรัง

ไปรคเมตคาสก้น้อย

โคลง ๔

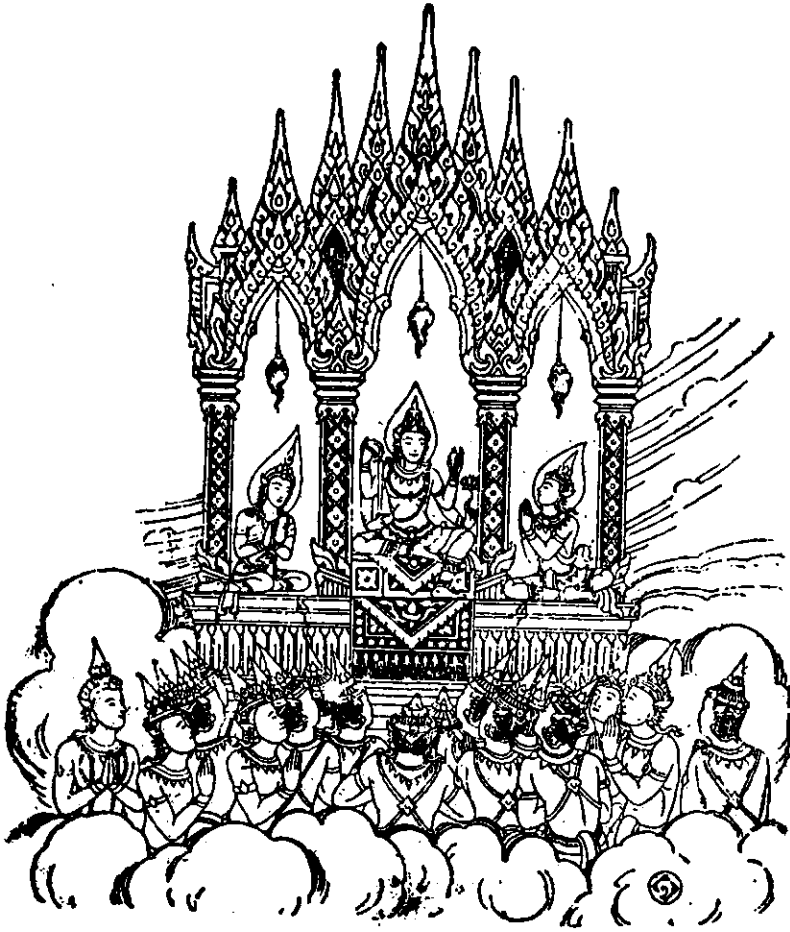
- ๐ มุนีเมินพัทตร์แล้ว
ท้าวท่านซีโฮรา
ก็ท่านเหตุไฉน
ไม่ชมคชสารให้
- ๐ ดือคือว่าครอบทั้ง
เมออิกริยะ
จึงบังอาจทำหยาม
การจะรับโทษแล้
- ๐ ทังมวลทวะผู้
รบอสุรมีชัย
จึงกำเริบเสิบหาญ
กูจะท้อรังรัง
- ๐ ทนงฤทธิ์ว่าล้ำ
จึงบ่เคารพแม้
เก่งแล้วก็อย่ามา
ขอทวะราชเจ้า
- ๐ จะพันคำสาปได้
ก็ค่อยคิกกูเอง
จะวอนท่อกูโย
เหมือนกับพุดเพื่อเจ้า

ตอบไป
พทไซรั
นั่งนึ่ง
อยู่มือ
โลกสาม
มากแท้
คาบส
แหละควร
บริวาร
ทุกครึ่ง
เทิมศักดิ์
ศักดิ์ลง
โลกา
แก่เก่า
เอือนออก กุเลย
ช่วยคน
ทางโค
เดิดเนื้อ
เปลื้องปาก
บ้วยการ เปล่านาฯ

โคลง ๒

- ๐ บรรหารพอบด้อย
กระไล

ทรวาสก็กลากกล้อย

พร้อมทวยเทวะเผ่า

พิชณ.

- ๐ สหัตสนันยน์ขุนช้าง
นภา ฯ
- ขัณฑ์ระทองทอง

โคลง ๓

- ๐ ถึงอมราวดี
เสด็จตีลาศเข้า
- ท้าววัชรวิศอกเสรำ
วิมาน ฯ

ร่าย

๐ นับแต่กาลนั้นมา เทวราชาขังจิต ฤทธิ์เริ่มดอยน้อยลง ทั้งองค์ก็ซุบเซา กำลัง
 เบลาก็ถอย บริหารพลอยฤทธิ์หย่อน แแรงอ่อนกว่าเดิมมา รบอบสุรakra ไต บ่มีใครชำนาญ ยักษ์
 เกะกะกำเร็บ ยืมเอิบฤทธิ์แรงรณ เทียวประจนรบกวน มวลสุรแมนแสนเชื่อง บ่มีเป็นที่ตราญ
 ฐานทิศุขเสียมถอย เทพใหญ่่น้อยพร้อมใจ ไปเฝ้าองค์วาสพ เคารพทูลเทพไท้ ขอให้ทรง
 อุดหนุน กำจุนเช่นเคยมา ด้วยฤทธาณภาพ ปราบอบสุรเทิมหาญ มัชวานพั้งข่าว แสนร้อน
 ร้าวฤทธิย จึงชานใจเรื่องจริง ทุกสิ่งที่เป็นมา ทวยเทวาทราบมูล จึงทูลท้าวเทเวศร์ เชิญ
 อมเรศร่อย่าช้า เฝ้าธาตาศิบัติ วัชรวิธเห็นควร จึงชวนทวยเทวา จากอมราวดี รีเร็วสู่พรหม
 สถาน เฝ้าท่านท้าวพรหมา ทูลกิจจาทังมวล ถ้วนถี่ตามมีมา ท้าวธาดาพั้งสาร ท่านก็ตอบ
 เทวา ว่าตัวเราไนไซร์ ไม่สามารถตอนแข่ง ร่ายแรงของทรวาส อันผู้อาจแก้ไข เราไซร์เห็นมี
 อยู่ แต่พิษณุนารายณ์ ท่านทั้งหลายจงไป เฝ้าพระไวคุณฐนาถ วอนเทวราชช่วยแก้ คง
 สัมฤทธิ์เที่ยงแท้ ถังถวิล ฯ

โคลง ๓

- ๐ องค์อินทร์พั้งพรหมา
ลาจากพรหมโลกกล้อย
- ๐ ไม่ช้าถึงไวคุณฐ
พร้อมทวยเทวะเฝ้า
- ก็ปริคาไม่น้อย
เกลื่อนไป
วัชรวิธยาศร์เท่า
พิษณู ฯ

โคลง ๔

- ๐ อัสสมภูวนาถเจ้า
หริราชบำรุง
ข้าบาททุกคนเพียร
ทุกคำและเข้าถวิล
- จอมเศียร
โลกถวิล
บุชิต พระเอย
ทิดา

๑ เหล่าข้าบดินหนัก

เพราะพวกอสุรา

รบกวนเหล่าสุรแมน

แสนจะเดือดร้อนรำ

๑ ข้าไทยเคยรบรำ

ช้านะมาทุกครา

แต่ว่าบดินหนัก

แพ้รากษสต้องสู้

๑ เหตุไซ้เร่เกิดแต่ข้า

วันหนึ่งซีไอรา

ไปพบกับองค์พระ

เธอนั้นมาลัยสล้าง

๑ กุชารับพาดไว้

แห่งคชเอราวัณ

พาหนะท่าเหตุ

วงจับพวงดอกไม้

๑ บกถัวข้าบาทห้าม

เหยียบซึ่งมาลัยยับ

พระทรวาสเธอปล้น

หาว่าข้าบาทน

๑ ความที่โทษะกลุ้ม

เธอเปล่งพจนะ

กุช้อีกทั้งปวง

เสียมศักดิ์อีกทั้งไว้

๑ ชานี้ได้กล่าวถ้อย

แต่พระฤษีเมิน

เธออบมิวีร

ส่วนสาปมียอมรือ

ใจแสน สุกแล

ฤทธิ์ห้า

มวลมก

ทั่วไป

รากษส

ก่อนก็

แรงฤทธิ์

หลบภัย

ศักระ

พทข้าง

ทรวาส

แต่กนุ

บนเกศ

นั้นไซ้

โดยกลัง

จากหัว

ปรัมมัน

บ่นปี

พิโรธ

หยาบหยาม

กลัดทรวง เธอแล

แข่งให้

ทวยเทพ

ฤทธิ์

วอนขอ โทษนา

พักตร์คือ

วิบจรด

เลิกถอน

๑ อมรตงแก่นัน
 รบอสุรคราไก
 เกรงจะวอกชีวา
 ขอพระหริแก่

ต่อมา
 พ่ายแพ้
 วายทัว
 กลับดี พระเอย ฯ

โคลง ๒

๑ พระสิทธิสรวงศรีเกล้า
 ไตร่ตรอง
 ๑ มองหาทางจะแก้
 สิทธิถวิล
 ๑ จักวินีป่นปกค้ำว
 มัชฌา ฯ

ฟังคติทราบแล้ว
 อุบัติหวนนั้นแล
 จึงกำรัสแต่ท้าว

โคลง ๔

๑ คุราคักระผู้
 เราจะให้แรงกิน
 ขอทวยเทพทั้งหมด
 จะบอกอุบายให้
 ๑ จงชวนเหล่ายักษ์ผู้
 เลิกยุทธสงคราม
 ผูกพันธะไมตรี
 ร่วมจิตและกึกทั้ง
 ๑ ทั้งสี่ทิศแยกย้าย
 เทียวเก็บไอศถภะ
 โยกลง ณ ที่โน
 แล้วจูงมาเวดล้อม
 ๑ เอามันทรโชคล้ำ
 มาเถิดเป็นไม้กวาน
 เอวาสูกีมา
 ข้าจะไปช่วยก้ำ

เพ็ญยศ
 จูงได้
 เจียวไสท
 คั่งประสงค์
 อริ
 สักกรั้ง
 และร่วม มีอนา
 พิริ
 กันไป
 สัชพร้อม
 เกษียรสมุท
 อยู่พลัน
 โลกา
 น่านน้ำ
 เป็นเชือก
 โชคหลวง

- ๑ ปวงกวนสมุทท่วย
กงจะไก่อมฤค
ซึ่งใครค้ำแล้วจะ
อีกจะได้คลาดแคล้ว
- ๑ กุซำจะช่วยแก้
อริจะออกแรง
แต่ส่วนศุภะผล
อยู่แก้ทวยเทพแก้
- ๑ กัสกรจะต้องออก
จะบ่ได้ค้ำอัม-
ฝ่ายเทพจะประเทือง
จะประสิทธิ์ฤทธิ์ล้ำ
- ๑ ไว ๆ เถิดอย่ารำง
ทำค้ำที่เราสอน
อันพวกอสูรหาร
จะพ่ายฤทธิ์สุรเกล้า

- วิธีะ
เลิกแล้ว
เรื่องฤทธิ์ มากแฮ
มฤคย
อย่าจนน
ช่วยแล้
จะตก
แน่นอน
แรงเปลื้อง เปล่านา
ฤคน้ำ
เทอดศักดิ์ ยิ่งฮา
ท้อไป
รอนาน
เสร็จแล้ว
เหิมฮึก
แก้วนไกร แน่นา ๆ

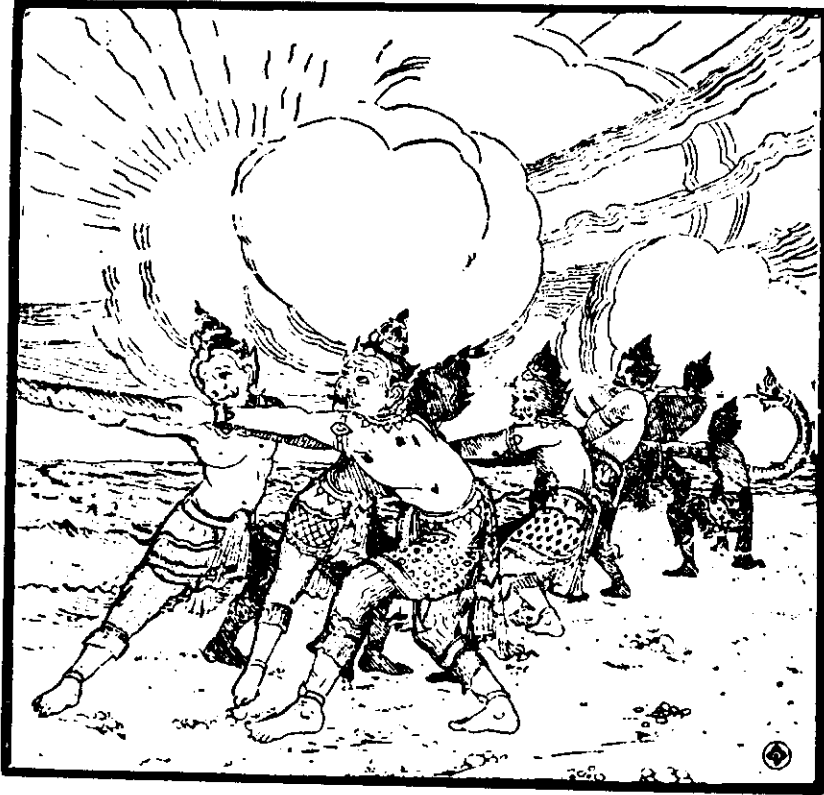
โคลง ๑

- ๑ สหัตสนันยนิคิ
กราบพระพิษณเจ้า
- ๑ เทวินทร์และเทวา
ออกจากปราสาทแก้ว

- โอนโมลียอนเกล้า
จักริน
ลาพระหริแล้ว
กลับพลัน ๆ

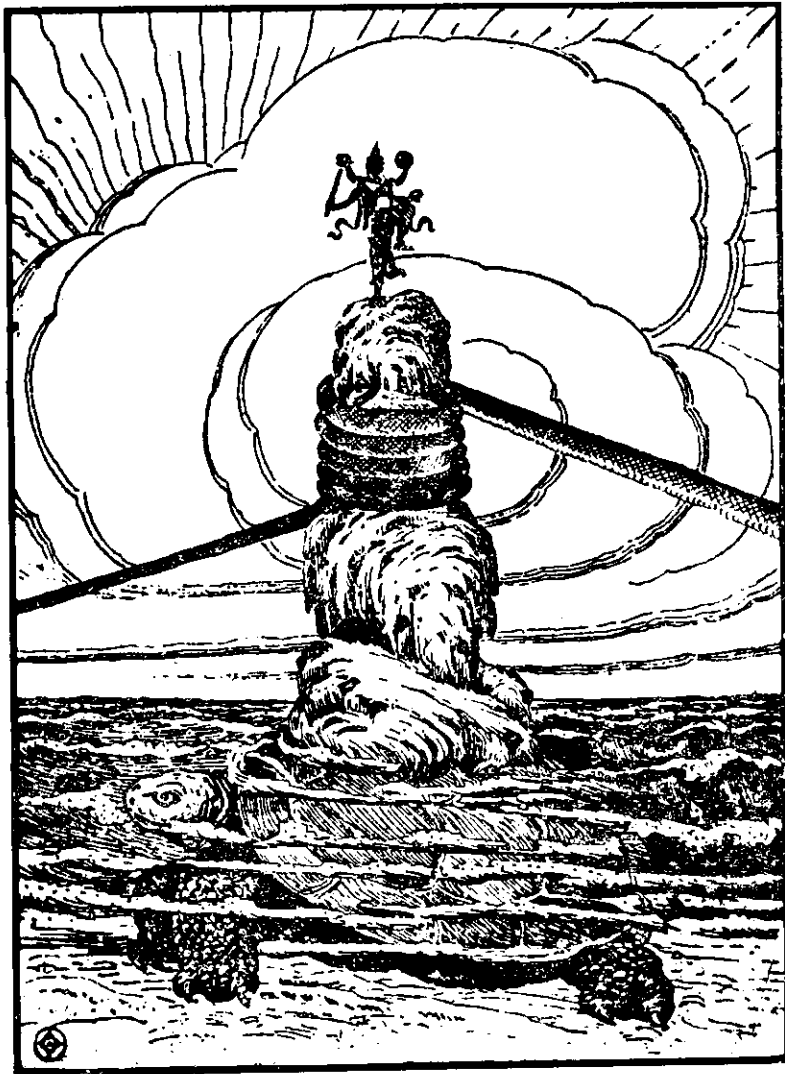
ร่าย

๑ ต่อขึ้นโดยฉับไว ท้าวสหัตสนันยเทวราช ก็ประกาศบัญชา แต่เทวาทั้งหลาย ให้แยกย้ายกันไป ในทิศานุทิศ ปลัดโฮสธภณชั สรรพัตมัสรรพคุณ สุนทรเทพกำแหง แต่ง ทูตานุทูต ไปพุดจาไมตรี ปรางคองคักบือสุร ชวนพร้อมมูลร่วมงาน ทำการกวนเกษียรสมุท ตามจักรภูษบัญชา เพื่อหาอมฤคเลิก จะได้เกิดสิริสวัสดิ์ สู่ชะวันนต่อไป อสุรไซรัประนอม ยอมช่วยงานอมรา ครั้นถึงวาระคดี ทินคักันไปกวน เทพทั้งมวลไปยัง ผึงเกษียรสมุทธาร

ให้สุรตัวนท้าว

ทั้งทางหัวนาคใหญ่.

แล้วอวตารเซตซ้อน
รองภูพานไว้

สิงขรใหญ่ขึ้นตั้ง
ให้ตงมน

บนหลังเอากระตอง
ป๋มึคลอน

อสุรหาญครันครบ แทะยันทานพแข่งขัน ก็พร้อมกันตัวกันไป ในที่ชุมนุมนั้น อันทรित्रงเคช
 อิกมเทศร์ทรงชัย ทั้งเทพไทธาดา มาพร้อมกันสามองค์ เพื่อทรงเป็นประธาน ในการกวณสมุท
 ทวยเทพรุดร่งกัน ให้พลันโยนโอสถ ทั้งหมดลงทะเล แล้วก็เซพร้อมกัน ไปมันทรสิงขร ถอน
 คีรีรีมา พวกกันเอาเขาวาง ลงที่กลางสมุท แล้วจุกคว้าวาสูกี พันคีรีหลายทาบ จนคำรพห้ำ
 เปละ มันเหมาะคี่ตั้งหมาย และนารายณ์ทรงปืน นำทีพลันบมิช้ำ ให้อสุราถ้วนท้ว ทั้งทาง
 ห้วนาคใหญ่ ให้เทวารังรัง ทั้งทางทางนาคี พอได้ทีพร้อมพริก ให้ชักเขาหมุนเวียน ใน
 เกษียรสาคร ชโลทรบัวบั้น เป็นถ้วนราวน้ำตัม ฝ่ายบรมจักรี เห็นคีรีถอนแคลน ไม่ตั้ง
 แน่นตามควร เกรงการกวณทเลวน ผลจะไม่เสร็จดี จักรีเดชกำแหง จึงแบ่งภาคออกไป ภาค
 หนึ่งไชร์เปบแต่่า เพราะเพริศสุพรรณพวรรณ พลันลงสู่สมุท อุกตลกล้อมัจฉา อันกายาใหญ่
 โท โยโส่วยเบียดโดน โคนมันทรภูผา ชับม์ฉฉาพื้นฐาน แล้วอวตารเซิดช้อน สิงขรใหญ่
 ชันตัง บนหลังเอากะครอง รองภผานันไว้ ให้ถังมันบมิกลอน แล้วอมรและยักษ์ ชักควัว
 สุกี ให้คีรีหมุนไป หวือได้จุกเครื่องกลึง อิกภาคหนึ่งนารายณ์ ผันผายชันยอกเขา คอยเป้า
 เมฆฝนพลาจ ไปทางสุรคณา ครานั้นฝนปรอยโปรย โรยรวยรินรมย์เริง เทพบรรเทิงเย็นตน
 กมลกลีขึ้นบาน ฝ่ายยักษ์พาลเพลี่ยใจ เพราะถูกไฟอันฟุ้ง พลุ้งจากปากนาคราช เพลิงกาจผาด
 เผาร้อน ระอาอ่อนหย่อนเคช เทเวศร์เป้าเมฆเคลื่อน เลื่อนลอยไปเสียพัน ฝนมิได้ตกต้อง
 อสุรผองผ่าวมาก แต่เพราะอยากจะได้ อมฤตไชร์นักษณา เหล่าอสุราเขม้น บมิเห็นแก่ยาก
 รังรังนาคบ่หยุด ฝ่ายเทพจุกควัวแล้ว เขาก็หมุนจี้ ๆ กวนวารีแหล่งนั้น เสียงอึกอึกชั้น โลก
 มวล ๆ

โคลง ๒

๑ การกวณสมุทไชร์
 บมิหึง ๆ

ปรากฏผลแพกได้

โคลง ๔

๑ หนึ่งคือโคเอกอ้าง
 สุรภีทีเคา-
 มินมและเนยตาม
 วิสุทธีวิเศษแท้

ออกนาม

รพแต่

จิตมุ่ง เสมอนา

ที่ปอง

๑ ที่สองซึ่งผูกพัน

คือสุราซึ่งแรง

นามวารุณีมี

ยวนจิตมัวเมาบ้า

๑ สามมีพฤษะชน

ชื่อว่าปาริชาติ

นางฟ้าเมื่อเห็นสด

หอมดอกกตระหลบล้ำ

๑ ที่สี่ที่ขึ้นจาก

คือกณอับศร

รูปโฉมสุดโสภา

งามเนตรงามเกศแก้ว

๑ ท่วงทิมรรายาทล้วน

เสียงเสนาะขับตำ

แต่หาสุรเทพใด

เหตุฉนั้นจึงต้อง

๑ คอยบำเรอเทพให้

ยามเทพใดมีทุกข์

เปรียบโสภินีนาง

เป็นแบบแต่นั้นแต่

๑ ที่ห้าขึ้นจากน้ำ

วังสีสกาเวียน

องค์พระศิวะพลัน

ทรงหัดแทนเป็นไว้

๑ ที่หกพิษผูกพัน

ทวยเทพบ่อยากชิม

แต่ฝูงนาคเร็วรุก

งูจึงมีพิษไซ้ไว้

ชลธี

ฤทธิกล้า

ลักษณะยั่ว

หยาบหยาม

จากสมุท

เจ็ดฟ้า

ชอบพฤษะชนันแด

แหล่งตรี

ชลลา ลัยฤ

เจ็ดแฉล้ม

หาเปรียบ ไม่เคย

ก่องฉวี

ยวนใจ

ว่าร้อง

รับบ่ มีเลย

อยู่ดอย

เปรมปรีดิ์

ช่วยแก้

ในโลก มนุษแด

สืบมา

คือจันทร์

เนตร์ไซ้ไว้

จวยจับ

แทบศรั

จากสมุท

อยากได้

รับตบ ไว้แฮ

สืบมา

© จากสาครมุข^๕น
คือดอกกมลพาน

ที่เจ็ด
แจ่มจ้า.

๑ จากสาครผูกขันธ์

คือคอกกมลบาน

มีเทวีเสด็จ

งามประเสริฐเลิศล้ำ

๑ มีนามปรากฏก้อง

ศุภลักษณ์ไศยาน

งามยิ่งสรนารี

จินตะกวีไว้

๑ รื่นรมย์ไปทั่วพื้น

ปวงมณีตลิ่ง

ครานั้นเหล่าคนธรรพ์

อีกอัครฟุ้งท่อง

๑ คงคาอีกน่านน้ำ

ก็หลั่งมาอวยพร

เทวะคชเอาจวง

จ้วงศกวาริล้อม

๑ ฝ่ายเกษียรสมุทนั้น

เชิดทิพยมาลัย

ร้อยค้วยสุรมาลี

บ่มิเหี่ยวฤช้ำ

๑ อันสุรเทพผู้

วิศวะกรรมาเอก

นิรมิตรเครื่องทรงศรี

แวววับจับช่อชั้น

๑ ครานั้นทรงเครื่องแล้ว

เสด็จไปฝ่าวิษ-

บังคมพระจักรี

วิษณุรับกอดไว้

ที่เจ็ก

แจ่มจ้า

กลางคอก

แหล่งสาม

พระศรี

เปรียบได้

มवलหมค

พจนัชม

ภุมสุวรรณี

เนตร์จ้อง

ชานศัพท์ ชมแฮ

นภา

ในสรวง

พรั่งพร้อม

จับภาชน์ ทองแฮ

รดถวาย

ยินดี

เลิศล้ำ

หอมรื่น

สักวัน

ศิลปี

ช่างนั้น

สุวรรณรัตน์

นภา

พระศรี

ณ ใต้

กายยอบ

กับทรวง

๑ ปวงเทพเห็นชอบพร้อม

เว้นแต่พระศิวะ

แต่นางกัมปัม

พระกัจจกัณฑ์

๑ ฝ่ายว่าอสุระไซรี

ขอพระศรีทรงผัน

แต่ศรีสุรบงอร

พวกอสูรต้องร้าง

๑ ในที่สุดจากห้อง

ทเวแพทยธันวัน

ผุคชันและชูเชิก

อมฤตทูลเทอดไว้

๑ พอคัวผุคพันธ์จาก

เหล่าอสูรศรุกรัน

บักนั้นจึงบรม

วิษณุนาถะได้

๑ เทวันกลายรูปแม่นัน

รูปลักษณะวิไล

ดวงล่อเหล่ายักษ์

นำออกไปจนพ้น

๑ หมุ่มมารไปพันหมก

ทเวศณานันท์

ท่างองค์ก็อมฤต

อมฤตเอกรสย้อม

๑ นิกรทเวทัง

ฤทธิ์เดชกลับคืนคง

กำลัง ณ ร่างกาย

พระคัมอมฤต

ใจกัน

นั่นแล

พักตร์ผู้ พระเลย

แน่นา

ทูลวอน

พักตร์บ้าง

เมินพักตร์

เวคไป

ทเลเลิก

ศรีไซรี

ผะอบ

ณ หัว

ทเลนม

จะใกล้

ทเวราช

สติพลัน

นารี

เลิกสัน

หวังสวาท

ผิงธาร

สมจิต

แน่นด้อม

เฮมโฆ

จิตอมร

เหล่าหลาย

คัง

กลับมัน กงนา

สิทธิ์สรรพ

ผุ่ชัันและชูเชืค
อมฤคทุลเทอคไว้

ผะอบ
ณห้.

๑	พร้อมกันแปลงศัพท์ข้อ	สรรเสริญ
	พระวิษณุณารายณ์	กึ่งก้อง
	ขอพระใหญ่ยิ่งเทอญ	เปนนิตย์
	พร้อมแปลงศัพท์ร้อง	ชโย ฯ

ร้าย

๑ เสียงโห่ธรีก้อง จึงอสุรต่างหัน มาพ่นเพื่อมองดู เห็นหม่อมมรคิก ต่างก็นึก
เข้าใจ ว่าตนไซ้เสียที อสุรรีบกลับ มาถับถึงทเลนม หวังคมก็มอมฤต ครั้นพิศเพ่งเล็งดู
เห็นโดยอยู่เหมาะสม ณ มีธันวันตรี ต่างวิ่งจีจะฉวย แต่ทวยเทพกั้นทาง ขวางทางมิให้จร
อสุรอันแรงโกรธ ทิ้งโลศค่อกร ฝ่ายอมรมบิยย่อ ค่อสู้ศึกบิมีหย่อน แรงบิมีอ่อนจนนิก
ฤทธิ์ก็แรงแขนงัก ศักดิ์ก็ยังกายา เดชสง่าทั่วคณะ อสุรจะดาโถม จู่โจมเท่าใด ๆ เทพบได้
ถอยถด ทนทรหดแขนงั้น แม้ถูกฟันถูกแทง ถูกตีแรงทั่วกาย แผลก็หายจับปล้น กุมภภัณฑ์
อ่อนระอา แอ้งยุทรนายอ่อนหย่อน กำลังอ่อนลงไป เพราะมิได้สมจิต ชวค่อมฤตอันหวัง
ดังนั้นรู้สึกแน่ ว่าต้องแพ้ทวย อสุราพิโรธ เกรี้ยวโกรธร้องทวาด อาชาฎของเวรไว้ ว่าจะ
ไม่ละความ พยายามหาทาง ล้างทวยจงราบ ปราบทวยจงสถาน แล้วหม่อมมารล่าถอย คล้อย-
เคลื่อนกรรไกรรูก จากเกษียรสมุทพถัน แล้วกุมภภัณฑ์พวกร้าย ต่างตนก็แยกย้าย กลับสถาน
ตนแล ฯ

โคลง ๓

๑	ครั้นหม่อมมารปราชย	ล่าถอยไปหมดแล้ว
	ทวยเทพก็ผ่องแผ้ว	จิตเกษม
๑	ปลื้มเปรมจิตเทวัน	จึงพากันพร้อมพร้อม
	มานอบศิระน้อม	ประนม
๑	บังคมพระพิษณุ	กับโหมศรुकู้ไ้
	พระศรีประเสริฐไว้	สิ่งทราวม
๑	อีกประณามปรเมศร์	ศิวะเศชอะคร้าว
	อีกประณตท่านท้าว	พรหมา
๑	บูชาเทพสามองค์	ขอให้ทรงกรอบเกล้า
	เป็นสุขทุกคำเข้า	ต่อไป ฯ

โคลง ๔

๑ จิ่งไทเทเวศร์ผู้
 ตรีสว่างเจือพิษ—

หริสพิทักษ์

ช่วยกิจสัมฤทธิ์ได้

๑ จักรินทรพรางพร้อม

ที่จะช่วยระงับ

บำรุงรักษ์เหล่าเธอ

หวังจะให้สุขซ้อน

๑ ฝ่ายจอมไกลาศให้

ก็ตรัสช่วยส่งเสริม

ว่าวิษณุศิวร

และประณตไม่นาน

๑ พระเจ้าที่แท้ก็

หริเธอบำรุง

ฝ่ายเราสัทหะระ

เปนใหญ่เสมอเพียง

๑ ดั่งนั้นใครไหว้พระ

เหมือนหนึ่งไหว้ศิวะ

อีกไหว้พระพรหมา

คำรบสามเทพน้อม

๑ บรรหารสอนเทพแล้ว

และพระพรหมธาดา

สององค์ก็อวยพระ—

ขอวิษณุจงได้

๑ เปรมใจได้คู่เกล้า

ศรีศุภเทวี

ผู้โลกะมารดร

สุขสวัสดิ์ควัฒนแผ้ว

สีพักตร์

ณูให้

ทวยเทพ

คังถวิล

อยู่เสมอ

เหคุอื่น

ราวบุตรี ท่านนา

สุขถนอม

มหศวร

เพิ่มถ้อย

ท่านรัก

กว่าเรา

อีคะ นั้นเอง^(๑๑)

โลกเลี้ยง

ล้างบาป

ภาคกัน

หริรา ชาตฤ

เทพพร้อม

โลเกศ

นมัสการ

ศิวะ

ท่านไท้

พรสวัสดิ์

สุขเกษม

เคียงสมร

เพริศแพรว

ทรงโชค

ผ่องใจ

๑ อรไทยจงช่วยทำว

เสริมสุขทวยะอีก

ทั่วทั้งดินโลกตรี

ประสาทสิทธิโชคให้

๑ อวพรสวัสดิสัน

กิวะและพรหมา

กลดินที่ประทับ

ทวยเทพทุกช่วงชั้น

๑ ภูบาลพิชฌุให้

เสกัจจุไวคุณฐ์

สองสบภิมย์ปรีย์

สวามิชายาแผ้ว

๑ แถลงปางกุมมะให้

เพื่อประโยชน์ทวย

ได้แรงปราบหม่มาร

กล่าวเรื่องตามที่รู้

สวามี

มนุษย์ไซร์

เการพ

นิกร

สารคัพท์

เสกัจฉัน

ทวยโลก

กลับสถาน

พาศรี

ก่องแก้ว

เปรมจิต

บ่จาง

อวตาร

ท้าวผู้

มवलพ่าย

จบลง นี้แต่ ฯ

ปางที่ ๓

วราหาวตาร^(๑๒)

ร้าย

๑) จำงกล่าวต่อไป ในเรื่องราวปางสาม ออกนามปรากฏว่า วราหาวตาร ตามนิทานเล่าไว้ เป็นสองนัยด้วยกัน นัยหนึ่งนั้นกล่าวว่า พระประชาบดี ที่เรียกโดยมากว่า พระพรหมนั้นไซ้ ในชั้นแรกสากล มีแต่ชลดารา แล้วประชาบดี กลายอินทรีย์อมเรนทร์ เป็นวราห์เล็ดล่า ดำลงไปใต้คลื่น ฟันแผ่นดินขึ้นพลัน แต่นั้นจึงมีดิน บัดพินงอนงาม อันว่าความข้อนั้น มีมาในตำรา ปรากฏนามชานไซ ไศคีตวิริยะสันหิตา รวมคาถาแดง แจ้งพระยัชรุเวท แห่งไครยเพทพิสัย^(๑๓) อีกนัยหนึ่งมีมา ในรามายณะ ว่าพระนารายณ์ไซ้ ในภาคที่เป็นพรหม บรมประชาบดี แปลงอินทรีย์ศักดิ์กา เป็นวราห์ประเสริฐ ช่วยเซ็ดดินจากน้ำ อีกมีคำเล่าไว้ ในปุราณะกัมภีร์ ในที่นี้เก็บมา จากนานาสถาน รวมตำนานมาแล้ว พอเป็นเค้าเรื่องไว้ เพื่อผู้อ่านจะได้ รั้คดี บ้างนา ฯ

โคลง ๓

๑) เมื่อโลกนี้ประลัย	ในกัลปะก่อนโน้น
อันแผ่นดินหักโชน	จมหาย
๑) โลกหลายมีแก่ธาร	ทุกสถานท่วมท้น
บ่ถวิจมอยู่กัน	สมุทไทย
๑) จึงเทพให้นารายณ์	มุ่งหมายจะไคร่เลี้ยง
โลกให้ศรีสุขเพียง	ก่อนมา ฯ

โคลง ๔

๑) นารายณ์หริไ้	อวตาร
เอารูปเป็นวราห์	เล็ดล่า
เนกัรพระกัณนิถกาน -	การตัน
แวววับจับสน้ำ	สมุทไทย

ภาพวาดทวาร.

(ศิลา: มหาพิลปรัม, อินเดีย.)

๑ อันมิ่งชาติก่อนนี้

เผ้าทวารนิเวศน์

ทรงนามพระพิษณุ

มิ่งสืบรับใช้

๑ ก็คขวางทางห้ามเหล่า

ผู้ที่จะไปยัง

หยามหยาบจึงดูซี

เป็นโทษเพราะเหตุเจ้า

๑ ถึงกาลจุกี้แล้ว

เป็นแทศย์อันทารุณ

มิ่งจงเชื่อกุกี้

จงอย่ายืนกันหน้า

๑ วามวู่โทษะร้อน

ขุนหิรัญยากระบะ

เหม่หม้อวอกตีหยาม

กุกี้จะต้องสอนให้

๑ ขุนมารตรงเข้าท้อ

ฟากคูปคิตับโตม

ฝ่ายองค์พระวราห์

เสียงสนั่นน่านน้ำ

๑ สู้พลางทางหลบตี

ขุนแทศย์กระโจนเลย

พระตะยักษ์ป็นเบ็ง

กว่าจะลุกขึ้นได้

๑ เดือดคาลโทษะพัน

ขุนแทศย์ทงกลับ

กวัดแกว่งตะบองที

เสียงสะเทือนสท้าน

เคยอยู่

เทพไท้

เรืองเดช

ถูกทาง

มุนี

ที่เผ้า

เธอสาป

จิตพาล

มาเกิด

หยาบซ้ำ

อย่าอวด คีเลย

กีกุกู

เริงลาม

ทอบไท้

กุกุหนัก

หมคหาญ

ยุทธนา

ตีบซ้ำ

ไป่ถก ถอยเลย

ฟองฟู

เอาเชิง

เทพไท้

ปรรรควะ เทวอะแฮ

อีกน่าน

พันทวี

ท้อท้าน

หวิ้อหวัด

สมุทไท้

© ทันโตหริเจ้า อวตาร
 เล่นโลกกระโดดชน แพทย์ขี้ว่า.

๑ ทนไทรเจ้า

เล่นโลกกระโดดชน
ยามขุนแทกย์ยังกราน
พระชีวิตด้วยเขี้ยวซ่า

๑ เขี้ยวใหญ่ทลพัน

จนดับถึงหทัย
โลนิตกักหลัก
และหิรัณย์มอคม้วย

๑ บัดนั้นจึงพระเจ้า

เอาพระเขี้ยวเสียบคิน
ชุน^{*}จากชลา-
น้ำตกทั้งสายแก้ว

อวดตาร

แทกย์ขัว

ลูกบ่ ทันแล

สวบไป

ทรวงยักษ์

ปรุก้วย

ฟุ้งฟุ้ง

ชีพพลัน

วราห์

อีกแล้ว

ล้วยฉับ

ก่องไหล ๆ

โคลง ๓

๑ เมื่อนั้นไซ้รมุณี
เทวโลกให้ลั่น

ขณะที่อยู่ชั้น
สรวรเสริญ

ร่าย

๑ มุณีเยินยอองค์ หิริทรงรูปแปลง แปลงเป็นวระเห ว่าเทวะเทวะให้ รมิชัยชำระ
อิศะเกศวะราช โลกะนาถเวียงเศษ พระเพนเทศประเสริฐ แห่งความเกกิดความคืบ กับทั้งความ
ยีนยง พระองค์คือโลกเศษ อันปรเมศร์ไท ๆ ไม่มีเหนือหริ พระองค์สิญญญเศษ พระเวทคือบาท
เขี้ยววราห์คือหลัก บักเพ้อมกัศตัวไซ้ โนกิจบุชชายัญ อันพระโษษฐแสนคี คือเวทที่แทนขลัง
ที่ตั้งของบุชชา พระชีวะหาคือไฟ โลมาไซ้รัหมุกา ปุเวลาพิศกรรม อันพระเนตรนั้นฤ ข้าง
หนึ่งคือทิวา ข้างหนึ่งราตรีกาล เศียรของท่านวิศิษฎ์ คือภัทรวปฐีประทับ สำหรับองค์พรหมา
อันว่านามท่านนั้น คือบรรพทมนตร์คี อันมีในไตรเพท นาสิกเศษชรูสองศรี คือพลีทั้งหลาย
อันปลายนาสิดองน คือช้อนตักโภชะ พระสุรเสียงเพราะยวต คือเสียงสวดทำนอง ทั้งผองแต่ง
สามะเวท กายทรงเศษคือสถาน พิธีการัญญะ อวยวะหลายหลาก คือภาคแห่งการัญญ พระ
กรรณเมิลักษณะ ประคุดพิธิการ สองสถานกำหนด ปราวกฎในคำรา อ้าพระอมรรคัย ผู้ใหญ่
ยั้งคีรี ไปรคปรามณีเหล่าซ่า จงเซ็ดหล้าแหล่งนี้ ขึ้นเป็นที่อาศัย แห่งสัตว์ในกัปนี้ ดังเคย ณ
กัปปึก ก่อนมา แม่นเทอญ ๆ

โคลง ๔

๑ วราหะเทพไท้

ฟังมุนีทูลวอน

กียกแผ่นดินผ่าน

วางลับบนยอดหน้า

๑ พอเสร็จเทวกิจแล้ว

กลับรูปเป็นนารายณ์

เสด็จขึ้นสู่ปรา-

เนาวัฒนไวกุณธรุ์แก้ว

๑ เท่านั้นหมกเค้าเรื่อง

กึ่งแถลงเล่ามา

ทูลข้าเล่านิทาน

ขอภัยแก่ช้อย

อวการ

เสนาะล้ำ

พันสมุท

คังขอ

วราห์

เลิกแล้ว

สาทรตัน

ผ่องศรี

โบราณ

แก่น้อย

ไปนอก ครูเลย

อย่าหยัน ช้อยนอ ๆ

ภาพ “เกวละนรสิงห์”
มีอาวุธทั้ง ๔ ของพระนารายณ์ เป็นรูปคน เป็นบริวาร
(ศิลา: พาทามิ, อินเดีย.)

ปางที่ ๔

นรสิงหาวตาร (๑๔)

ร้าย

๐ จักสรรเสริญค่านาน แห่งอวตารปางสี่ ตามมิในวิษณุ ปุราณะขยาย เรื่อง
นารายณ์ฤทธิรงค์ ลงมาปราบชุนยักษ์ สิททศกั๊ก์แข็งขัน ชื่อหิรัณยกิบุ อสูรคฤหฬือร้าย
เป็นน้องชายฝาแฝด แห่งแทตย์ผู้โมหัน นามหิรัณยักษะ ซึ่งแพ้พระวราห์ กังกล่าวมาแล้ว
ไซร์ ในปางสามก่อนนี้ อสูรมัจจิโกธร พิโรธพระนารายณ์ เพราะทำลายเชษฐา จึงอนุชา
อาฆาฏ มุ่งมาตรีจิตจงชัง ตั้งจิตเกลียดท่านกรัน และหิรัณยกิบุ มุทลุม่งร้าย ถ้างนารายณ์
เลิศจรรรม บำเพ็ญซึ่งตะบะ เพื่อให้พระพรหมา ทรงเมตตาปราณี แล้วอสูรทุลวอน ขอพร
ธาดาให้ ว่าอย่าให้เทพมนุษย์ สุกจนแดร์จฉาน สัถหารตนตายได้ อีกอย่าให้ม้วยมุก ด้วยอา
วุธใดๆ อย่าให้ตายกลางวัน อันกลางคืนไม่ตาย ภายในเรือนให้รอด ปลอดภัยภายนอก
เรือน กรันเพื่อนได้พรตรง ตามจำนองหมกแล้ว เปรมจิตตั้งยึดแก้ว มณีจิน คาแลว

โคลง ๔

๐ อสุรินทร์ฉกาจหัว	เหิมหาญ
หวังจะได้ครองตรี	โลกล้วน
เกณฑ์พลพยุหमार	มวลงมาก
จนนับปมิตัว	ทัพชัย
๐ ได้ฤกษ์เลิกทัพเยื้อง	ยาตรา
ไปสู่เทวโลก	บัดนั้น
เข้าโจมตียุทธนา	เมืองศักร์
ตีประยุทธ์แย่งชั้น	ช่อสรวง
๐ ปวงเทวะรบบ้อง	กันเมือง
อมราวาศิ	ที่หมัน
แต่ผู้แทตย์ผู้เรื่อง	ฤทธิ์ห่อน ได้เลย
จำล้าทั้งถันนั้น	เวึกหนี

- ๑ ยักษ์กำเริบหัว
เข้าสู่เวียงพระอินทร์
อยู่ในวิษณุตม์
เปรมจิตสติคแผ้ว
- ๑ ทั้งคนเป็นที่ท้าว
เป็นสุริยะจันทร์
เป็นผู้ครอบฟ้าดิน
เป็นอักษนิเทศเจ้า
- ๑ แย่งเป็นเจ้าของน้ำ
แย่งกเวรเป็นเจ้าของ
แย่งยมเทพธรรมะ
แย่งรับพลีถ้วน
- ๑ คนธรรพ์ต่างแซ่ซร้อง
ยอเกียรติโดยสอดพลอ
ขุนแทตย์ก็เพลิกเพดิน
หลงว่าตนเลิศแต่
- ๑ แม่ให้ศิระทั้ง
ขุนทรีณย์ ไบ้เกรง
กำเริบบรู๊ววย
บ่มิวายกล่าวถ้อย

- เทิมครัน
นั่นแล้ว
วิมานรัตน์
ผ่องกมล
เทวินทร์
แจ่มหล้า
อากาศ
แจ่มแสง
แทนพระ วรุณแฮ
ทรีพย์ล้วน^(๑๕)
แจ่มฤต
ทุกหน
สรรเสริญ
ยิ่งแท้
ฟังก์พิท
กว่าใคร
นารายณ์
สักน้อย
อวดอิทธิ
ทงง ฯ

โคลง ๑

- ๑ ฝ่ายองค์ท้าวสหัสสนัน
และจำต้องกลากเกล้า
- ๑ ขวนอมรน้อยใหญ่
พระมหาเทพเจ้า

- เมื่อปราชัยเทหย์แล้ว
จากนคร
ไปไกลากและเผ่า
จอมที รี้แล ฯ

โคลง ๒

- ๑ ทูลคคิแต่ให้
กับเชิญ

- อีกขอพระจูงได้

- ๑ พระเป็นเจ้าจึงได้
ทุกข์เหลือ
- ๑ ยากเอื้อและช่วยแท้
พรพรหม
- ๑ อันบรมราชผู้
อุบาย
- ๑ จงผันผายและเผ้า
หริพลัน เกิดนาๆ

ครัสตอบว่าท่านไซรั

แก่เราที่สุดแท้

เป็นทริสิริ

วอนพระพิษณเจ้า

โคลง ๔

- ๑ เทวนพึงพระเจ้า
กัมเถกกรประนม
บังคมพระบาทลา
ไปสู่ไวคุณฐ์ไซรั
- ๑ ชวนกันเข้าเฝ้าพระ
ทูลแลลงคติ
ขอทรงออกอุบาย
ระงับดับทุกข์ล้วน
- ๑ พึงเชื่อเชิญแห่งไท้
สมเด็จพระไวคุณฐ์
ครัสตอบว่าองค์อินทร์
เชื่อเถิดเราจะได้
- ๑ เราเห็นทางจะแก้
โดยจะกลจิตแทศย์
ให้วิปริตหาญ
คงจะยิ่งก้าวร้าว
- ๑ ทำความทุกข์เดือดร้อน
แม้แต่บริวารตน
พากันเบื้ออสุรี
เคินอุบายลึกซึ้ง

บัญชา

นอบไท้

เร็วรีบ

ฉับพลัน

นารายณ์

ดีถ้วน

ปราบแทศย์ นั้นเทอญ

หลากเหลือ

เทวินทร์

นาถไท้

อีกเทพ

กับเชิญ

รำคาญ ได้นา

ฮึกท้าว

เทิมหนัก ขึ้นแฮ

ทยาบหยาม

กคชี่

จักซึ้ง

ทุจริต

ประหาร

๑	ท่านจงทำท่าแสวง
อย่าแสวงใจ
ต่างตนต่างแปลงตัว
เที่ยวอยู่ ณ แหล่งหล้า | เป็นกลัว
ภากกล้า
เป็นมนุษย์
และคอย ข้าเทอญ ฯ |
|---|--|---|

โคลง ๓

๑	ฟังถ้อยพิษณฺสูสอน
และประพุดคังเกล้า | เทพนิกรยอบเกล้า
อุบาย ท่านแล ฯ |
|---|--|-----------------------------------|

ร่าย

๑ ขอขยายข้อความ ตามมีเรื่องต่อมา ว่าหิรัญยกศิปุ ผู้มุกทุทรหด มีโอรสคนหนึ่ง ซึ่งมีนามประกาศ ว่าประหลาทเกียรติไกร แทศย์นี้ไซรัใจบุญ สุนทรลักษณ์รักธรรม น้ำจิต มั่นศรัทธา โนมหาหรินาถ บิคุราชซึ่งจิต เห็นลูกผิคนักหนา เพราะว่าตนใจร้าย เห็นนารายณ์ วิษณุ เป็นศัตรูของตน จึงกมดกริ้วโกรธ พิโรธลูกชายใหญ่ เพราะคิดไม่ตรงกัน กุมภัณฑ์ มอบโอรส ให้นักพรตพราหมณ์เก่า เอาไปสอนวิชา ทั้งให้ว่ากล่าวเตือน อย่าให้เชื่อนแซ่ กิต ผิดกับบิดาไป แต่บุตร์ไซรัคงซิ่น ยั่งยืนความจงรัก รักดีแก่นารายณ์ ครูทั้งหลายกล่าว เตือน เหมือนยิ่งยั้งเติม เสริมศรัทธาส่งซ้ำ เชื่อว่าวิษณุล้ำ กว่าใคร สิ้นแล ฯ

โคลง ๓

๑	วันหนึ่งไซรัประหลาท
ถึงวิมานและเฝ้า	ลีลาศพร้อมคุรุเก่า
บิคุรงค์
๑	กราบลงแทบพระบาท
คอยสดับพจน์ไ้	แห่งบิคุราชแทศย์ไซรั
เถลิงถวัลย์ ฯ

โคลง ๔

๑	หิรัญยกศิปุท้าว
เห็นพระลูกมาหมอบ
ทวยรักจึงตรัสปรา-
ว่าอย่างไรนะเจ้า | อสุรา
นอบเกล้า
ไสยบุตร
จอมขวัญ |
|---|--|---|

๑ อันการเรียนรอบรู้

จงนั่งขึ้นเล่าความ

อาจารย์ท่านฝึกใจ

สัมฤทธิ์แล้วทุกข้อ

๑ โดยชื่อประหลาดแจ่ม

ตอบว่าเข้าใจเรียน

และมีจิตศรัทธา

ในพระนารายณ์ผู้

๑ พระนั้นปราศจากทั้ง

ปราศจากเพิ่มฤๅตค

พระเป็นยอดคนภางค์

เป็นอมรรทยะแล

๑ พระไซรักลิ้นฟ้าอีก

เป็นเหตุแห่งปวงเหตุ

อันองค์พระทรินทร

อีกพระเป็นสังถวัณ

๑ หิริธัญสัคกับถ้อย

พิโรธคาปานอัค-

ปากสันเพราะแสนสุด

กระที่บบาทรวาหล้า

๑ หันไปและชัพักตร์

เหม่ ๆ พรหมณ์สามาญ

โยสอนภิชย์ให้มา

ยอเกียรติศักรุแล

๑ ทนงจงจิตแล้ว

คูดูกผู้เรียง

สอนให้ดูกบังอาจ

เพื่อจะให้กฐำ

เพียงใด ลุกเอย

เกิดขึ้น

ลุกรัก

ละฤ

กิจจา

รอบรู้

เที่ยงถนัค

เสริฐธรรม์

คั่นกลาง ปลายแฮ

แน่แท้

จอมโลก

เลิศไกร

กลั่นกิน

หลากล้วน

คือโลก นั้นเอง

ทุกอัน

แห่งบุคร

นิกล้า

กริ้วโกรธ

จะไหว

ครุบา

มากแท้

พุดพลอด

เลอะหลง

ประมาท

ฤทธิล้า

คูดมั้น พ้อแฮ

จิตราญ

๑ อาจารย์ประหม่าเม้น

ทูลตอบว่าอันอาต-

ยังม่มีเคยหมาย

เคยแต่คอยช่วยช้

๑ อันบุญราชะคุ้ม

ได้สุขสวัสดิ์

ฤๅช้จะเป็นพาล

เพนกิจอันผิดเค้า

๑ ครานันประหลาทกัม

ว่าพระอย่าทรงติ

แท้จริงพิษณกุล

กรุณาช้เจ้า

๑ นารายณ์เลิศล้ำกว่า

ใครจะเรียนฤๅสอน

นอกจากพระพิษณ

ประสิทธิ์วิหะให้

๑ จุมพลจอมแทตย์กริ้ว

มิ่งนี้ไ้ระยำ

คือใครนะพิษณ

บังอาจอวดต่อหน้า

๑ กูคือจักรพรรค์เจ้า

ทงเทพมณุษยอม

อันพิษณจะตี

มิ่งอย่ามาแกล้งเร้า

๑ ฟิงภูธรกริ้วกราด

ประหลาทบม่กัลัว

ทูลตอบว่าราชา

จงไปรดฟิงคำช้อย

ช้พมลาย

มะน

มุงหมิ่น ท่านเลย

เชิดคุณ

ช้สราญ

คำเข้า

หลบหลู่ คุณนอ

กติกวัน

เกศทูล

ครุเกล้า

เกือกอบ

บ่วาย

ครุ ไคนา

อื่นได้

ประสาท

ทุกคน

กราคตุ

ยิงบ่า

ทียอก ช้อแฮ

กูฤๅ

จอมตรี โลกฮา

ยอบเกล้า

ได้กว่า ฉันโต

จิตกู

โกรธา

สั๊กน้อย

จอมเกศ

สั๊กที

◎ บารมีพิษณุไท้	ปรากฏ
อยู่แทบใจโยคี	ทั่วถ้วน
สุดที่จะหาพจน์	แดงลักษณะ พระแสง
พระแหะโลเกศล้วน	เลิศสรรว
◎ ปวงสิ่งในโลกล้วน	อยู่ใน
องค์พระพิษณุนาถ	นั่นแล
ไม่ว่าสิ่งใดๆ	ในโลก
พระประสาทให้แท้	จึงมี
◎ อสุรีกาลเคียดแค้น	เพลิงวาม
ร้องว่าจะปลง	ชีพม้วย
แม้มีมิดอนความ	พุดผิด
อีกกลับความคิดด้วย	จับใจ
◎ ทนโคโอรสน้อม	เคียรลง ทอบนา
ว่าพิษณุทรงสร้าง	อีกเลี้ยง
เราหมดและพระองค์	บิคุราช ก้วยนา
พระก็โปรดปรานเพียง	บุครา
◎ อสุรายิ่งกริ้ว	กราดใหญ่
ทวาดพระโอรส	กีกก้อย
ไปเร็วลูกจัญไร	กุกเกลียด
ขึ้นอยู่จะต้อ	ประหาร มิ่งเซ ฯ

ร้าย

◎ พรหมอาจารย์รับพจน์ พาโอรสรีบจร กลับไปสอนกันใหม่ เพื่อให้ลูกบัญชาแห่งอสุราเทศย์ราช แต่ประหลาดนั่นฤ แสนจะก้อยยอม พร้อมใจเรียนตามครู ขึ้นกองอยู่คังเก่า จะเล่าบ่นมนต์ใด บ่ได้เว้นท่องบ่น วิษณุมนตรีขึ้นก่อน ครูเพียรสอนแก้ไข สักเท่าใด บ่มีจำ ช้ากล่าวโทษครูบา ว่าลืมนคุณพิษณุ ผู้สมมญจอมภพ ผู้เล็ดลบใคร ๆ ทั้งในสรวงและดินครูก็นับปัญญา มาวันหนึ่งถึงคราว ควรเผ้าท้าวบิคุราช จึงประหลาดไปเผ้า กัมเกล้ากราบเช่นเคย บิดาเซยพักตรา แล้วตรัสว่าลูกรัก หมั้นเรียนนักฤโณน ยาใจจงท่องฉันท์ ฟังเล่นกันสักบท โอรสไหว้บิดา แล้วหัดตาประสาน ชนมารพณตั้งตัน ท่องมนตร์ขึ้นชัคว่า “อ้าองค์พระพิษณุ

ผู้ประทานความสุข ร่างบัพทุกขโยคี ศรีสุขุมสุขุมเลิศ เพรียดังดวงตะวันฉาย เพราะพรายเพียง
 บัวบาน ท่านคือเอกพฤษภ เปนภพนี้ภพน่า” บิดาฟังเพียงนี้ โกรธเต็มทีเหลือกลั้น ทวาด
 ถันวังใหญ่ อ้ายจัญไรอหังการี ควรฆ่าเสียโดยพลัน อันมิไม่ควรมี ชีวิตอยู่ต่อไป เพราะมี
 ไชร์ขบถ คดต่อปวงญาติมิตร คิดร้ายต่อสกุล แสนทารุณชั่วช้า เหวยเสนาไว ๆ ชำมันให้
 วายปราณ เสนามารับสั่ง ก็พร้อมพร้อมกันเข้า เอาศาสตราพ่นฟัน รวมกันนับตั้งร้อย ต่างสับ
 ซอยฟันฟาด แต่ประหลาตนั้นหนอ บ่มีหยดทองมนตรี ทนความเขาประหาร บ่มีคาลโทษะ
 จิตมั่นพระนารายณ์ ร่างกายแข่งราวเพชร เสนาเข็ดขยาด ฟันบ่มีบาดสักน้อย แต่เสนานับร้อย
 อ่อนใจ ยิ่งนา ฯ

โคลง ๓

๑	บักนั้น ไชร์หิรัญย์
ขอเดิกจงงด้อย	พลันตรตัวลुकน้อย
สักที
๑	ที่เจ้ายอพิษณู
หยุดทีเดิกลुकแก้ว	พ้อหนวกหุมากแล้ว
อย่าทัน คือเลย ฯ

โคลง ๒

๑	ประหลาตพลันตอบด้อย
บักแล้ว	อันว่าข้าบาทน้อย
๑	ฝากตัวฝากชีพไว้
ปลอดคภัย สิ้นแล้ว ฯ	ณ พระหริไ้

โคลง ๔

๑	ชักใจเปนยิ่งพัน
จึงหิรัญย์กคปุ
เหล่านาคะนาคา
กักลुकผู้บ่าไชร์	คณนา
สั่งให้
มีพิช
เผด็จขนม์
๑	นาคผจณูขบเขี้ยว
นาคผลัดกันเข้าไว้ค
นาคน้อยนาคใหญ่ฤทธิ
นาคคุนากร้ายทั้ง	กายพิช
รวบรั้ง
แรงช่วย กันแซ
ทั่วกัน

งาช้างที่แทงตัว
ช้างเหยียบขยเค้น

งากลับ ทุ่แฮ
บ่เบน.

๑ อัจฉรย์ประหลาทไซร์
นาคสีกลับแรงถอย

นั่งเฉย
อ่อนแท้.

๑ อัจฉรย์ประหลาทไซริ

นาคศึกลับแรงถอย

ร้องว่ากระไรเลย

เหลือก๊กเหลือรัจแต่

๑ เขียวซ้ำหักหมกสน

หงอนรัตน์ะแยกแยะ

ทั้งคอกก็แห่งผาก

เจ็บปรอดคงจะกิน

๑ แก่กายโอรสไท้

จงโปรดเกิดราชา

พวกซ้ำหมกฤทธิ์

ขอพระจงโปรดใช้

๑ ทิรัณย์สังเรียกข้าง

สูงใหญ่ราวคิริ

และให้คชาปวง

คุดจะมีฤทธิ์ล้ำ

๑ ความใสข้างเข้าจุ

ประหลาทก็ปล้นทก

มีทันพลิกตะแคง

แล้วก็ลงงาซ้ำ

๑ กุมภันท์ประหลาทไซริ

คงบ่นมนตร์วิษณุ

งาข้างที่แทงตัว

ข้างเหยียบขยี้แก่น

๑ กริ้วแสนจึงแทกย้าว

จงจัดเอาเพลิงสม

วายุเร่งเป่าไฟ

เพื่อแผกเผาอ้ายบ้า

นั้งเลย

อ่อนแท้

ราวเพ็ชร

ระอา

ทั้งปาก

หมกสน

พิษหมค

คักตาย

ไปมี แผลสเลย

แทกย้าว

หมคเคช

อื่นปล้น

แคนสรวง

ยอคงว่า

แทงบุตร

เท่าใด

โจมตี

ลุ่มซ้ำ

ข้างเหยียบ

อีกปล้น

บ่กลัว

บ่เว้น

งาลับ ทุ่แฮ

บ่เบน

ส่งไป

อย่าซ้ำ

แรงจัด ชันนา

บ่คักตาย

- ๑๐ แพทย์หลายคนรีบร้อน
กองรอบล้อมพระกาย
หาเชือกก่อเพลิงถน
เพลิงกระอุไหม้
- ๑๑ ครานันประหลาทว้าง
ไฟนี้แพ้พาย
ปมิลวกร้อนตาม
เห็นแต่แสงเพราแพรว
- ๑๒ ช้ามองโดยรอบแล้ว
พ่างนภาผ่องงาม
ราวสินธุไสเย็น
หอมปะทุมชุ่มชื้น

รณชน พินชา
ลูกไก่
ลามลูก
ฉับพลัน
ทูลความ
เบ้าแล้ว
ตัวสั๊ก หน้อยเลย
เพลิงตก
แลเห็น
ทัวพื้น
ในสระ
ชอบใจ ยิ่งนา ฯ

โคลง ๓

- ๑๓ ทำอย่างไรไม่ทาย
จึงทูลยักษะเจ้า
- ๑๔ อันองค์พระกุมาร
อาคมะขอรับไว้
- ๑๕ ข้าจะลองสั่งสอน
โดยวิธีโยคย้าย

พราหมณ์ทั้งหลายแก่เถ้า
หิรัณย์
ท่านคือคันทนักรัไชร์
อีกครา
ให้ผ่อนทิวฎีร้าย
ทางสอน ฯ

โคลง ๒

- ๑๖ ฟังสุนทรทวิไชร์
แต่พราหมณ์ ฯ

ขุนยักษะมอบบุตรให้

ร่าย

๑๗ มีข้อความไขชาน ในตำนานต่อมา ว่าคณาครุเถ้า เผ้าสั่งสอนวอนน่าน แต่กุมาร
นั้นไชร์ บ่ได้เชื่อฟังคำ คำเข้าเผ้าแต่บ่น วิษณุมนตร์วิเศษ อีกเผ้าเทศนา แต่บรรดาข้าไท่ อีก
ผู้ ไปเยี่ยมเยือน เตือนให้เขารู้จัก คุณทริวิภักข์กำแหง อีกแสดงว่าผู้ ที่หมั้นบุษบาให้ ด้วย
น้ำใจศรัทธา จะแสนผาสุกจิ่ง อีกทั้งแผ้วมฤตยู พวกขรวิครุเคืองจิต มีรูปคิดจันใด จึงไปเผ้า

บ่มลวกร้อนตาม
เห็นแต่แสงเพราแพรว

ตัวสัก หน้อยเลย
เพลิดตา

หิรัณย์ ทูลกุมภันท์เทศยราช ว่ามีอาจตั้งใจ ให้ประหลาทกลับจิต คิดเห็นตามบัญชา ฝ่าย
 อสุราใจพาด ฟังกณจารย์ปานคลัง สั่งพ่อครัวทันใด ให้จัดหยาพิช อันแรงฤทธิ์ฆ่าสร้าน
 ปนอาหารส่งไป ให้โอรสเสวย ประหลาทเฉยบ่ตาย ร่างกายยังคงเก่า ฝ่ายครูเฝ้าหลายตน
 วนเวียนเปลี่ยนเวรวอน ตอนให้ประหลาทคิด ตั้งจิตตรงกรณี อันมีเป็นข้อใหญ่ ให้เคารพบิดา
 แต่เทศนาใด ๆ บมิได้เป็นผล พราหมณ์ทุกคนซัดจิก สันคิติกล่าวโดยตรง ว่าบิตุรงค์ตรัสใช้
 ให้เล่ามนตร์แรงร้าย เพื่อทำลายตัวท่าน แต่กุมารกลับเฉลย ว่าท่านเอยสัตว์ใด จะฆ่าได้คงหมาย
 ฤอาจตายคั้งหวัง สัตว์ใดตั้งจิตถนอม ฤายอมให้ใครเลี้ยง ไม่มีเยี่ยงอย่างเลย ท่านเอยสัตว์
 ทั้งหลาย ย่อมทำลายตนแท้ และถนอมคนอยู่ โดยรู้จักกระทำ กรรมเป็นบาปและบุญ คุณและ
 โทษคือผล แห่งกรรมตนเองท่าน อาจารย์ฟังซัดจิก จึงคิดกันร้ายเวท วิเศษทางมายา ในไม่ช้า
 มนตร์เล็ด ทำให้เกิดนางหนึ่ง ซึ่งนำกลัวพันไป กายเป็นไฟส่องแสง เปลวร้อนแรงเหลือทน
 ยามจรดลแห่งใด แผ่นดินไหวไหวทั้งผาก นางนักรากเข้าหา อสุราประหลาท ทบฉาก ๆ ทันที
 ผาง ๆ ตีทรวงฆ่า แต่จะทำฉันทใด กุมารไม่เจ็บเลย เฉยอยู่บนน้ำภา นางมายาซัดใจ หวลกลับ
 ไปหาพราหมณ์ ตามคิดไล่ทุบตี พวกพราหมณ์หนีบ่พัน ไฟลามจนตามเผา นางนั้นเล่าตามราญ
 ทวีชาจารย์ทั้งหลาย วอดวายชนม์จนหมด นางทรทคนั้นไหว้ ผลาญเสร็จแล้วจึงได้ กับสูญ
 ไปนา ๆ

โคลง ๓

๑	สมบุรณ์แก้วกัณณู	เห็นคนครุหมอกม้วย
	ประหลาทจิตมากค้วย	เมตตา
๑	วันทาไวภูณเรณาด	อภิวาทนบไหว้
	วอนพระหริให้	ขอพร
๑	ขอมรวิษณู	ช่วยครุทั้งหมดให้
	กลับพันคืนชีพได้	อย่าตาย เลยนา ๆ

โคลง ๒

๑	พราหมณ์ทั้งหลายก็พัน	ส่งเสียงสนั่นครัน
	อวยพร	
๑	แล้วจรสู่แทคย์เจ้า	ทูลแถลงคติเค้า
	ไปพราง	

- ๑) ทุกอย่างลงหมดแล้ว
คลาศกภัย ถ้วนแล ฯ

แต่กุมารก็แคล้ว

โคลง ๔

- ๑) พังไซขุนแทกย์ร้าย

ให้เรียกพระโอรส

ชี้หน้าว่ามิ่งพาล

มิ่งต่อศัตรูเก่า

- ๑) โยคาโตใช้จึง

จนประทุษแห่งพัน

มนตรีโคนะให้แรง

อาจปราบผู้อื่นด้วย

- ๑) ไหว้พลางโอรสให้

ว่ามีไซ้มายา

เหตุเพราะพระพิษณุ

เข้าบาทจึงรอดพ้น

- ๑) ทั่นใจขุนแทกย์ร้อง

เหม่ ๆ คูหมื่นกู

ผลกมันจากปราสาท

ให้ตกลงสู่เบื้อง

- ๑) เสวิน่าลูกให้

ผลกตกลงไปหลาย

ภายใต้กัยอศบร-

กอบศิลาแหลมแล้

- ๑) กรประนมไหว้พระ

ประหลาทนีกถึงคุณ

จึงแม่พระธรณี

ขึ้นรับองค์และอ้อม

แรงหาญ

รับเผ้า

อีกอวด ดีนา

ฤหาว

กำแหง

ไปม้วย

ฤทธิรุก

ฉนั้นใด

ทูลฎ ธรแซ

เล็ดลัน

สิงสถิต

พหุภัย

ควาค

ฤทธิเรือง

สูงเยี่ยม นีเทอญ

บัดพิ

ไปพลัน

โยชน์แท้

พดแกร่ง

สลบสลอน

จักรี

ท่านคัม

เธอผูก

เหมาะควัน

๑ หิรัญยกศิปุร่าย

ลูกตกบ่เจ็บกาย
กลับรู้สึกแน่นแปลน
สั่งให้จับตัวท้อย

๑ แล้วบัญญัติสั่งให้

ผู้เอกมายาวี
ให้ลองวิทยาการ
ทั้งหมดที่รอบรู้

๑ รับคำชวนแพทย์ใช้

ประกอบกิจมายา
เท่าใดบ่มีพอ
เล่าบ่มนตราซ้ำ

๑ แต่ว่าประหลาทไซรั

ใจมันอยู่ในพิช-
ในที่สุกสังวร
เพราะหมดความรู้เศร้า

๑ ท้าวไทจอมแพทย์ต้อง

และทรสแก่พวกพรหมณ์
ท่านจงรับโอรส
สอนสั่งให้รู้เค้า

แลเห็น

สักน้อย

ลูกอวก คีนา

กลับมา

สังวร

ยิ่งผู้

เก่งกาจ

กระทำ

จึงหมอ เล้าแซ

ยิ่งล้ำ

เพียงปราด นาดย

หนักหนา

ไป่สยอน

ณเจ้า

ย่อมพ่าย

สลกใจ

สั่งค

ทวิชเถ้า

ไป่อีก ครั้งเทอญ

คติ ๖

ร่าย

๑ คุณศรีรับสั่ง บ่มิรั้งรอนาน รับกุมารกลับไป และตั้งใจสั่งสอน ให้สุนทรโอรส
รัฐประศาสน์วิทยา ทุกสาขาอนุสาสน์ ฝ่ายประหลาทไวว่อง ศึกษาคล่องกลองธรรม จำได้
ทุกประการ อาจารย์ต่างสรรเสริญ เย็นยอเกียรติกุมาร และทูลการเข้าไป ให้องค์ท้าวสุธา
ทราบกิจจาเสร็จสรรพ ฝ่ายหิรัญยกศิปุ พึงข่าวครุแกลงไซ แสนต์ใจเต็มประศก จึงให้หาโอรส
แล้วเผยแพร่ตามได้ เป็นอย่างไรลูกรัก เจ้าหมั้นนักพากเพียร เรียนรู้รัฐประศาสน์ สามารถ
มากเพียงใด จงเล่าให้พ่อบ้าง ให้หวลางทางโอรส เฉลยพจน์บิดราช รัฐประศาสน์วิทยา

อันอาจารย์พร้าสอน เป็นสุนทรธรรมแท้ แต่ดูข้ายังเห็น เป็นการบกพร่องไป ที่มีได้เทศนา ว่าอันการปกครอง เพื่อผองชนผาสุก นีรทุกข์ยี่ห้า จำจะต้องมีหลัก เหมือนปักเสาเคหา ให้แน่นหนา ก่อนไซ้ แล้วจึงให้สร้างเรือน แต่ครูเขียนแซหลง ลืมกล่าวตรงสำคัญ อันหลักแห่งธรรมา คือศรัทธาเที่ยงไซ้ ในพิชณูปพิตร สติธสิรวงศรีเกล้า แผ้วพันมฤตยู ผู้เอางูเป็นแท่น แก่วนกลืนฟักกลืนกิน เป็นป็นภพปรภพ เล็ดลบเทพใด ๆ เป็นใหญ่ยิ่งรากลษส ยักษ์มवलหมคตสยองเกล้า ฟังลูกเว้าเช่นนั้น จึงหิรณย์ควาค มิงบังอาจสรรเสริญ เยินยอเกียรติ พิชณู ผู้เป็นเพียงเทพบุตร กฤทธิรุกทอนุภาพ ปราบได้ทั่วไทรภพ ต้องเคารพกษุมถ ผ่ายโอรสกลับทูล จอมอสุรทรงเห็น เป็นข้อผิดแน่ชัด ทรงรัชโปรดเชื้อลูก สึงโตถูกเป็นธรรม จึงนำทูลผ่านเผ้า พระเป็นเจ้าประเสริฐ กำเนิกหลายปางไซ้ เป็นใหญ่เหนือเทวา คณน่านับ โกฎิ โรจนรุ่งในฟากฟ้า ส่งค้ำยแสงฉัน ทุกสิ่งสรรพเนาองค์ ขอบิตุรงค์นาคไท้ โปรดเชื้อ- ข้าบาทไซ้ สักที ฯ

โคลง ๓

๑ ฟังคดีเท่านั้น	ขุนหิรณย์คัจจำ
โกรธดั่งไฟลวกฟ้า	ลนลาม
๑ เห็นห้ามลูกมิฟัง	ร้องเสียงดังว่าเฮ้ย
กุมิให้มิงเหยย	ต่อไป
๑ ไว ๆ มัดจงมัน	เอามันทั้งสมุททุกวาง
ผู้กระเคื่องกระค่าง	เผด็จจนม์ เหมาะแฮ ฯ

โคลง ๔

๑ หลายคนแทศยจึงกลุ้ม	รวมจับ
มัตประหลาทไว้อย่าง	แน่นแท้
พาทวีรีบไปถับ	ถึงผึ่ง
มหาสมุทแล้	ผลักตง
๑ พอองค์ประหลาทค้อง	ชลดรา
ลยด่องฟ่องอยู่ใน	น่านน้ำ
อัครจรรยก็บันกาล	ปรากฏ
เห็นประจักษ์ฤทธิล้า	สุดสยอน

๑๑ สากรสนันก้อง

เปนระลอกกรีน ๆ

ราวกับจะท่วมภู-

เสียงอธึกก็ก้อง

๑๒ หิรัญเห็นเช่นนี้

ทวยเทศย์ทาศิลา

และให้ท่มลงยัง

ก้อนใหญ่ ๆ ให้ซ้อน

๑๓ ให้ถมทับบุตรผู้

ซึ่งมีอาจสังหาร

เทศย์ถมซึ่งวาริ

กศศิลาแน่นด้วย

๑๔ หิรัญทวาคเจ้า

จะฆ่ามันมิตาย

ให้มันอยู่ पनि

หินทับอยู่ฤๅแล้ว

๑๕ แคใจประหลาทนั้น

หินท่มบ่เจ็บกาย

ใจจอกพระหรี

ปากก็บ่นแต่ถ้อย

๑๖ เพลินสมาธิแท้

ในพระพิษณฺจ่อม

บ่เกรงซึ่งโพงภัย

ตั้งจิตคิดแต่แก้

๑๗ ปวงทามที่รัตรัง

ขาดปดประหนึ่งโย

อีกทั้งสัชชรมา

ประหลาทศุกขึ้นด้วย

ฟองฟู

ทั่วท้อง

วกลทั่ว ไปแฮ

เขตกั้น

จึงสั่ง

มากก้อน

สมทุ

แน่นไป

อวกดี

มอดม้วย

เร็วววก

เกชจกรรจ

วาทิ

แน่นแล้ว

ไต่สมทุ

กลาตโจน

บ่มี กลัวเลย

สัคน้อย

มุงมัน

สรรเสริญ

แนวใจ

เทพเจ้า

พาลอย่าง ไทเลย

กคิงาม

กายา

แห่งกล้วย

ทลายหมก

ฉับไว

๑	คือใจขึ้นจากท้อง	สมุท
	และกล่าววิษณุมนตรี	อีกแล้ว
	ประหลาทกวีบริด	เร็วรวด
	เข้าสู่ปราสาทแก้ว	บิตุรงค์
๑	องค์หิรัณย์แทศย์ครั้น	เห็นบุตรี
	ก็กอดและจุมพิต	ลูกแก้ว
	พ่อนึกว่าลูกสุก	สนธิพิ
	ลูกกลับมามีอีกแล้ว	พื่อเกษม สุขซาฯ

ร้าย

๑ โดยความเปรมฤทัย ที่ได้ลูกคืนมา อันบิดากับบุตรี หยุตโต้แย้งแก้กัน เกษม สันต์สารามุ บุตรีช่วยการงานเมือง บ่ให้เคืองเบื่องบาท บิตุราชวังสวรรค แต่วันหนึ่งสนทนา ด้วยกิจงานกิจ เริ่มเกิดผิดใจกัน อันประหลาทแดง แสดงความเห็นที่ทั่วหัวเป็นสุข นิรทุกข์ทั่วไป เพราะอาศัยพระคุณ การุณแห่งพิษณ ผู้ประสาทสังสรรพ์ จึงหิรัณย์ก็ปู้ ว่าคู่คู่พูดได้ พ่อเองไซ้รักครอบครอง โลกทั้งผองจึงสุข ทุกข์ภัยปวงจึงมลาย อันนารายณ์เทพ บุตรี มีฤทธิรพปานใด จึงจะใหญ่กว่ากู ผู้เป็นจอมโลกตรี บุตรีอัญชลีทูลตอบ ว่าขอบแต่ พระองค์ จะทรงพระคำร์หิ ไกรตรีคู่ด้วยพลัน อันวิษณุเป็นเจ้า เขาสิงอยู่ทั่วไป อยู่ในองค์ บิตุราช จึงสามารถทรงครอง ผองเทวามนุษ สุกสันดินแดนไตร วิษณุไซ้สิงอยู่ ในตุฐา พระเจ้า อีกเข้าสิงถนัด ในสรรพสัตว์ทั่วแท้ ธสิงอยู่มันแม่ ในของ หมกคณาฯ

โคลง ๒

๑	กีก้องหัวเราะเร้า	หิรัณย์หมายยั่วเย้า
	ลูกชาย	
๑	นารายณ์อยู่ทั่วแท้	คงจะสถิตแม่
	ในเสา นินา	
๑	แต่เราแลอยู่นี้	บ่เห็นวิษณุ
	ให้กัน เกิดแฮฯ	

โคลง ๓

๑	ลูกพลันตอบบิตุรงค์	ถึงบ่ทรงเห็นแต่
	ธสถิตอยู่แท้	แน่จริง

◎ นรสิงห์ชู้ก้อง
ไปจับท้าวทริศนย์

แล้วกราก
แทศย์ร้าย.

- ๑ ทิรัณย์ฟังวี่
ว่ามิ่งอ้ายต่อยบ้ำ
- ๑ นารายณ์อยู่ในเสา
แล้วจึงฟาดเสาค้วย

โกรธเต็มทึชหน้า
ฉิบหาย
เราจะฆ่ามอดม้วย
กทาท

โคลง ๔

- ๑ ครานั้นเสาแตกเปรี๊ยะ
ปราสาทราชมณเฑียร
พระอวตารพัง
และโลคออกสู่ห้อง
- ๑ ยักษ์มองเห็นท่านแล้ว
เพราะบ่เคยเห็นเลย
เคียรสิ่งทีแต่พระกาย
เล็บกรตคุดำหยัน
- ๑ นรสิงห์ชู้ก้อง
ไปจับท้าวทิรัณย์
จับมันและพลันลาก
แทศย์สุดจะยักย้าย
- ๑ จึงมีพระกระตุ
กุนีอะไรหนอ
คนหรือสัตว์ประจักษ์
มิ่งอย่าไค้คึกแกล้ง
- ๑ ฟังถามแทศย์ร้ายตอบ
ว่าบ่มีเคยเห็น
มิเป็นสัตว์มิใช่
สองอย่างรวมเช่นนี้

เสียงก้ง
กึกก้อง
เสาออก
ทอทอง
ใจหาย
เช่นนั้น
เป็นอย่าง มนุษนา
ชยาคจริง
แล้วกราก
แทศย์ร้าย
ไปแทบ ทวารแฮ
โยกหนี
ถามยักษ์
จูงแจ้ง
แจ้งชนิด ไทฮือ
เกลื่อนกวาง
คำไป
แทก
มนุษย์
เหลือทาย

๑ นารายณ์ชูหัตถ์
 ถามว่าอาวูธไค
 ยักษ์ทอบมิใช่อา-
 ทูก็เป็นเล็บแล้
 ๑ นรสิงห์ว่าบัดนี้
 ยักษ์เฟ่งคุดวัน
 ทอบว่าระหว่งรา-
 เพราะทวันท่าท้อย
 ๑ นรสิงห์ว่าทนี่
 อยู่นอกฤอยู่ไน
 ยักษ์ทอบว่าอยู่กา
 ซ้ำบ่อยากไคแย้ง
 ๑ ท่านไซร์มีฤทธิ์ล้ำ
 มนุษและสัตว์ไน
 ยิงเทพ ณ แคนสรวง
 ซ้ำอยากทราบจงซี
 ๑ กรวานันสมเด็จเจ้า
 ครวส์ว่ากูคือพิช-
 ซังมือหังการ
 อ้ายถ่อยจะคิดแก้
 ๑ อ่อนใจสิ้นฤทธิ์ทั้ง
 จึงหิรัณย์ทอบคำ
 ว่าท่านสุกกำแหง
 ซ้ำสุคจะสู้ไค
 ๑ คำรามสนั่นอ้อ
 นรสิงห์จิกอก
 ทลวงแหวะพุงรีง
 จึงหิรัณย์แทกย์ท้าว

นขา
 เล่าแฮ
 วุธอย่าง ไคเลย
 แผลมจริง
 เวลา ไคฮือ
 เคลื่อนคล้อย
 ตรีกับ วันนา
 แคมี
 บอกมา
 จุ่งแจ้ง
 แคช้อง ทวารแฮ
 ท่อไป
 เลอบวง
 โลกน
 ทั่งหมก
 ซื่อพลัน
 อวการ
 ณแล้
 ทำอยู่ เสมอนา
 ฉั่นไค
 สันแรง
 ท่านไท้
 หาญหัก
 อย่าตาม
 แสนอิง
 ยักษ์ท้าว
 ไล่หลุด
 มอคมรณ

๑ เสรีจรรยาวิราย

พระทริกลายรูป

ถนัดหัดถนัด

ผ่องรัสมิท้าวชั้น

๑ ปวงเทษณ์ทานพนัอม

ประหลาทค้อยกลานไป

กราบทูลถวายตัว

สุดแต่จะทรงใช้

๑ พระไวคุณธูณาถั้ม

ดูก่อนประหลาทเรา

ถือธรรมเที่ยงถนัด

ขุนเทษณ์จงอย่าเศร้า

๑ จงไปครองเขตแคว้น

เป็นสุขเกษมเพียง

ทวิสเสวีจเสด็จผ่าน

ยังถิ่นไวคุณธู้อำ

๑ แดงปรางที่สนี่

คามเรื่องแต่โบราณ

พราหมณ์มีจิตจำนง

ในพระหริช

แรงภญา

บัคั้น

อาวุธ สีแซ

แมนสรวง

นอบกั้ว เกษชื้อ

กราบให้

เป็นทาส

ท้อไป

พลางทวิส

รักเจ้า

วิริยะ

สลกใจ

บาดาล

ฟากฟ้า

กลีบเมฆ

เอี่ยมแสง

จบลง

เท่านั้น

เฉพาะครัท ธาพ้อ

กติตาม เรื่องเฮยว

ปางที่ ๕

วามนาวตาร (๑๖)

ร้าย

๑ ขอไขความทามท้อ พอเป็นเรื่องแสดง แดงปางที่ห้า ตามสืบมาได้จาก
ภาคะวัตปุราณ มีตำนานกล่าวว่า เคิมอสุราทวดี ชื่อพลีฤทธิรุต บุครวีโรจน์เรื่องยศ ผู้
โอรสประหลาท ซึ่งประกาศประวัติ อดัดในปางสี่ ชุนพลินีไซร์ ได้ไปช่วยเทว อรากวนเกษียร
สมุท ที่สุกได้อมฤต สมดังคิดมุ่งไว้ แต่มิได้คิมกิน เช่นตวลห้วงทุกคน เพราะเสียกลเทว
คังเล่มาท่อนไซร์ ในตำนานปางสอง บ่สมปองจึงพลัน ประยुทกันนักหนา อสุราปราชัย
พลีไซร์วายชนม์ อสุรพลพาทพ หลบหนีพ้นแดนสวรรคค์ พลันกลบสู่บาดาล แล้วหมุ่มมารไป
ทาม คณพราหมณ์ภารควะ อสุรวอนพราหมณ์ไซร์ ให้ชูปชีพลี คณชีโดยพลัน กอบการ
ยัญมิมิง จึงพลีกลบพื้น คินชีพได้คังเคิม แล้วเริ่มกิจพิธี อันมีคุณวิเศษ เสริมฤทธิ์เดช
แททย์ไซร์ หลายจนนำจึงได้ คังประสงคค์ ๗

โคลง ๒

๑ สมจำนงแนแล้ว
กมล	พลีก็ผ่องแผ้ว
๑ เกณฑ์พลแททย์ทัวท้อง
เซตมาร ๗	ดินอธิกกักก้อง

โคลง ๓

๑ เลือกล้นหาญการเคิก
เกยชำนะทัวหล้า	เอออกเกรอกฤทธิ์ก้นกล้า
แก่เพรง
๑ ล้วนแก่งล้นกำยำ
คัสตราอาวุธแปล้	ล้วนกายล้าใหญ่แท้
ไปล่มือ
๑ เสียงอ้ออหังการ
ท่างคนท่างโห่ร้อง	พวกพลมารก็กักก้อง
เอาชัย ๗

ภาพ “ตรีวิกรม” :
คือพระวามनावตารอย่างสามขุม
(ศิลา: เอลโอรา, อินเดีย.)

โคลง ๔

๑ ไค้ฤกษ์เด็กทัพด้วย

ยกจากแดนมาศาล

ททยานผ่านเมฆมา

ไปเนิ่นเกินทัพได้

๑ จึงเทพผู้เกี่ยวข้อง

เห็นทัพอสูรมา

รีบเหาะสู่คีรี

ทูลพระผู้ถือแก้ว

๑ อันท้าววชิรไค้

รีบเรียกชุมนุมพล

จัดแจงแต่งปรากฏการ

ต่างเร่งต่างรุกเร้า

๑ มินานทัพแทกย์ร้าย

อมราวาศิ

พลันโห่ธก้อง

ครั้งแรกหกมิไค้

๑ อมรินทร์กำขับให้

แล้วรีบไปสำนัก

พฤตัสบตีอา-

เคารพนบศิริเกลา

๑ อ้าองค์คุรุเจ้า

จงไปรคช่วยดับทุกข์

อันแทกย์ที่ยกมา

สุดที่จะตีก่อน

โกธา หลธแซ

คำไค้

เหิรเห็จ

ถับถิง

ธาตรี

แก้แล้ว

เมรุมาศ

จับพลัน

พียงสาร

เทพเจ้า

คู่ค่าย

เร่งงาน

มาถึง

นั่นไซริ

โถมจู่

เวียงอินทร์

รักษา มั่นแซ

เทพเด้า

จารย์เอก

กราบลง

เทพา จารย์นา

เคือครอัน

แรงฤทธิ์

แตกไป

๑ ฟังจึงเทพเจ้า

เล็งทิพยญาณเห็น

ตอบว่าพระทรงพิช-

ญูเคราะห์เหมาะไม่แคล้ว

๑ แพทย์ไซรมีเคชลา

เพราะเหตุอำนาจยัญ

แห่งภาร์กวะคณา

อิทธิฤทธิ์จึงแปล้

๑ พลีจะครอบค้ำว

อีกมนุษย์โลก

ท้อไปพลีนั้น

คุณั้นพราหมณ์จะต้อง

๑ บัดนี้เคราะห์เทพร้าย

ถึงจะสู้ก็ง

ขอทเวราชศักร์

แล้วจึงค่อยคิดแก้

๑ เสียใจเป็นอย่างพัน

จึงมีขวานตาม

จะได้กลับคืนอา-

ขอไปรคท่านณะแก้ว

๑ ฟังตามจึงเทพเจ้า

เห็นอยู่ก็แต่ทาง

คือท่านจุงวอนวิษ-

ให้ไปรคช่วยจักได้

๑ องค์อินทร์จึงกราบท้าว

ลากลับสู่วิมาน

ชุมนุมเทพทุกผู้

จำจะต้องคลาดแคล้ว

พฤษหัต บคิเช

แจ่มแล้ว

ระแคว่น

กลาตกัย

โลก

แน่นแท้

พราหมณ์ช่วย

ไปลี้ก็

แดนสวรรค์

ถิ่นท้อง

อิมอิทธิ

เสื่อมศรี

แรงหนัก

จักแพ้

ทั้งถิ่น เสียเทอญ

ท้อไป

พวรรณา

คุรุเถ้า

นุภาพ ฉันท

คติความ

บุโรหิต ทอบแฮ

หนึ่งไซรั

ณุนาด

ตั้งถวิล

เทพครู

ก้องแก้ว

แถลงข่าว

ถิ่นไป

๑ ทันใดศักระนั้น	จำแลง
เป็นมยุรบั๊กษี	เทวีจฟ้า
ทวยเทพก็ล้วนแปลง	กายหมด
แล้วต่างคนบ้ายหน้า	จากสถาน
๑ ทักษมารยามยกปล้น	ธานี อึกษา
เห็นบ่มมีผู้ใด	อยู่แล้ว
โห่เอออกรอกแดนตรี	สนั่น
ครุสู่มุระแก้ว	เกษตร์สวรรค์
๑ กรานันพลีเจ้า	ทานพ
ตั้งอภิเชกการ	พรั่งพร้อม
ขึ้นเป็นราชครองภพ	สามสง่า
บริวารแวดล้อม	สุขสันต์
๑ กอบขัญญะกิจก้อง	ฉลองชัย
อีกเพื่อผดุงอา-	นุภาพ
แต่เนิ่นครอบครองไตร-	ภพทั่ว
ทุกถิ่นเกรงเดชราบ	ปาทนง สู้เลย ๖

ร้าย

๑ ฝ่ายองค์ท้าวศักระ กับเทวะคณา กลาไกลเร็วแรงรี สู้ศึกริเหมะญู วิสุทธ์ อาศรมรัตน์ แห่งกัศยปมุนี ประชาบัติทรงพรต เข้าประณตนมัสการ แล้วมีขมวานทูลว่า อ้า พระเทพบิตร ข้าเคื่อครอันเหลือแสน ทวยสรุแมนล้าเค็ดู เห็นแต่พระบิศา และมาตุทรงศรี จะเป็นทีฟังได้ บัดนี้ไซ้รพลี แทศยบตีเหิมหาญ ยกไปราญรบเมือง มันกระเดื่องเคศา ข้า ทั้งหลายพ่ายมัน จึงต้องผันพรากมา จากอมราวดี ทั้งนี้แสนเคื่อครอัน พระบิตรมารดา ไปรค เมตตาลูกกัวย ช่วยหาทางชานะ จึงองค์พระอหิติ วิสุทธิเทพมารคร ประนมกรอัญชลี ทูลสวามี ทรงญาณ ข้าสงสารลูกยา อ้าประชาบัติ กรานันไปรคร่าฟัง คำนึงหาหนทาง ช่วยลูกบังสัศครา ฝ่ายประชาบัติ ฟังเทวีวิงวอน เทพบิตรเมตตา จึงตรัสว่าคูก่อน หล่อนเองจงตั้งจิต อธิษฐาน ทันใด น้อมใจอนวิษญ ผู้เป็นเจ้าเลี้ยงโลก เมื่อบุญโคลกเทพให้ จะไปรคประทานให้ อุบาย ๖

โคลง ๓

๑	ฟังอภิปรายสวามี
แล้วเริ่มบุษิตเจ้า	เทพชนนีนบเกล้า
ไวคุณรู้
๑	พูนเพิ่มพลีการ
เชิญพระพิษณุเกล้า้อย	นงคราญพราวเกล้า้วย
เคลื่อนมา
๑	อ้ายองค์เทวฤทธิ์
หริวระแฉ้ว	สิทธิสรวงศรีเกล้า
มฤตยู
๑	เอาขุนงูเปนแทน
เอาครุฑมาชื้อ้า	แก้วนกลิ้นคินอีกฟ้า
เอกขลัง
๑	มือถือสังข์จักรส่ง่า
พิระเคระล้าง	กทธารณิสล้าง
เศกมลาย ๖

โคลง ๒

๑	เชิญนารายณ์เทพไท้
บุชา	เสด็จมาเกิดให้
๑	ลูกข้าทุกข์โศกเศร้า
กับเชิญ ถ้วยเทอญ ๖	เชิญพระหริเจ้า

โคลง ๔

๑	พระเปนเจ้าทราบด้วย
จึงเรียกขุนเวนไทย
ขึ้นทรงเสด็จผ่าน
มาสู่เหมกฎแก้ว	ทิพยญาณ
แก้วนแก้ว
นภากาศ
บัณฑิตา
๑	มายังถิ่นที่ตั้ง
ครวสแก่อหิติ
เราสกับคำหวาน
จงจิตจะแก้เศร้า	พลีการ
แม่เจ้า
วอนแห่ง ท่านนา
โศกศัลย์

๑ อันเราไม่ช้าจะ

มาเกิดเป็นโอรส

และช่วยค้ำบัรฉาญ

โดยคិតอุบายแก้

๑ โฉมฉายจงหมั้นเฝ้า

ประคิบัติบำเรอ

อีกหมั้นสมาริ

ณที่ขุข่าไซรั

อวตาร

ท่านแต่

แห่งบุตรี ท่านนอ

โสภนัย

สวามี

ท่านไท้

นิกแน่น

ทุกวัน ๆ

ร้าย

๑ ทั้งแต่นั้นต่อมา จึงกัลยาบำเพ็ญ เป็นนิตยคังหริสัง ทั้งทฤทัยเสมอ บำเรอ พระมุนี บให้มีอนาทร วัฒนทฤทัยสักน้อย คอยปรคิบัติบำรุง ประุงโภชนากระยาหาร รสหอมหวานเค็มมัน สรรแต่สิ่งโอชา อีกกัลยาระวัง นั่งอยู่คอยรับใช้ ช่วยก่อไฟในกุณฑล พร้อมมูตไม่ละเลย เกรื่องสังเวทแต่งตั้ง พร้อมพรังคังประสงค์ ฝ่ายองค์พระมุนี ประชาบัติทรงญาณ มินานท่านรู้ชัด ว่าอมรรตยะราช หรินากำแหง แบ่งภาคพระนารายณ์ มาสู่กายถนัค จึงกัศยปอินติ ปริติเปรมปราโมทย์ ที่เทพโปรคปราภฏ เพิ่มพูนยศแก่เธอ ให้เล็ดเลอล้ากว่า ประชาบัติไค เพราะจะได้เป็นพระ ชนคแห่งนารายณ์ สมหมายมุ่งปราถนา อยู่มาจนบรรจบ ค่ำรบทศมาศแล้ว จึงนางแก้วอหิสิ สิริล้าเล็ดเลอ เธอประสูติกุมาร รูประการโสภา สรรพลักษณะผ่องผุด จุจรัตนะมณี วรรณฉวีโอภาส ผ่องพิลาศชาวาม เกศาครามปานเมฆ เอกอุคมทัวไป แต่ร้ายไซรัยอมกว่า ชนธรรมคาสักน้อย แหม่มช้อยนารักกรัน ครานนั้นกัศยปไท้ ให้นามบุตรีเสนาหา ว่าวามนสมทรง เพราะพระองค์นั้นเตี้ย สิ้นเสี้ยนบมี ท่วงทีน่าเอ็นดู ทรุทานำรักไคร่ บัญญาไซรัแหลมหลัก หมั้นนักชอบการเรียน เพียรในทางศึกษา มิช้าเรียนรู้จบ ครบวิทยาใหญ่น้อย รู้ระเบียบเรียบร้อย ทุกสถาน ๆ

โคลง ๑

๑ ถึงกาลควรผนวช

สมสกุลสิทธิไค้

๑ ยินกิตติศัพท์มี

เตรียมยัญญะกิจไว้

ก็บวชตามแบบไซรั

ตั้งถวิล

ว่าพลีแทย์ไท้

จะทำ ๆ

โคลง ๒

- ๑ อ่าตบิฑูร์เจ้า
จากไป
- ๑ กอรวโถบมียัง
กิจยัญ ๖

อีกมาตุเกิดเกล้า

จนถับถึงที่ถัง

โคลง ๔

- ๑ เมื่อนั้นพรหมณผู้เฝ้า
ทังกิจพิธียัญ
ประชุมประกอบบุญ-
วิมผังแห่งแม่น้ำ
- ๑ วามนจรเข้าสู่
จึงพลีราชา
ฉวยหม้อและหลังชด
พระบาทแห่งท่านไชว์
- ๑ พลีรอน้ำซึ่ง
รคเกศของตนเสร็จ
เอือนโอบฐว่าพรหมะ
จะประสงค์โคไชว์
- ๑ อ้าพรหมณะบุตรผู้
ท่านจะขอสิ่งใด
โกหรือสุพรรณมี
ฤจะขอซึ่งเหย์้า
- ๑ ประสงค์บริโภค
ฤประสงค์พรหมณมี
ฤคามเชคอาคัย
ฤแสะสารรถร้อย-

ภฤคุ

เลิศล้ำ

ซาเทพ

นรรมะทา

มณฑล

เททศย์ให้

ชำระ

สภาคี

ชำระ บาทแล

จึงไหว

จาวี (๑๑)

กล่าววมา

มาตี

จึงเว้า

คำเอก

อยู่ยง

สิ่งใด

แน่นน้อย

เกษมสุข

เศษกัน

๑๐ ขอล้นข้าจะให้	กัณโถ
อีกจะคิดขอบคุณ	ท่านมาก
เพราะข้าจะสมจิน—	ตามัน
ว่าจะบริจก	ไม้หวง
๑๑ ปวงสินทรัพย์แห่งข้า	มวลงมูล มากนา
เต็มจิตจะให้พรหมณ์	แน่แท้
ท่านรับจะเพิ่มพูล	ปีติ ข้าแฮ
ขอเดจจะให้แม่	มากมาย
๑๒ นารายณ์พึงเทศย์ท้าว	กล่าวความ
ยี่หนึ่งและสำรวม	หลับเนตร์
ครู่หนึ่งจึงตอบถาม	ขุนยักษ
ด้วยอุบายวิเศษ	เสกสรร
๑๓ อันบพิตรครัสให้	ทรัพย์สิน
ทุกสิ่งทีอาตมะ	อยากได้
จนที่สุกแค้นดิน	ยอมยก
ประสาทประสิทธิ์ให้	หากปอง
๑๔ อันของต้องจิตผู้	คนผอง
ข้ามิขอบพิตร	เทศย์ท้าว
อันอาตมะปอง	ที่สัถ น้อยนา
รวมเขตเพียงสามก้าว	บทธจ
๑๕ ภูธรจะให้อีก	เท่าใด
อาตมะมิขอรับ	กว่านั้น
เพราะผู้ฉลาดไซ้	รู้จัก
เสงี่ยมเจียมทราบชั้น	แห่งคน ๆ

ร้าย

๑๖ ฝ่ายจุมพลทวนพ ฟังความจบแล้วไซ้ ตอบไปด้วยวาจา อ้าท่านพรหมจารี มีความมกัณน้อยแสน ข้ามิเห็นหวงดิน หากถวิลกว้างใหญ่ เท่าใดก็ยกยอม พร้อมใจยกให้ท่าน

การที่ขอไม่กว้าง เพียงสามย่างนั้นไซ้ ขอยกให้โดยพลัน แล้วกุมภันท์จับเท้า เอามาเพื่อ
 หลั่งน้ำ ทำกิจตามคำรา ครานั้นจึงศุกระ ผู้เป็นพระอาจารย์ ร้องทักทวนห้ามไว้ ว่าทรงชัย
 ตรีก่อน อย่าเร่งร้อนให้เกิน อ้าอย่าเพลินเพลินหลง แม้พระองค์ยกคืน สั้นสามย่างให้แล้ว
 คงไม่แคล้วฉิบหาย ภูสายจะไร้ถิ่น ที่แดนดินครอบครอง จะต้องไร้หมดแท้ แม้ที่ดินปลูกเรือน
 ข้าขอเตือนราชา ข้ายกให้โดยคาย ผลร้ายมากคงคล ถึงคนเธอแน่นอน อ้าภูธรเชือกู ผู้
 อารุโดยญาณ ทายเหตุการณ์ล่วงหน้า อันว่าพรหมจรรย์ ผู้ที่ขอนั้นไซ้ มิใช่พรหมณ์สามัญ
 ทรงธรรมอย่างประมาท อาตมะนี้ทูลห้าม ปวามเธอเพื่อภักดี พรหมจรรย์นี้ไซ้ เป็นใครข้าพอ
 เคา พอเข้าใจอยู่แล แต่มีอาจะทูล จอมอสูรโดยตรง แต่ของจงเชื้อข้า ข้ายอมยกแดนดิน
 สั้นสามย่างนั้นให้ ถึงแม้ได้ปฏิญา ราชาจงคืนคำ ทรงธรรมจงเชื่อข้อย ผู้แดงแห่งด้อย
 ภักดี แน่นา

โคลง ๔

๐ พลีฟุ้งด้อยแห่ง	อาจารย์
ตอบว่าข้าเป็นจอม	จักร์กว้าง
ออกปากจะอวยทาน	ถอนพจน์
เหมือนหนึ่งทำลายล้าง	เกียรติคุณ
๐ การรุกรงอย่าห้าม	ศิษย์คราว นี้เลย
จงโปรดให้ข้าคง	พจน์ไว้
พรหมณ์น้อยจะยาว	เย็นหนัก
จนหมกแดนดินได้	ฉนใด
๐ ชัดใจว่าห้ามศิษย์	บ่ฟัง
พระศุกรจึงหายตน	บัดนั้น
ลงสิง ณ เค้าขัง	อุทก
จงจิตคอยปิดกัน	สายสินธุ์
๐ แทศย์รินน้ำบ่ได้	หลังไหล
คูทุกก็เต็ม	เปี่ยมเท่า
เขย่ำสั๊กเท่าใด	บ่หยด ออกเลย
หลากจิตบ่รู้เค้า	เหตุการณ์

แล้วจึงพระวามน
รับอุทกแทตย์เจ้า

แบหัตถ์
หลังวัน.

อย่างหนึ่งเทียบทั่วแหล่ง
อีกอย่างเทียบหมดชั้น

สุรภาพ
ชนสถาน.

๑ อวตารว่าข้า

ให้อุทกหลังไหล

จึงเตี้ยออกคาค่า

ถูกเนตร์พระศุกร์ข้าง

๑ เสียเชิงเจ็บปวดสุด

พระศุกร์ก็จำออก

แล้วจึงพระวามน

รับอุทกเทศย์เจ้า

๑ สมถวิลแล้วจึง

ฤทธิ์เดชประจักษ์ตา

อย่างหนึ่งเหยียบทั่วแหล่ง

อีกอย่างเหยียบหมดชั้น

๑ ขุนมารมองเนตรค้ำ

คอบผากสิ้นแข่งพูด

ลงนั่งประนมมือ

ได้แต่ยกหัตถ์ไหว

๑ อวตารกลายรูปไท่

เปนพระหรือองค์

เป่าสังข์เรียกทเวา

ทวยเทพมาเฝ้าทั่ว

๑ จึงพระพิฆณเจ้า

และครัสแกองค์อินทร์

ทำนจกดับชั้นผ่าน

ทวยเทพทั้งหมดไซ้

๑ เปรมจิตทวยเทพชรัอง

บารมีนารายณ์

โห่ลัน ณ แนวเนน

อีกประกาศจิตภัก-

จะทำ

ออกบัง

ในปาก เท้าแซ

หนึ่งเบ็ง

จะทน

จากเท้า

แบหัตถ์

หลันริน

ตำแดง

บัตัน

สุรภพ

ชนสถาน

เจียวฮือ

บได้

นั่งอยู่

ถนน

ทันตา

อคร้าว

มาหมด

บมิหิง

เหตุการณ์

เทพไท่

สุรภพ

จงเกษม

สรรเสริญ

หริวัณ

เมรุมาศ

ศิครัน

๑ ครานันจึงครุฑราช

เข้าจับขุนทานพ

ทูลถามพระจักรี

จะไปรดคำรัสให้

๑ เทพไท้จึงตรัสพ็ย

เจ้ายกแผ่นดินสาม

เพียงสองอย่างยาตรา

จะย่างที่สาม ไชร์

๑ เจ้าไชร์ทำผิกพจน์

อันลันไว้แต่พราหมณ์

จงไปอยู่บาศาล

เพราะผิดมากแน่แท้

๑ พลีนอบน้อมเกศ

ไปรดเหยียบบนศิระษะ

บาศาลบ่กลัวเลย

ความเสื่อมเกียรติไชร์

๑ นารายณ์ตรัสว่าเจ้า

กูจึงต้องลงมา

จงไปสู่บาศาล

อย่าทอขวาทิเว้า

๑ ไหว้บาทหริแล้ว

จรสู่ถิ่นบาศาล

ฝ่ายองค์พระจักรี

สู่ถิ่นไว้คุณฐ์ให้

บักษี

มัดไว้

ทรงฤทธิ

ทำไฉน

อสุรา

ย่างให้

หมกเซต

แห่งใด

ปฎิญาณ

แม่นแล้

คำที่ สุกเทอดู

เสียมศรี

ทูลเจเลย

เถิดให้

เกรงแต่

มากมาย

เหิมหาญ

ปราบเจ้า

แดนลิก สุกแข

ท้อไป

พลี

คำได้

จรถับ

อยู่สุราญ

ร้าย

๑ ฝ่ายขุนมารประหลาท อสุรราชผู้ปู่ รู้เหตุว่านัตถา ผู้กั้นกล้าทง ถูกขับลงไป
 ลิก ก็นึกสกุสงสาร ไปเยี่ยมหลานแล้วว้า อำนัตถาเมื่อเริ่ม เหิมอหังการไชร์ ปู่ก็ได้เตือนจิต
 ว่าอย่าคิดพยาบาท อย่าใจกาจอวตแก่ง เตือนให้เกรงกลัวเซช ปรมศนารายณ์ แต่หลานชายบ่ฟัง

กัณฑ์จึงรับผล ที่ตนคิดการชั่ว ตัวจึงต้องระกำ ลำบากอยู่เช่นนี้ ฝ่ายพลีวันทา ทอบอัยกว่า
 หลาน คิดการเพลนเกินกลาง มุ่งพยาบาททวยเทพ เพราะชวคเสพย์อมฤต ตั้งจิตเพียงบารบ
 ปราบศักระราชา กับทเวาบวิวาร แต่หลานบ่มีเลย ที่จะเคยหลบหลู่ พระพิฆณุเป็นเจ้า เพราะ
 ทราบเกล้าอยู่ดี ว่าพระมีศักดา อานุภาพยิ่งใหญ่ ตั้งใจนิตย์อภิวัต จึงประหลาทชุนย์กษ
 ว่าหริรักษ์จักรี พระองค์มีศักดิ์เลิศ ประเสริฐคุณพิลาศ บ่ออาฏาของเวร แม้ทรงเห็นผู้ผิด
 กลับจิตรู้สึกโทษ พระก็โปรดกรุณา ยกโทษาผ่อนผัน ฉนั้นหลานอย่ายัง จงตั้งจิตบูชา พระ
 นารายณ์จักรี อีกพระศรีกัลยา โลกมาตาเป็นใหญ่ ให้พระโปรดการุณ คิดถึงคุณท่านนา ทุก
 ทิวาราตรี พลีรับคำปู่ ผู้สั่งสอนกันนั้น ก็ทอบอัยญะกิจ ตั้งจิตน้อมพร้อมภักดิ์ ณหริรักษ์จักรี
 และพระศรีแม่เจ้า สรรเสริญทุกคำเข้า บ่วาย วันเลย ฯ

โคลง ๓

๑	ฝ่ายพระโลกมาตา	กรุณามากลัน
	ประสงค์ให้เทศย์พัน	ทุกซ์เชิญ
๑	เห็นองค์พระสวามี	เกษมศรีอยู่แล้ว
	จึงพระเทวิแก้ว	ทูลเสนอ ฯ

โคลง ๔

๑	พระเลอฤทธิ์เลิศล้ำ	ไต่กีย
	ช้ำบาทขอประทาน	สักคร้ง
	โปรดยกโทษพลี	ผู้ผิด
	ซึ่งบัดนี้เขากัง	จิตตรง
๑	จงรักแก่พระแท้	อย่าแหง พระเอย
	แม่โปรดให้อภัย	สักเทือ
	ศรัทธาจะยิ่งแรง	เสริมส่ง
	ให้จิตเป็นนิตย์เื่อ	บาทยุคล
๑	อันชนที่หยาบช้ำ	สามาญ จวิงฤา
	จะกลับจิตกลายดี	ยากแท้
	แต่ชุนพลีหาญ	เหิมจิต
	รู้ผิดกลับจิตแล้	แน่นอน

๑ ฟังวอนแห่งแม่เจ้า

จึงพระพิฆณุเทรตี

ยอครักหล่อนเจรจา

พิจะชักสักน้อย

๑ ทรามวยขอโทษอ้าย

เอาเด็กพิจะยอม

ทรัสพลางพระจักรี

แล้วพระตำรัสใช้

๑ ไปปล้นสู่เขตแคว้น

ทามพลขึ้นมา

จักรีรับพระโองการ

ไปสู่ที่แหล่งหล้า

๑ บอกมาร่ว่าพระเจ้า

ขุนพลตีใจ

ออกจากสถานบา-

เหาะระเห็จสู่ชั้น

๑ อสุรกราบแทบบาท

เอาบาทนารายณ์ทูล

อีกกราบมิ่งนิรมล

กล่าวพจนะพากย์เว้า

๑ สุธะกรทฤษนุก

อัสสุกษุมาตูก

พระคือตวันโฉม

บัทมะพฤษะกะ

๑ ปะราภพ

ผู้สติทหลังโค

ธีระฉลาครั

ใหญ่ยิ่งรากษสยักษ์

เสนาหา

คอบถ้อย

จับจิต

หนึ่งไหน

พลี

ยกให้

เรียกจักรี

จักรีผัน

บาดาล

อย่าช้า

รีบด่วน

บาดาล

ให้หา

บัดนั้น

คาลรีบ

ไวคุณรู้

ยุค

เทอดเกล้า

มาตุ โลกแด

ว่ากลอน

หริโอม

ษุมะ

ฉายเจ็ด

ราชา

รวมอยู่

สิทธิศักดิ์

ทุกสิ่ง

ทั่วไป

- ๑ พระไชว้ถึงแล้วซึ่ง
กำเนิดแล้วหลายปาง
โกฏีเทพทั้งปวง
อ้าพระสีช่วงโชติ
- ๑ เก่นกวงแสงส่องล้อม
พระสิรวบรมสิ่ง
พระโปรดสถิตอยู่ตรง
ผู้รอบรู้เลิศเอก
- ๑ พระไชว้คือเวททั้ง
พระประเสริฐสิทธิ์ใน
ฝูงชนทุกเหล่ามี
พระกอบบุญพิเศษ
- ๑ พระองค์คือพระเจ้า
ศรีวิคตสะกลางทรวง
เป็นเจ้าแห่งทวีปสาร
อวตารกู่เหล่า
- ๑ พระไชว้คือพระเจ้า
เสวยสุขขมมีวัน
พระองค์บ่นิยม
พระแหละองค์อิสระ
- ๑ เป็นสุขเพราะคู่เกล้า
นัยนะจำรูญ
เล็ดยิ่งกว่าเทวี
งามประเสริฐสรรพัต
- ๑ หริโอมพระสถิต
เป็นที่โยคีปวง
ข้าขอนมัสการ
ขอพระบารมีล้อม
- แดนศรวง
ประโมทย์
นอบเกศ
เขตศรวง
วรวงค์ พระเอย
ย่นก
ห้องจิต ชนแฮ
กว่าใคร
สามศรี
พระเวท
จิตศรัท ธาเฮย
สุกประสงค์
รณการ
เค่นเจ้า
เหลือนับ
ปลอดภัย
ปรพพรหม
ลดละ
โลกียะ สุขเลย
ถนัดเห็น
เคียงศรี
จำรัส
องค์อื่น
เพริศโฉม
พรหมานนท์
นอบน้อม
บรมราช
อย่ากลาย

๑๐ นารายณ์ฟังเทศน์ชรั้ง

ทรงพระเมตตาทรัส

จงกราบพระศรีเทอญ

เพราะพระนางแน่น้อย

๑๑ กุหนอจึงโปรดให้

ให้รอกจากบาดาล

กูเห็นเทศน์กลับใจ

เอาเถิดกูจะให้

๑๒ ชุนมารจงย้ายที่

ไปอยู่แควนสุทล

เจ้าจงครอบครองชั้นที่

เปนสุทลนุกแมน

๑๓ ปวงทุกข์เบียดเบียนทั้ง

จงอย่ากระทบชาว

ความเหนื่อยระอาใหญ่

ปวงโรคและโศกเศร้า

๑๔ อยู่ดีและรักหมั้น

อย่าคิดพยายบาท

ประกอบกิจการบุญ

ประพฤติกให้ละม้าย

๑๕ งกความคิดเฟื่องเพื่อ

เกินศักดิ์ที่บังควร

กำเรบสเครื่องจุง

สันโคชและคอยเผ้า

๑๖ ท่อไปเมื่อได้สะ

และกอบการกุศล

กุงจึงจะการุญ

ให้ประสบผลแผ้ว

สรรเสริญ

คอบถ้อย

ชุนเทศน์

ตรัสขอ

อภัย

ทำได้

เกรงบาป

อยู่สุทล

อยู่พลัน

เขตแควน^(๑๔)

ทรงราชย์

แควนสรวง

กายใจ

เขตเจ้า

น้อยเหือด หายเทอญ

อย่ามี

สัตย์ธรรม

มุ่งร้าย

ประเสริฐ

แบบพราหมณ์

ไผ่สูง

แก่เจ้า

พินาศ

ฝึกใจ

สมบุญ

มากแล้ว

ประสาท

ผ่องศรี

- ๑ ยามทีจะมอบให้
เป็นที่พระอินทร์เอก
เสพย์ทิพย์สุขขปาง
เป็นใหญ่ในภพค้ำ
- ๑ แสนโสมนัสปล้ม
จึงพลีประนม
สรรเสริญเกียรติพระพิษ-
อีกฝากตนแต่เจ้า
- ๑ สัญญาจะประพฤติ
จะรักษาสัตย์ธรรม
อีกตั้งจิตจรโลง
จนกว่าจะโปรคให้
- ๑ กราบกรานแทบพระบาท
อีกกราบพระศรีมาร-
ทูลลาสู่สุด
เป็นสุขไว้ทุกข์โศก
- ๑ บรรยายเบญจมะ
ทรงรูปเป็นวามน
ช่วยทวยเทพได้ศาน-
จบเรื่องลงเรียบร้อย
- ครองสรวง
อะคร้าว
สมปราถ นาแฮ
สามแทน (๑๕)
เปรมจิต
นอบเกล้า
อนุชาต
โลกา
ทามโอง การแล
เที่ยงไว้
แหล่งสุ ฤตนา
เปลี่ยนสถาน
ยุค
คาโลก
ไปอยู่
สุดสบาย
อวตาร
แน่นน้อย
คิสุข
คังแกลง นีนาฯ

ปางที่ ๖

ปรศุรามาวตาร

ร้าย

๑ จะแสดงตำนาน แห่งอวตารปางหก ยกยอเกียรติพ่อพราหมณ์ ชื่อรามผู้ดี
ชวาน อันอวตารปางนี้ เหตุมีเพราะกษัตริย์ ผู้ซังกัทั้งชาติ สามารถทางยุทธนา แต่ว่าไร้ทาง
ธรรม ก่อบาปกรรมมากมาย ทำร้ายแหล่มแห่ง บัณฑิตเกรงชาติพราหมณ์ ตามพระเวทสอนไว้
จึงเทพไทพิฆณ รู้เหตุแล้วอวตาร ลงมาผลาญกษัตริย์ ดนัช่วยชาติพราหมณ์ ตามวิษณุปุรา
ณะ มีวาทะแถลง สำแดงซึ่งต้นวงศ์ แห่งองค์ปรศุราม ตามเรื่องในคัมภีร์ ว่ามีราชาหนึ่ง
ซึ่งทรงนามประกาศ ศาธราชชนรินทร์ เป็นองค์อินทร์อวตาร ผ่านมาสู่พงศ์เผ่า เกาศิกสกุล
วงศ์ ดำรงราชย์เป็นใหญ่ ในกานะกะพชะ(๒๐) ธมีราชธิดา ปราบภูนามนงรัตน์ ว่าสัถยวดี
มีรูปศรีโสภะ ทั้งกิริยามรรยาท งามวิลาสสมงาม ความสรวลอีกความดี แห่งนางนี้บรรพ
ระบือทั่วธรณี จึงอุษิตนหนึ่ง ซึ่งมีนามฤจิก ธรรมิกภาร์คะพงศ์ ประสงค์ราชธิดา เป็นชายา
ร่วมใจ เข้าไปขอนงคราญ ฝ่ายท่านท้าวภาธริน มิใคร่ยินดีให้ เพราะพราหมณ์ไซรัชรา แต่
ธิดายังเยาว์ โฉมเฉลาเฉลัม คังบุบผะแรกแย้ม ยอดดวลิต ฯ

โคลง ๑

๑	ภูมินทร์ตรัสเพลงพลิก	แต่ฤจิกว่าดี
	เธอประสงค์ลูกข้า	จริงหนอ
๑	ข้าขอม้าหนึ่งพัน	อันวิ่งเร็วเดิดแล้ว
	อีกชาวสอาดแท้	ท้าวดู
๑	แต่หูหนึ่งให้คำ	จงจำลักษณะไว้
	แม่หาอัคระไค้	คังถวิล
๑	จึงจะยินดียอม	ประนอมให้ลูกข้า
	แต่กว่าจะรับม้า	อย่าหวัง ลูกเลย ฯ

โคลง ๒

๑	ได้ฟังตรัสคังนั้น	ฤจิกก็รับคัง
	กดับสถาน	

๑ การพลีรับทั้ง	บวงสรวงและอีกทั้ง
สรรเสริญ	
๑ เชิญวรุณเทพให้	ขอเสด็จมาให้
อภิวันท์	
๑ ครวณเทพแห่งน้ำ	ผู้ฤทธิเลิศล้ำ
จึงมา	
๑ วิชาสินธพให้	ถูกลักษณะหมกไว้
ครบพัน	
๑ ฤษีพลันขับม้า	สู่นครบั้ง
ถวาย ฯ	

โคลง ๔

๑ ภาสยาศรีผู้	เพ็ญยศ
รับอัคระทั้งพัน	เสร็จแล้ว
ก็ประพศิตามพจน์	ประภาษ
ยอมยกธิดาแก้ว	แก่พราหมณ์
๑ นางงามลาท่านท้าว	บิดา
ตามฤจิสู่ที่	สำนัก
ประคิบัติเปโรสา-	มีสนธิ
สมที่มุนีรัก	ร่วมสมร
๑ บังอรอนกรวบง้อ	ภัสศา
ขอบุตรเพื่อได้สืบ	ทายาท
ฤจิกก็ปรารถนา	มีบุตร
จึงรับจะประสาท	สมหวัง
๑ ทั้งกิจกวณชั่ววทิพย์	อย่างก็
ประกอบธัญญาชาติ	ประเสริฐ
อีกเนยและนมมี	โอชะ
ทุก ๆ สิ่งล้ำเลิศ	สุกหา

๑ กัลยาขอให้พระ
กวนซึ่งชาวทิพย์อีก
เพื่อพระชนนี
อุจิกก็ประสาท

๑ พอเสร์จจึงเสกข้าว
หนึ่งเพื่อสตัยวติ
อีกหนึ่งเพื่อพระมาร—
และสั่งว่าเมียต้อง

๑ ทั้งใจจำไว้ว่า
งานหนึ่งเพื่อหล่อนกิน
บุรุษชายซึ่งสมพันธ์
กอบศุภธรรมคือ ไชว์

๑ อีกงานเพื่อแม่เจ้า
จะประสูตร์โอรส
ฉนั้นอย่าลืมเลย
สั่งเสร์จพระบ้ายหน้า

๑ ไม่ช้าพระแม่เจ้า
ซึ่งพระอาศรมเยื่อน
สตัยวติจึง
ข้าวทิพย์สองงานให้

๑ เทวีทราบเรื่องแล้ว
อัธิตาปวงหญิง
อยากได้บุรุษขงค
หากน้อยกว่าพี่น้อง

๑ ฉนั้นไชว์จึงแลกข้าว
เพราะแม่มีลูกชาย
ส่วนลูกสมิทัน
ควรอยากได้ลูกแก้ว

สาม

หนึ่งภาชน
เสวยอีก องค์แด
ตั้งขอ

สองงาน
นึ่งนึ่งอง
การับ เสวยแฮ
ระวัง

ผิดกัน
จะได้
เชื้อชาติ พราหมณ์แด
สมาทาน

เสวย
ฤทธิกล้า
นามแม่
สู่ไฟ

มาถึง
ลูกไชว์
ทูลเรื่อง
ชนนี

จึงตรัส
จะต้อง
เลิกเกียรติ
เสียใจ

ทิพย์กัน
เก่งแล้ว
มีบุตร
อาจหาญ

๑ ในงานของแม่นั้น

คงเสกมนตราลง

เพื่อให้แม่นี้มี

ผู้ฤทธิเดชกันกำ

๑ แก่ส่วนของลูกนั้น

คงเสกมนตราลง

เพื่อให้บุตรเกิดมา

ชวคทรพิยชวคเดชแกแล้ว

๑ อรไทยเชื่อด้อย

จึงแตกข้าวทิพย์กัน

ต่างบริโภคน้ำ-

แล้วพระแม่กลับเข้า

๑ ไปนานฤจิกกลับ

เห็นเหตุก็โกรธเมียด

ร้องว่าเหม้ไฉน

จึงบมิฟังด้อย

๑ ผิวพรรณเจ้าแจ้งเหตุ

ว่ากระทำผิดคำ

ได้กินซึ่งข้าวปา-

สำหรับพระแม่ไซริ

๑ เจ้าเอยเข้าได้เสก

ให้ศักดิ์และกำลัง

สำหรับชัตติยา

เรื่องอิทธิอะกร้าว

๑ ในงานของเจ้าเสก

ให้บุตรมีใจบุญ

รอบรู้และมีความ

แต่พะเอินกลับย้าย

มุนี

เลิศล้ำ

โอรส

กาจแฮ

สิทธิธา

เสร็จแล้ว

เปนทวิช

แก่วนไกร

มารคา

กึ่งเว้า

ยาสเสร็จ

วังสถาน

จากไพร

ไม่นาน

นางโลก

ตั้งสรรพ์

เห็นปรา กฏแฮ

สั่งไว้

ยาสเสก

เสวย

มนตรา

เดชห้าว

วีระ

อาจหาญ

มนครวังม

บ่ร้าย

สันโดษ

ยักกัน

๑ ฉนั้นลูกเจ้าจะ
เหมือนนักษัตริย์พอใจ
ส่วนลูกพระแม่จัก
จะชอบสันติเฝ้า

๑ กัลยาสดับถ้อย
ระยอบหมอบกราบลง
ขอเดทอย่าให้มี
มีลักษณะผิดชาติ

๑ แคด้ามีอาจแก่
ก็โปรดเมตตาเมื่อย
ขอรอทอดถึงหลาน
ให้สฤษติถ้วนทั้ง

๑ นิรมลวอนว่าเว้า
จึงพระมนุยอม
ถึงนั้นเมื่อนงคราญ
โอรสจึงมิได้

๑ อันว่าโอรสนี้
ว่าชมทักนี้
เปนยกออย่างแห่งพราหมณ์
บ่มีได้กลาศแคล้ว

มีลักษณะ
รบเร้า
ใจอย่าง พราหมณ์แฮ

ภาวนา
มุณี
แทบบาท

โอรส
ทวิชา

เหตุการณ
สักครั้ง
เด็กจึง

ทรผล
อยู่นาน
โปรดให้

ประสูติ
ผิดพันธุ์
มีนาม

ผ่องแผ้ว
ปฏิบัติ ดีแล
คตงามฯ

ร่าย

๑ คำเนนความต่อไป ตามมีในตำรา มหาภารตะ ว่าองค์พระฤษี ชมทักนี้มันไชร์
ได้ไปขอธิดา แห่งราชานะเรนทร์ นามประเสนะชิต บพิตรเภาศิกพันธุ์ อันธิดานงราม มี
นามเรณุกา เสรีจาวาห์แล้วไชร์ ไปกับพระสามี เข้าสู่ที่พนา เนาอาศรมสถาน นงคราญนั้น
ยินดี ยังชีวีอยู่สงบ ในป่าชฎุไกลคน นิรมลเฝ้าประคิบัติ พระภักตาทรงภรต มีโอรสรวมห้า
อันว่าองค์สุททัย เกิดวิชขายขจร มีนามกรว่าราม บ่มีคว่ำผู้ใด ฤทธิไกรวิเศษ กระเบื้อง
เคชไพโรจน์ เปนคนโปรดศิวะ พระเปนเจ้าประทาน ขวานเพชรเปนอาวุธ ฤทธิรุทรโรมรัน

แต่ันั้นมีฉายา ว่าปรศุราม แม้เป็นพราหมณ์โดยชาติ ก็สามารถรณรท ยุทธศาสตร์ร้จ็บ รบ บ่ย่อหย่อนกำลัง ขลังคำเห่งน้กหนา แต่ัวเพราะกำเนิด เกิดในภาร์ภาวะพันธู์ จึงถ้อมันทาง ธรรม ละบาปกรรมทั้งหลาย บ่มุ่ร่ายต่อไกร ตั้งใจน้คยบ้าเพ็ญ เช่นพราหมณะวีสัย คอยรับ ใช้กิจจา แห่งบิคามารคร ฟังคำสอนบ่คร้าน ทำการงานบ่หน้าย ต่ออันตรายมาถึง ซึ่งอาศรม นั้นไซ้ร้ จึงจะใช้กำลัง ทั้งวิชาการ เพื่อปราบพาลพิบัติ ขจัดภัยผาคแล้ว เพื่อชนกท่าน แกล้ว กลาคศัลย์ ัว

โคลง ๓

๑	ครันวันหนึ่งกุมาร	เข้าไพรสวนช้หมคไซ้ร้
	เพื่อเก็บซึ่งลูกไม้	มานัน
๑	ทั้งทรงธรรมคอบส	ก็จรดลับแล้ว
	เหลือแต่เทวีแก้ว	กัลยา
๑	เรณุกาออบการ	งานหมคน่าที่ไซ้ร้
	จึงคิกจะใครได้	โสคสรง
๑	ตรงไปสู่คองกา	มาจนถึงท่าแล้ว
	ยินเสียงคนส่งแจ้ว	แจ่มมา

โคลง ๔

๑	เรณุกาแมกไม้	มองดู
	เห็นบุรุษรูปงาม	ประเสริฐ
	ก็อจิศรรคผู้	ทรงรัช
	มฤคคิกาวตีเลิศ	แหล่งนคร
๑	ภุรงงามรูปแมน	เทวัน
	ทรงปะทุมมาลัย	เลิศล้ำ
	กอดนางรูปผ่องพรรณ	พิลาศ
	ชวนเล่นกระแสรน้ำ	ชลสินธุ์
๑	ภูมินทร์พลางหยอกเย้า	มหิษี
	นางบ้คพอเปนชิง	เล่นล้อ
	และวักซึ่งวารี	สาคภัส คาแซ
	พระก็แสรงท่าพ้อ	ภิปราย

๑ โดยฉายชังพี่แล้ว
จึงมียอมให้เรียม

ไอ้ไอ้ช่างกระไร

คำมีคเจียวละน้อง

๑ บังอรทอบว่าอ้า

ซ้ำบาทเป็นซ้ำทูล

ทรงหยอกหากใครเห็น
ว่าพระบ่อายแล้ว

๑ ฉีๆ ช่างพูดแท้

ใช้ว่าเราเป็นคน

เป็นผิวและเมียใน
เข้าหยอกกันต้องเกื้อ

๑ ทราวม้วยอยากให้พี่

เป็นฤษีชีไพร

เจ้าอยากนั่งซิมงิม

จงแข่งกับพราหมณ์เถ้า

๑ โฉมศรีฟังก้อม

โอยไม่ไหวละทูล

ผิวพราหมณ์นั่งแค่ชวน

ไม่รับประทานแล้ว

๑ หม่อมฉันทขอยู่ซ้ำ

รับพระกรุณา

ถึงหากพระภูมิ

ก็จะขึ้นเข้าเฝ้า

๑ ภูมิเซยพัทตร์เจ้า

จงพระกรกัลยา

ทรงทอองกระแสร้ธาร

สองพลอดศอกสนธิธ

ฤาโฉน

ตะก้อง

ใจแม่

แน่นอน

นเรนทร์

หม่อมแก้ว

จะทิ

เสียมศรี

ชื่นใจ

อื่นเนื้อ

ว่าจะ

โฉน

ทำขริม

ฤเจ้า

งอก้อ

เหมาะทิ

แย้มสรวล

หม่อมแก้ว

ใจเหี่ยว

มิ่งขวัญ

ผ้าฐติ

ครอบเกล้า

ทรงข่ม เห่งฤ

บ่หนี

เขาวมาลย์

ยอกจิต

เพลินเพลิด

เสน่หา

๑ เหวงกาจิตซ้อง

เพราะจิตอิจฉานาง

เป็นคู่พระจุมพล

จึงสุขสนุกไว้

๑ ทุเป็นเพียงคู่เจ้า

อยู่ดินพนาวรุต

อีกทั้งพระโยคี

ยวลจิตเวงรินแม่

๑ อันชีพยังอยู่ด้วย

บ่าวไพร่บ่ได้มี

แต่เข้าช่วยทำงาน

ยามว่างก็มีได้

๑ ไ้อัวเป็นลูกท้าว

แต่เพราะเป็นเมียพราหมณ์

นางโน้นสติประเทือง

บ่มีต้องกร่างราก

๑ กังนนั้นเมื่ออาบน้ำ

เย็นแต่กายแต่ใจ

อาบเสร็จรีบกลับอา-

นอนทอดกายสท่อน

หมองมล

โน่นไซร์

ซัดกียะ

ซุกเข็ญ

ฤษี

เปลี่ยวแท้

บ่หยอก

สักวัน

กัณการ

ช่วงไซ้

ทำหนัก เองแฮ

เล่นหัว

กรองเมือง

จึงยาก

สุขสวัสดิ์

สักวัน

กงกา

เร้าร้อน

กรรมสติ

ถอนใจ อยู่ซื่อ ๆ

ร้าย

๑ ในไม่ช้าวันนี้ ชมทัศนียภาพสดาน เห็นนงคราญหม่นหมอง ไร้ความผ่องผุดฉวี ตามที่เคยเห็นมา สิทธาจึงไต่ถาม พอได้ความเสร็จสรรพ มุนีนั้นโกรธา ว่าเจ้านี้เสื่อมศรี มีบาปเหลือคณนา กัลยาอนขอโทษ เธอโกรธบ่ละลด ครั้นโอรสหัวบี จรดกลับมาถึง จึงมุนีว่าไป แม่ไซร์ทำผิด ปล่อยให้จิตอีร์ขยา ลามกใหญ่ใจชั่ว บาปมากลัวกมล จนเสื่อมเสียจรรยา มารดาเจ้ามีผิด ชีวิตไม่ควรคง จงประหารเสียพลัน ฝ่ายรุมณฑวัดไซร์ ผู้บุตรใหญ่ได้ฟัง ก็จั้งงังตึง กิดถึงคุณมารดา ที่เลี้ยงมาแต่เน้อย คอยถนอมบ่มีวาย บ่มีคลายเสนาหา จะฆ่า

ได้คังฤฯ จึงประนมมือหนึ่ง บ้ได้คิงกายา ฝ่ายบิดากริ้วกราด ทวาดว่าเหม่มึง ยืนคสิงอยู่โย ไม่
 ใคยีนกุสั้ง เสียงคังๆ หรือหว หรือว่ามึงหลบหลู่ ขัดกุผู้บิดา ฝ่ายว่ารุมนัดวัด ประนมหัตถ์
 คุษณึ อยู่ทหน้าบิคุรงค้ องค้ชมทคนี้ โกรธเทิมทีจิงว่า ถ้ามึงไม่ทำตาม ความทีกุสั้งไซร์
 ค่อไปจิงจริค จิตวิคคคเป็นบ้ำ กรานันรุมนัดวัด ทราบชค้ว่าถูกศบป กราบแล้วไปพินหน้า มิ
 ช้จิตวิคคค เป็นคนบ้ำไปปลัน กรันโอรสทีสอง ทังน่องอีกสองรา กลับมมาถึงกุฎิ มุนิเธอก้ใช้
 เช่นคนใหญ่อีกเล่า แต่เขาทังสามไซร์ ก้มิได้ทำตาม เพราะความรักมารคค พระสทิธชค้ใจ
 ศบปให้จิตวิคคค สันสามคนพิน้อง รวมส้โอรสค้อง ศบปศรรพ้ฯ

โคลง ๓

๑	กรานันรามฤทธิรคค	ผู้เป็นบุคคร์ทีห้ำ
	จวนพลบจิงบ้ำยหน้า	สู่ศถาน
๑	ฝ่ายทำนผู้บิดา	เห็นบุคคร์มาจิงเว้า
	ว่าเออนี้แน้เจ้า	ลुकขวัณ
๑	อันมารคคทำบป	ใจหยาบคคร์เส้อมแล้ว
	ฆ่าเสยเดิกลुकแก้ว	อย่ารอก
๑	พ้อไค้สั้งผู้พิ	ทังส้เช่นันไซร์
	แต่เขาบรับไซ	บิดา
๑	เจ้าจิงอย่าอวลย	จิงท้ำใจก้นกล้ำ
	ท้ำกัจอนทีช้ำ	สั้งปลัน ลुकเอยฯ

โคลง ๔

๑	กรานันรามเร้าร้อน	หฤทัย
	เพราะรักมารคคคแสน	สุกรัก
	แต่หากจะชค้ใจ	พระพ้อ
	โทษก้คงมีหนก	แน้นอน
๑	บิคคคองศบปให้	เส้อมคคร์
	แล้วไซจะช้ช่วยช้พิ	แม่ไค้
	ทำตามพระมุนิ	เธอสั้ง
	แล้วพระอจจะให้	พรพลัน

๑ อังมารดาทำบาป
ฆ่าเสียเด็กลูกแก้ว

ใจหายบศรีเสื่อมแล้ว
อย่ารอ.

๑ คิดจนเหนื่อยหัดดีไหว

ขอโทษอย่าเอาผิด

ลูกขอขมาลา

จำจะทำตามถ้อย

๑ กราบลงแทบบาทแล้ว

ชวานแพ็ชรอันคู่กร

เงอผงกฟาทฉับ

เรณุกาสันสุก

๑ ฝ่ายองค์คาบสนั้น

วายวอดชีวิตลง

ความโกรธลดลงพลาง

เออนี้สติถูกแก้ว

๑ อันเจ้าทำสิ่งสุก

เพราะกคัญญูจึง

พรโกลูกออกปาก

พ้อจะประสาทให้

๑ ยินดีที่สุดแล้ว

กราบบาทบิดาทูล

ข้าขอพระพรสาม

จงโปรดประสาทให้

๑ ประณมขอให้พระ

คินชีพเพื่อบำเรอ

และดีมีว่าชีวา

อีกปลอดปวงบาปชาก

๑ ที่สองขอให้พี่

กลับจริตก็คง

ที่สามโปรดข้ายัง

อายุยืนอยู่ไว้

มารดา

ลูกน้อย

โทษเด็ก

บิทรungsk

จึงจับ

ฤทธิรูก

ศอแม่ ชาคแฮ

ชีพลง

เห็นนาง

นั้นแล้ว

ชมบุตร

ลูกขวัญ

แสนยาก

รับใช้

ขอบัค น้ฎา

ตั้งถวิล

เจ้าราม

ท่านไชรั

ประเสริฐ

สิทธิ์สม

มารดา

พระบาท

ได้กับ

ทั้งผอง

สิ่งงค์

เก่าไชรั

ยุทรอย่า พ่ายเลย

เกียรติพราหมณ์

๑ พรสามบิฑูรให้

เรณุกากัปลัน

อีกทีสี่กลับอง

ยอเกียรติกนิษฐกรัน

๑ แทนนี้อยู่พรั่งพร้อม

ไปอีกหลายจนนำ

จนเหตุเกิดอีกที

ที่จะแดงเกล้า

ดังประสงค์

กลับพัน

คืนสวัสดิ์

ครันครัน

เกษมศรี

สร้างเครว้า

ดังเรื่อง

ต่อไป

ร้าย

๑ ขอขานไขความย้อน ขึ้นไปก่อนกำเนิด ประเสริฐแห่งเจ้าราม ตามที่ตรวจค้น
 ใต้ ในรามายณะ อุตระกัณฑ์บ้าง อีกได้ทางลิขิต วิษณุปราณ มีตำนานแสดง แดงเรื่อง
 ประวัติ แห่งกษัตริ์ทรงยศ ปราบภูนามอรชุน สุนทรราชฤชย์ จอมไทย์ชนบท ไอรสฤตะ
 วิจารณ์ พระจึงมีฉายา ว่าการตะวิจารณ์ คราเมื่อพระยังเยาว์ เอาใจใส่พากเพียร เรียนศิลป์
 วิทยา ณ อาศรมสำนัก ที่พิภพระมุนี มีนามทักตะไตรย ผู้บิฑูรให้อัครี ประชาบคิจอมบุญ
 อันอรชุนกุมาร กอบกิจการบ่เบื่อ ทุกเมื่อหมั่นปฏิบัติ จึงพระทักตะไตรย ชอบเหตุภัยหนัก
 หนา สิทธาจึงการุณ บอกอรชุนนั้นไซ้ ให้ขอพรตามจิต จะประสิทธิ์ประสาท ให้ดังปราดนา
 ผ่ายว่าอรชุนไซ้ ไหว้มนี่แล้ววอน ขอพรเจ็ดประการ ขออาจารย์โปรดให้ ที่หนึ่งไซ้ขอกร
 ล้วนฤทธิรอนถ้วนพัน ที่สองนั้นขอรถ งามงคบุษบกทอง อันละล่องลอยไป ได้ตามใจทุกยาม
 ที่สามขอให้มี ธีระคุณอำนาจ อาจบารบทุจริศ สิทธิด้วยยุติธรรม สี่ขอช้านะได้ ไปทั่วเมทินิ
 คล เป็นสากลราชา ที่ห้าขอมีจิต รั้งกัคิดและชอบ เพื่อกอบกิจปกครอง ชนทั้งผองโดยธรรม
 ที่หกนั้นขอฤทธิ รณชิตมีชัย อย่าให้แพ้ไพร่ ที่เจ็ดยามจะตาย วายชนมะชีฟไซ้ ขอให้ตาย
 ด้วยมือ ผู้บรรพญาเกียรติก้อง ท้าวท้องถิ่นพิภพ จมจวบเขตสาคร อันพรเจ็ดประการ อาจารย์
 ประสาทแล้ว การตะวิจารณ์แล้ว กลับสถาน ฯ

โคลง ๓

๑ แท่กาลบคันนั้นมา

เรื่องฤทธิวิชิตค้าว

๑ ศักุชามพระเกษ

เป็นใหญ่ในโลกแม่น

เป็นราชาขอกร้าว

ชมพู

ทั่วทุกเขตทุกแคว้น

วัชรี ฯ

โคลง ๒

- ๑ ทรงธรณีเรื่อยหล้า
พันปี
- ๑ บ่มีความเคียดรอน
สุขเสริม
- ๑ เกียรติเพิ่มทุกคำเข้า
แต่สรร เสริฐษา ฯ

อยู่ชั่วแปดหมื่นห้า

นिरทุกข์สุขซ้อน

ทุกประเทศดินเฝ้า

โคลง ๔

- ๑ ปางนั้นในเขตแคว้น
ท้าวราพณาสูร
ทราบข่าวระบือมา
อรชุนว่ากาจ
- ๑ มีใจกำเริบรอน
ก็คอยากใคร่ลงแรง
จึงสั่งจัดโยธา
อวกอึกอธึกอู้
- ๑ ครั้นถึงยามฤกษ์ลี้วัน
ยกจากกรุงลงกา
ถึงมทิสมตี
ร้องเรียกหาตัวท้าว
- ๑ ขุนอำมาตย์ผู้รัก-
ตอบว่าพระจอมจักร์
เสด็จสู่พนานต์
ริมฝั่งลำแม่น้ำ
- ๑ พญาราพณ์จึงรีบ
ถึงฝั่งนรรมทา
พักพลอยู่ที่ใน
ข้างอุครพอให้

ลงกา

ทรงราชย์(๒๑)

เกรอกเกียรติ

เก่งไกร

อิสสา

ฤทธิสู

ทัพใหญ่

เอือกอึ้ง

เลิกศรี

อกร้าว

บุระ

อรชุน

ชาสถาน

ฤทธิล้า

แรมอยู่

นรรมทา

ตามไป

นั้นไซ้

แนวป่า

ห่างกัน

๑ แล้วพลันจกตั้งกิจ

บุชิตพระอิศวร

ท้าวทศกัณฐ์มี

จะปลดคนให้กาจ

๑ ทั้งกันทำกิจควย

แล้วจึงจับระบำ

ว่าเสร็จจึงทงใจ

ขอพระพรประสิทธิ์

๑ ครานั้นแด่ท่านท้าว

ยังมีทราบศัตรุ

ทริศชวนพระนางสุน-

ผู้มทิษไชว์

๑ ลงในลำแม่น้ำ

พร้อมสนมกำนัล

จึงองค์พระราชา

เล่นไล่ นางใหญ่ น้อย

๑ ท่านกางกรออกกัน

ประหนึ่งท่านบวาง

ธารากไหลวน

ขึ้นสู่เหนือน้ำไชว์

๑ ถึงสถานหาดต้ง

ของทศกัณฐ์ธาร

ไหลลันแทบเวที

เกรื่องพลีไปพัน

๑ ทศกัณฐ์โกรธเม้น

เสียกิจพิริยัญ

ตะโกนเร่งพลมาร

รีบยกทัพใหญ่กัน

พิธี

เทวราช

จิตมุ่ง

เก่งขลัง

ไหมไฟ

บุชิต

สมาธิ

เสร็จสรรพ

อรชุน

อยู่ใกล้

ทศกัณฐ์

โตดตรง

นรรมทา

นับร้อย

เรียงัน

ในธาร

สายชล

ปิดไว้

วกบ่า

บนาน

พิธี

ท่วมทัน

พาพัก

หมคพลัน

เพลิงผลาญ

บัดนั้น

หาญศึก

แกนไพร

๑ ครั้นไปถึงที่หน้า	ค่ายหลวง
แห่งพระอรชุน	อยู่ไซรั
ก่อนพลไล่หลวง	พื้นฟาค
มนุษย์ถอยจนใกล้	ฝั่งชล
๑ จุ่มพลผู้สหัส	พาหา
เห็นเหล่าอวีรธนู	รุกเร้า
ก็ชนจากธรรว	รีบจับ
พระคทาแกว่งเข้า	ท้อตี
๑ เสนอสุรศักดิ์	ยักษา
จะต่อต้านพระฤทธิ	บ่ได้
ต่างตนร่นลงมา	จนถับ
ถึงรตราพณะไซรั	เรอทรง
๑ จึงองค์กษัตริ์เจ้า	อรชุน
ร้องว่าเหวยพญา	ราพณ์ร้าย
มึงแสนหยาบทารุณ	ทงหนัก
มาแอบที่หลังอ้าย	อับรีย
๑ แม้ทีจริงอย่าช้า	ลงพลัน
จากรวดและค่อกร	กับช้า
เราสองประยทุทกัน	ลองฤทธิ
ปรากฏกันต่อหน้า	ทัพพลัน
๑ กุมภันทีสิบพัคตร์ได้	ฟังคำ
ตอบว่ากูปักแล้ว	สักน้อย
มึงถือว่ากำยำ	กรมาก
เกรงจะแก่งแก่ถ้อย	ปากหาญ
๑ ชุนมารโลกสุ์พิน	บัตพิ
เข้ารบท้าวอรชุน	บัตนั้น
ทั้งคู่ประยทุทที่	ท้าวอง
ต่างรบรบปล่อยชน	เชิงสมร

๑ พันกรยามได้ทำ
ซึ่งรวบกรอสุร
แล้วจึงส่งให้มัท
บมีให้หลุดได้

๑ ทนโคพระขึ้นแต่ง
แล้วเสด็จขึ้นรด
เอายักษ์ผูกมันคง
แล้วเลิกพลเกรอกแกลัว

๑ ครั้นถึงนคเรศท้าว
ให้นครบาลนำ
ไปมัดผูกประจาน
แล้วจึงจะฆ่าอ้าย

๑ สั่งการเสร็จแล้วกลับ
เขาก็เอาท้าวราพณ์
คนเดินผ่านมาไป
แสนอภัยยศแท้

ทางถนัด
มันไว้
จงแน่น
ต่อไป
วรวงศ์
ก่องแก้ว
ท้ายราช รดแฮ
กลับพลัน
สั่งการ
ราพณ์ร้าย
กลางพระ นครแฮ
จิตพาด
วังใน
ผูกแท้
พลางเยาะ
ทศกัณฐ์ ฯ

ร้าย

๑ ครานั้นข่าวระบือ ฎไปทั่วสากล ว่าจุมพลทรงฤทธิ์ จอมมหิษมคติ จับอสุรี
ราพณ์ได้ เอามัดไว้กลางเวียง เสียงกฏสนท้วงล้า ถึงฟากฟ้าสุรแมน ทุกแดนภูก่อ ๆ ต่าง
เยินยอเกียรติคุณ แห่งอรชุนราชา ชาวมาดถึงคาบส นามนารทมนี โดยทันทีเธอนั้น พลันไป
หาเปลาตศย์ ธิบริดต์แดงช่าว รวเรื่องร้ายสันสรรพ์ อันเปลาตศย์ทราบช่าว เคือครอันร้าว
ทฤทัย ธิบริดต์มาถึง ถึงมหิษมคติ มุนีตรงเข้าไป เผ้าไฟท้อราชา ครานั้นท้าวอรชุน สนทรวราช
ค่านับ ค้อนรับพระมุนี เชิญนั่งที่สูงกว่า แล้ววันทาใต้ตาม ความทุกข์สุขใดมี จึงมุนีตอบถ้อย
ทูลแดงเรียบร้อย หนักหนา ฯ

โคลง ๔

๑ อัจอมจักรพรรดิผู้
สหัสระพาหา
พระเกียรติปรากฏ
เป่นยอชชัตติยท้าว

เพ็ญยศ
อครว้า
ท้าวภพ
เทอชธรรม์

ไห้นครบาลนำ
ไปมัดผูกประจาน

ราพณ์ร้าย
กลางพระ นครแซ.

- ๑ อันราพณ์บุตรข้าตี
 กำเรียบยำเกรง
 หวังสู้พระสมภาร
 พระจึงจับตัวได้
- ๑ ถึงธานีพระให้
 สมที่มั่นนั้นมี
 สามีที่มั่นพาล
 บ่มีเกรงพระฤทธิ
- ๑ หากทรงสั่งให้ฆ่า
 แต่ก็จะเปนเวร
 หากองค์พระฤๅสาย
 โปรดประทานโทษแล้
- ๑ ทุกคามทุกเขตแคว้น
 ก็จะมีบุญญา-
 สมเป็นพระสากล
 จะอ่อนศิโรราบ
- ๑ ภูบาลฟังพระเจ้า
 ปลื้มจิตประนมกร
 อันองค์พระมุนี
 ช่วยถวายให้
- ๑ บัดนั้นสั่งให้ปล่อย
 เชิญสู่พระโรงคัล
 ราพณ์ถึงก็ไปกราบ
 แล้วยกหมอบก้มหน้า
- ๑ ฤๅสายจอมจักร์เข้า
 แล้วยาวมาเถิดเรา
 สยามมิตราภาพเพียง
 คงแก่น้อย่าต้อง
- อหังการ
 เศษให้
 ก็พ่าย พระเอย
 มัดมา
 ประจาร์
 โทษผิด
 กำเรียบ
 ยิงยิง
 คงวาย ชีฟแล
 มากแท้
 ทรงเมต ตาฤๅ
 เลิศงาม
 แถนชน
 นุภาพ
 จักรพรรดิ
 กราบกราน
 ฤๅ
 กราบไหว้
 ขอโทษ
 ฉับพลัน
 ชุนราพณ์
 ไปเข้า
 บิตุราช
 เพราะอายุ
 นิ่งเคียง ราพณ์เฮย
 ฟัน้อง
 ชั่วชีพ
 โกรธกัน

๑	กัณฐ์สบตหน้า	กองไฟ
	คาบตเปนพยาน	อยู่แล้ว
	มุนีเสรีจสมใจ	มุ่งมาตร์
	อวยพระพรศรีแผ้ว	แต่สอง
๑	ปรองคองแล้วราพณ์ไซรั	กลับลง กาแล
	สองนครมันโน	มิตรภาพ
	ไหญ่ราชทรง	รัฐครอบ
	ครองมนุษย์โลกราบ	เรียบนาน ๆ

ร้าย

๑ นับแต่กาลนั้นมา อานุกาพอรชุน สุนทรราชเพิ่มพูน ประมุขมากเหลือแสน ทัว
 ทุกแดนเกรงเคช ทัวทุกเขตเคารพ นอบนบแทบทมาลย์ ภูบาลไหญ่ราช ถ้าจุนชาติกษัตร์
 ทัวทุกรัฐทุกคาม เมื่อใจพราหมณ์กับกษัตร์ ช้องชัตจิตวิวาท ภูมินาดอรชุน สนับสนุนชาติ
 ทน ทุกแห่งหนจึงพราหมณ์ ซามชยาคชัตคิตยา เพราะว่าต่อสู้กัน ไม่มีวันชำนะ การตะวีระยง
 ส่งกำลังแขงขัน พลันไปช่วยกษัตร์ จอมรัฐไหญ่ราช เริ่มอาชญาพวกพราหมณ์ ตามบาราบ
 เรื่อยไป บมิไถ่ลดหย่อน ภูธรกำเวปทุทธิ บิไถ่คิตเกรงชี แม้ฤษีทรงพรต ก็บดลตะให้
 คราหนึ่งไซรัพิโรธ โกรธวติษฐมุนี ยกโยธิไปห้อม ล้อมอาศรมสติต แต่วสิษฐทรงญาณ
 ท่านใช้โกล้ำเล็ค สุกประเสริฐสมญา ว่ากามะเรณู สุรภีทีไ้ มาแต่ในเกษียรสมุท(๒๒) ให้
 เร่งรุกเร็วหา แสนยากรมากมวล จำนวนเหลือคณนา มาต่อสู้ทวยหาญ ของภูบาลอรชุน รบ
 ชุลมุนไม่ช้า เสนาของจักรพรรค ก็กระจกกระจาย พ่ายแพ้ล้าลอยไป ก่อนั้นไซรัมุนี ชวน
 ฤษีชีพราหมณ์ ทัวทุกคามเขตชันท์ พร้อมกันขึ้นไปเฝ้า พระเปนเจ้าทูลฟ้อง ร้องทุกข์ว่าอรชุน
 เริ่มทารุณแรงหาญ เทียวรุกราญเหล่าชี จนไม่มีสมาธิ สันติเพื่อกอบกิจ สติธิสมกรณีย์ ขอ
 จักริโปรคช่วย อำนวยสุขสันติภาพ บาราบการตะวีระ ฝ้ายองค์พระพิษณู ฐูเหตุอื่นกัณฐ์
 ก็พลันรับภาระ ว่าจะช่วยทวิชา แล้วทเวากำแหง จึงแบ่งภาคพระองค์ อวการลงภูวด
 ปฏิสันธิพลัน ในครรรภ์เรณูกา กัณฐ์กล่าวมานั้นไซรั เพื่อความสตวกได้ ปราบพาดนั้นแล ฯ

โคลง ๓

๑	เมื่อถึงการพอกี	ที่จะปราบยุคไซรั
	จึงท้าวคักระให้	ช่วยงาน

- ๑ บันดาลชลเหตุภัย
ไปประพาสเซตถ้ำ
- ๑ ไล้มฤคหลายหลาก
เกินกว่าก่อน ๆ แล้ว

ให้อรชุนอกร้าว
แกนไพร
ได้มวลงมากยิ่งแท้
มากมาย ๆ

โคลง ๒

- ๑ ฤาสายเพลิงเพลิงเต้า
ไพโรสนท์
- ๑ จนถึงลานแหล่งกว้าง
หว่างไพร
- ๑ ทรงชัยแสนเมื่อยลำ
อศิศร
- ๑ พักนิกรนำเหย้า
สู่อาศรมแด ๆ

ทามมฤครุกเข้า

เห็นพระอาศรมสร้าง

จึงเสด็จลงจากม้า

แล้วพระยุรยาตร์เข้า

โคลง ๔

- ๑ เรณุกายู่เฝ้า
ทั้งตูกและผิวไถ
จึงเชิญพระบรม
ขึ้นสู่ระเบียงชั้น
- ๑ ทรงธรรม์ชอบจิตแล้ว
พอม่อนนิริยา—
นางเชิญพระทรงศักดิ์
ในพระอาศรมสร้าง
- ๑ ปวงเสวกให้พัก
ตามร่วมพฤกษาอยู่
ตักน้ำเพื่อถวาย
เพื่อพระกายมิ่งแผ้ว

อาศรม
บัคนั้น
จักรพรรดิ
นอกพลัน
ขอพัก
บดบัง
ประทับ
ไม้หวง
ตามสบาย
รอบแล้ว
พระโศก ทรงแฮ
ผูกเย็น

๑ เห็นว่ากษัตริ์ทั้ง
เห็นจเห็นยอนางเรียกโค
สั่งหาโภชนาหาร
พร้อมเสร็จทั้งข้าวน้ำ

๑ บัคนั้นโควิเศษ
สรรพะอาหารดี
น้ำผึ้งอีกธัญญา
ผาณิตอีกทั้งอ้อย

๑ น้ำสมานรสแต่
อีกกับแกส้มโอชะ
ข้าวสุกที่ร้อนโอ
ทั้งขนมได้ถ้วน

๑ นมค่นกงค่นแท้
สุปะเปนหลายเท
คนโทใส่น้ำริน
จัดเสร็จทุกสิ่งแล้ว

๑ ภูมินทร์อีกทั้งพวก
บริโภคโภชนา
เรียกโคบ่มินาน
เห็นว่าโคเก่งแท้

๑ ภูธรนีกอยากได้
จึงกล่าวแก่บังอร
ขอโคเกิดเทวี
สินทรัพย์จะแลกให้

๑ โฉมฉายทบว่าอ้า
พระสิทรัพย์ศฤงคาร
ฉันทโคเล่าพระจะ
จากทวิระผู้ช่น

บริวาร
เลิศล้ำ
เอมโอย
เสร็จสรรพ
จึงหา
ไม่น้อย
ข้าวเสร็จ
อ่อนหวาน
ชูใจ
เลิศล้วน
ชั้นพล่ง
ทุกคน
น้ำกิน
มากแท้
ก็มรส หวานแฮ
ตั้งถวิล
บริพาร
อิมแปล้
ได้ตั้ง ใจชื้อ
แน่นอน
โคดี
นั้นไซรั
จงอย่า หวงเลย
หลากหลาย
ราชา
มากล้น
ชออีก
จนหนอ

ขอโคเกิดเทวี
สินทรัพย์จะแลกให้

จงอย่า หวงเสย
หลากหลาย.

๑ ขอโคโน้เท่ากับ

ที่จะหาเสมียง

เพราะช้อยู่ในกลาง

แสนจะกันการอย่า

๑ ทรงชัยสถิตแทบ

บริบูรณ์ทุกสิ่ง

อีกมีบริวาร

แรงฤทธิ์เรื่องศักดิ์แม่น

๑ ภูบาลอย่าแย่งผู้

ความโลภมิควรแก่

นิกรทั่วสากล

จะเสื่อมซึ่งเกียรติพระ

๑ ภูมินทร์พึงด้อยแห่ง

จึงว่าแม่แม่โค

ขอเพียงแต่ลูกคา-

คงบ่ถึงแก่ไร่

๑ เรณุกว่าไอ้

พระจะพรากมันจาก

ช่างไม่นึกสงสาร

ซ้ำถวายบ่ได้

๑ ราชาพิโรธเพียง

ทั้งแม่ทั้งลูกโค

ซ้ำก็จะยึดเอา

นางหลักจงอย่าได้

๑ ทรัสพลางทางออกพ้น

สั่งพวกเสนีพลัน

จับซึ่งลูกโคนม

เขาก็พลันเข้าห้อม

ตัดทาง

แห่งซ้ำ

พงเปลี่ยว

ยักใจ

วังสถาน

ไปแก่น

มवलมาก

ม้ชวาน

ชัคสน

ชัคทियะ

จะทิ

กษัตริินทร์

เรณุกา

ไม่ให้

วินัน เต็ดแม่

โกชนา

จอมปราณ

แม่ไซร์

มันสัก นิคฤ

คอกนา

เพลิงเผา

บ่ให้

เองละ

ชัคชวาง

ยาศรม

ไล่ล้อม

ทัวเอก

จับโค

๑ โทโฮแสนมากแท้	ราชา
จึงตรัสสั่งบริวาร	ใหญ่น้อย
ช่วยกันไค่นพฤกษา	ปลูกรอบ
ทุก ๆ ต้นตั้งร้อย	หมดพลัน
๑ ครั้นเสร็จประกาศก้อง	แก่นาง
นี้แหละเทวีจำ	จดไว้
ว่าใครที่กิดขวาง	ซัดจิต เราฤ
ย่อมถูกลงโทษให้	หลาบจำ
๑ นักธรรมเฒ่ามากด้วย	ธรรมา
กับเท่าเทียมซัด-	คิยเจ้า
กษัตริ์กอบแสนยา-	นุภาพ
พราหมณ์สี่ควรถราบเกล้า	อย่าหาญ
๑ ภูบาลตรัสเสร็จแล้ว	สั่งพล
เดินออกจากอาศรม	ป้ายหน้า
เข้าสู่พนาสน์	เดินทัพ
เพื่อประพาสแผ่นดิน	ท้อไป ๆ

ร้าย

๑ ครั้นเมื่อได้ฤๅษี ชมทัศนียภาพมา เห็นพฤกษาไค่นล้ม แม่โคนมโรทรวง ก็ก้องหาตูกน้อย อีกเมียคอยอยู่หน้า บรรณศาลานั้นแล้ว เธอจึงเข้าไปถาม นางรามเกล้าเหตุการณ์ ขอให้ท่านแก้แค้น แทนควนางจงได้ แต่เธอใช้รักลับว่า เรณุกาทรามสวาท ความพยายาม ก่อเวร เป็นเครื่องทำเวรต่อ ก่อความเดือดร้อนใจ ไร้ประโยชน์อย่าเลย เจ้าเอยนิ่งเสียเถิด คนเราเกิดมาแล้ว บ่มีแคล้วความทุกข์ ชุกเชิญในโลกนี้ ให้ดีจึงทำจิต กิดสละเดิคนา หากความสุขไปพลาง ทางสมาธิหนัก มุ่งอมรรคะสุข นิรทุกข์โลกน่า ฟังภัสสาเธอสอน บังอรก็จำใจ ระวังไว้คราหนึ่ง แต่โกรธจริงเราใจ บ่มีได้เหือกหาย โฉมฉายจึงนั่งรอ พอได้ พบเจ้าราม จึงเล่าความให้ฟัง เจ้ารามคั่งแค้นใจ รวากับไฟเวียงราน จับชวานอีกธนู อาวุธ กู่กรไซร์ ให้อวมารคาสาจร ตามภูธรอรชุน งานุ่นกิดพยายาม ไทหัยราชนั้นไซร์ ขอพบเดิด- จักได้ เห็นกัน ๆ

โคลง ๓

- ๑ ไปทันการตะวีระ
อยู่ท่ามกลางทัพสล้าง
- ๑ เจ้ารามโศกไปขวาง
แล้วจึงร้องว่าไห้

ณ ตำบลปากกว้าง
เล็ดงาม
ทางดำเนินต่อไซริ
กษัตริศรี ฯ

โคลง ๔

- ๑ อวคตินักละเจ้า
แผลงฤทธิ์รังแกหญิง
หลบหลู่บ่รู้คุณ
โจบาบหยาบซ้ำไว้
- ๑ มารดาเวสทิอัน
ให้พักและเสวย
สิ่งโอบไถ่มี
ทุกอย่างดี ๆ น้อม
- ๑ พลนิกายก็เลี้ยง
ควรระฤตอบแทน
ลักโคและฟาคฟัน
ทำเช่นนั้นละม้าย
- ๑ ถือดีจงอย่าซ้ำ
สู้รบกันลำพัง
ฤาเกรงกัวันทา
เราจะทำจิตเอื้อ
- ๑ ทรงชัยจักรพรรดิเจ้า
ร้องว่าเหมเจ้าพราหมณ์
กล่าวถ้อยสุดทารุณ
เร็วหลิกอย่าขวางหน้า

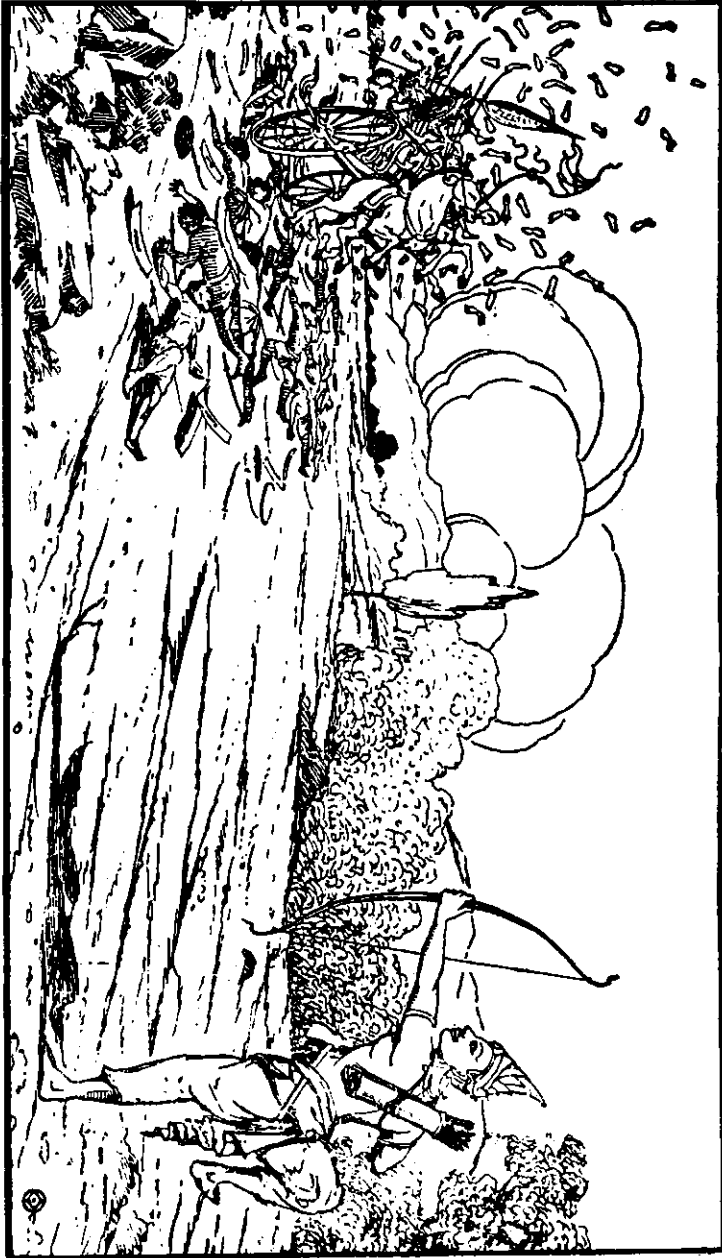
อรชุน
สีได้
เซาสัก นิคเลย
ธรรมมา
รับตี
อิมพร้อม
แคลนชาติ
นำถวาย
ท้วงัน
สุกร้าย
พฤษร่วม
มารผี
ลงมา
สักเทื้อ
แทบบาท เราเทอญ
อภัย
อรชุน
หยาบซ้ำ
เกินศักดิ์
รณู

๑ ภูธรสั่งเหล่าข้า
 ให้ไล่พราหมณ์ผู้ขวาง
 เสนิกีเข้าไป
 แต่ถูกฟันสับัน
 ๑ อีกหลายคนเข้าท้อ
 ปรศุรามรณ
 ฟันม้วยมอด้ชีวี
 ครัวหนึ่งศพกลิ้งกลาก
 ๑ จับธนูศักดิ์นิ้ว
 วางลูกศรและเล็ง
 ค่ายฤทธิ์กำแหง
 เสียงประหนึ่งฟ้าทลัน
 ๑ ถูกกรแห่งท่านท้าว
 ทงสหัสระปวง
 อีกรองค์ก็เลยรน
 ลงแทบบัตพิกัน
 ๑ บัดนั้นรามโลกเข้า
 กวักแกว่งขวานเพชรปลาบ
 เฉี่ยวฉาดฟาดฟันลง
 คัดพระเศียรเจ้าทลัน
 ๑ ชูให้แก่พวกข้า
 ร้องว่าถึงนัจา
 ใครทำผิดก็
 เปนอย่างเปนเยี่ยงให้
 ๑ โยนหัวกษัตริ์ให้
 แล้วก็ออกคุ้มเดิน
 กลับคืนสู่สถาน
 เล่าเรื่องลงโทษนั้น

ทันโต
 ยูนัน
 โจมจับ
 บัดตาย
 ฤทธิ์
 รบกาจ
 ฉับฉับ
 เกล็ดอนผล
 โดยแรง
 เหมาะหมัน
 แผลงเดช
 แหล่งสมร
 อรชุน
 ซาตหวัน
 ทกรด
 คักกัน
 ถึงองค์
 แปลบฟ้า
 เร็วรวด
 หลุดไป
 เขา
 มันไว้
 ลงโทษ
 ขยาจกตัว
 บวิวาร
 ไม้หยัน
 สถิต
 เสรีจสรรพ์ ฯ (๒๓)

อรุณ
คาราวน

© อรุณคาราวน
และบรรณาธิการ
นิตยสาร

โคลง ๓

๑	กรานนั้นชมทัศนี	ฟังวาทีลุกแก้ว
	จิตบมีผ่องแผ้ว	ตอบไป
๑	เจ้าไซร์ก่อเวรา	พ้อเกรงว่าจะร้อน
	เวรก่อเวรกลับซ้อน	เวรา
๑	ไอ้ลุกยาดันใจ	จึงไม่ฟังพ้อห้าม
	กรงนี้พ้อนีกกร้าม	พหูภัย ลุกเอ๋ย ฯ

โคลง ๒

๑	ไหว้พลางรามตอบถ้อย	มอบกิจไว้แก่ช้อย
	อย่าขาม	
๑	ใครตามมาอีกแล้ว	เชื่อเดิคงไม่แก้แล้ว
	คมขวาน ลุกเอ๋ย ฯ	

ร่าย

๑ ฝ่ายกุมารมวลดหมค ผู้โอรสอรชุน ต่างก็ชุ่นเคื่องแค้น แสนพิโรธเจ้าราม โกรธว่าพราหมณ์บังอาจ พิฆาฎพระบิดา กุมาราริเบเชฎิ พระศพเดินคว่นกลับ ถับถึงในกรุงศรีแล้วมีงานตามควร ชวนกันถวายพระเพลิง ถูกคามเชิงเช่นบรรพท์ กรันเสร็จแล้วเกณฑ์ทัพสรรพสาตราสพรัง พร้อมกำลังพลโกร ได้ถูกข้งามยามตี เคนโยธิจากกรุง มุ่งไปยังอาศรมแห่งบรมคาบส โอรสการทะวีริยะ มุ่งมานะพยายาม อาฆาฎของเวรา เมื่อมาถึงที่นั่น อันเจ้ารามไม่อยู่ พลตรุกันเข้าห้อม ล้อมอาศรมไว้มัน อันองค์พระฤษี ชมทัศนีออกมา ยังนำอาศรมสถาน แล้วท่านร้องตามไป มาทำไมครานี้ มีประสงค์สิ่งใด บอกให้ทราบเถิดท่าน ฝ่ายกุมารองค์ใหญ่ จึงตอบไปทันที เออแน่ซีใจพาล อันลูกท่านชื่อราม ทำความผิดปรากฏ เป็นขบถอหังการ ปลงชีวิบาปดุรงค์ ผู้ทรงภพครองซันท์ โทษเขานั้นมากมาย ควรต้องตายแน่แท้ ชรว้แก่ส่งตัวมา รับอาญาโดยดี ชมทัศนีตอบว่า ดูราชอมกษัตร์ ใช้อยากช้บบรรหาร แต่ขอท่านตรองดู ท่านย่อมรู้แก่ใจ ว่าผู้ใดก่อเหตุ เกทพาลผองชุ่นก่อน หากภูธรวิสาระ การทะวีริยะไซร์ ได้ประพดุกีเที่ยงธรรม ไม่ก่อกรรมแรงร้าย คงไม่วายชีวัน อันผลกรรมทำบาปย่อมบ้ำาราบเธอเอง ใครบ่เกรงบาปไซร์ ย่อมจะได้รับผล ถึงแก่ชนม์ว้อควาย แต่ลูกชายของข้า ก็เป็นบ้าเพราะโกรธ พิโรธเกินเหตุไป แม้เขาไซร์อยู่นี้ อากะมนีคงไล่ ให้ออกไปชุด

วอน งอนง้อขอกภัย พึ่งคำไชรักมาร ยิ่งเคียดคาลโทษ โกรธากระโทบบาท ทวาดทอบวาท
 เหม่ฤษีสาระแน แก่แทนลुकผู้ผิด ไร่ชีวิตมันโย ไร่ๆ จงประหาร ให้วายปราณบัดนี้ ฝ่ายเสนี
 รับสั่ง สพรังพร้อมล้อมพลัน ต่างแหงพื้นฤษี ชมทักนี้ร้องว่า อ้าเจ้ารามช่วยด้วย พ่อจะม้วย
 ชีวิต ช่วยพ่อที่รามเอ๋ย ทรามเซยช่วยบิคา แก้วเจ้ารามไชร อยู่น่างไกลอาศรม เซาระคม
 แหงพื้น ฤษีกันบิคาบ้อง ร้องเรียกบุตรช่วยด้วย เรียกจนที่สุทม้วย ชีพลง นั้นแลฯ

โคลง ๓

๑ เสร็จปลงชีพมุนี	ทั้งศพชิ้นนี้ไว้
จึงผองกษัตริ์ไชร	กลับสถาน
๑ ไปน่านเจ้ารามกลับ	มาดับถึงที่แล้ว
เห็นพ่อนอนนิ่งแล้ว	จึงดู
๑ พอรู้แน่ว่าตาย	พายน้าตาหยาดย่อย
แสนโศกสุดละห้อย	โหยหวล ฯ

โคลง ๔

๑ ไม่ควรเลยลुकน้อย	จะไป
จากพระบิคาผู้	แก่เด้า
เสียแรงรับปากไว้	ว่าจะ
คอยระวังทุลเกล้า	เสมอ
๑ เผื่อเลอทั้งท่านไว้	เคียวตาย
เหมือนหนึ่งไม่มีความ	รักแล้ว
รู้ยู่ศัทรูหมาย	พยาบาท
ควรอยู่กัพ่อแก้ว	ระวัง
๑ ทั้งน้ลुकผิดแล้ว	สามาญ ยังซื้อ
บ่มีควรจากจร	เนินช้า
แม้พ่อจะกินปราณ	ได้อีก
ยอมแลกชีวิตช้า	กับแทน

๑ นำแก่นจริงแล้วพวก

มันลอบมาอย่างคน

แม่ลูกนี้ยังอยู่

ก็จะพอช่วยแก้

๑ อันพระชนกยอค

บมิได้เชี่ยวชาญ

มันรุมประหารกำ-

ไหนดพระจะสามารถ

๑ ชีวิตพระวอดภัย

พวกกษัตริ์อวดดี

อวดอิทธิอหังการ

แม้มุนีไม่พิน

๑ ลูกเองบคั้นจัก

ต่อศพพระบิคร

อีกสระเทวา

ว่าแต่หน้าเจ้า

๑ จะฆ่าชคตियะสัน

เพราะโลกสกะปรก

ให้หมดชาติแห่งชน

บมิให้กษัตริ์ค้าง

๑ ไม่นินชาติกษัตริ์ไซร์

ข้าจะปองจงผลาญ

แม้มีชาติทรลักษณ์

ข้าจะไม่ละลศ

๑ สยามลเสร็จแล้วจัก

ตามแบบข้างพราหมณ์เฝ้า

อังการอษฎิ์กรบ

ห่อพัศตระผ่องแผ้ว

ศัตรุ

ชลาตแก้

คอรบ

จับพลัน

นักธรรม

ยุทธศาสตร์

ลึงช่วย กันแฮ

ต่อตี

คนพาล

ยั้งต้น

กำเรบ

ข่มเหง

ปฏิญา

เกิดเกล้า

เปนทิพย์ พยานเทอญ

เจตนา

สากล

ช่วยล้าง

ลามก

อยู่กิน

ไม่พัก

มอกหมก

เหลืออยู่

รุกราน

การศพ

เสร็จแล้ว

ครันเก็บ

เสวศศรี

๑ ไปที่ฝั่งน้ำพระ

นำอัฐิอังคาร

ลอยล้างซึ่งปาปา

จาริตโบราณเล่า-

๑ สันห้วงแล้วจึงเจ้า

ไปมทิมก

โอรสพระผู้ผ่าน-

ให้ออกมาต่อหน้า

๑ บัดนี้มีฤทธิ์แย่ง

กษัตริ์ต่อฤทธิ์เจ้าราม

ต่างตนก็วายชนม์

หมกโคทรแห่งท่านไท้

๑ เจียวจุนบ่ผ่อนน้อย

ปรศุรามยัง

เที่ยวตามติดด้วยโม-

กษัตริ์หนีไปรอดพ้น

๑ เที่ยวตามบารบทั้ง

อันกษัตริ์ใด ๆ ก็

จงผลาญทุกหมวดหมู่

เหลือก็แต่สตรีเว้น

๑ หลบลี้ไปซ่อนได้

แต่เมื่อใดเจ้าราม

ว่ามีบุตรผู้ชาย

ไปปราบมิทันสู้

๑ ตามกันตามฆ่าต้ง

จึงกษัตริ์ที่เป็นชาย

รวมเห็นว่ากัจจา

พอจิตและเลิกแล้ว

กิงคา

สู่น้ำ

ทามแบบ

เลิกปวง

รวมหาญ

กล่าวทัก

ภพแห่ง นั้นแล

ต่อที

แรงรณ

ห่อนได้

ชีพวอด

อรชุน

โทไซ

เที่ยวกัน

โหด

มือพราหมณ์

ชมพู

ไปเว้น

ม้วยมอด

รอดหนี

บางราย

รั้วรั้ว

ชาติกษัตริ์

เผด็จชนม์

เจ็ดครา

หมกแท้

สมปราถ นานอ

ไปตาม

๑ เจ้ารามวิชีวิตโลก

ไปนอบเทพบิดร

ถวายซึ่งแผ่นดิน

เป็นทักษิณาลบ

๑ กังนัละโลกแล้ว

ยังมเหศวรบรร-

กอบยัญญะกิจบุ-

กอบโยคที่ยังค้าง

๑ ส่วนในแกนทวีปค้ำ

นางกษัตริ์จึงพากัน

ไปอ่อนคนครุ

ขอพรากพรหมณ์จึงได้

๑ อันว่าพรรรณพิชชาติ

จะบมีเหลือใน

ขอพรหมณ์อนุกุล

เพาะชัศตียะแก่แล้ว

๑ ฟังขอจึงคณะ

ต่างคิดว่าควรเรา

เพราะชาติชัศตียา

มีหน้าที่คอยแก้

๑ ร่มเย็นเพราะได้ฟัง

คอยปราบประจามิตร

พรหมณ์ไว้ซึ่งผีหัตถ์

สู้อสูรก้าวร้าว

๑ ฉะนั้นไซ้จึงพร้อม

ช่องเสพย์ด้วยเหล่านาง

เพาะพิชเฝ้ากษัตริ์พันธุ์

ล้วนอิทธิฤทธิ์แก่แล้ว

สมถวิล

กัศยป

ดินท้าว

เลิกที

ไปอยู่

พศตล้าง

ชาเทพ

ค่อไป

ชมพู

รำให้

นอบนบ

กรุณา

กษัตริ์สุณู

โลกแล้ว

ค้ำยเด็ก

อีกหนอ

ครุบา

ช่วยแท้

นั้นยอม

ชุกเข็ญ

แรงกษัตริ์

โศกห้าว

ทางยุทธิ์

ฤาไหว

ใจกัน

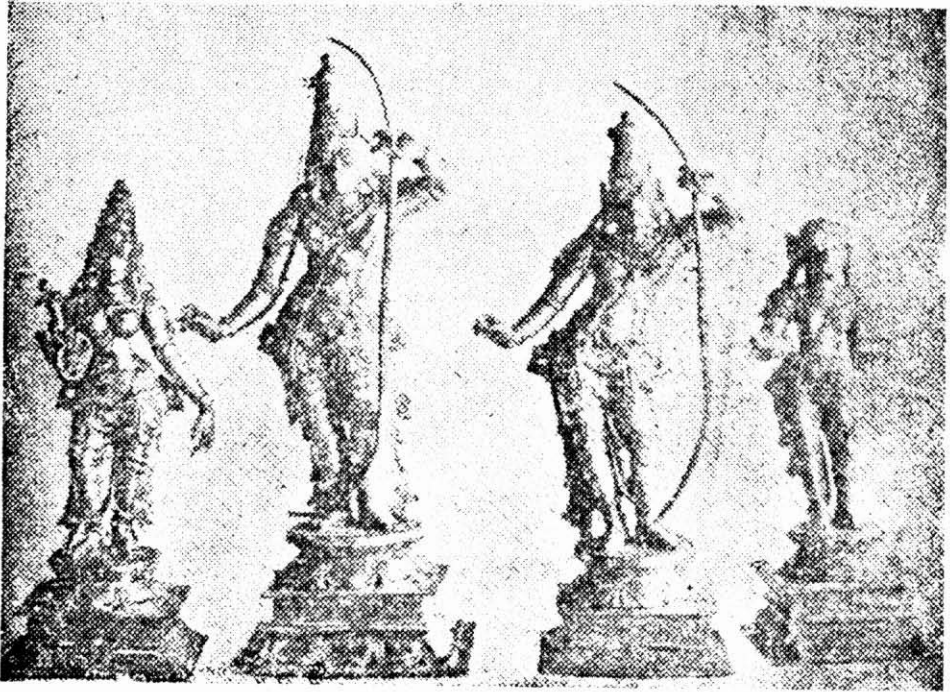
นั้นแล้ว

ขึ้นใหม่

กั๋งเพรง

๑ พราหมณ์เองจึงได้รับ
 ได้อยู่โดยร่วมเย็น
 ประกอบกิจพิธี
 เพราะกษัตริย์ช่วยค้ำทักขี
 ๑ ชื่อความปางทหนัก
 โดยย่อพอบรรยาย
 เรื่องปรัศุรา
 กำเนิดมากอบกู้
 ๑ แทะว่าเสร็จกิจแล้ว
 บ่มักลับไวภูณัฐ
 มีเรื่องต่ออยู่ปน
 กิ่งจะกล่าวเรื่องนี้

ผลดี
 เปนสุข
 ไสยศาสตร์
 แห่งพราหมณ์
 เก็บมา
 เรื่องรู้
 มาระ ทารแฮ
 ทวิชา
 กงชนม์ อยู่แต่
 ดังกั (๒๔)
 ปางเจ็ด
 ต่อไป อิกนา ๆ

รูปพระรามจันทราวตารและบริวาร :

คือ (๑) นางสีตา (๒) พระราม (๓) พระลักษมณ์ (๔) หนุมาน
(ทองสัมฤทธิ์ : เกาะราเมศวรมุข, ระหว่างอินเตียกับลังกา)

ปางที่ ๗

รามจันทราวตาร (๒๕)

ร้าย

๑ จักขานไซตำนาน ในอวตารปางเจ็ด แห่งสมเด็จพระพิชฌ ผู้เป็นเจ้าของสวรรค์
 เรียกรามจันทราวตาร ตำนานแดงไว้ ในรามายณะ พระกัมภีร์สำคัญ อันเป็นที่นับถือ บรร
 ภาเกียรติมากอยู่ ในชมพูทวีป ในลิลิตนี้หา ข้าเจ้าจะแต่ง แสดงแต่โดยย่อ พอสังเขปเป็น
 เล่า เล่าเรื่องชัทธิยะวงศ์ เผ่าพงศ์อักษวกุ หลานสุริยะเทวราช เถลิงอาสน์อโยธยา สืบมา
 แท้มนุ ผู้โอรสอาทิตย์ สถิตแคว้นโกศล มณฑลดินสะพรั่ง ริมฝั่งน้ำสรยุ สุริยะวงศ์กษัตริ
 ครอบรัฐกว้างปรากฏ เขตจดฝั่งสาคร ชนนิกรสุขสันต์ ตำราญทั่วเขตแคว้น ดินแดนนั้น
 สมบูรณ์ เพิ่มพูนพีชัญญา ผลาหารครบครัน อันนครอโยธยา ปราการตั้งยี่ถาว ราวสิบสอง
 โยชน์สร้าง กว้างสามโยชน์ประมาณ มีทวารวาทะ ระยะเวลาพอคี่ อันวิถีทางหลวง ปวงวาง
 เหมาะทั่วไป ไสวด้วยบ้านเรือน ล้วนแต่เคียนตาชม อุดมราชธานีอัน อันชอบเขตกำแพง
 แข็งแรงมีคูล้อม บ้อมปราการสง่า ทำอรินทร์เรืองฤทธิ์ ปกป้องคิษช่วงชิง ทุกสิ่งงามสพรั่ง
 คังอมราวตี มีตึกขานลานสวน มวลสระน้ำสะอาด ทวยราษฎร์สมบูรณสุข สนุกทุกวันวาร เล่น
 น้จจะการคนตรี เป็นเวียงศรีสถิต เรืองจิตชนรื่นรมย์ อุดมสิ่งนานา ทูตานุทูตจร จากนคร
 ไพรช เผ่ากษัตริ์สุริยะวงศ์ ผู้สายตรงลงมา จากอักษวกุราช โอรสนาถมนุ ผู้ลูกสุริยะให้
 สืบทายาทไซรั ต่อมาฯ

โคลง ๕

๑ คราวนี้จะกล่าวข้อ

ถึงทศรถจอม

ราชาเถลิงไ-

ณ อโยธยาสร้าง

๑ ภูธรเด็กกษัตริ์ทั้ง

รู้รอบวิทยาไตร-

ชำนาญรัฐประกาศน์

แก้แล้วแคว่นกระบวรบ

คำไซ

จักร์กว้าง

ศวรรย์รัฐ

แหล่งนคร

เป็นปราชญ์

เพทจบ

ประเสริฐ

ยิ่งยง

๑ สมพงศ์เผ่าท่าน้าว

ทรงสุธรรมสัมมา

ทันเทียบเปรียบสัทธา

ชำนาญอรุณัก

๑ เธอไซร์มีโภคทรัพย์

มั่งคั่งปานกเวร

จรรโลงโลกแค้นดิน

ตั้งมณูนาถไท้

๑ อันธานีท่านไซร์

อมราวดี

ชนกระบี่ตระกูล

ล้วนสุขแสนละม้าย

๑ แสนทีสี่ชาติกอบ

พราหมณ์หมั่นศึกษาอีก

กษัตริ์กรบราวี

นอบนบอภิวาหน์

๑ มวลแพศย์บ่คว้านกอบ

แลกเปลี่ยนนกอปรการหา

ปวงศุทรก็กอบกิจ

คือหมั่นคอยรับใช้

๑ สมบุรณสพรั่งพร้อม

ทุกสกุลแม่เรือน

อีกบุตรและหลานทั่ว

ดั่งสิ้นประเสริฐ

๑ ทรงธรรมมีพรั่งพร้อม

อีกอัคระมากมวล

อีกสารชณะงา

มีมากมวลยิ่งร้อย

อิกขวา กุแซ

ปฏิบัติ

เกอรอกกิต ศึกษานอ

ช่มใจ

ปานอินทร์

ราชไซร์

ผาสุก

เที่ยงธรรม

สมบุรณ

เทียบคล้าย

เนาถิ่น นั้นแล (๒๖)

อยู่แมน

กรณีย์

อนุศาสน์

ปราบพวก พาดแซ

คั่งควร

พาศิษย์

ทรัพย์ไซร์

สมชาติ

สามสกุล

ครอบครวั

ทีเล็ถ

ทายาท

ทรัพย์สรรพ

แสนยา กรเซย

ไม่น้อย

แก่งกัน

กชสาร

- ๑ อาจารย์สองเล็ดล้า
หนึ่งพระวชิษฐ์ปุ-
วามะเทพมุนี
ทั้งคู่วรรอบวิท
- ๑ ท่านมือมาศย์เล็ด
ชานิชานาญการ
รับใช้พระจอมพล
เพิ่มพระเกียรติพระผู้
- ๑ ชยันต์, ธฤชฎี, ทั้ง
สามที่เสนีพล
ขุนคลังคู่หุทัย
สิทธิบรรด, อรรดสาธก,
- ๑ ตุลาการรอบรู้
ธรรมะบาด, อโศก,
อีกชื่อสมันตร์
สาระถิท่านนี้
- ๑ มหิษิท่านไซร์
ที่หนึ่งเกาศัลยา
ที่สองสมิครา
สองจวิตแซมซ้อย
- ๑ อันองค์คดียะนั้น
นามว่าไกเกยี่
ลูกผู้ผ่านเกกัย
งามรูปทรงอะเคือ
- ๑ ทรงภพลบแหล่งก้าว
พรังพร้อมศักดิ์ฤทธิ์เดช
แต่ไอ้พระภูวดล
เพื่อจะสืบทายาท
- ฤษี
โรหิต
ผู้ช่วย
เวทชาญ
แปดคน
รอบรู้
ทศรถ
ทรงชั้นท์
วิชัย
กิลก
สองชื่อ
เชี่ยวชาญ
ทางธรรม
ชื่อช
ท้าวเอก(๒๑)
เล็ดคี่
สามนา รี่แล(๒๒)
แน่นน้อย
งามเหมาะ
เช่นกัน
วิไลย
นึ่มเนื้อ
ชนบท
อ่าองค์
โกศล
อำนาจ
ไว้บุตร์
คือไป

๑ ทรงชัยจึงได้ตรัส

ทั้งแปดมนตรีก็

พระอยากใคร่คิดหา

ให้อมาตย์ช่วยชี้

๑ ฤๅสายคิโคโรทั้ง

เอกอัศวเมธอัน

อมาตย์ก็เห็นดี

ควรจักพิริเลิศ

๑ จึงสุมนัทรผู้ยก

ทูลแต่พระผู้จอม

แม่พระประสงก์มี

ต้องคิดรอบคอบบ้าง

๑ พิริอัศวเมธ

ควรจะหาผู้ทำ

เห็นว่าฤชยะศฤงค์

บุตร์วิภาณทกแล้

๑ สารดีเล่าชื่อ

ฤชยะศฤงค์เมื่อคราว

ฝนแล้ง ณ แหล่งรัฐ

สำเร็จกิจถ้วนแท้

๑ ได้ศานตาลูกท้าว

เป็นคู่อยู่ครองกัน

อันแคว้นองคราชภูรี

เพราะรู้จักเลือกพื้น

๑ ฟังความข้อนั้นชอบ

จึงทศรถทรง

ถามวติษฐมนี

ว่าอุบายนั้นชอบ

ปฤक्षा

เรื่องนี้

ความคิด

อุบาย

พิริ

ประเสริฐ^(๒๘)

กัษัตริส

ฉับพลัน

สารดี

จักร์กว้าง

กัษัตริส

จึงดี

ใหญ่ยิ่ง

เก่งแท้

คาบส

เลิศชี้

ประวัติ

ช่วยแก้

องคะ

ทุกสถาน

โลมบาท

เท่านั้น

เกษมสุข

เอกพราหมณ์^(๓๐)

ฤติ

นบนอบ

บุโรหิต

ฤาใจน

๑ ใหญ่กว่าชอบแล้ว
จอมกษัตริย์อินดี
สั่งเตรียมทัพพวยพาด
เพื่อเสด็จกลาคล้อย

ภูบาล
ไม่น้อย
พร้อมพร้อม
จากสถาน ฯ

ร้าย

๑ ครั้นถึงกาลอันงาม ฤกษ์ยามดีพร้อมหมก จึงทรงกรมทหาร ยาศ์กระบวนบท
จร จากนครโยธยา ร้อนแรมมากกลางพง ผ่านถงข้ามนที หลายราตรีจึง ถึงนครที่สถิต
บพิตรโลมบาท จอมองกระราชฎ์ภักษา กลาไกลสู่วังสถาน ฝ่ายภูบาลโลมบาท ท้อนรับราชมหามิตร
เชิญสถิตวังใน อันได้จัดไว้รับ พร้อมสรรพสิ่ง ๆ มีทั้งที่สงrove บละเลยสิ่งใด ครั้นอยู่
ได้ประมาณ เจ็ดแปดวารแล้วไซ้ จึงทรงชัยทรวด เผยพจน์สุนทรวอน แก่ภูธรโลมบาท เรื่องไว้
ราชบุตรา จึงมาขอสหาย ช่วยอภิปรายแทนมิตร ให้พระฤษยะศตงศ์ มิ่งมนี่ประเสริฐ เลิศใน
พราหมณวิสัย ไปช่วยทำพิธี พลิกกรรมวิเศษ อักวเมธสักครว ฝ่ายราชาโลมบาท ตรัสประภาษ
ทันใด ให้ไปตามธชี มาสู่ที่หอคำ แล้วทรงธรรมกล่าววอน ค่ายสุนทรพจี ตามที่ทศรถวาน พัง
สารแห่งบพิตร ฤษยะศตงศ์ตอบให้ ว่าเต็มใจปฏิบัติ ตามคำรัสทุกประการ ฝ่ายภูบาลทศรถ จึงเผย
พจน์บัญชา ให้เสวการิบไป ยังเวียงชัยแจ้งข่าว ท้าวเธอส่งกำขับ ให้ประทับภารา ค่ายผ้าสีธงชาย
ไปรยปรายน้ำคราด กวาดฝุ่นในถนนหลวง ทั้งปวงให้สะอาด ฝ่ายทวยราชฎ์เปรมใจ ได้
ทราบข่าวดีมา ว่าราชาจอมเขต จะประเวศเวียงชัย ครานั้นไซ้ชาวเวียง เสียงกระถ่อน
จักแจจก ตกแก่งบ้านเรือนตน ให้วิมลแจ่มใส ยามภูวนัยทศรถ จรดสู่ธานี ชนยินดีกราบไหว้
ชื่นใจเห็นท่านงาม อีกชมพราหมณ์ทวิช ฤษยะศตงศ์ผู้ซ่ง ครั้นถึงวังภูธร พาบังอรกานทา
มาเฝ้าพระมหิษี เทวีกัรับรอง ทั้งผองสมแก่ยศ ทศรถจัดที่ ให้ธชีอยู่ยัง จนกว่าจะเสร็จตั้ง
พิธี นั้นแล ฯ

โคลง ๓

๑ คราน้หมกเหมันต์
บุบผาเริ่มผลิแล้ว

ยามวสันต์เริ่มแล้ว

๑ จึงทรงธรรมทศรถ
สมันตร์ตัวเอกไซ้

ผุดผัน

ธเผยพจน์สั่งให้

นิมนต์

๑ พ่อพราหมณ์ท่านสำคัญ
รอบรู้พระเวทล้วน

อันฤกษ์เกียรติเกรอดถ้วน

นิยม ฯ

โคลง ๒

๑) ประถมครูเก่า จอมซี	องค์พระวชิรเจ้า
๑) ที่สองรองก่อน ชื่องาม	พระสุญญะซี
๑) สามวามะเทพผู้ เวทตรี	ฉลาคปราชญะรู
๑) ที่สี่นามออกไว้ กาศยป	ว่าชาวลีไซร์ พันธ์เนา

ร่าย

๑) ครั้นพราหมณ์มาพรั่งพร้อม ทศรตน้อมนิมนต์ ให้ทุกตนไปรคช่วย อำนวย
ผลตฤชที ในพิธีสำคัญ พราหมณ์เหล่านั้นเต็มใจ รับมอบไว้เต็มจิต เพื่อกอบกิจพิธี ภูมิ
จึงทรัสสั่ง ให้เข้าตั้งพลีกรรม ทำทุกสิ่งเล็ดดี ยังมีในคำหรับ พร้อมสรรพอย่าให้ขาด จัดที่
ราชพิธี โรงรุจิจัดตั้ง ณ ผิงเหนือที่ ศรีตรุงามงอน แล้วภูธรประกาศณ์ สั่งหลายราชบุรุษ
ให้รับรุดค้ำเนิน ไปเชิญให้ต่างค้ำว หนึ่งคือท้าวชนก คิลกมิตติลา ผู้มหาญาตีสนิธ ทั้งเป็นมิตร
สัมพันธ์ อีกทรงธรรมบัตติ กาศิราชทรงยศ ปราบภูเกียรติภูถัน เล็ดในจันทรวงค์ อีกองค์
พระบิดา แห่งชายายงศ ของทศรดจอมรัฐ ก็อักษัตรเป็นใหญ่ ในแกยชนบท พร้อมโอรส
เธอด้วย ให้มาช่วยในงาน อีกภูบาลโถมบาท องคะราชภูรฤทธิรงค์ อีกเชิญองค์กษัตริ
ทรงรัชครองสุราชฐวี และนรนาถภูมิ จอมสุวีระเกษตร์ ทั้งจอมเทศนานา บรรดาเป็นไมตรี
ทุกธานีรับช่าว รับสู่ค้ำวแดนกล ไทศลรัฐงามงอน จอมนครต้อนรับ สรรพตามประเพณี
พอฤชตีเริ่มงาน พิธีการพิเศษ อศวเมธประเสริฐ เล็ดทุกทางอย่างควร ทั้งมวลโดย
เรียบร้อย ปล่อยพระยาม้าทัน จรดลคุ่มไป ในนานาประเทศ ทุกเขตชั้นที่อันผ่าน เหตุแผ้ว
พาลไม่มี ทุกธานีอบนบ เคารพรับพาศี พอครบมีกำหนด ม้าจรดกลับดิน จึงภูมินทรยนิค
มีบัญชาให้ทำ พลีกรรมบนปลาย พราหมณ์ทั้งหลายบ้ช่า จัดบูชาอภินิ ตามพิธีไสยศาสตร์
ภูนาถบัญชา ให้หาโภชนาหาร ทุกสิ่งสารสุคติ เลียงซีพราหมณ์อ้อมหนา ทั้งผู้ทำพิธี ทั้งผู้
ที่มาช่วย ก็เลี้ยงด้วยทั่วกัน ครั้นถึงกาลถึงงาม พราหมณ์จึงสั่งให้บัก หลักสำหรับผูกมัด
สัตว์ที่ควรจะฆ่า บูชาเทพทั้งมวล จำนวนสัตว์สามร้อย ทั้งใหญ่น้อยนานา อันพาศีสำคัญ

นั้นเปนนยอดสัตว์ไซรั ครั้นได้ฤกษ์เวลา เกาศัลยาเทวี มหิษีเอกนั้น พลับประหารมิงม้า ตามตำรากำหนด แล้ววัดคองก์ประทับ อยู่กับศพพาศี ในราตรีหนึ่งนั้น อันชายอีกสอง มาแตะต้องศพมา แล้วพากันนั่งใกล้ เพื่อจะได้ปฏิบัติ ขัตติยะนารี ฝ่ายชีพรามณ์ทั้งหลาย มาถวายพรนาง แล้วต่างทำน่ำที่ ผ่าพาศีแหงเอา เครื่องในเผาจนไหม้ เหนือคองไม้มะเคื่อ เพื่อพลีเทววัน นอกนั้นคองเพลิงอื่น คั้นคากเวียงอีกเล่า เพื่อเผาสัตว์ใหญ่น้อย ทั้งสามร้อยพลี ในราตรีตลอดก ปรอดคปราศปวงอุบัตว์ สรรพัตพร้อมประเสริฐ พิธีเลิกฤแล้ว ทั้งหมกก็ผ่องแผ้ว พึงใจ ยิ่งแลฯ

โคลง ๑

๑	จอมไผ่หนานดา	แบ่งพสุธายกให้
	แต่พรามณ์ทุกพวกไซรั	บ่แทน
๑	แต่แทนรับปัดพี	พวกธชีตอบท้าว
	ว่าจะรับแก่นค้ำว	ไป่ถวิล
๑	มีคินไร่ฝีมือ	ฎาจะครองครอบได้
	คินถวายแต่ไท้	ทรงครอง
๑	ประทานของอื่นแทน	คินแดนทุกแห่งนั้น
	พอเหมาะทั่วทุกชั้น	ธชี
๑	โคนมคิหนึ่งล้าน	ทองประทานโกฎุให้
	เงินอีกสี่โกฎุไท้	ไป่หวง
๑	ปวงพรามณ์พร้อมปรีคา	ยกทักษิณานั้นไสร้
	แล้วศิษฐ์อีกให้	ฤษยะ ศฤงค์แลฯ

โคลง ๒

๑	สองพระคาบสไซรั	บอกพระจอมภพให้
	ขอพร	
๑	ภุธรนอบประณต	ขอโอรสแก่ไท้
	พรนี้แหละอยากได้	จริง ๆ
๑	ฤษยะศฤงค์ตอบด้วย	พระจะมีลูกน้อย
	สี่องค์	

- ๑ เพื่อคำรงค์ชาติเชื้อ
สืบไป
- ๑ ข้าไซริจะช่วยเผื่อ
เอาภาร
- ๑ การพิธีใหม่ข้า
ฉับพลัน ฯ

ระวิวงค์อะเกื้อ

ขอให้ทวยเทพเอื้อ

จะเริ่มในไม่ช้า

โคลง ๔

- ๑ กรานันทวยเทพพร้อม
มาแทบดินยัญญะ
เพื่อรับซึ่งพลี
ซึ่งฤษยะศฤงค์ให้
- ๑ พราหมณ์แถลงวากย์เว้า
แค่เทพที่ชุ่มนุมน
ขอไอรสแต่ราช
ตามท่บพิตรน้อม
- ๑ นิกรทเวะไซริ
ว่าพระประสงค์จอม
จะสิทธิมนโนมาลย์
เรารักเธอแต่กั
- ๑ ว่าพลางทางเทพไท้
พาคณเทวัน
รวกเร็ววกระทั่งดิน
เผ้าพระผู้ก่อหล้า
- ๑ วัชรียุตเทพเจ้า
ว่าราพณาสูร
ผู้ครองเขตลงกา
เกะกะและกั้วร้าว

ฤดี

นันทไซริ

อเนก

จักแจง

ประกาศ

อยู่พร้อม

ทศรถ

เกศวอน

ทอบสาร

จักริน

อย่าวิ ทกแด

ก่อนมา

ศักรินทร์

เทวีจฟ้า

พรหมโลก

แหล่งศรี

พรหมา

ฤทธิ์ห้า

แดนราก ษสแซ

รุกราญ

- ๑๑ ขุนมารถือว่าได้
จึงบ่น่าเกรงใคร
กำเรือบ่ลดละ
บ่มีมีพึ่งถ้อย
- ๑๒ ทวยาบหายากวณเทพทั้ง
อีกเที่ยวทำลายกิจ
เทวามนุษปวง
เพราะราพณ์รังแกหมก
- ๑๓ อ้าให้เทเวศร์ผู้
จงไปรดทรงเมตตา
บ่าราบทศกัณฐ์
เพื่อจะได้เย็นหล้า
- ๑๔ พระเป็นเจ้าตอบถ้อย
ว่าอ้ายอสุรหาญ
มันขอซึ่งพระพร
เราประสาทพรให้
- ๑๕ ว่าอันสุระทั้ง
กนธรรพอีกปีศาจ
ยามรบรบประมุข
อย่าฆ่ามันได้สิทธิ์
- ๑๖ มันไซ้ไรโมหะทัน
จึงบ่นักกลัวปวง
กัณฑ์หากจะคิด
กนและฆ่าคงสุก
- ๑๗ องค์อินทร์อีกเทพล้วน
ประณตพระพรหมา
เห็นทางที่ยักษ์
เปรมจิตคิดหวังได้
- รับพระ พรนา
สัคน้อย
กวนโลก
ไกรปราม
แคนสรวง
กาบส
ขามชยาค
ท้าวไป
รังสรรค์
เหล่าข้า
ท้าวกาจ
กัณฑ์เชิญ
อมร
โหดไซ้ไร
พิเศษ
แต่มัน
อสุร
เล็ดฤทธิ์
แรงก่อ กัณฑ์แฮ
สมใจ
เก็บจิต
มนุษย์
ผลาญราพณ์
ชีพลง
ยินดี
ท่านไท้
จะวอด วายแฮ
หมกเชิญ

๑ เห็นองค์พิฆณุเจ้า

ทรงพญาครุฑเทวี

คังขัจักร์กทาหัตถ์

ภุษะสีเหลืองนนั้น

๑ ธมาสูที่เทพ

ทวยเทพถวายกร

ทูลวอนพระเทพจุม-

ขอพระเกษแวงล้อม

๑ พระไวคุณฐ์นาถยัม

ท่านประสงศ์สิงโต

เราทราบกตีสัก

จริงนะมิได้แสวง

๑ เทวีนน้อมเกศกัม

อันราพณาสูร

เชิญพระอวตาร

เหมือนช่วยให้แก่นค้ำ

๑ อันทศรถเจ้า

ปราถนาโยรส

ทำวิธิมงคล

ยังบสำเร็จแท้

๑ เชิญองค์พิฆณุเจ้า

แบ่งภาคเปนสี่องค์

สู่กรรมภีมหิษี

ทศรถจะแผ้ว

๑ อำไท้โปรตกำเนค

เพื่อปราบพญาราพณ์

อ้าโปรคช่วยสากล

สันคิสงบคล้าย

ผ่องวรั มีแล

เห็นจัน

กุมเหมาะ

เพริดตา

ชุนนม

พรั่งพร้อม

พญกพ

สุขใจ

พลางทวรั

จุงแจ้ง

จะช่วย

เสกสรร

ทูลสาร

โศกห้าว

ไปปราบ

เกษมสันค

โกศล

ยิงแท

อักษะ เมธนา

ประสงศ์

จักรี

เลิกแล้ว

สามประ เสวีรนา

ผ่องใจ

เปนคน

ฤทธิร้าย

เกษมสุข

ปางหลัง

๑ ฟังคำทวยเทพเว้า	วอนหวาน
สมเด็จพระนารายณ์	โลกนาถ
รับจะอวตาร	สู่ภพ
เป็นพระนรราช	ยศยง
๑ ฟังองค์พิชณูเจ้า	ทรวรับ
ทวยเทพวิทายธ	ไห่ก้อง
อัปสรภัก์พอนจับ	ร่าร้อน
กนธรรพชั้บร้องก้อง	นภา
๑ ฝ่ายว่าวิษณุไท้	ทูลลา
องค์พระจักร์พักตร์	เสร็จแล้ว
ขึ้นทรงกรุทะวา-	หนเอก
ผ่นผงาคผาดแผ้ว	ผ่านไป ฯ

ร้าย

๑ ครานันไชร์ทศรด ทรงยศยอคอยุธยา ราชาคอยอยู่ที่ ในพิริมณฑล ฟังมนตรี
พรหมณ์สวดอยู่ ดูในกองเพลิงกาจ ภูวนาถนเรนทร์ เห็นอสุรตนหนึ่ง ซึ่งผุดขึ้นจากไฟ
ร่างกายใหญ่กำยำ สีกายดำกำแหง นุ่งห่มแดงแสงฉาน เสียงก้องปานเกรวี มีผมยาวราวขน
สีหราชตนเคิบใหญ่ ที่กายไชร์ประจักษ์ คุกลักษณเณนานา แต่งอาภรณ์เสวรวรค์ กายสูงทันคิริ
เดินท่วงทีเทียมพญักษ์ สง่าหนักหนัก ทั้งสองหัตถ์ประคอง หม้อทองใส่อมฤต ศักดิ์สิทธิ์ของ
พรหมา อสุราตรงเข้า เผ่าราชาทศรด แล้วเผยแพร่ทูลว่า ข้าเป็นทูลรับใช้ ไ้ประชาชนคิ
ศรีสุรพรหมา ค้วยเทวาปรีติ รับพลีของไท้ โปรดให้ผลสมจิต บพิตรจงรับไว้ จะได้สม
ปรารถนา อันว่าอมฤตนี้ เลิศดีจะบันกาล ให้ภูบาลทรงยศ มีไอรสสมหวัง ทั้งพระจะเป็น
สุข นิรทุกข์โทษภัย จงให้สามเทวี ค้มน้ำนัจับพลัน แล้วนางนัจับทั้งตรี จะได้มีไอรส บรร
กายศเกรียงไกร ฝ่ายภูวนัยรับเท้า ขึ้นทูลเกล้าถนัค แล้วทรงรัฐคำเนิน เดินประทักษิณทุก
ของวิสุทธ์เทวา แล้วทูลลาหะกลับ กลับแล้วจึงราชา คราสุมาลดงาม ที่พักสามมหิษี ภูมิตรีต
ให้หา เกาศัลยานกราวญ แล้วประทานอมฤต ให้มีงมิตร์กึ่งหนึ่ง แล้วจึงแบ่งหนึ่งส่วน ให้
นวลแก้วกัลยา สุมิตราค้มพลัน เหลือนั้นแบ่งกึ่งให้ โกลเกยค้มเสวย เหลือนั้นเสยหวลมา ให้
สุมิตราอีกครึ่ง คังนี้ราชกำแหง แบ่งอมฤตเลิศดี ให้มหิษีเสร็จแล้ว สีภษัตริย์ผ่องแผ้ว
หฤทัย ฯ

โคลง ๑

๑	ในไม้ข้านงราม	หึงสามองค์นั้นไซ้
	เปรมจิตเพราะเหตุได้	ทรงครรรภ์ ๖

โคลง ๒

๑	ทรงธรรม์ทศรถเจ้า	ปราโมทย์ทุกคำเข้า
	วันรมย์	
๑	เตรียมชมพระลูกน้อย	คอยนับเดือนที่กล้อย
	เคลื่อนไป ๖	

ร่าย

๑ ทั้งแต่ให้นารายณ์ รับจะผายผันลง ทรงอวตารแล้วจันนั้น อ้นองค์พระสยามภู ผู้เป็นเจ้าบัญชา แต่ทว่าทั้งหลาย ว่านารายณ์นั้นนา เธออุสำหรับคำ จะไปกำเนิดใน แผ่นไพทแดนชน ทว่าทุกคนทว่า อย่าช้าจงตั้งใจ ช่วยเธอไซ้ทำการ งานสงครามบ่าราบ รานรอนราพณ์แรงร้าย เทพทั้งหลายฟังตรัส ก็เร่งรักทำตาม ความพระเจ้าประสงค์ ทุกองค์สร้างวานร ล้วนฤทธิรอนแข่งขัน ทุกเทวันเลิศดี ทุกมุนีวิมล ถ้วนทุกคนคนธรรพ ทุกยักษ์สรรพแสนกล้า^(๑๑) ทุกนาคาพิษร้อน วิทยาธรทุกคน ล้วนกลมยินดี มีบุตรเป็นวานร เพื่อช่วยรอนรานราพณ์ ปราบอสุโรมหัน อ้นบุตรทำววัชรี คือพาลีราชา จอมวานรทั้งหลาย กายใหญ่เยียมปานเขา เท้ามهنทรบรรพต อ้นโอรสระวี คือสุครีวระราช ผู้เก่งกาจเที่ยงถนัด พระพฤห์สบัติ มีลูกชื่อทาระ ฉลาครุสังสรรพ์ คันธมาหนปฺรากลุ โอรสท้าวภูเวร นลผู้เป็นช่างงาน รู้การอีกช่างคิด ลูกวิศวะกรรมมา นิลกายาแคงดี ลูกอค์นี้จาร์ส ส่วนอค์วินสองไซ้ ให้โอรสเป็นสอง พี่น้องปรองคองจิต หนึ่งทวิวิทเก่งแสน หนึ่งแมนทะแก้วนกล้า ฝ่ายวานรสุขเขมเป็นลูกพระวรุณ สุนทรเทพเจ้าน้ำ ศะรวิกล้าแข่งขัน ลูกปรรรชัญย์เจ้าฝน ส่วนขุนพลเรืองรามนามว่าหนุมาน เริงราญฤทธิศักดิ์ตา ลูกพระพายูแรง แสนกำแหงถนัด ราววัชระแข่งขัน ผายผันเร็วปานครุฑ แรงรณรุทร์เริงสมร^(๑๒) อีกวานรบวิวาร ประมาณมวลหลายพัน เทวันสร้างขึ้นไซ้ เพื่อให้เป็นทหาร รับใช้งานสงคราม ตามเสด็จนารายณ์ ยามทำลายแรงราพณ์ บ่าราบรากษสทั่ว คับเข็ญเย็นทั่วทั่ว ชมพู ทวีปแล ๖

โคลง ๔

๑ ฤทฺธกาลผ่านแล้ว
ตั้งแต่เมื่อทำอัศ-

ถึงเจตระมาศศรี
วาระแก้ววิเศษ

๑ เกาศัลยาเลิศล้ำ
ประสูติพระโอรส
กึ่งศักดิ์พระจักรี
เสด็จมามากาเนก

๑ ก่อนนั้นบ่เนินช้า
จึงสมิตราประ-
โอรสแฝดผ่องใส
สองภาคพิชณุแท้

๑ ไก่เกยี่แน่นน้อย
รออีกมินานประ-
เปนโอรสเลิศงาม
หนึ่งภาคพิชณุสร้าง

๑ ยามสี่โอรสได้
ทั้งกิจพิธัสม-
วสิษฐมุณีปอง

ประสาทพระนามให้

๑ ท่านให้ทายาทนั้น
เป็นที่รักแห่งปวง
ให้ชำนะสงคราม
เสริมสุขกับทุกข์ถ้วน

๑ สององค์ลูกเจ้าสุ-
ชื่อลักษมณและศทรุฆณ์
รูปศิริโสภา
อาจปราบศัตรูแก้ว

กรมบี

วะเมธ

จันทร์แรก ชันแฮ

ฤกษ์เจดลา

เทวี

ประเสริฐ

แบ่งภาค

เลิศสรรพ^(๓๓)

เท่าใด

สุกิด์

ทรมสวาท

หน่อไท

นงราม

สุกิบ้าง

เพลนพิศ

เสวีรัฐศรี

สิบสอง วันแฮ

โกชนไชว์

ปวงโคลก

กุมาร^(๓๔)

ชौरาม

โลกล้วน

เป็นนิตย

ดินผอง

มิตรา

ผ่องแผ้ว

พร้อมสิ่ง ก็แฮ

แก้วนไกร

๑ ลูกไก่เกยนั้น

สมชื่อผู้ค้าจุน

ให้รอบรู้ทั้งหมด

เพื่อช่วยบำรุงรักษั

๑ ทรงชัยทศรถเลี้ยง

อย่างประเสริฐสมพงศ์

ให้เรียนรอบรู้หมด

ธรรมะศาสตร์รู้เค้า

๑ พระรามเปนนยอดรัก

ฉลาดและแหลมหลัก

ควรเป็นเลิศติด

หากษัตริย์องค์ไหนสู้

๑ พระทนายทวักน้อง

พระเลือกเป็นคู่ใจ

ทุกเมื่อร่วมสุขกัน

ความคิดคบ่เคลื่อนคล้อย

๑ อันพระศทรุมนนั้น

พระภรตมาราว

สององค์ต่างรู้จัก

มีมิตร์สนิทน้อง

๑ ภูบาลชนกนั้น

เพราะลูกทงส์องค์

ทุกองค์จิตภักดี

เปรอพระบาทท่านให้

๑ จึงองค์ทศรถเจ้า

เป็นสุขทุกข์โศกปวง

พระแผ้วผ่องกมล

พระฉวีพลอยแผ้ว

ภรต

ราชศักดิ์

รัฐศาสตร์

บาททงส์

โอรส

กษัตริ์เจ้า

ยุทธศาสตร์

กติงาม

ชนก

รอบรู้

แหล่งโลก

สุกหา

ลักษณะ

แต่น้อย

ทุกขร่วม

แผกผัน

เธอรัก

ร่วมท้อง

ใจซึ่ง กันแฮ

พี่สมาน

เปรมปรีดิ์

นั้นไซ้

ปลัด ลดเลย

บิตุงค์

โกศล

คตาคแล้ว

ปราโมทย์

ผ่องสรณู ด้วนาฯ

ร้าย

๑ กาลล่วงหลายพรรษา ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง จึงพระวิศวามิตร สิทธาเอกอุคม พรหมมุนีเธอมา ณอโยธยาเวียงราช จึงรณนาถภูมิ เชิญมุนีสิตาสฯ สู่ปราสาทแล้วไซ้ ให้นั่ง อาสน์อันงาม นบนอบถามฤษี ชาวร้ายคืออะไร ฟังจอมโศกเธอว่า จึงพระเกาศิกนันทน์ คอบจอมขัณฑ์โกศล อัจจุรพลนฤนาท อาคมะแสนร่ำคาญ ด้วยมีมารร้ายสอง ปองทำลายพิธี กิจพลีทั้งหลาย ทำหยาบคายนานา สองอสุราจำแลง แปลงกายได้หลายอย่าง จงจิตล้างยัญญู กิจ ด้วยทุจริตร้ายกาจ ครั้นอาตมะจะแผลง ฤทธิกำแหงปราบมัน กิจการยัญจะถ้อย ถอย มงคลลักษณะ อาตมะจึงเข้ามา ทูลราชาจอมจักร์ ขอรักษ์ร่วมเย็น อันเปนกิจกษัตร์ อัจ จอมรัฐนาถา. คุช้ำขอประทาน พระกุมารทายาท ประกาศนามรามจันทร์ อันอาตมะทราบอยู่ ว่าเป็นผู้เลิศคิ เป็นวีระกษัตร์ ถนัดทางยุทธศาสตร์ คงสามารถบารบ ปราบอสุรแรงร้าย ที่ทำลายพิธี ถังนี้ขอพระราม ไปตามข้าปราถนา เพื่ออารักษ์เหล่าพราหมณ์ ยามกระทำพิธี พลีเลิศการยัญ มีสืบวันกำหนด ท้าวทศรถฟังสาร กล่าวคำหวานตอบว่า ข้ามนั้นักธรรม อันเจ้ารามลูกข้า ชนม์พรรษายังอ่อน หย่อนกว่าสืบทกปี ถังนี้ฤจะอาจ สามารถสู้รากลศ คาบตจงกรรณา คุช้ำเองจะรับ นำกองทัพไป ช่วยท่านไซ้รวี รบอสุรีแรงหาญ แต่ถ่า ท่านขอเอา ตัวเจ้ารามจงได้ ขอให้ข้าไปช่วย ด้วยกำลังเสนา จาตุรงค์เรื่องศักดิ์ อนึ่งยักษ นั้นไซ้ คือไกรและแรงฤทธิ สิทธิศักดิ์ปานใด ไกรใช้มันนั้นมา คาบสคอบทรงธรรม ว่า ทศกัณฐ์ใจกาจ ประกาศสั่งมันไซ้ ให้ทำลายพิธี สองอสุรีบรรภา ชื่อมารีจักษา อิกสุวาหุ- กาจ ทศรถราชฟังข่าว แสนร้อนร้าวเหตุย เพราะเธอไซ้ได้ทราบ ว่าท้าวราพณ์เร้งรอน ได้รับพรพรหมา ไกรฆ่าบมีตาย ไกรหมายล้างชีวิต เปนตฤคิตตฤคหวัง ถังนั้นจอมโศกส โดยกมลรักมาก มียากให้พระราม ไปสงครามครานี้ มุนีฟังบพิตร เคืองจิตกล่าวพ้อตัด พระ จอมรัฐด้วยถ้อย นานาเพราะน้อยจิต ฝ่ายวสิษฐมุนี ศรีปุโรหิตเด้า จึงเข้าแซกแซงทูล นเรนทร์สุรทศรถ ด้วยพจน์ปลอบเหตุย ถังนั้นไซ้ฎาสาย คลายความวิตกลง จึงทรงอนุญาต ให้รามราชไอรส ไปตามพจน์ขอนั้น ให้ลัษณ์มันไปด้วย เพื่อช่วยเปนสองแรง รีบจัดแจง เตรียมการ ให้กุมารไปลา พระมารดาทั้งสอง ฟัน้องกัมกราบลา ฝ่ายว่าพระวสิษฐ ปุโรหิต- ครุเด้า สั่งเจ้าจักษบาศรี ทำพิธีสมโภชน์ เพื่อปักโทษเสนียด อันอาจเบียดเบียนกลาง หว่างวิถีที่ไป ในแนวพนารัญ ฝ่ายทรงธรรมทศรถ ประณตวิศวามิตร บพิตรฝักกลุยกา ขอสิทธาไปรคด้วย ช่วยฝึกสอนต่อไป ครั้นได้ฤกษ์ยามดี จึงมุนีทูลลา พระราชาทรงธรรม นำรามพลุกท้าว กับพระลัษณ์มันเด้า จากกรุงฯ (๑๕)

โคลง ๓

- ๑ มุ่งทรงสู่สรว
เดินเลียบผิვნั้นไซริ
- ๒ ประมาณได้โยชนหนึ่ง
สั่งสองโอรสเจ้า
- ๓ นักรรรมให้รามลักษมณ
แล้วพระคาบสให้
- ๔ กูก่อนเจ้าราชพ
มนตรีสองจะบอกให้
- ๕ หนึ่งจะทำให้เธอ
ปวงอุบถวิบัติ
- ๖ อีกหนึ่งจะให้แรง
ใคร ๆ ในแก่นแก้ว

บรรลุถึงผิงไต้
ไบนาน
จึงคาบสเถ้า
หยุกพลัน
วิกน้ำรคเทศไซริ
พระพร
เกรพฟิงพจนไว้
จุงจำ
สุขเสมอทุกขไว้
ถับถึง
แสนกำแหงกร้าว
บ่ทัน เทียบเลย ฯ

โคลง ๒

- ๑ ครวณั้นราชพเจ้า
ก้งสอน
- ๒ ประนมกรนอบน้อม
ฟิงมนตรี
- ๓ เล่าบ่นตามท่านไซริ
ทั้งผอง
- ๔ สมปองราชพไซริ
ทรพยัคิ
- ๕ สองศรีชัตติยเจ้า
นักรรรม
- ๖ พักกันริมผิงน้ำ
หนึ่งรา ทวีแล ฯ

วิกอุทกรคเกล้า

ก้งจิตไว้มั่นพร้อม

จำไว้ใส่จิตได้

เปรมจิตประหนึ่งได้

รับใช้ครุเถ้า

สรวุเลิกล้ำ

โคลง ๔

๑ อูษาแสงผ่องพัน
จึ่งพระวิศวามิตร

ปลุกสองพระกุมาร
ให้โศกสรวงผดแผ้ว

๑ ไม่นานก็ได้ออก
เลียบบผิงสรยุ

คาบสรสอนพลาถ
เพื่อศิษย์รอรูปร่าง

๑ แคนเดินไต่เต้า
จนกระทั่งถึงที่

พบเรือจอดอยู่ยัง
มีลูกเรือบ่กร้าม

๑ เขาไซรั้เชิญพระเจ้า
แลกุมารสู่เรือ

มาข้ามดินนที
โดยสควกและแผ้ว

๑ เดินไปท้อไม้ช้า
คงใหญ่แลดูแสน

รามถามพระผู้เป็น
นันท้าอะไรแล

๑ ฤๅแจ่งแก่พระ
อันที่เห็นเป็นคง

เคยเป็นดินไพศาล
มดขี้, กระรุษ, ชี

๑ เริ่มเสื่อมเพราะฤทธิ์แห่ง
นามว่าคาทาทะกา

อาจแปลงเปลี่ยนอินทรีย์
ฤทธิ์เคชอกร้าว

ถักนานกั
ตื่นแล้ว

สอนสั่ง
ผ่องสราญ

เดินทาง
น่านน้ำ

หว่างวิ ตีแฮ
เลิศดี

ทามผิง
ท่าข้าม

คลัง
ชลไหล

โยคี
นั้นแล้ว

ไหลเชี่ยว
ปลอกภัย

ก็เห็น
ทึบแท้

เจ้าว่า
โปรคแดง

กุมาร
บดิน

สองเรียก
ชื่อเคิม

ยักขินี
โหดท้าว (๑๖)

หลายอย่าง
กาจไกร

๑ นางไซว์ได้แก่กัวย

ผู้ซื้อสุนทะจอม

มารีจและสุวา-

สองนี้เป็นโอรส

๑ อสุวีร้ายตี

มลฑ์และกะรุษ

จนสองถิ่นไพศาล

แล้วจึงเป็นป่าร้าง

๑ เช่นนี้รามะเจ้า

จงเชื่อกำลังแขน

ปราบยักษ์จีนเริง

สองเขตกจะกินแก้ว

๑ พระรามกัมเกล้ารับ

จับธนูขึ้นสาย

ถือศายก็เสียงดัง

ฝูงมฤควิ่งหนีเกล้า

๑ ทาทะกาสคับ

รีบลุกจากที่นอน

แสนโกรธรีบไปยัง

รีบบุกรุกกระชั้น

๑ แท้ไกลเห็นพี่น้อง

นางก็ใช้มายา

แต่รามพอเธอทรง

แผลงแข่งมายารุทธิ์

๑ ครบไปคักหัดคักทั้ง

พระลักษมณ์แผลงศร

ถูกหูจุมกปราด

แต่ยักษ์นิด้า

อสุวา หนึ่งนา

รากษส

หุโหด

ยักษ์จีน

จงผลาญ

ถิ่นสร้าง

แสนยาก

อย่างเห็น

กำแหง

เด็ดเจ้า

ฤทธิ์วอด แล้วฤ

ก่อนงาม

คำสั่ง

เสร็จแล้ว

สนั่น

สู่พนา

เสียงดัง

บัดนั้น

ชายป่า

จับไว

สององค์

แย่งยุทธ

ศรสิทธิ์

ฤทธิ์ไกร

สองขาด

อีกซ้ำ

ปลิกหลุด

เด็ดแรง

๑. แปลงกายหลายอย่างเข้า
 สองกุมารแฝดงศกร
 ศรรามวิเศษสรรศรี
 ชวนชุตศุชชีวาทม์
 ๑. ครานันทวยเทพล้วน
 สหัตสนันย์นโย
 ชมราชมพอกวี--
 ซึ่งอาจสามารถสู้
 ๑. ฝ่ายดาบสกล่าวถ้อย
 แล้วจึงประสาทเทพ
 ทุกอย่างเลิศอุดม
 ทุกอย่างฤทธิรุทร
 ๑. ราตรีหนึ่งพักแล้ว
 ถึงป่าที่วิทวา -
 งามเลิศเพลิกเพลินใจ
 กุฎิอาศรมจิต
 ๑. พระรามถามพระเจ้า
 ว่าดินนี้แต่ปาง
 เคยเป็นดินที่ดี
 พระเลือกเป็นที่ไว้
 ๑. อาจารย์ตอบว่าครั้ง
 อวตารเป็นพราหมณ์
 มาหาซึ่งพลี
 และพระแสวงกล่าวถ้อย
 ๑. ขอคืนสามอย่างครั้น
 พระก็เหยียบเพียงสาม
 ดินฟ้าและแดนศักดิ์
 เหาภพกลับคืนได้

โรมรัน
 เก่งกาจ
 ถูกอก ยักษ์แฮ
 จับพลัน
 ยินดี
 เกียรติอยู่
 ระกษัตร์
 ทาทะกา
 เซยชม
 อาวุธ
 ศักดิ์เกษ
 เลิศดี
 เดินไป ต่อหน้า
 มิตรสถิต
 พร้อมหมด
 แจ่มงาม
 ฤษี
 ก่อนไซร์
 ไคจึง
 อยู่สราญ
 จักวี
 รูปจ้อย
 แททย์ราช
 หลอกหนอ
 ชุนยักษ์ ให้แล
 ย่างไซร์
 สามหมด
 จากมาร

๑ สันตสารสอนเสร็จแล้ว

ชวนสู่พระอาศรม

ให้พักเพื่อสัจ

ความเหน้อยเมื่อยลำบ่าง

มุนี

สล้าง

ผันผ่อน

กึ่งควร นั้นแลฯ

ร้าย

๑ ฝ่ายว่ามวลหมู่ศิษย์ วิชาสมาธิมุนี ยินดีรับอาจารย์ และกุมารสององค์ ผู้เผ่าพงศ์ระฆุ อุดมพีระภาพ อาจบารบนางยักษ์ กรันได้พักสบาย พอหายเหน้อยเมื่อยลำบ่าง จึงวิชาสมาธิเริ่ม ประเคิมยัญญูการ พระกุมารทั้งสอง ปองจิตเตรียมบารบ ปราบทั้งมวลหมู่มาร ที่จะหาญเหิมหมาย ทำลายกิจพิธี ทกราตรีล่วงลับ จึงสลับสำเนียง เสียงอสุรพลเหิม เริ่มรุกรมอาศรม จึงบรมราชพ มุ่งหมายรบเหล่ามาร ที่เหิมหาญมานั้น พลันแผลงศรลิวไป ศรชัชฎุกุรูรา มาริจพลันก็ทิว ละลิวไปไม่น้อย นับร้อยโยชน์ฉนนัด พลัดตกลงสมุท ผุคขึ้นยังบ่ตาย รับผันผายพลันหนี บ่คืนที่สงคราม ฝ่ายพระรามจับศร ฤทธิรอนอร่าม นามว่า อากเฉยาศร พาดแผลงไปถูกเหมาะ จำเพาะตรงอุรา แห่งสุวาทุพลัน ม้วยชีวันตกคิน หน่อนรินทร์ฤสาช ยับพายวาศรกำแหง แผลงไปดังรากลษส ตายหมคดวันทุกคน สำเร็จผลปราถนา วิชาสมาธิมุนี ยินดีพันรำพรรณ ชมราชันราชพ ว่าเลิศลกษย์ ทุกแห่งรัฐทั่วไป กรันได้พักผ่อนกาย พอสบายบัดนี้ จึงมุนีแดง แจ้งข่าวที่ทราบมา ว่าราชาชนก ผู้ปกครองภารา มิถิลากฤกษย์ กิจจะตั้งพิธี พลิตวยเทวัน เชิญราชันมากมาย จากแหล่งหลายนคร ให้จรไปสองคุ กงธนูสำคัญ ที่เทวันประสพ ให้นรนาถปางก่อน แห่งนครมิถิลาทังเทวากุมภัณฑ์ ทังคนธรรพ์บ่อาจ สามารถกงธนู ก็ในหมู่มนุษย์ สุกจะหาผู้ใด กงได้กงปราถนา คาบสเธอจึงถาม พระรามว่าจะไป หรือฉันใดจงตอบ รามระยอบวันทา ตอบว่า ข้าขอไป ดังนั้นไซ้ร่มุนี เรียกเหล่าชีลีลา พาพระรามลักษมณ์ สู่รัฐประเทศ เดินข้ามเขตเขาเขิน เดินเลียบฝั่งคงคา มายังฝั่งสาคร ร้อนแรมพลางกลางไพร และในเมื่อจรลี ประสบที่สำคัญ ราชันถามครุเด้า เธอกี่เล่าแดง แสคงซึ่งตำนาน ตามโบราณประวัติ สองกษย์ครอยฟัง ทั้งจิตจกจำไว้ ได้เพิ่มพูนปัญญา ทุกทิวทิว กงนียมดำเนิน เพลิกเพด้นฟังตำนาน กุมารลิมความเหน้อย บ่นึกเมื่อยขบเลย เดินเฉื่อยเฉยทุกวาร บ่นานจนจะถึง ซึ่งกรุงมิถิลายู่ตรงหน้านั้นแล้ว ยังมองเห็นผ่องแผ้ว ผุคองมาฯ

โคลง ๑

๑ พระรามเห็นป่าหนึ่ง	ซึ่งอยู่ใกล้เวียงสร้าง
แผ่นดินที่กร้าง	รุมหนาม
๑ ทวีตตามวิศวามิตร	ใครเคยสติที่นี้
ขอท่านจงไปรคช	เถิกนา ฯ

โคลง ๒

๑ วิศวามิตรทอปล้อย	แห่งพระราชน้อย
ทวีตตาม ฯ	

โคลง ๔

๑ ทามเรื่องประวัติไซรี	มีมา
ว่ามนี่โคคม	นั้นไซรี
อีกนางอหฺลยา	เมียท่าน
อยู่สุขที่นี้ได้	เห็นนาน
๑ มากาลวันหนึ่งไซรี	มุนี
ไปจากพระอาศรม	ไม่ช้า
จึงพระเทพวชิรี	มาพบ
นางอหฺลยาหน้า	เฉิกฉัน
๑ บัดนั้นเทเวศร์ไท้	ประสงค
ใคร่ประโลมโฉมนาง	แน่งน้อย
จึงแปลงเปลี่ยนรูปทรง	โดยควน
คล้ายพระโคคมคล้าย	เข้าไป
๑ ปราไสยงลักษณะผู้	เพลิตา
ชวนร่วมเรียงสมร	สมัค
ฝ่ายนางอหฺลยา	รู้เล่ห์
แต่ว่ามีจิกรัก	จึงยอม

๑ ประนอมพร้อมจิตเกล้า

นางนิกเกรงจะมี

จึงเตือนสุโรคม

พระกีดนางย้าย

๑ ถึงในพนัสพบ

เดินสู่พระอาศรม

ท้าวศักระจะหนี

กับทันบ่พ้น

๑ ครานั้นคาบสไต้

แปลงรูปเป็นฤษี

โดยฉวยว่าลอบลัก

นอนสนิทเมียผู้

๑ โศคมพิโรธเพียง

ร้องสาปพระอินทร์ผู้

เธอแปลงรูปheimหาญ

สว่างประเวณีหยาบ

๑ ท่อไปจงไว้เพศ

เป็นกะเทยเกิดแสน

ศักระก็พลันกลาย

นอนบนจบศัระเกล้า

๑ พอมาถึงที่ห้อง

เกวียนกรากทวาคนาง

มิ่งบังอาจร่วมรมย์

ทั้งที่มิ่งได้รู้

๑ ท่อไปอีกนับร้อย

จงอยู่กรรมเผาผลาญ

นอนเกลือกเผาฐติ

กินแต่ลมแทนเสรรู

กลิ้งชม เสร็จฤ

เหตุร้าย

ให้เสด็จ

ยาตร์ไป

มุนี

กุ่มกัน

หลบหลีก

สิทธิธา

เห็นศักร์

ก็รู้

ไปแนบ

เสนห์ชม

เพลิงผลาญ

มากบาป

ก่อเหตุ

อย่างใจ

อย่างชาย

โศกเศร้า

แรงฤทธิ์

กราบลา

อาศรม

เล่นชู้

กับศักร์

แก่ใจ

พินิจ

กิลศ

โครอย่า เห็นเลย

โภชนา

© ปรีดาที่ไต่พบ
สองกษัตริย์เข้าไป

นงคราญ
อภิวัตน์

๑๑ จนนกว่ารามะเจ้า

ลูกทศรถเพ็ญ

มานี่และประสพ

มิ่งจึงจะหมคบาป

๑๒ เสรีจพิสาปแล้ว

ไปอยู่หิมालย์

ฝ่ายนางทศระทม

คอยกว่าจะพบหน้า

๑๓ ฟังไชราชมพกราบ

ขอทำนริบนำไป

ไปถึงที่นครกาญ

อยู่ ณ ที่นั่นแล

๑๔ ปรีดาที่ได้พบ

สองกษัตริ์เข้าไป

นางแสนสุขสรกาญ

ให้อุทกต่างบาท

๑๕ แล้วชวนเสวยตุกไม้

อีกรับรองคังควร

บักนั้นจึงบุบผา

สุระ-คนตรีแจ้ว

๑๖ กนธรรพนางฟ้าจับ

ทวยเทพอำนวยพร

นงคราญหมคบาปกรรม

สุขจะมีมาล่อม

๑๗ ครวานันตบาบสเจ้า

ได้ทราบเหตุโดยญาณ

รีบเหาะกลับอาศรม

องค์พระรามพาให้

รามพ

พิรภาพ

มิ่งแห่ง นี้แล

กลับที้

โคตม

ขอบฟ้า

ทนอยู่

หน่อไท

อาจารย์

บ้าน

ผู้ถูก สถาปเส

ลับทา

นงคราญ

อภิวัตน์

สร้างโคก

อย่างควร

นานา

เลิกแล้ว

ตกจาก สวรรค์เส

จับกรรม

ระบา

พรังพร้อม

พันสถา

แวกพลัน

โคตม

ท่านไซร์

ค้อนรับ

อย่างก็

๑ บัตน์พิศพัทธ์เจ้า	ชายา
เห็นผ่องวิลาสเพียง	ก่อนก็
เธอทราบว่าเป็นปลา—	มกหมต
ยกโทษแต่เมื่อนั้น	ต่อไป
๑ ทรงชัยรามภักดิ์	กราบลา
คาบสและนางชี	ผ่องแผ้ว
ออกเดินต่อมรรคา	ทรงสู่
มิตีลาเวียงแก้ว	เกรอกนาม ฯ ^(๑๑)

ว่า

๑ พระรามและลักษมณ์ ค่อนั้นบ้ายพัทธ์จู้ ไปสู่ทิศอีสาน ทามอาจารย์ลีลา ไม่ช้าก็ถึงที่ เขตพิริมณฑล งามวิมลทุกอย่าง แลสด้างโรงงาน งามสถานเวทียุญญาปรากฏ ครอบหมคตามตำรับ แลระยับปลับปลา มาดกตั้งเรียงราย ทั้งชาวช้ายล้าดับ ไม่ขับช้อนเบียดเสียด ไม่ยัดเยียดเกินควร ทั้งมวลล้วนหน้าชม นารมย์รื่นชื่นจิต วิศวกรรมมนูนี้ จึงเลือกที่อาศัย อยู่ใกล้ลำละหาน แสนสำราญสุขทั่ว ทุกตัวคนเหล่าศิษย์ ได้สติเกษมสันต์ ครานั้น ท้าวชนก คิลกมิตีลา ทราบข่าวว่ามนูนี้ มาถึงที่แล้วไซ้ ทรงชัยชวนพ่อพราหมณ์ นามพระศทนนท์ อันเปนปุโรหิต ร่วมจิตใจที่ปรึกษา กับทวิชาตี ฯ ทั้งมนตรีอมตย์ ราชเสวกทั้งหลาย ผันผายไปต้อนรับ คำนับวิศวกรรม บพิตรเชิดอยู่ช่วย อำนวยพรสวัสดิ์ ในพิธีวคยง ฝ่ายองค์พระนักรธรรม นำพระรามและลักษมณ์ เผ้าทรงศักดิ์เรนทรสูร และทูลเล่าเหตุการณ์ที่กุมารได้ทำ ล้างกรรมมอหยา ฝ่ายศทนนท์ไซ้ จึงถามไปฉบับปล้น ว่าอันพระบิดา กับมาตุ หงสอง ประองคองกันคุดจก่า ร่วมเหย้าอีกฤๅไหน ครั้นได้ทราบความจริง ทุกสิ่งสำเร็จสรรพ ศทนนท์ยินดี กล่าวพิจัสสรเสริญ เยินยอเกียรติินานา แห่งวิศวกรรมไซ้ แล้วซ้ำได้แถลง แสงซึ่งตำนาน เพื่อกุมารทราบชัด ประวัติแห่งคาบส นักรบเกาศึกพันธุ ทั้งแต่ชั้นต้นมา ว่าเดิมเปนกษัตริ์ เกลิงรัชวังสวรรค กัดยากูพชะราษฎร แสนสามารถบำเพ็ญ จนได้เป็นมุนี พรหมฤษีประเสริ์ เลิศในพราหมณ์ทั้งนั้น^(๑๒) ครั้นเสร็จกล่าวประวัติ จอมกษัตริ์จึงลา ไคลคลากินสู่สถาน ราชรีกาลล่วงแล้ว ทวันแผ้วผ่องฟ้า จึงราชาตรัสให้ ไปนิมนต์มนูนี้ โยคี ก็ไปปล้น ผายผันพร้อมกุมาร ภูบาลจัดต้อนรับ พร้อมสรรพแล้วครัดตาม ความประสงค์มุนี มีอย่างไรเร่งว่า วิศวกรรมีทูลฉลอง ว่าสองกษัตริ์ทรงยศ หน่อทศรถราชา มานี้เพราะใคร่ คู รัตนธนูขลัง ซึ่งยังเวียงนี้ไซ้ ขอพระองค์จงโปรดให้ เธอคู ถ้วยเทอญ ฯ

โคลง ๓

๑ ภูบาลฟังคาบส
เล่าเรื่องธนูแก้ว

จึงประณตมอบแล้ว
ท้อไป

โคลง ๔

๑ ขอไซคคิเบื่อง

แห่งรัตนธนู
ได้มาสู่สถาน

เพราะเหตุใดจะต้อง

๑ ณ กาลรัชชะท้าว

ที่หกจากนิมิ

ธนูสุดสามารถ

มากู้บารมีไซรั

๑ อันธนูรัตนนี้

พระรุทรเทพฤทธิ์

ไปสู่สโมสร

และเกิดเหตุราญร้าว

๑ ครั้งนั้นทักษะไซรั

มิได้เชิญรุทร

พระจึงโกรธทวยแมน

ปองประหารให้ม้วย

๑ เทวาท่างนอบเกล้า

ขอโทษจนพระคลาย

จึงองค์พระสังกร

หายบาดเจ็บปวงแผ้ว

๑ อันธนูที่ไท้

อริราบเรียบใน

กษัตร์ชนกผ่าน

มิตีลาหลายชั้น

โบราณ

เกียรติก้อง

นิเวศน์

แดงสาร

เทวราศ

เอกไท้

มากฤทธิ์

สืบพันธุ์

คู่กร

อะคร้าว

ยัญญะ

โรมรัน

คูแคลน ทำंना

เสด็จด้วย

มवलหมค

สังขาร์

ทูลวอน

โกรธแล้ว

ให้เทพ

ผ่องพรรณ^(๑๕)

เธอผลาญ

คาบนั้น

พิภพ

ถนอมมา

๑ กราบทหนึ่งชูข้าแหละ
 ใต้หนึ่งครุณี
 จึงให้ชื่อสีกา
 งามประเสริฐเลิศลพ
 ๑ ลูกที่รักนี้ไซ้
 ข้าจึงปฏิญญา
 ว่าแม่วีระกษัตริ์
 ใต้ลูกหญิงนี้ไซ้
 ๑ ต้องแสดงเดชให้
 ว่าประกอบพีรภาพ
 ไครยกรณุกักคี่
 จะประสาทลูกแล้ว
 ๑ ราชันมवलมากแล้ว
 ยกรณูป้อจ
 ข้าจึงทอบทังผอง
 ข้ามิยอมยกให้
 ๑ วุ่นวายพิโรธล้วน
 ทวยกษัตริ์จึงรวมพล
 ยกมาสู่แดนเมือง
 ทั้งประชิดคิคลัง้อม
 ๑ หนึ่งปีศกคิคลัง้อม
 ทวยราชฎ์แสนลำบาก
 ข้าจึงจับบุชา
 วอนสุรช่วยให้
 ๑ เห็นผลในไม้ข้า
 ส่งจตุรงค์พล
 มาช่วยรบประจัน
 ไล่ทัพที่คลัง้อม

ไถนา
 จากภพ
 ตามเกิด นั้นแล^(๔๐)
 แห่รังตรี
 เกิดอศ จรรยเฮ
 มั่นไว้
 ไคอยาก
 กู้ครอง
 ประจักษ์
 แน่แท้
 ไหวจึง
 ให้ปล้น
 มาสอง
 ยกได้
 ว่าลูก
 สักราย
 เหลือเคื่อง
 พรังพร้อม
 มิติ ลาแล
 บุรี
 มิติลา
 ยากไซ้
 ทวยเทพ
 ซาตเชิญ
 เทวัน
 พรังพร้อม
 สู้ศึก
 ลำปล้น

๑ อัมรินทร์ข้า

ให้กุมารสองคู่

แม้หากว่าองค์ใด

ยกธนูได้แต่

๑ หากรามเธออาจขึ้น

ซึ่งชนะมากมวล

สีกายออกตากฎ

ถึงปฏิกูญาแล้ว

เต็มใจ

แน่แท้

สามารถ

เลิศงาม

ธนู

กษัตริ์เกล้า

ยอมยก ให้นำ

แน่นอน ๆ

โคลง ๒

๑ ฟังภูธรตรัสไซ้

เจรจา

๑ ราชะโปรคอย่าช้า

อาทมะ นี้เทอญ

พระคาบตจึงได้

นำธนูสู่หน้า

โคลง ๓

๑ พระเจ้าชนกนบ

แล้วจึงคำรัสให้

๑ เชิญศรีวิทันธนู

แต่งค้ำยบขปะพัน

๑ รับบรรหารจึงเขา

เชิญธนูก่องแก้ว

เคารพคาบตให้

เสวี

มาสู่มาตกนั้น

ตระการ

เข้าสู่วังราชแล้ว

ออกมา ๆ

โคลง ๔

๑ ราชาชนกน้อม

อ้าพระพรหมฤๅ

นี้แลธนูพราว

บุรีพะบุรุษช้า

เกศเกล้า

เลิศหล้า

พิจิตร

เคยถนอม

๑ อัจฉอมกษัตริย์ลี้วัน

เคยเข็ดขามธนู

ถึงหากจะมีแรง

ปี่มีเคยแตก

๑ ยักษ์ใหญ่ปีศาจหัว

ทวยเทพวิทยาร

อีกนาคจากบาดาล

แพ้ธนู^๕สรรพ

๑ มนุษโกรจะอาจ

ใครกอบพีระภาพ

อาจก่งธนูศรี

ยกจากที่ยังพัน

๑ แท้ใจซำ^๕ชอบ

เห็นว่าเป็นศิษย์ตา-

มากุเกิดดนัก

คูเด็กของเล็กไซร์

๑ พลันพระคาบสเว้า

คูเด็กธนูอัน

รามพกักราบงาม

เบียดหีบโบราณแล้ว

๑ เห็นธนูจึงร้อง

อ้ากนุจับกุม

ขอให้ไซคคีสรร-

อาจยกธนูแก้ว

๑ มุนีร้องประกาศ

จงสิทธิสมหมาย

ชนกกล่าวสุนทร

ตองเด็กศุภฤกษ์แล้ว

คำแหง

รัตนัน

สักเท่า ไฉน

ยกไหว

แรงหาญ

กนธรรพ

เรื่องเศษ

สิ้นไป

หาญดี

มากลัน

น้ำเหนียว ไฉน

วิสัย

สองกษัตริ์

บสให้

ธนูเอก

สิ่งขวัญ

แกร่ง

เอกแก้ว

สามคาบ

เพ่งดู

ซันพลัน

มันแล้ว

พะสิทธิ์

ก่งที่

อวยพร

ลูกแก้ว

พจน์ต่อ

เลิงงาม

- ๑ จักรามรามพจัน
มวลงหม่เสวกปวง
พระยกธนูชู
มวลงหม่เสวกว้อง
- ๑ เพลินคฺุพระจับนิ้ว
ก่งเหมาะพอสายถึง
ครานันสนั่นกรีน
รวมกับฟ้าผ่าเพียง
- ๑ พสุธาสท้าน
ชนนิกรล้มลง
เหลือแต่พระทรงชัย
อีกฤษีเลิกหล้า
- ๑ จุมพลหายตกพระ
ตรัสประกาศชมเชย
เจ้ารามและเลิกใน
เหลือที่จะหาถ้อย
- ๑ เป็นประถมแน่แท้
เห็นเคชมห้ศจรย์
หาใครเปรียบบุญโสลก
ควรรุ่งลุช้ำแล้ว
- ๑ เจ้ารามหากได้กับ
อันตระกุดช้ำเคย
จะยิ่งประเสริฐนา
รู้เรื่องแล้วจะท้อ
- ๑ บรมกาสโปรด
ช้ำจะใช้ทุทไป
นำช่าวสู่เชครรัฐ
เชิญพระผู้ทรงหล้า
- ธนู
นั่งจ้อง
เซ็คเจ็ค
สรรเสริญ
ก่งป็น
หักเบรียง
โครมกรีก
ถูกผา
เท้อมไหว
ซบหน้า
กับกษัตร์ สองแล
อยู่ทน
หลุดยี้ แล้วแซ
ไม่น้อย
แหล่งภพ
เหมาะชม
ในโลกย์
ถ้องแท้
นี้ห่อน มีเลย
เลิกงาม
สิดา
เกียรติก้อง
นาชาติ
กล่าวชม
อนุมติ
ไม่ช้ำ
อโยธ ยาแซ
เกรอกไกร

๑ ให้เสด็จสู่ราช	ธานี นี้แล
ข้าจะยินดีรับ	ท่านไท้
และช่วยกิจพิธี	อภิเษก
สมรสพระลูกไชร์	สมถวิล
๑ มุนินทร์นมักด้วย	ยินดี
ท้าวชนกส่งทูต	ใหญ่น้อย
ไปอยู่ธรรธานี	เวียงใหญ่
กำชับสรรพส่งถ้อย	ถืองสาร เสร็จแล ฯ

ร้าย

๑ รับโองการกราบลา จึงทูลารับจร ชี้อัครคว่นไป ภายในสามราตรี ถึงกรุงศรีอยุธยา เฝ้าราชาทศรถ เฝยพจน์จำทูลสาร แดลงการณ์ที่มี ที่สุดจึงทูลเชิญ คำนินสู่มิถิตา ฝ่ายราชาทศรถ ก็กำหนดโดยพลัน เเทียมจรจรัดโดยคว่น ชวนโอรสสองไชร์ ไปค้ำยกับพระองค์ อีกบรรจงเลือกสรร ของทำขวัญงาม ๆ ตามชัคคิยะวิสัย อีกให้เร่งนิมนต์ ห้าตน มุนีเลิศ ประเสริฐรู้สุรกิจ คือวสิษฐปรีชา วามะเทพผู้ใหญ่ มรรกัณไทยเลิศดี ชาวาลีวิมล กาศยายนฉลาค เชิญยาตร์นำหน้าไป ครั้นได้ฤกษ์ยามดี ภูมิจั้ยาตรา เคลื่อนเสนาจตุรงค์ มุ่งตรงวิเทห์รัฐ จอมกษัตร์แรมกลาง ห่วงวิดีสีวัน ครั้นใกล้ถึงนคร ภูธรชนกราช ยาตร์มา รับทศรถ เฝยพจน์เชิญสู่กรุง มุ่งรับรองเลิศดี มุนีวิศวามิตร ก็นำศิษย์สองรา มาเฝ้าพระ บิคุราช กราบแทบบาททงกช ทศรถยินดี กอดสองศรีกุมาร แล้วภูบาลบุชิต วิศวามิตรมุนี มีวาจาสรรเสริญ เอินยอกุณเหน้กัหนา แล้วราชาสององค์ ตรงเข้าสู่วังใน ก่อนั้นไชร์เตรียมการ งานอภิเษกสมรส ให้สมยศสมศักดิ์ ลักษณะเลิศดิลก ชนกส่งเสวี วิสู่งงกาศยา เชิญอนุชากษัตร์ กุศรวชัชฎายัย ให้มาช่วยค้ำยพลัน ครั้นกุศรวช ีรับคัมภำมิหิง ถึงมิถิตาแล้ว เศษฐาแล้ว หฤทัย ทวสั้ใช้สุทามัน คนขยันไปเฝ้า พระเจ้าอโยชยา เชิญมาพร้อมโอรส ผู้ทรงยศทั้งสี่ ณ ที่พระโรงรัตน์ ครั้นกษัตร์สโมสร จึงภูธรทศรถ เฝยพจน์แ่ก่ชนก คิลกมิถิตา ว่าขอให้ วสิษฐ ปรุโรทิตกล่าวคำ ลำดับวงศ์แทนท่าน อาจารย์ก็ประเดิม เริ่มแก่พระพรหมา ธาธา สวয়ัมภู ผู้เกิดขึ้นเดิมกาล และต่อท่านนั้นมึ มะริจิวิสุทธิ บุคร์เธอนั้นกัศยป ผู้เจนนจบสรรพัต วิวัสวัตกักำเนิด เกิดจากพระมุนี ส่วนสุริย์มีบุคร์ เปนสมมุติเทวะ ประกาศนามกษัตร์ ไววัส วัตมณู ผู้เปนพระบิดา แห่งอิกษวากุราช นรนาถประถม บรมราชกษัตร์ ทรงรัฐอโยชยา

ก่อนนั้นมาสีบวงศ์ ลงทางโอรสใหญ่ นามะไธยเธอมี กุณีสุดค่าแห่ง แดงล่ำค้ำบวงศ์ ลงมาเป็น
 ชั้น ๆ ถึงทรงธรรม์ทศรถ ผู้ยังยศเดสิงรัฐ อยู่ ณ บัดนั้นไซ้ร้ ฝ่ายทรงชัยชนก ทิดทวิเทห์
 ราชภูริ อภิวัตน์มุนี กล่าววจา์เแดง แสคงล่ำค้ำบวงศ์ ของพระองค์เองบ้าง ตามแบบอย่าง
 โบราณ ภูบาลกล่าวประเทิม เริ่มแต่มีนิราช หน่อหนาดอิกษวากุ จอมสุริยวงค์ ล่ำค้ำบตรงต่อ
 กัน เป็นชั้น ๆ กษัตร์ ถึงหรั้คะโรมไซ้ร้ ไท้มีโอรสสอง พี่น้องอยู่พร้อมหน้า เซษฐาทีระธวัช
 กษัตร์ทรงมิดิตา ฝ่ายว่าองค์อนุช คือท้าวกุศรวชั ทรวงรัชสังกาศยา อันว่าทั้งสองฝ่าย ชาย
 หญิงซึ่งมุ่งปอง เป็นคู่ครองประเศรัฐ มีก่าเนคคิงาม ทามที่ต่างแแดง แสคงล่ำค้ำบชั้น สอง
 สกุดเลคินั้น สุตสม กัณหา ฯ(๔๑)

โคลง ๑

๑	องค์บรมกษัตร์
ว่าช้ำมิโยกย้าย	จึงกำรัสต่อท่าย
ปฏิญญา
๑	ยกสีกาให้ราม
สองเลคิสุชชาติแล้	งามเหมาะสมคู่แท้
สมกัน
๑	อันอีกหนึ่งธิดา
ทูลข้ำ ณ บัดนี้	อูรมิลาชื้อชี่
เต็มใจ
๑	ยกให้เจ้าลัษมณ
จิตทั้งสองฝ่ายพร้อม	เพื่อครองกันและน้อม
สามัคคี

โคลง ๒

๑	มุนีเกาศิกเจ้า
ว่าไป	จึงเผยพจนะเว้า
๑	น้องไท้มีลูกแก้ว
เพลลิตา	สององค์ที่ผ่องแผ้ว
๑	แม้ว่าเธอโปรคให้
จะก็	มีคู่ท่วยอิกได้
๑	ภุมิทศรถไซ้ร้
เสก้จมา	มีลูกอิกสองได้

- ๑ นามว่าภรตเกล้า
กษัตรา
- ๑ ราชาชนกไหว
พระหลาน ฯ

และศทรุมนะแก้ว

และทอบยอมยกให้

โคลง ๔

- ๑ จัดงานสมรสพร้อม
หาฤกษ์ประเสริฐยาม
เริ่มกิจพิธีมิ่ง—
สองสกุลจิตแผ้ว
- ๑ พระรามครองคู่เจ้า
บุรุษนารีรัตน์
ลักษมณคู่อุมิตา
สมคู่งามเลิศแล้
- ๑ อันภรตได้คู่
มาณทะวีลुकฤศ
ศัทรุมนคู่บุตรี
นามศรุตะเกียรติไชวี
- ๑ องค์พระวชิษฐ์ผู้
และพระวิศวามิตร
ทำกิจพิธีการ
อีกศตานันท์พรต
- ๑ ทำการตามแบบต้อง
ไสยศาสตร์กำหนด
เพื่อกอบกิจอาวาท
เป็นเอกมงคลไชวี

แปดองค์^(๔๒)

เลิศแล้ว

กลสวัสดิ์

ผ่องงาม

สี่ตา

เหมาะแท้

โฉมเจด

ควรกัน

เคียงศรี

ธวัชให้

ผู้กนิษฐ

เอกอนงค์

ทรงญาณ

คาบส

อภิเชก

ช่วยกรรม

ตำรา

จดไว้

สมรส

สวัสดิ์

๑ พิธีสำเร็จแล้ว	วิศวา มิตรชัย
ลากษัตริ์สโมสร	นั่นแล้ว
จรจากมิตีลา	เลยกลับ
สู่พระอาศรมแผ้ว	ผ่องสราญ
๑ ถึงกาลทศรตให้	จะกลับ กรุงแล
ท้าวชนกจักของ	ใหญ่น้อย
ให้ลูกและหลานสรรพ	สมยศ
ข้าทาสนับร้อย	จักปล้น
๑ ทรงธรรม์ทศรตเจ้า	จึงลา
ท้าวชนกจากเวียง	ท่านให้
มุ่งกลับอโยธยา	รมยศ
ทุกกษัตริ์แสนสุขไชวี	ทั่วกัน ฯ

ร้าย

๑ ครานั้นกระบวนกลา จากมิตีลาไปเนิ่น เคนมิทันกิ่งทาง บังเกิดกลางวิบัติ
 หนักในไพรรก เสี่ยงวิหคร้อนร้อง ผองสัตว์เฝ่นผ่านไป เหมือนตกใจนักหนา จึงมหาพิศวี
 ตามไปโรหิตปล้น อันว่าลางร้ายมี กิ่งนี้เหตุไฉนขอ ขอจงช่วยแดง ชี้แจงพอปลอบจิต จึง
 วลีษฐูลว่า อันบ่ภษาร้องร้อน พยากรณ์ถวาย ว่าเหตุร้ายอาจะมี แแต่โยธีทวยหาญ แต่สัตว์
 ผ่านโผนวิ้ง เป็นสิ่งแก้ไพลภัย ขอทรงไชยฤสาสย กลายวิตกเดียดนา ครานั้นพายุพัด แรงจัก
 จนดินไหว ไม้ใหญ่โค่นลงพลัน ทวันมัวแมกเมฆ เจกเช่นพยับฝน อีกมีมลฐลี คลุมโยธีทวย
 หาญ ต่างถนถนตกใจ ในไม่ช้าเห็นพราหมณ์ นำครันคร้ามนักหนา ก็มหาดาบส โอรัสชม
 ทักนี้ เกศมุ่นชฎา ยืนขวางหน้าภูบาล ขวานเพชรเหน็บมันอยู่ ถือธนูวิเศษ เรืองเดชดำรง
 ฤทธิ์ ฝ่ายวลีษฐูณี อีกเหล่าสี่ทั้งผอง รีบจักของกำนัด พลันออกไปต้อนรับ กำนันพราหมณ์
 เอกนั้น อีกพร้อมกันออกนาม ว่ารามรามรับเทอญ เชิญรับของทั้งหลาย ฝ่ายปรศุราม รับ
 ของงามเขาให้ แล้วจึงกล่าวพจน์ไชวี แแต่เรา ขพแล ฯ

โคลง ๔

๑ นีน้าวีระเจ้า
โลกย์่อมภยาเกียรติเธอ
คู่ซำก็ทราบสรร—
ที่ระบือท้าวทอง

๑ ว่าเธอยกแล้วซึ่ง
และก่งธนูหัก
เป็นกิจที่เนาะคู่
อยากพบพระหน่อกษัตริ์

๑ อันขำมีอีกหนึ่ง
ของพระชมทักนี้
นำมาเพื่อพระราม
ลองก่งคู่ก่อนหน้า

๑ ภูมิทรหดได้
ก็ตระหนกพระไทย
ทศนัขประสาน
แล้วจึงตรัสตอบถ้อย

๑ ท่านนี้ละเล็กแล้ว
และตะบะบำเพ็ญ
อย่าเลยอย่าพิฆาฏ
อย่าก่อกรรมล้ำนาก

๑ อ้าพราหมณ์ผู้เลิศล้ำ
เธอปฏิญญาแก่
ถวายโลกนี้แก่พระ
เป็นทักษิณาแล้ว

๑ รัชลาโลกแล้ว
อยู่มเหนทรบรร—
บักนี้เล่าฉันใด
ฤาจะมาจงล้าง

รามจันทร์

เกรอกก้อง

พะช่าว

พสุธา

ธนู รัตน์แฮ

กับหัตถ์

ซำบัก นันนา

แข่งขัน

บีนงาม

พ้อขำ

ลองฤทธิ บ้างฤ

สักที

ยินสาร

ไม่น้อย

เคียรนบ

ธรี

พยาบาท

อยู่มาก

บุตร์รัก ขำนา

ลูกสาม

ภาร์ควะ พันธุ์นา

ศักร์แล้ว

กัศยป

ผ่องศรี

และไป

พตสล้าง

จึงกลับ

ลูกเรา

- ๑ บ่เอาธุระทอ
 ปรุครามจึง
 ว่านี่แน่พระราม
 ฟุ้งจึ่งก็เกิดข้อย
- ๑ แสงธนูเอกนั้น
 ซึ่งวิศวะกรรมา
 เลิศฤทธิเรืองรอง
 ไตรโลกล้วนรอบข้าง
- ๑ หนึ่งคือคันทิพระ
 ใช้ปราบศรบุรุษ
 อีกคันทิพระทรงเดช
 ถือกู้หัตถ์อะคร้าว
- ๑ คันทิหนึ่งเจ้าสี
 คันทิสองซ้ำถือ
 เพื่อทำประลองศกดิ์
 อีกเรื่องเดิมจะชี้
- ๑ สองไทเทเวศร์นั้น
 ค่อพักศรพระพรหมา
 ยามศิวะรบวิษ-
 สองวิเศษรุกเร้า
- ๑ มเหศรเหนียวน้ำว
 แต่จะยิงลูกศร
 ทวยเทพประชมดู
 ว่าพระพิฆณุไ้
- ๑ จิงไ้ศิวะกริ้ว
 และประทานธนู
 มแต่เทวราช
 จอมวิเทหะไว้
- คำถาม ท่านเลย
 กล่าวด้วย
 ฟุ้งเกิด
 จะแดง
 มีสอง
 จักสร้าง
 แรงเท่า กันนา
 นับถือ
 ทวีเนศร์
 ฤทธิ์ห้า
 วิษณุ
 แขงขัน
 ทำหัก แล้วนา
 อยู่
 ทุเล่น
 คติไซ
 สองฤทธิ์ กันแยะ
 เทพเจ้า
 ญเทพ
 เร่งรอน
 ธนู
 บ่ได้
 จิงศักดิ์ สิ้นนา
 วิชย
 เพราะพลาด
 รัตนไ้
 มุณี
 ถนอม

๑ ส่วนจอมปิ่นแก้วแห่ง	พิษณุ
ธประทานฤจิก	ปู่ข้า
กัณห์จึงตกอยู่	ณ หักดี ข้าแด
เป็นสิ่งชูเชิดหน้า	สกุล
๑ อรชุนโหดร้าย	ลอบผลาญ
พระบิดาโดยกล	หยาบข้า
ข้าจึงเที่ยวรอนราญ	บ่าราบ
กษัตริ์หมก ณ แล่งหล้า	ประลัย
๑ ได้ปวงโลกนึ่ง	กนุ
มอบถวายกัศยป	ท่านไว้
ข้าเองจึงไปอยู่	วิเวก
ณ มเหินทร์เขาไซรั	สืบมา
๑ จนข้ายินข่าวเทพ	นิกร
ภฎเรื่องพระรามแรง	เลิกหล้า
จึงรีบระเห็จจร	มาที่ น้แด
เพื่อจะมากล่าวทำ	ฤทธิกัน
๑ เชิญพลันรับทำเด็ก	พระราม
รับธนูกำแหง	เอกนี้
หากเธอกังได้ตาม	ที่อวด
จึงจะเห็นเช่นนี้	ยอกชาย ฯ

ร้าย

๑ พึงทำท่ายแห่งพราหมณ์ พระรามนึกกริ้วโกรธ แ่อกโทษสงบ เพราะเคารพ
 บิดร กล่าวสุนทรทอไป ว่าเราไซรัก็รู้ อยู่ว่าท่านเคยทำ ขาฎะกรรมแรงเหลือ เมื่อในยุค
 ไบราณ แ่ส่งสารบิดา ของท่านว่าเคราะห์ร้าย ตายโดยขาฎะกรรม จึงรับโกรธได้ ส่วน
 ท่านไซรัเห็นว่า กุช้านี้แรงหย่อน อ่อนกว่าควรจะมี ในคั้ววิระไซรั ข้าจะให้ท่านเห็น เป็น
 พยานแก่ตา ว่าพลางพระก็รับ จัปธนูจากพราหมณ์ แล้วพระรามก็ทรง กังได้โดยง่ายตาย
 เห็นสายตึงเหมาะที จัปศรศรีพาคพลัน เห็นยวศรขวัญเตรียมยิง หนึ่งอยู่สักครู่แล้ว จึงตรัสแจ้ว

เจนความ นี้แน่รามกาศ ท่านเป็นพรตพรหมจรรย์ ฉนั้นข้าเคารพ นบนอบตามควรไซ้
ไม่แสดงศรสังหาร ท่านจงเลือกโดยดี บัดนี้เราจะแสดง ศรกำแหงแรงร้าย ไปทำลายฤทธิ์
ท่าน ที่อาจผ่านแผ้วไป ในทั่วทุกทิศ หรือว่าจะให้เรา แผลงไปเผาภูมิปวง ที่ท่านล่องลุดถึง
โดยฉาณซึ่งบำเพ็ญ เป็นลำดับได้มา ฝ่ายว่าปรศุราม ฟังคำถามราชมพ เคารพตอบคำไป ให้
จงแผลงทำลาย ภูมิทั้งหลายเดึกนา ขออย่าได้ทรงรอน ทางจรได้ตามจิต อ้าข้าผดนักหนา บัด
นี้มารู้สึก นึกได้แนในใจ พระองค์ไซ้คือพระ เทเวเทพนารายณ์ ขจรจายฤทธิ์เลิศ ประ
เสริฐกว่าเทพปวง สิทธิสรวงศรีเกล้า พระแผ้วมฤตยู คุช่ายอมพ่ายแพ้ แต่พระผู้เป็นเจ้าของ
นอบเกล้าขอยกย อย่าได้กริ้วคิฉิน รามจันทร์เธอโปรด งกโทษให้ภารักระ ธจึงผาคแผลงศร
ไปรอนปวงภูมิฐาน ผลแห่งฉาณบรรลุ ปรศุรามทูลลา กลาถิ่นที่อยู่ไซ้ แต่ันันบมิได้ กลับกวณ
ท่านเลย ฯ (๔๑)

โคลง ๑

๑	ครานันมवलเทวา	ที่มากุทีนั้น
	ค่างอวยพรโห่หลัน	นภา
๑	รามพฝากเป็นขลัง	ยังวรรณเทพไว้
	แล้วเชิญพระพ่อให้	กลับขันธ์ เขตแฮ ฯ

โคลง ๒

๑	ครันถึงกรุงท่านแล้ว	ทุกกษัตริย์ก็ผ่องแผ้ว
	ฤดี	
๑	สามเทวีรับท้าว	ภัสสากลับสู่ค้ำ
	สุขสันต์	
๑	อันภรคนันไซ้	พ่อคำรัสสั่งให้
	ไปหา	
๑	อัยกา ณ ค้ำ	เกยกังท่านท้าว
	เธอขอ ฯ	

โคลง ๔

๑	ต่อมาจึงกษัตริ์เจ้า	รามจันทร์
	อยู่ผดุงบาทพระ	พ่อให้
	ร่วมจิตกับลักษณ์	อนุช
	เปนสุขปราศทุกข์ไว้	ชุกเชิญ
๑	อยู่เย็นร่วมแห่งห้อง	หอทอง
	กับแม่สีดาองค์	อะเกือ
	หากกายจะเป็นสอง	ใจหนึ่ง
	เนาสนิทชิดเชื้อ	ชื่นใจ ยิงนาฯ

ร่าย

๑ ทรงชัยทรดรราช นรนาถโกศล มีกมลสำราญ เพราะท่านทรงเสนาหา ในลูก
 ยายังใหญ่ อยากจะใคร่ได้เห็น พระรามเปเน่เป็นบัก อารักษ์แดนโกศล ยามพระชนม์ยังมี
 คังนี้ธจึงคิด ให้ตั้งกิจการเอก อภิเชกรมจันทร์ พลันเปเน่ยุพราช ฐประกาศนสั่งให้ เชิญทวย
 ใต้ต่างก้าว ท้าวต่างแดนบรรดา เมืองชันมานคร สโมสรพรั่งพร้อม ตั้งดาวล้อมดวงจันทร์
 ทรงธรรม์ตรัสประกาศ ราชปรารภกั้ให้ พระรามไซ้ไร้เถลิงอาสน์ เปเน่ยุพราชวังสรรคค์ ช่วย
 กรองขันธุ์ขอบเขต ต่างเนตร์กรรณบิทร ฝ่ายนิกรพญา กรองสามนทะราชภูรี ทั้งอมาศย์
 มนตรี ต่างยินดีทูลตอบ เห็นชอบตามท่านไซ้ไร้ ใ้จ้จ้ส่งเตรียมงาน ทุกสถานที่ควร ทั้งมวล
 ต้องตำรา ยุพราชาภิเชก อติเรกสมบัติ จักเตรียมพร้อมทุกอย่าง ต่างคนกอบกรณีย์ ตาม
 หน้าที่ของตน ฝ่ายนรชนชาวเวียง เสี่ยงใจทักกันก็กักอง ร้องอวยชัยสนั่น แล้วชวนกันจักแจจ
 แ่งเคหาของตน ทุกถนนคกต่าง ทุกแห่งประคั้บังาม ความนวิสัย ผู้มีใจจงรัก ภักดีต่อเจ้านาย
 เรือนทั้งหลายสง่า ด้วยผ้าสีต่าง ๆ ธงส้างสลั้บ ประคั้บแซมใบไม้ บุปผาใส่แซมช่อ พอใ้มี
 สีสค หมกทุกท้องถนน มีคนเที่ยวปักกวาด เอน้ำราครคไป เพื่อให้ฝุ่นนอนราบ ปราบทาง
 หลวงทั้งหลาย ไร้ทรายสีชาวผ่อง มองคญเวียงสกา วราวหญิงผัดหน้าใหม่ แลทางไหนก็เปลิน
 จำเวิญทายามคญ จำเวิญหุสคั้บ ศัพท์เสียงคूरियาคค์ ซึ่งชนต่างคั้คสี มีร้องส่งล่าน่า มีนางรำ
 ฟ้อนงาม ตามบ้านท่านผู้คั้ ท้าวธานีสนุก ชนเปเน่สุขสำราญ ปานอมราวคั้ สุรธานีฟากฟ้า
 แสนสนุกท้าวหน้า เกษมสันคั้ฯ

โคลง ๓

- ๑ กล่าวถึงมณฑรา
ไถเกยนั้นไซ้
- ๑ ถึงวารนั้นขึ้นไป
เดินเล่นและบายหน้า
- ๑ เห็นประเทืองทั่วไป
รีบกลับกระเสือกเฝ้า
- ๑ เห็นนิรมลยังหลับ
ส่งเสียงพ้อคักแจ้ว

นางก้อมข้าวรับใช้
อยู่นาน^(๔๕)
บนदानใหญ่ภาคฟ้า
คูเมือง
ส่งสัยตามทราบเกล้า
นายทน
จับพระบาทปลุกแล้ว
เจรจา ฯ

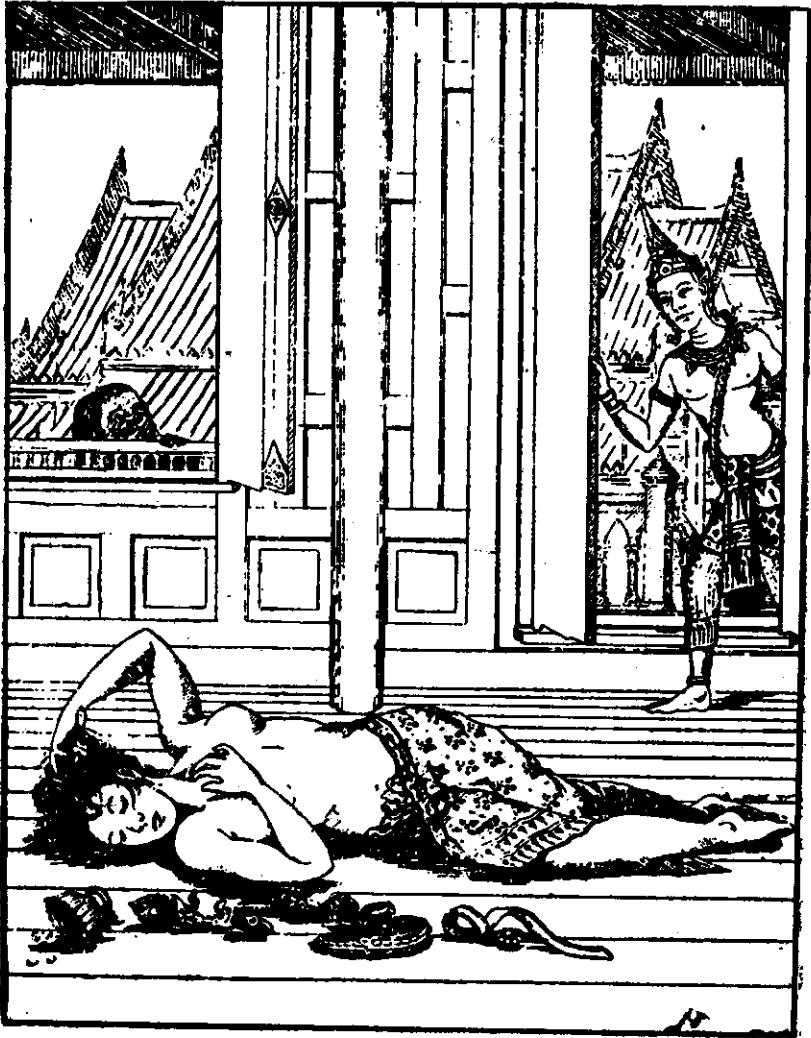
โคลง ๔

- ๑ อ้ามัวหลับอยู่ได้
ตื่นเบิกภัยใหญ่มา
หลับอยู่สติเขาพลาง
ทุจริตมากไซ้
- ๑ เออเคยทรงฮวดไธ
ที่พระผัวเมศกา
ครึ่งน้แหละจะงาม
เหมือนฤกษ์แล้งน้ำ
- ๑ โฉมฉายฟังซ้ากล่าว
เอ๊ะนี่อะไรกัน
มึงกล่าวว่ามีภัย
ภัยจะมาจากผู้
- ๑ มณฑราเจ้าเล่ห์
ว่ากับันพระจอม
จะยกย่องพระราม
ทรงรัชเคียงคู่ข้าง

พระนาง
อยู่ใกล้
คิดชั่ว
อย่าผลอ
ถึงความ
มากล้ำ
หน้าละ
ขอคหาย
ทกใจ
อยากรู้
จบดับ ถึงฤ
ไคหว่า
ทูลความ
จักร์กว้าง
เปนยุพ ราชนา
องค์เธอ

๑๑ เออพระนางเจ้าตี
 เชื้อชาติซัดตียา
 เหตุไฉนไม่เห็น
 ความเจ็บและชอกช้ำ
 ๑๒ ภูวนัยว่ารัก
 แต่ลอบทำร้ายเอา
 ช่างพลอกพระวาทา
 จิตชื่นชมสุดแม่น
 ๑๓ หวังเอื้อแก่เจ้าลูก
 จึงส่งพระภรต
 ไปอยู่ ณ ขอบขันธ์
 มิให้กักตัวรว่ำ
 ๑๔ งามหน้าแล้วตีเนื้อ
 พระภักดาทำนลวง
 หม่อมแม่สบายพลาง
 เขาจึงแย่งเอาได้
 ๑๕ ยินค่านางทาสนั้น
 หม่อมแม่ไถเกย
 รู้เดิคว่าเจ้าราม
 กรักมาแต่น้อย
 ๑๖ รู้ว่าเธอจะได้
 กู้ก็พลอยยินดี
 เออพระพี่เกาศัล—
 คงจะปลื้มจิตแล้
 ๑๗ แค้นใจไม่เห็นเจ้า
 ทรงพระพิโรธตั้ง
 นางค่อมสุดแสนกล
 เพื่อพระนางจักได้

ทรงเปน
 เลิกลา
 ฐิติ
 หฤทัย
 หนักหนา
 นำแก่น
 หวานฉ่ำ
 ตีเกลื้อ
 เกาศัล ยาแฮ
 จากตัว
 เขตอื่น
 กัปราม
 พระนาง
 หลอกให้
 บรู๋ เท้าเลย
 คึงถวิล
 ทูลความ
 ทอบถ้อย
 เหมือนลูก กูเอง
 หนักหนา
 เถลึงถวิล
 มากแท้
 ยายอด นางนอ
 เหลือแสน
 นายตน
 คากไว้
 กล่าวใหญ่แฮ
 อีร์ชยา

บัคันนางจิ้งเป็ลื่อง
อึกพัศตราทรงงาม

ปวงอา ภรณแล
เล็คถ้ำ.

๑ หาคความต่าง ๆ ว่า	ว่าไป
เพื่อเพาะความหึงสา	สุคราย
เห็นนายทรวสแก้ไข	ยิ่งกล่าว
ยิ่งเหยยงโยกย้าย	ยุง
๑ องค์โกเกณินัน	เกิดคิก
เห็นว่านางค่อมทูล	ถูกต้อง
คำมันเปรียบยาพิษ	ชิมซาบ
เข้าสู่หฤทัยซ้อง	ชุ่นหมอง
๑ ยิ่งครองก็ยิ่งแก่น	ฤคิ
ลิมสุวิทธรรวม	เที่ยงหมด
ปรึกษากับทาสี	ทรามสุค
มันกล่าวก็เชื่อพจน	แห่งมัน
๑ บัดนั้นนางจึงเปลื้อง	ปวงอา ภรณ์แล
อิกพัศตราทรงงาม	เลิกล้ำ
สยายพระเกศา	เปลือยปล่อย
ประหนึ่งแสนโคกข่า	ชอกใจ
๑ แล้วไปสู่ห้องหนึ่ง	นามขนาน
ไกรธะกุฎีออก	ชื่อช ^(๔๔)
บรรทม ณ กระดาน	คินคัก
รออยู่ ณ คีนี้	ค่อไป ๆ

ร้าย

๑ ฝ่ายท้าวไททศรด ครั้นเมื่อหมตราชกิจ คิดถึงโกเกณีนี ภูมีเสด็จตรง ลงไปสู่
 ทำหนัก ที่พักพระนางนั้น ครั้นเข้าถึงภายใน บิได้เห็นอนงค์ ก็ทรงคิดสงกา แต่ก่อนมาทุก
 ทศกราว ยามท้าวเธอมาเยี่ยม เห็นนางเตรียมคอยเฝ้า ฉันทโคเล่าครั้งนี้ เทวจึงบออยู่ ภูธรมีบัญชา
 ตามข้าหลวงคนหนึ่ง เขาจึงทูลจอมขันธ์ ว่าอันพระนางเจ้า เสด็จเข้าแล้วไซริ ในไกรธะกุฎี
 ภูมีทรงทราบข่าว อูระร้าวร้าวร้อน ริมบทจรสู่ที่ ไกรธะกุฎีไม่ช้า เห็นชายากลิ่งเกลือก ไส
 เสือกอยู่ยงพัน สอนให้ไปมา วาชาจึงตรัสตาม อ้าโฉมงามเป็นไร ไกรธพิโยบคิน พิทำชคใจ

เจ้า อย่างไรเล่าตอบมา หรือว่าใครๆ แกล่น ทำนองแค้นเหตุนี้ เล่าไปจะช่วยแก้ อ้าแม่มีม
อนงค์ จะประสงคฺ์สิ่งใด แม้หาได้โดยยาก สุดลำบากหนักหนา ก็จะมาหาให้ ชื่นใจอย่าทรง
โศก พระโรคจะรุมกาย โฉมฉายบอกผัวเด็ก นางโฉมเด็กฟังปลอบ ก็นอบเกศอภิวาหน์ แทบ
บาทพระสามี เทวีทูลตอบว่า อ้าพระทูลกระหม่อม ผู้เป็นจอมเอกชวัญ หม่อมฉันขอพระองค์
จงทรงพระเมตตา ผู้เป็นข้าเบื้องบาท อภิวาหน์ภูบาล ขอประทานพรสอง ซึ่งใจปองแท้จริง
ยิ่งกว่าสิ่งใดๆ ภูวนัยฟังศัพท์ รับชวัญนางพลางยิ้ม พร้มพรายพระเจสย อ้าทราชมเชยชื่นใจ
หล่อนไม่รู้หรือว่า ภัสตราภักไกร์ ยิ่งกว่าใครๆ แน่ เว้นแต่เจ้ารามจันทร์ อันเป็นวีระเอก
อภิเรกฤทธิ์ ศรีสุรทนายาท ทิลกชาติวงศา กัลยาหล่อนจำนง ประสงค์ซึ่งพรใด พึงจะให้นงคราญ
ขอปฏิญาณความ โดยอ้างนามรามจันทร์ อันเป็นลุดยอกรัก: นงลักษณ์จะขอพร พี่รับก่อนจะ
ให้ อย่าสงสัยพี่เลย อ้าทราชมเชยจอมชวัญ ส่งโศกศัลย์ร่ำไห้ ขอเด็กคงจะได้ สมถวิล แม่
เฮยฯ

โคลง ๒

๑ ยินสารนรนาถให้
พาทิ คั้งนี้ฯ

โกเกียรติได้

ร่าย

๑ อัครีทศเทวา ข้าเชิญเป็นพยาน ช่วยดู ท้าวมัชฌิมานเทเวศร์ เชิญเสด็จท่านมา
ช่วยดู สุริยชาติย์จันทร์ คารากรท้าวกัน ช่วยดู สวรรค์อีกทิสี่ ทังราตรีทิวา ช่วยดู มหาภูมิ
มณฑล เมทินีคดมหันต์ ช่วยดู ปวงคนธรรมชั้นห้า อีกอสุราแรงกาจ ช่วยดู บีศาจปุ
สมิงพราย ผันผายยามมีค้ำ ช่วยดู เทวาก้าแห่งศักดิ์ อารักษ์ภูมิสถาน ช่วยดู ภูตผี
หาญแก่งกล้า ขอเชิญมาพร้อมหน้า รวมกัน ช่วยดูฯ

โคลง ๓

๑ ค้วยทรงธรรม์นฤนาถ
พรแก่ข้าบาทไซริ์
๑ ทรงสบบาลไม้ค้ำ
ขอท่านทั้งหมคณั้น

จะประสาทไปรดให้
ทุกสถาน
ยื่นคำคำรัสหมั้น
เป็นพยาน ช่วยดูฯ

โคลง ๒

- ๑ มัทภูบาลมันไว้
ยวดยง ยิงนา
- ๑ ด้วยความหลงรักแท้
สักนิต หนึ่งเลย
- ๑ โอนโมลิตนอบเกล้า
ภัสศา คังนี้ ฯ

ด้วยคำอ้างสัจไซ้

ธบ่สงสัยแล้

นางจึงทูลพระเจ้า

โคลง ๔

- ๑ อ้าโปรคร่าศึกครั้ง
ทวยเทพและอสูร
พระเสด็จช่วยทรง
ข้างฝ่ายสระเจ้า
- ๑ ฝ่ายปวงอริร้าย
ได้ทำประหาญองค
จวนวอกพระชนมาน
จึงหม่อมฉันคอยเฝ้า
- ๑ เมื่อท่านทรงรอดแล้ว
คำรัสปฏิญญา
ว่าแม้กระหม่อมฉัน
จะโปรคประทานให้
- ๑ ภูมินทร์เป็นพระเจ้า
ศรีสัตยะธำรง
หากพระจะคืนคำ
ข้าจะตายก่อนเข้า
- ๑ ขอให้ออรสชา
ได้อภิเชกเป็น
ส่วนรวมไล่ออกไป
สืบตีพรรษาปราศ-

งานสง ครามนา
รบเว้ารณยุทธ
แมนสรวงแรงหาญ
ผ่านเฝ้าเพราะบาค แผลแล
พยามาลจากอัน ทรายซา
เที่ยงไว้มุงมาตร์ พรโต
ตั้งถวิลทรงธรรม
วากย์เว้าคำวีส
นี่หนอ

กลอยใจ

ยุพราช
สู่บ่า

จากวง

๑ ฟังไทเกยเว้า

ทศรถคลัง

อันอกนเรนทร์สุร

เป็นครูแล้วจึงได้

๑ อ้าผันไทสุกร้าย

มากกระทบฤทัย

ฤจิจจะพิการ

บ่มีเคยแต่กั

๑ พอได้สติกริ้ว

เหม่ ๆ ไทเกย

เจ้ารามและเราทา

ไฉนจะหาโทษบ้าย

๑ หล่อนนี้เป็นลูกท้าว

เราจึงรับตัวเชิด

บักันเบ็ดโปงมา

แสนอุบาทว์ฟ่างเพียง

๑ ภูมินทร์เกรี้ยวกราดแล้ว

กล่าวกล่อมด้วยคำหวาน

แก่นางบ่โชนอ่อน

นั้งแต่สอกพลอดพ้อ

๑ ภูวนัยสุกสัน

ที่จะให้นงคราญ

ก็ทรงพระโศกา

ประหนึ่งจะมอดมิด

๑ เห็นองค์ชัตติยะเจ้า

ปวงพระสนมพลอย

สอกส่อนศัลย์

ค่างหมอบลงชบเกล้า

วากย์ทูล

อยู่ไซรั

เฟ่งอยู่

จินตนา

แรงหาญ

บักัน

กลุ้มกลั่ง ไปแฮ

ฉน้หนอ

โกรธา

โหดร้าย

ฉิบมีเลย

บักัน

ชัตติยา

ชบเลี้ยง

เห็นฉน้ด

งูกิน

กลับวอน

ว่าง้อ

ลงสัถ นิดเลย

ว่าไป

ปัญญา

กลับจิต

อรุแทบ พังแฮ

ชีพลง

จาบัลย์

โศกเศร้า

พิลาป

กำสรवल

๑ โหยหวลดรณค้ำไธ	โคก
ทศรดำพรรณ	รำให้
โกเกยเทวี	คืออยู่
บ่มิยอมให้ให้	ถอนค้ำ

ร้าย

๑ ทศรดำโคก กล่าววาจาวิงวอน งอนง้อแต่โดยดี โกเกยคือคน ไม่ผ่นผัน สกนิต บพิตรอยู่เรือนหลวง จนลุล่วงราตรี สุริยศรีส่องหล้า ฝ่ายว่าพระวชิษฐ ปรโรทิตพิเศษ มานิเวศน์ทรงธรรม พบสมันตร์สารดี ยืนอยู่ที่ทวาร พระอาจารย์จึงว่า อ้านายสารดี บัดนี้ เวลาควร ภูมิศวรจะฟื้น คืนจากที่ไศยา อย่าช้ากล่าวสรรเสริญ อัญเชิญให้ทรงธรรม ฝ่าย สมันตร์รับคำ เริ่มทำตามหน้าที่ เป็นกรณียะ ประเพณีโบราณ^(๔๖) ทูลภูบาลจอมชั้นท์ ค้วยฉันทพากย์ไพเราะ แสนเสนาะสรรเสริญ เย็นยอเกียรติไพศาล ฝ่ายภูบาลทศรด พังพจน์ แห่งสมันตร์ พลันคำรัสตอบไป อ้าฉันทจึงมา กล่าววาจาสรรเสริญ ยอเกียรติเกินควรไป กูไซรัแสนอาภัพ พังศัพท์เจ้ากล่าวฉันท อันด้อยค้ำกล่าวมา ปานคัสตราเหลือแหลม มาเหน็บ แนมดวงใจ ให้โคกบ่มิส่ง ฟ่างเพียงวอคชวัน สมันตร์ฟังคำรัส มิรู้ซัดเหตุผล ก็จนใจ ยืนนิ่ง บ่มิติงกายา ฝ่ายว่าโกเกย กล่าววาจาไปว่า อ้าสมันตร์ฉลาด ภูนาถมัวทรง จำนง แน่วฤทัย ในพระบิโอรส ทรงยศลิมเข่าที่ คังนี้ภูมิศวร จึงประชวรลงไป ไว ๆ เกิดไปตาม พระรามขึ้นมาเผ้า พระผ่านเผ้าบัตัน สารดีทูลว่า ซ้ำจะไปฉันท เพราะท้าวไททรงรัช ยังไม่ ครัสใช้ซ้ำ ราชยานเช่นนั้น ก็พลันมีบัญชา อ้าไปเกิดไว ๆ ไปเกิดรีบไปตาม เจ้ารามขึ้นมาหา อย่าช้ากูอยากพบ สมันตร์นบค้ำนบ รับโองการท่านไซรั ก็รีบไปค้ำหนัก ที่พิทองค์พระราม ทูลความพอสรรพเสร็จ เชิญเสด็จโดยพลัน ครานั้นยามผ่านไป ในทางหว่างวัด ราชธานีโสภณ ประชาชนมุงมอง แซ่ซร้องไห้อวยชัย ค้วยใจสวามิภักดิ์ รักพระรามนภักหนา พากันรีบตาม กรู ไปสู่พระนิเวศน์ ยืนรอบเขตกำแพง แห่งวังหลวงฤๅสาย ฝ่ายพระรามครั้นถึง บ่มิฟัง พักผ่น รีบจรขึ้นไปเผ้า พระผ่านเผ้าโดยพลัน เห็นทรงธรรมกรรมแสง บ่มิแจ้งเงื่อนเกล้า จึงระยอบนอบเกล้า ทูลไป ๆ

โคลง ๓

๑ อ้าโฉนพระจอมเกศ	ชลเนตรจึ่งย้อย
ซ้ำบาททำผิตน้อย	ดูมาก ฉันท

- ๑. อยากทราบกราบเทวี
ทูลว่านาเรศแก้ว
- ๒. พระบิดาพิโรธ
ขอโปรกเพียงแต่ซ้อย

โกเกยนั้นแล้ว
โปรกซ้ำ หน้อยเทอญ
โทษซ้ำมากถุน้อย
ทราบเหตุ บ้างนาฯ

โคลง ๒

- ๑. อักเรศทอบวากย์เว้า
โดยจริง ลุกเอยฯ

แม่จะบอกแก่เจ้า

โคลง ๔

- ๑. พระมิ่งมกุฎเกล้า
ทรงพระกรุณา
จึงไม่ทรสยบลด
ยังจิตลุดละห้อย

นรชน
ลุดน้อย
ซึ่งอาจ
โศกศัลย์

- ๒. ฉนั้นแม่จะบอก
จอมเอกประธานพร
ขอลุดจูงทังใจ
ของพระทูลเทศแก้ว

ความไซ
แม่แล้ว
สงวนสัตย์
จอมปราณ

- ๓. สบาตเกิดว่าถ้อย
ซึ่งพระบิตรงค์
เจ้ารามจะรักษา
จึงจะบอกเรื่องไซรั

ปฎิญญา
โปรกให้
มันคง กันแล
สิทธิ์ถวิล

- ๔. ยินคำพระแม่เจ้า
รามนบนอบทูลไป
ลุดจะรับรักษา
ทุกสิ่งทุกชีวิตชั้น

ทวิสมา
บัตนั้น
ความสัตย์
อย่าแหง

- ๕. นางแดงเรื่องยุทธ์
ระหว่างเทพและเทาศย์
อีกที่ช่วยภพบาล
โดยภักดีเลิศล้วน

โบราณ
ดีถ้วน
พันมฤต
ควรรชม

๑๑ บรมกษัตริ์ตรัสว่า
 อยากรจะ ได้พรอัน
 และออกปากขอใด
 ประสาทให้แม่นแท้
 ๑๒ บัดนี้จึงแม่ได้
 ให้ภรทได้เป็น
 อีกให้พ่อรามจร
 รีบออกไปประพาส
 ๑๓ จนกว่าจะครบสิบ
 จึงค่อยประเวศคืน
 ถ้าแม่จิตภักดิ์
 จงช่วยรักษาด้วยท้าว
 ๑๔ ฟังสารพระแม่เจ้า
 รามนอบเศียรประณต
 ทูชำระรักษา
 ของพระนรนาถให้
 ๑๕ ไปรทพลันคำวธใช้
 ทามภรทกลับเวียง
 ทูชำระรีบไกล
 แคนป่าคิงเจ้าหล้า
 ๑๖ ทรงออกจากที่เฝ้า
 ยิงพระตำหนักทอง
 ชื่นเฝ้าพระมารดา
 ทูลเรื่องแต่นางแก้ว
 ๑๗ เกาศัลยาทรามแล้ว
 ไ้ออกแม่จะฟัง
 ลุกเขยลุกบ่ควร
 จำพรากจากลูกแล้ว

ยามไหน
 เลิกแล้ว
 ท้าวจะ
 ทันท
 ขอพร
 ยุวราช
 จากถิ่น
 ไพรสมณฑ์
 สิบ
 แค้นท้าว
 แแต่พระ พอดุ
 ประทาน
 ครัดมา
 นบไหว
 คำสัจย์
 ทูกอัน
 เขาไป
 อย่ำช้า
 เซ้าสู้
 ประสงค์
 ค่วนมา
 ผ่องแผ้ว
 บังเกิด เกศแล
 ฉับพลัน
 กำสรวล
 แน่แล้ว
 พวากจาก แม่เลย
 อยู่โย

- ๑ อยากรื้อกลั่นจิตม้วย
หวังจะได้ชมบุญ
ไอ้ไอ้จะท้องพลัด—
ราวอกแตกทั้งร้อย
- ๑ ฟังคำพระแม่เจ้า
รามก็แสนโศกแท้
ปลอบพระแม่จอมขวัญ
อันอ่อนผ่อนผันให้
- ๑ กราบนวนลนาเรศแก้ว
ไปสู่วังสถาน
เล่าเรื่องแคสีกา
จำจากเจ้ายอครัก
- ๑ อรไทยนอบเกล้า
พระเสด็จแดนคง
ขอไปอยู่บำเรอ
ขอทุกข์สุขอยู่ข้าง
- ๑ องค์พระราชมพหัม
อ้าแม่อย่าไปเลย
กลางไพรสียากสา—
แม่จงยังอยู่ห้อง
- ๑ จำใจจำจากเจ้า
ใช้ว่าพินว้าย
เพราะทั้งจิตรักษา
พิจึงจำจิตต้อง
- ๑ พิจารแล้วน้องจุง
พระแม่ของพี่แทน
อย่าให้พระซ้องซัก
บุญพี่ยังไม่มีวัย
- ลงบัค น้แล
ลูกน้อย
พราวจาก กั้นชื้อ
ภาคพัง
ว่าพรรณ
อกไว้
ท้วยพจน์
กลายคราญ
ทูลลา
ที่พัก
ดวงสวาท
สู่ไพร
ทูลเสนอ
เวทรวง
รองบาท พระเอย
บาทหงส์
ชญา
นะน้อง
หัตถะ แม่เอย
หอคำ
จำลา
เสนห์น้อง
คำพระ พ่อแล
จากสมร
ประทีบติ
พี่ท้วย
โคตัก อย่างเลย
ชีพลง

๑ กงจะได้กลับห้อง
ขึ้นจิตสนิทนาง

จากนานจะยิ่งรมย์
อยู่นี้อย่าละห้อย

๑ สีกาทูลตอบถ้อย

อันจะให้ข้าคง

ฉันทเฒ่าจะมี

มีแต่โศกหลายชั้น

๑ ออกกรมทรมจิตเฝ้า

ประหนึ่งบ่มีวัน

กว่าพระจะกลับมา

โหนจะทนอยู่ได้

๑ เยาวมาลัยเฝ้าตรัส

จนพระภัสสกายอม

ให้ทามเสด็จผัน—

นางก็กราบแทบบาท

๑ กรานั่นอนุชเจ้า

มาสู่ตำหนักพระ

ทราบบว่าแม่นวลจันทร์

จะเสด็จตามเข้า

๑ ไหว้พลางทางกล่าวถ้อย

ขอพระพี่เมตตา

ขอไปกับทรงคร

นำเสด็จ ณ แคนว้าง

๑ ทกลงกันเสร็จแล้ว

จึงตรัสใช้ลักษมณ์

จงไปและเที่ยวตาม

จะฝากเกหาสน์ห้อง

เซยชม

แน่นน้อย

เริงรัก มากแม่

โหยหา

สวามี

อยู่นั้น

ยามสุข

ทัมถม

โศกา

สง่าใช้

กงมอด ม้วยแฮ

กราบกราน

รำพรรณ

อนุญาต

ผายสู่ พงแล

ภัสสกา

ลักษมณ์

พี่เจ้า

ผิวผ่อง

สู่ไพร

ทูลวอน

อนุชบ้าง

สู่ป่า

เวกพง

องค์ราม

พระน้อง

พวกทวิช

ฉับพลัน ฯ

ร้าย

๑) ลักษณะมันรับบัญชา แห่งเชษฐาริบบไป ไม่ช้าถึงที่บ้าน อาจารย์ผู้ปกครองนาม-
 สุธัญญ์กาบส โอรสพระวชิษฐ จึงแจ้งกิจที่ไป นักธรรมได้ทราบพลัน ผ่ายผันจากเคหา
 ริบมาเผ่ารามพ เธอเคารพพ่อพรหมณ์ ตามคำรับโบราณ แล้วววยทานทักษิณเภา ของมีค่า
 ยกให้ แล้วใช้ลักษณะตาม พรหมณ์หนักบวชคณะ ไท่คัตติริยะนิกาย ทั้งหลายบรรดาที่ พระ-
 ชนนิ่งคราญ ทรงอุปการานานมา แจกทักษิณามากมวล ควรวที่พรหมณ์ประสงค์ แล้วทรง
 มอบคำหนัก ที่พักอันงอนงาม ให้พวกพรหมณ์รักษา กว่าจะกลับคืนกรุง ให้บำรุงชำไ้ อย่า
 ให้อนาทร เคียดรื้ออย่างใด ๆ แล้วทรงชยัครัสชวน นวลนางผู้ชายา อีกอนุชาเพื่อนยาก
 เสด็จจากที่วัง ทรงไปยังนิเวศน์ ที่ทรงเคชประทับ เพื่อกำนันบอบลา ผ่ายประชาชาวเมือง
 ได้รู้เรื่องแล้วไซ้ ท่างเสียใจโศกา พวกกันคอยเรียงราย ถวายกรกราบไหว้ ร่าให้อาโดยรัก
 รามทรงศักดิ์สุริยวงศ์ สงสารองค์สีศา จะต้องกลดากดากเค้า เข้าแรมในไพร่สนัท์ อีกลักษ-
 มณ์ฤๅสาย ก็เสียดายเหลือล้น พันที่จะประมาณ การรื่นเริงทั้งหมด ท่างกึงคโดยค้วน ท่างชวน
 กันโศกา กล่าววาราพรหมณ์ ปรับทุกข์กันทั่วไป ในนครเขตกว้าง เสียงแท้โศกรอบข้าง ไม่มี
 สุขเลย ฯ

โคลง ๑

๑) ถึงที่นิเวศน์พลัน	พบสมันตร์สุดเศร้า
จึงพระรามพเจ้า	ครัสไป
๑) ทูลทรงชยันาถา	ว่าเข้ามาเพื่อเผ่า
ทูลลาพระผ่านเผ่า	สู่คง

โคลง ๒

๑) ผ่ายองค์ทศรดไซ้	ทราบเหตุจึงครัสใช้
สารดี	
๑) เชิญเทวีเสด็จพร้อม	ทั้งกำหนดแวกล้อม
บาทา	

โคลง ๔

๑) กรันมากขึ้นพรังพร้อม	คังครัส
จึงเบิกพระรามพ	สู่เผ่า
ผ่ายพระมกุฎวัช	เสด็จลุก
ไปกอกพระลูกเจ้า	โศกคัลย์

- ๑ ทรงธรรม์กำสลด้า
 สันพระสคิลง
 พระรามกับนิรมล
 เจ้ารับพระองค์ไว้
- ๑ ประคองพระขันธุ์
 เรียกแพทย์ประกอบโอ—
 จนองค์พระทรงธรรม์
 สมฤทธิไกล้า
- ๑ กราบกรานแทบบาทแล้ว
 จึงกล่าวทูลลาจร
 อิกขอประทานความ
 แก่พระนิครุฑท้าว
- ๑ ลักษมณ์อนุษผู้
 ขอกราบทูลลาไป
 สีกามิงนารี
 ก็มียอมอยู่ว่า
- ๑ ฟังกำพระลูกแก้ว
 ครัสว่าอำเจ้าราม
 อันพื่อนี้หลงไหล
 หลงเสน่ห์ทรลักษณ
- ๑ ไก่เกยี่หลอกให้
 พ้อก็ยอมให้ตาม
 บ่ควรครอบนคร
 พ้อผิดชอบบ่โทษ
- ๑ ขอให้ถอกพื่อนี้
 และลูกจูงขันครอง
 บำรุงประชาสี่
 เหมือนศักระเทพท้าว
- เหลือทน
 สลบไซ้
 มหิ ชีแล
 ทั้งสอง
 แทนบรร ทมนา
 สดแก้
 คินกลับ
 ไม้نان
 พระราม
 จากท้าว
 กรุ ณาแล
 เทอศธรรม์
 ภักดี
 กับข้า
 จงรัก
 วจัง
 กลอยใจ
 ลูกรัก
 เหลือโลก ลูกเอย
 นารี
 อวยพร
 หลิงโทศ
 ครอบรัฐ
 บัคใจ
 ทันทิ
 ครอบท้าว
 วรรณะ
 ครอบสวรรค

๑ บัณฑิตนั้นรวมพกัม	เกศี
ทูลว่าขอพระจอม	จักรกว้าง
เกลิงถวัลย์อีกพันปี	ผาสุก
พระเกียรติ์เกรอกรอบข้าง	ต่อไป
๑ ข้าไซ้ร้อก่อนเข้า	พงพี
ข้าบ่อยากจะครอง	ครอบค้ำว
เมื่อครบสิบสี่ปี	จะกลับ
มากอดพระบาทเท่า	บิตุรงค์
๑ องค์ทศรถไซ้ร้อ	จนใจ
จึงประสาทพระพร	ผ่องแผ้ว
ไปเกิดและอยู่ใน	แนวป่า
ภยภิบัติกลาตแคล้ว	ดูดยา
๑ จงผาศุกสวัสค์ทั้ง	สามคน
ทั้งมันในสัถย์ธรรม	เที่ยงแท้
แล้วกลับจากไพรสมณฑ	โดยสวัสค์
ตามที่กำหนดแล้ว	สิทธิ์สรรพ

ร้าย

๑ ฝ่ายสุมนัทรสารถิ อัญชุลีอย่างงาม แต่ด้วยความโกรธา กล่าววาจาทูลไป แต่ นางโกเกยี้ ว่าเทวีนันผิด บ่คิดถึงพระคุณ การุณแห่งภรรกา เห็นว่าเป็นบาปแท้ แล้วเล กล่าวล้าเลิก เบิกประวัติอันมี เรื่องเทวีโสภา ผู้เป็นมารดาไซ้ร้อ แห่งนางโกเกยี้ ว่ามีลักษณะ ชั่ว กลัวกมลอยู่มาก จนต้องพรากภัสศา^(๔๑) มาถึงบัณฑิไซ้ร้อ ขอวอนโกเกยี้ ให้นึกคืออย่าเป็น เช่นพระมารคานั้น แล้วร่ำพรอดเวียงวอน ให้บังอรกล้อยตาม ความประสงค์ราชา ผู้ภัสศา ฤๅสาย แล้วโฉมฉายเองไซ้ร้อ จะได้เป็นที่รัก นบถือนักท้าวคน ทุกคนในธานี ตั้งนี้เฝ้า ทูลวอน แต่บังอรคงคือ ดือทักฎฐิไ้ยอม ประนอมตามเขานั้น ฝ่ายทรงธรรมราชา เฝ้า อิกษวากุไซ้ร้อ หฤทัยแสนโทรมนัส จึงทรวสส่งสุมนัทร จงจัดสรรพเสนา จากุรงคังอนงาม ตามวามพเจ้าบ่า อิกจักพาณิษผู้ รู้จักหาสินค้า นานานอกไปด้วย หานางสรวยโสภา นางูะ กานักว้า อิกทั้งสำเสวี ที่เคยเป็นเจ้าเฝ้า ไปกับเจ้านายคน ทุกคนให้ประทาน ทวัพย์ศฤงคาร

นานา อย่าให้ขาดแคลนได้ อีกให้ชวนนาคกร จรตามในกระบวน ทาพรานล้วนชำนาญ ใน
 การจับสิงห์สัตว์ อีกสมบัตินานา บรรคามีในคลัง ขนไปยังแนวป่า เผื่อลูกข้าประสงค์ จำนง
 อวยทักษิณา แท้ทวิชาติบส ทรงพรทอยู่พงพี เมื่อมีภิกการัญญ จะได้บั้นสินให้ ตามใจลูก
 ปรารถนา อันว่าสมบัตินอง ของกูบรรคามี กูนี้แสนเต็มใจ ยกให้เจ้ารามทมค ขอโอรสจอม
 ขวัญ รับสรรพระราชชน ขนเข้าบ้านนั้นไซ้ ส่วนนอโยธยาให้ ภรต กรองเทอดูฯ

โคลง ๓

๑	ฟังพจน์พระภูมิ
พักตร์บึงสบักค้อน	โกเกยี้เคือกร้อน
ทูลไป
๑	ฉันโคพระทรงยศ
ครองแต่เวียงว่างว่า	ให้ภรตลูกข้า
หมกคี้
๑	มีเหลือแต่เปลือคนอก
ข้าบาทยอมมิได้	ซึ่งลอกทั้งทอดไว้
แน่นอนฯ

โคลง ๒

๑	ภูธรทว่าอำ
ลงไป แล้วเฮ	เมื่อเธอได้ข่มข้า
๑	ฉันโคตามจ้อจี้
จัญไร ยิงนา	ค้ำยประทักเช่นนี้
๑	โกเกยี้ทอบให้
ทันวงศ์ พระแล	ว่าท้าวสกระไซ้
๑	ก็ทรงขับลูกท้าว
เชกษณ์ท์	เธอเองนั้นจากค้ำว
๑	อสมัญช์นั้นแล
เช่นราม นี้เอง ฯ	ก็เป็นลูกใหญ่แท้

ร่าย

๑ ฟังความพระชยา ยกอุทาหรณ์ฉนั้น บรรคาพวกข้าเฝ้า ต่างก้มเกล้าหน้าบึง
 จึงสิทธิรรถอมาศย์ ผู้ฉลาดมีวัย ชักใจทูลเทวี โกเกยิบคั้นั้น ว่าอสมัญช์คุร้าย จับเด็กหลาย
 สิบคน ที่วังวนเล่นอยู่ จู่ลากตัวเอาไป ผลักลงในที่ ครีสรยุเชี่ยวชาญ พลังสำรวลสำราญ

ยามกุมารจมน้ำ สำนาศุขเห็น เช่นนั้นแสนแค้นใจ พากันไปเผ่าองค์ พระบิตุรงค์ทูลฟ้อง
ร้องทุกข์ตามเหตุการณ์ ฝ่ายภูบาลกริ้วกราก จึงขับราชโอรส ให้จรจากชนันท์ สู่วังคองคอง
ภูธรสกระ พระทรงธรรมเที่ยงแท้ แม้อโอรสเอ็งไซ้ เมื่อได้ประพฤติบาป ก็กำราบปราบ
ปราม อันพระรามมีโทษ โทคร้ายสิ่งใดเล่า พระนางเจ้าจึงจะ ทูลขอพระสุริย์วงศ์ ให้ลง
อาญาเธอ เสมอสมัญญ์ ฉนั้นขอเทวี บัณฑิตทรงคำวิหิ ฝีมือมดอณ้อย ชนจะชังใช้น้อย
สุกทรมาน แน่แล ฯ

โคลง ๓

๐ ฝ่ายพระรามรามพ	นอบนบศิระไหว
ทูลพระชนกไท้	ราชา ฯ

โคลง ๔

๐ เทวะข้าบาทนี้	ไปจึง
ความสุขทางโดยยอม	ละล้วน
ขอเข้าสู่ไพรพวง	นอนร่วม พฤกษ์แล
กินอยู่ ณ บำดวน	ทุกสถาน
๐ บริวารจะท้อ	ประสงค์ คังฤ
ผู้ที่เต็มใจแจก	กษแล้ว
ยังจะมุ่งจำนง	ห้วงกบ ฉนั้นโค
ฤแจกสังวาลย์แก้ว	ห้วงสาย
๐ พลกายอย่าให้	ตามไป ค้วยเลย
อันทรัพย์สมบัติปวง	สละหมก
ขอเพียงพระทรงชัย	ไปรดประ ทานเทอญ
พัศตระแบบคาบส	บวชชี ฯ

โคลง ๓

๐ ไก่เกี้ยวขยับผ้า	กากรองมาเสร็จแล้ว
ครัสว่านี่ลูกแก้ว	ครองอย่า ช้ำเลย
๐ รามพรบผ้าพัน	บัคั้นครองเสร็จจถวัน
ทีประเสริฐเลิศล้วน	ลออกทา

๑ ฝ่ายว่าพระลักษมณ์	ก็พลันผลัดพัศตร์บ้าง
แล้วไปอยู่ซีกข้าง	เชษฐา
๑ สีกาบัญชี	ประหวัดจิตพิศผ้า
ยื่นนั่งจำเพาะหน้า	สวามี
๑ บัดนี้รามพลัน	ช่วยแจ่มจันทร์ห่มแล้ว
ทั้งสามงามผูกแฉ่ว	ผ่องศรี ยิ่งแลฯ

ร้าย

๑ บัดนี้เหล่าสุรางค์ สงสารนางสีดา ก็ไต่จากบัลย์ พวกนักกล่าวถ้อยว่า อ้ายย่าเลยอย่าให้ ทรามวัยไปสู่พง ถึงเมืองคัมภีระราม ต้องไปตามคำมัน ให้แจ่มจันทร์อยู่วัง ข้าทั้งหลายจะพร้อม กันถนอมจอมขวัญ ให้ลักษมณ์เรื่องซัย ไปเปนเพื่อนยากเด็ก อันโฉมเด็ก เช่นนาง จะแรมกลางไพรสณฑ์ กรำแดดฝนไปก็ควร จะหมองนวลซ้องจิต จึงวสันตคาบสเผยพจนกล่าวคำไป แค้นนางโกเกยี่ อ้าเทวีใจบาป หยาบทำลายกิติคุณ แห่งสกุลเกกยี่ ช่วงมีใจชั่วช้า หลอกกรรดาให้หลง จงทราบบัดนี้ว่า สีดาควงสมร จะไม่จรจากเวียง เนียงจะอยู่ในวัง ฝ่ายลสังก์เรื่องมาส แทนพระราชสวามี เพราะมีผู้สมรส ปรากฏเหมือนเปนหนึ่ง จึงสมควรแล้วที่ เปนราชินีครอง ผองพวกเราทั้งหลาย แทนภุชสาสวามี หากเทวีจะไป จะไต่สู่ไพรสณฑ์ เช่นนั้นเราทุกคน นรชนชาวเวียง จะตามเนียงสู่ป่า อันว่าปวงสมบัติ สรรพาก็จะชน เข้าไพรสณฑ์กันตาม องค์พระรามทั้งหมด แม้ภรตแข็งแรง ทั้งศรขมณะคง ทั้งสองทรงคากรอง และปองไปอยู่ป่า กับเชษฐาทรงธรรม ดังนั้นพระนางเจ้า จงอยู่เฝ้าเวียงร้าง อยู่อ้างว่างลำพัง นั่งในดินเจียบนี้ อันกรุงศรีซึ่งพราก จากสมเด็จพระราม จะสัญญาหมกคัสัน อันถิ่นทองประพาส แห่งรามราชภุชสาส จะกลายเป็นมหา อาณาจักรประเสริฐ เชื่อเด็กองค์ภรต ยงยศจิตกำแหง คงไม่แยงนคร ของบิครแน่แท้ แม้เธอเปนบุตรีดี ผู้มีกตัญญู คงไม่ยอมอยู่เวียง เคียงข้างพระชนนี ดังนั้นหวังจะปลุก พระลูกให้ใหญ่ยิ่ง กลับเปนสิ่งทำให้ เธอสิ้นไซร์ ชุนช้อง หมองจิตอย่าสงสัย ฝ่ายนางโกเกยี่ ฟังมุนีว่ากล่าว ยิ่งร้อนร้าวทุกข์ ผินพัศตร์ไปเสียพลาง นางไม่ตอบคาบส แม้ทศรถทรงช่วย ว่าอีกด้วยก็ยังไม่ยอมฟังรพจน์ ไม่ยอมลดยอมละ มากมานะคันคือ ถืออิทธิภูมิบ้าง เห็นนางเปนเช่นนั้น กรันจะรอต่อไป ก็ไว้ประโยชน์งาม จึงพระรามบังคม องค์บรมกษัตริ์เจ้า และเผยว้จนะเว้า วากยทุทฯ

โคลง ๔

๑ นเรนทร์สูรอยู่เกล้า
ข้าบาทน้จ้จร

ขอฝากพระมารดา
แก่พระชนกนาถ

๑ อ้นองค์พระแม่เจ้า
น้บ้ก็ทรงชรา

ทุกเมื่อขอบพระมาร—
อีกภักดิ์ผ่องแผ้ว

๑ ปางเมื่อจำจักไว้
พระจะทรงโคกศัลย์

ขอพระกรุณา
ทรงระงับดับโคก

๑ อ้าพระผู้เปรียบแม่น
จงโปรดพระมารดา
อย่าให้มิ่งนารินทร์
ยมโลกเพราะไว้

๑ ราชาครัตว่าไอ้
อันลูกมากล่าวฝาก
พ่อเองและจะตาย
ไทนจะทนโคกเศร่า

๑ ทรงชั้ก็สื่อน
แข่งพระเหตุทัญ
สุมน้คระควัด
ผู้กราชรัตน้อย

๑ แล้วพาทายาทแก้ว
กับลักษมณ้แลตีกา
ไปส่ง ณ ที่ไกล
เขตแห่งโกศตราษฏร์

เกศา

จากบาท

ยอกรัก

เถลิงถวัลย์

จอมขวัญ

มากแล้ว

ยาทเรียบ ร้อยแล

บ้จาง

ลุกยา

วิโยค

โปรดช่วย

เวทนา

มหินทร์ เทพเซย

ลูกไซร์

จรสู่

ลูกยา

ลูกชาย

แม่เจ้า

ไปก่อน

อยู่ไหว

โคก

เปล่งถ้อย

ไปควน

รีบมา

กลอยใจ

ทราวมสวาท

แก่ขอบ

เลิกชันท์

- ๑ สมันตร์รับพระราช
 กรีบไปจักราช-
 ผูกอักษะไพศาล
 งามประเสริฐเพริศพร้อย
 ๑ กรันพร้อมรามพเจ้า
 สมเด็จพระบิดา
 อีกกราบพระบาทราช
 กล่าวพจน์ทูลลาเข้า
 ๑ ชวนองค์เมียมิ่งทั้ง
 เกินประทักษิณจอม
 กับพระแม่จอมขวัญ
 ทำหรับโบราณแล้ว
 ๑ บัดนี้จำต้องจาก
 ทศรถจึงจร
 สมเด็จพระลูกยา
 ยังมุขปราสาทสร้าง
 ๑ อีกหนรามนอบเกล้า
 ลาสองกษัตริย์ทรง
 แล้วขึ้นสู่รถราช
 สารถีขับเท้า
 ๑ ทรงชัยทศรถไธ
 ทอดพระเนตรรถจน
 แล้วหันสู่เกาศัด-
 ยืนพระหัตถ์ขวาจับ
 ๑ ปางนั้นจึงแม่เจ้า
 เข้าจะพยุองค์
 พระทวาทว่าเหม
 หญิงชั่วใจโหดร้าย
- โองการ
 รตน้อย
 สมศักดิ์
 เพราพรรณ
 กราบบาท
 เทอดเกล้า
 มาตุ
 สู่พง
 ลักษมณ์
 จักรแก้ว
 ทามแบบ
 เลิศดี
 ลีลา
 แนบข้าง
 ยูรยาตร์
 ไสภณ
 กราบบาท
 เกิดเกล้า
 เรืองรัตน
 ท่อไป
 จาบดย์
 ลิบลับ
 ยายอก เสน่ห์แด
 หัตถ์นาง
 ไกเก ยี่แซ
 ภาคซ้าย
 มาจับ กุโย
 กาลี

๑ แทน้อย่าบังอาจ

กูไม่ย่อกรประสพ

ไม่นับว่าเป็นเมีย

อีกอย่าให้บัวซ้ำ

๑ อันว่ามีที่จับ

ประทักษิณอักษิ

อีกปางสิ่งผูกพัน

ปลิดปลดทมหก้องแก้ว

๑ จัญไรใครจะเลี้ยง

ใจกาจอิสสาทราม

กุกายก็อย่าพึง

เพราะว่ามิ่งปานยักษิ

๑ ฝ่ายเจ้าภรทนั้น

ชอบ ณ กิจแม่มั่น

กุก็นับเป็น

กุกจะสั่งมิให้

๑ ภูธรกราคกริ้ว

จงพระเกาศ์ดลยา

สู่ตำหนักแห่งองค์

ยิ่งสุกกรรแสงเสรว้า

๑ บรรทมเหนื่อแทนแก้ว

ควรวญคร่ำรำหาราม

เทวีจับหัตถา

ทูลปลอบหวังให้แผ้ว

๑ ปางนั้นนารศเจ้า

ไปสู่ตำหนักจันทร์

เห็นสองชัศตียา

จึงช่วยทูลปลอบให้

กลอเคลีย อีกเลย

พบหน้า

ฤทธิมิตร

ไปมา

จงกัน

นั่นแล(๔๗)

มิ่งกับ กุชือ

หลดพลัน

ตัวมิ่ง ไถ่นอ

ชั่วหนัก

เผาศพ กุเลย

หยามกาย

หากเห็น

กิดไซรั

ลุดต่อ ไปเลย

เผากุ(๔๘)

จบลง

กลับเข้า

ยักเรศ

โศกศัลย์

โศกา

ลุดแก้ว

พลางจับ

จาบัลย์

สุมิตรา

นั่นไซรั

พิลาป

กลายหมอง

๐ สององค์ศกัณธ์

นางพาง

ว่าล็กไศสย

ศกัณธ์

ว่าโถมสุมิตรา

ก็พราภ บุตรแล

ก้อยระยับละห้อย

ไทยครวญ บ้างนา ฯ

ร้าย

๐ กล่าวถึงมวลมหา ชนที่มากอยอยู่ นอกประคองนั้น ครั้นได้เห็นพระราม กับ นางงามผ่องพรรณ อีกลักษมณ์ฤทธิรงค์ ล้วนทรงผ้าการอง กรองแบบผู้บวชชี่ ก็มีความ อาลัย ต่างรำให้โศกา แล้วพากันตามรถ บทจรจากเวียง เพียงกระแสร้ารา ไหลป่าตามถนน จรดลเท้าตาม ราชพหามเท่าใด บ่มีได้หยุดยั้ง ต่างคนตั้งจิตมั่น พร้อมกันตามรถทรง ครั้น ว่าองค์พระราม จะตรัสห้ามอีกไซ้ร ก็เกรงใจนักหนา ถึงนั้นมากระทั่ง ถึงฝั่งคมะสา จึงพระ รามพสั่ง ให้หยุดยั้งพักอ่อน นอนแห่งนั้นหนึ่ง จึงสุมนตร์แก้วมา พาตงกินน้ำพลัน ชนา นันต์ที่ตาม พระรามมาจากกรุง ก็ต่างมุ่งหาที่ พักอินทรีย์พอควร เพราะทั้งมวลเห็นจเห็น้อย เมื่อล้าทั้งขาแขน แต่เพราะแสนจงรัก รักก็ต่อพระราม จึงสู้ตามมาได้ พอว่าโพงลับ ต่างก็ หลับกันนอน เตรียมตัวจรต่อไป ในเวลารุ่งเช้า มุ่งตามเข้าสู่ป่า ฝ่ายพระรามพนั้น ครั้นเห็น ทวยนรชน ทุกคนหลับสนิท บพิตรสั่งสุมนตร์ ให้พลันผู้กรตทรง สามองค์ขึ้นทรงยาน จรจากราชนั้นแล แต่ในกลางราตรี ถึงนั้นเมื่อรุ่งสาง สว่างจึงชนตื่น ฟื้นกายแลบเห็น หน่อ นเรนทร์แล้วไซ้ร บ้างเดินไปเที่ยวหา ทางที่มีารจร จนอ่อนใจจำด บ่จรค่อไป พร้อม ใจกันกลับหลัง ยังกรุงอโยธยา ต่างโศกากำสรวล ครวญถึงรามราชมพ ผู้เลิศลกษัตร์ บุรุษ รักันฤาษช ปีนเกลชวโกศล อีกทุกคนติโทษ โกรธนางโกเกยี่ ว่าเทวีใจหยาบ บาปเหมือน เจตนา หม่าองค์พระสามี่ เพราะเหตุที่จำพราภ จากพระบิโยรส ทรงยชย่อจะโศก วิโยคยิ่งใหญ่ หลวง คงเปนห่วงลูกยา ราชอาจประชวร ส่วนพระชนม์มากแล้ว อาจไม่แคล้วมฤคย หาก พระภุชชกับ ลับโลกสู่สวรร์ค จะตัวกันเปล่าใจ ไร้ที่พึ่งร่วมเย็น เปนที่รักบักเกล้า ถึงนั้นเขา ทั้งหลาย จึงบ่คลายครวญคร่ำ ในยามย่ำสนธยา ในภวาก็เงียบ เปรียบประหนึ่งเที่ยงกิน บ่ครึกกรนเช่นเก่า เขาบ่เลี้ยงคูกัน อันว่าการสังคิต คิคสิร้องล่าน่า อีกพื่อนรำปวงก ทมหค ซึ่งความเสชช่า ส่นผาสูกกรีกกรีน มีแต่เสียงสั่น ออกอา คูลแล ฯ

โคลง ๑

- ๐ กล่าวถึงรามพทรวง
โกศลเกษตร์สร้าง
- ๐ ผ่านลำเวทศรุตี
อีกสยานทิกะถ้ำ
- ๐ ถึงนทีกงคา
ต้นอิงคุทไม้

รถตรงผ่านย่านกว้าง
ไพศาล
และโคมะคีน่าน้ำ
เล็ดคิ
ให้พักม้าอยู่ใต้
มิ่งงาม ฯ

โคลง ๒

- ๐ รามชวนเทวีเจ้า
ฉายา
- ๐ ร่วมพฤक्षाใหญ่ล้ำ
กงคา
- ๐ หวังนิตราที่นี้
ลาศไป ก่อนา ฯ

กับพระอนุชเจ้า
รินรมย์ริมฝั่งน้ำ
ท่องจึ่งจะดี

โคลง ๔

- ๐ ในแค้นนิษาทนั้น
ชื่อคุหะผู้มี
ทราบว่พระรามรา—
ถึงซึ่งฝั่งแม่น้ำ
- ๐ พาพวกอมาตย์พร้อม
ไปรับเสด็จพระ
พระรามและลักษมณ์
คุหะก็เการพ
- ๐ ทูลสารสมเด็จไท้
ข้าบาทมุ่งจิจจะ
ขอมอบซึ่งแค้นกิน
แก่พระองค์เพื่อให้

ราชา
ฤทธล้ำ(๕๐)
มพเสด็จ
กงคา
พรั่งกัน
รามพ
ก่อนรับ
กราบกราน
รามินทร์
รับใช้
ข้าครอบ ครอบแแล
ทรงครอง

๑ เรียกรของเครื่องทันรต

มาจกัถงถววย

เชิญเสวยซึ่งโภชนา

ที่ผจงเลือกพิน

๑ อ้าเชิญพระครอบแก้ว

ท้าวถินบริบูรณ์

ชาวนิษาจกัถิน-

เพราะจะได้เป็นข้า

๑. องค์พระรามพเจ้า

ว่าที่ท่านรับรอง

เราปล้มและขอขอบ

เห็นว่าเป็นมิตรแท้

๑ เราได้ตั้งจิตแล้ว

นุ่งห่มกากรองและ

อีกโภชนะปวงชวค

ของบ้ำสารพัด

๑ หากท่านโปรดให้หญ้า

อีกเมล็ดสาลีแก่

ก็จะถูกฤดี

โปรดช่วยเด็คอย่าช้า

๑ ฤสายุตรัสตั้งนั้น

พลันสั่งพวกคนพลัน

อีกหาซึ่งธัญญา

ให้แก่สองมึงม้า

๑ ในเมื่อรามพเจ้า

กับแม่สีตานง

คุหะนโรคม

นั่งคั่นอยู่คอยบ้อง

โอชา

บักนั้น

ทุกอย่าง

เอกมา

แกนคิน

เล็กหล้า

คี่หนัก พระเอย

บาทบงสุ

ตรัสตอบ

เล็กแต่

ใจเพื่อน

แนใจ

จะบวช

หนังสือ

นอกจาก

ผลาหาร

อย่างคี่

มึงม้า

เรายัง

สหาย

คุหะ

ทอดหญ้า

โดยค้วน

มโนมัย

บรรทม

นิมน้อง

จงรัก

ภยัน

๑ กรันรุ่งสุริยแจ้ง

จึงพระราชพทรวัด

ผู้นิษาทราชา

จักซึ่งเรือเพื่อได้

๑ ไปนานเรือเทียบพร้อม

จึงคุหะทูลเชิญ

เรือจะเทียบหากทวาย

บมิต้องทรงกรวาม

๑ จมพลงถึงท่าแล้ว

ขุนสุมนตร์ผู้จง-

ว่าท่านจูงกลับยัง

ไปอีกบ่ควรแท้

๑ ขอจงรีบกลับเฝ้า

ทูลเถิดว่าเรามา

และต้องขอราบบังคม

ขอย่ำทรงละห้อย

๑ สีดาและข้าอีก

บมิได้มีทักซ์

อันสืบสืบพลัน

แล้วจะกลับไปเฝ้า

๑ ทูลองค์พระแม่เจ้า

ว่ากราบบังคมแทบ

ไปก็เกิดสุมนตร์

โดยสะควกถึงราช

๑ สตารถิกราบแล้ว

กราญคร่ำรำไพโร

ฝ่ายองค์พระรามรา-

จนค่อยคลายโศกน้อย

เวหา

แค้ไท้

ขอช่วย

ข้ามธาร

กนพาย

เสด็จข้าม

ทรงฟาก โพนและ

กระแสรัด

ครัดส่ง

รักแล้

อโยธ ยาเทอญ

แน่นอน

บรม นาดนา

เรียบร้อย

แทบบาท

โหยหา

ลักษมณ์

โรคเร้า

จะผ่าน ไปนา

บาทบงส์

เกาศัล ยาแล

พระบาท

ผู้มีตร์

ธานี

โศกา

ละห้อย

พพลอบ

หนึ่งนา

๑ รามพจนนักษิเรศ

พระลักษมณ์ตามลง

เรือเล่นผ่านกงคา

โดยสวัสดิ์ผาดแผ้ว

๑ ขอบใจคุหะแล้ว

ยูรยาตร์เทียบลำ

ผ่านป่าผ่าทุ่งลัด

เทียบฝั่งกงคาล้ำ

๑ จนถึงมะเคือคัน

เห็นว่าพ้ออาศัย

จึงหยุดพักบรรทม

จนรุ่งสว่างไซ้

๑ ฤาสายเดินตัดเข้า

ไปเนิ่นก็ถึงแทบ

อันช้อยมุนา

ไหลเชี่ยวเปรี้ยวปราคล้ำ

๑ เดินตามแม่น้ำนี้

ถึงทียมุนา

ไหลลงระคนธาร

คือพระกงกาต้าง

๑ ที่ตรงสามแพร่งนั้น

ชื่อเรียกประยาตแก่

เป็นที่พระกาบส

สถิต ณ ภาคโพ้น

๑ พอเย็นถึงกุฎเจ้า

สามกษัตริย์เข้าไป

กาบสก็เปรมปรีดิ์

จักโภชนาพร้อม

ดงนา วาแฮ

เสร็จแล้ว

ไหลเชี่ยว

พหุภัย

สามกษัตริย์

แม่น้ำ

สู่ป่า อิกนา

เลิกชล

โศกลม

ร่วมได้

คืนหนึ่ง

สบาย

เขตป่า

ฝั่งน้ำ

ประเสริฐ

เลิกงาม

ไปนาน

ใหญ่กว้าง

วิเศษ

เลิศดี

ปรากฏ

เมื่อโน้น

ภรทั วาแฮ

ปราคเชิญ

ฤษี

นอนน้อม

คัยนรับ

เลี้ยงดู

๑๑ ชวนอยู่ ณ ที่นั้น

แก่พระรามพทอบ

เกรงคนอยู่ถีนัน

ก็จะมาแซ่ซ้อง

๑๒ อาจารย์จึงตอบด้อย

ว่าระยะสียโยชน

ยังมีหนึ่งบรรพต

จิตรกุฎช่อชี่

๑๓ ทรงครไคร่ประทับใจ

ที่นั่นแหละเห็นเหมาะ

สำราญเด็กอย่างเอก

คาบสเคยอยู่แล้ว

๑๔ ฤๅสายเคารพเจ้า

และพักแรมค้ำบล

อยู่เพียงหนึ่งราตรี

พอรุ่งก็ลาจาก

๑๕ กรรไลลับปากกว้าง

สู่ฝั่งมุนา

ผ่านไม้ใหญ่ใบคอก

ถึงแทบนทีถ้ำ

๑๖ ที่นี้ราชมพกับ

จึงกักขอนทำแพ

ผูกกระชับเดาวัลย์

บ่มีต้องครันคร้าม

๑๗ ซ้ำมไปสควกแล้ว

เลียบฝั่งนทีศรี

เดินพลางน้อมองงค์

ชวนพระภัสตาเจ้า

ควัยกัน

ซึกซ้อง

รู้เรื่อง

รำคาญ

ทรงยศ

จากนี้

งามนัก

นามกร

วิเวก

แน่แท้

ควรอยู่

มากหลาย

ฤๅ

ประยาก

หายเหนื่อย

นั่นไป

ทางรก

น่านน้ำ

บังแดด

เด็ดดี

ลักษมณ์

เพื่อข้าม

มันเหมาะ

โพยภัย

เดินคง ต่อแฮ

โตเท่า

ช่างทรวัส

เจรจา

๑ เพลินตาชมมิ่งไม้	ในทอง
อีกนกโบกบินตาม	ยอกไม้
ชมหมู่วิหคหงส์	เล่บหาก
เดินจึ่งสควกได้	ไม่ระอา
๑ อีกราตรีหนึ่งต้อง	แรมกลาง ทางแฮ
พอรุ่งออกเดินท้อ	อีกไซรั
เดินชมพฤกษาพลาจ	งามยั่ว ใจนอ
เสียงนกอเนกได้	เสนาะกรรณ
๑ มิทันจะเมื่อยดำ	ก็ถึง
เขาจิตรกุฎงาม	เล็ดแล้ว
ยิ่งแลยิ่งตลึง	แลอยู่
สุดประเสริฐเพริดแพรว	พิศวง
๑ สามองค์ทรงเข้าสู่	อาศรม
แห่งพระวาลมณี	คาบส
มุนีก็ชื่นชม	ก่อนรับ
สามกษัตริย์ทรงยศ	อย่างดี
๑ ที่นึ่งจัดสร้าง	อาศรม
พอเป็นที่สามองค์	อยู่ได้
เป้นสุขอภิรมย์	แรมบำ
วิเวกสงบไว้	โศกาลัย ฯ

ร้าย

๑ ฝ่ายสุนันต์สารดี ถึงกรุงศรีแล้วไซรั รีบไปเฝ้าภูบาล ผู้ผ่านภพโกศล ทูลยุบล-
 ข้อความ ตามที่รามสั่งไป แต่ภูวนัยทศรถ บ่มีคตโคก วิโยคบิยบุตร สุดแสนจะอาดูร
 พุนเพิ่มโศกบ่วาย จนพระกายชুবผอม ทรมพระราชหฤทัย ไม่เป้นอันสรงเสวย เดยบรรม
 ได้น้อย ถอยพระกำลังลง ฝ่ายองค์เกาศัลยา เกียงราชาไถลซิด จงจิตพยายาม ให้สำราญ
 วรกาย โฉมฉายสมิตรา ก็มาช่วยเปลี่ยนกัน เฝ้าทรงธรรมสามี ด้วยภักดียิ่งใหญ่ แต่ไถเกย-
 นั้น ทรงธรรม์ทศหามเฝ้า มิได้เข้าถึงองค์ คงแต่ฟังข่าวไซ ในไม่ช้าภูร พระโรครอนราน

ร้าว ท้าวเธอบุ่เตา เทราชุดลงทุกที บ่มีทางแก้ไข พระโรคไซร์กำเริบ เติบหนักขึ้นปลดค
ทรงยศมีแต่ซูด ในที่สุดภูบาล ลมปราณจรจากสกนธ์ สิ้นพระชนม์เพราะโรค วิโยคปีโยรส
ทั่วทั้งหมตวังใน เสียงพิโรให้ไทย โดยเหตุนี้ชาวเวียง ทราบโดยเสียงโศกา ว่าพระจอม
นรินทร์ สิ้นพระชนม์แล้วฉนั้น ก็จาบัลย์ท้าวเวียง เสียงพิโรรำลึก พระทรงศักดิ์ทั่วไป
ที่ในราชธานี ฝ่ายมนตรีผู้ใหญ่ พร้อมใจกันจัดการ งานพระศพพร้อมมวต ถ้วนตามประ
เพณี บัดนี้จึงนาคกร จรสู่ราชวัง กังกระแสร้ารา พร้อมกันมาฟังข่าว ท้ายท้าวผู้ทรงธรรม
เสด็จสวรรคแล้วไซร์ ไกรจะครองขอบขันท์ บ้องกันภัยยัยี จึงมุนิวสิษฐ ผู้ทราบกิจอันควร
ทั้งมวตประเพณี จึงมีคำสั่งใช้ ให้ทูตไปบัดนั้น เร็วพลันให้จรจุ สู่ราชคฤห์ธานี ที่สถิต
จอมรัช อัครวดีไท้ เชิญพระภคไท้ กลับมา ฯ

โคลง ๓

๑	ความนี้ราชบุรุษ
จากบุรีไม่ช้า | รีบรุดขับควมมา
ท่วนไป ฯ |
|---|----------------------------------|----------------------------|

โคลง ๒

๑	ถึงแก่ภัยจึงเข้า
ทูลแดง	เฝ้าพระภคเจ้า
๑	แจ้งเพียงว่ารับใช้
กลับพลัน	มาเชิญเสด็จให้
๑	อันข่าวพระพ่อไซร์
เผยพจน์ เล่าเลย ฯ	สิ้นพระชนม์บ่ได้

โคลง ๔

๑	พระภคไปไทราบ
จึงตรัสตอบยินดี	ความสตัย
จักได้
	กลับเฝ้าพระป็นรัช
เพราะห่างพระบาทไท้	บิตเรศ
คิดถึง
๑	จึงขึ้นไปเฝ้าพระ
ทูลว่าเขามาเชิญ	อัยกา
	ขอกราบพระบาทลา	กลับตัว
	จำจิกก้องจากท้าว	จรจาก
		กลับขันท์

๑ แล้วพลันจรจากแคว้น	เกกย
รีบกลับอโยธยา	สุกสล้าง
เมื่อเข้าสู่เวียงใหญ่	หลากจจิต
เหงาเจียบคังเมืองร้าง	ผิดใจ
๑ เข้าในนิเวศน์แล้ว	รีบจร
สู่พระตำหนักจันทร์	เพื่อเฝ้า
กราบองค์พระมารดา	เกิดเกศ
หวังจะได้ทราบเกล้า	คดี
๑ เทวีถามข่าวพระ	บิดา
พระภราททุลทอบ	เสร็จแล้ว
ถามถึงพระราชา	จอมกษัตริย์
อีกพระรามพี่แก้ว	อยู่ไหน
๑ อรไทยตอบด้อย	ภราท
ว่าพระบิดุรงค์	มอกม้วย
เหตุร้ายพระทรงยศ	ชราภาพ
อีกมีพระโรคด้วย	กับขันธ
๑ ครานั้นภราทให้	โหยครวญ
และทอดพระองค์ลง	เกลือกกลิ้ง
ทุลทอระหม่อมมิควร	จะกับ ขันธโดย
ไอ้เสด็จสวรรคตทั้ง	ลูกไป
๑ โกล่เกยว่าอำ	ลูกชาย
ธรรมาคาบบังคับ	แน่แท้
อันเกิดแก่เจ็บตาย	ใครจัก
อาจรอดพ้น ได้แต่	ไปมี
๑ ภูมิตีได้ครอบ	ครองแดน
เกียรติกระเคื่องเคชะ	อะคร้าว
ได้ทำพลีแมน	มवलมาก
ถึงที่แล้วจึงทำ	เสด็จสวรรค

๑๑ กรานันภรตทอบ

ว่าลูกนั้นอภัพ

ยามองค์พระภูมิ

จึงมิได้เห็นแม่

๑๒ มิได้สรวงศพไท้

เหมือนหนึ่งมิใช่โอ-

โธ่ลูกนี้เป็นแก้ว

อยากจะทูปอดให้

๑๓ อันองค์รามศผู้

ธเสด็จอยู่ไหน

ลูกอยากใคร่วันทา

จุมพระหัตถ์คังคัก

๑๔ ฟังวาทาสุกไซร์

จึงพระนางจำเปน

รู้เรื่องตลอดตาม

เหลือที่จะพรางไว้

๑๕ ฟังโขกคึกเค้า

พระภรตทอบพระ

โธ่หวังจะฟังฟัง

และพระพี่ร่วมเกล้า

๑๖ มาเสียสองนาถเจ้า

เพราะพระแม่ก่อการ

เหมือนทรงสับเสียดฟัน

แล้วแหละมิหน้าซ้ำ

๑๗ โอโยโยแสนเจ็บแค้น

พระแม่ผละอุพระบี-

และขับพระพี่ชาย

ราวทักหัวลูกชาก

เทวี

มากแท้

เสด็จสู่ สวรรค์เข

พระองค์

ทูลหัว

รสไท้

อภัพ ยิ่งนา

อาสัจ

เชษฐา

บัดนี้

แทบบาท

ก่อนมา

ทูลถาม

เล่าให้

ความสัตย์

ต่อไป

ความจริง

แม่เจ้า

พระพ่อ

เกศา

พร้อมกัน

กาจล้ำ

ลูกเหวอะ

เกลื่อโรย

ทรวงมลาย

คุราช

ยอครัก

จากกาย

- ๑๑ เคารวะที่ร้ายเป็นลูกผู้
ให้เกิดแล้วผลาญเอง
พระแม่รีบไปปล้น
ผิดมากแล้วจึงดี
- ๑๒ ไยอยู่คู่ลูกต้อง
อัปยศหมดเกียรติ
หากหวังจะได้คู่
แห่งลูกหรือยาได้
- ๑๓ เหลือร้ายนี้มิใช่
องค์อัครบาท
นี่นางอสุรา
มาผจญผลาญญาติ
- ๑๔ จงรู้เถิดว่าข้า
ไปแทบพนาศร
อัญเชิญพระพิราวม
สู่นครทรวงรัช
- ๑๕ กรรไล่ออกที่หน้า
อมาตย์มนตรีอยู่
ภรตตรีศประกาศ
ลั้วที่มาเวดล้อม
- ๑๖ อันเราพึงทราบเกล้า
ว่าพระมารดาเรา
คิดผิดทุกทุกสิ่ง
จะพูดก็มีอยาก
- ๑๗ ท่านเอยจงเชื่อถ้อย
เรามีได้เห็นชอบ
และเรามีชอบรับ—
เห็นพระแม่ผิดร้อย
- อาชรรวม
กัณฑ์
จากแห่ง หน้า
หลีกไป
อดสู เขาฤๅ
เว็ดไร
อภิเชก
นึกหมาย
ธิดา
ธรรมราช
ปลอมเกิด
กุลวงศ์
จะตาม
แก่นชฎ
เสด็จกลับ
ต่อไป
ปราสาท
พรั่งพร้อม
ตั้งแต่ เขาแล
ทั่วกัน
ความจริง
ผิดมาก
แสนผิด
พูดเลย
เราสรรพ
สักน้อย
รองสัก อย่างเลย
พันทวี

๑๑ บัดนี้พระแม่เจ้า

ทราบวาพระภรต

ก็เสด็จมายฉัน

ปราสาทวิสูตรแก้ว

๑๒ ครานั้นภรตได้

ก็รีบลงไปรับ

กอดบาทพระแม่พลาง

สอิกสอื้นให้

๑๓ เกาศัลยาทรสพ้อ

เออภรตโยเธอ

เธอสิน่ายินดี

ที่พระแม่เธอได้

๑๔ ถ้าจุนให้ได้ผ่าน

โดยปราศจากผู้ใด

เพราะให้ขั้บรามพ

ก็มีอาจแย่งน้อง

๑๕ ทัวฉันทันน้องสุ-

ก็ขั้บเสียจากเวียง

ฉันทไกรออกไปป่า

ลูกรักก็คิดว่าเศร้า

๑๖ บังคมแทบบาทแล้ว

ทูลว่าโอ้พระแม่

ฉันทไกรพระเมยพจน์

ราวกับแผลงศรเขชน

๑๗ ลุกไช้รัขอทงสตัย

หากว่าเห็นชอบด้วย

ขอผีพิษผีกาล

ผลาญชีพลงอย่าช้า

เกาศัล ยาแฮ

กลับแล้ว

มาสู่

กาญจนา

เห็นนาง

กราบไหว้

แสนโศก

จาบัลย์

พาทิ

ว่าให้

เปนหนักหนาแฮ

อุคหนุน

พิภพ

ซัดซ้อง

จากเขตแล้วฤ

ครองซันทา

มิตรา

เถิดเจ้า

อยู่กับ

อกกรม

ภรต

อยู่เกศ

เผด็จลูก

ปรุใจ

สาบาล

แม่ช้า

ร้ายกาจ

ฉับพลัน

๑ อ้นองค์รามพเจ้า

ประหนึ่งพระบิดา

ลูกชบถต่อเชษฐ

ยมราชเป็นเจ้า

๑ ใจลูกจะซาดแล้ว

ยิ่งคิดยิ่งทรวงโถม

แม่ผิกจึงพลอยมัว

ไปรดเมตตาสักน้อย

๑ กรรแสงสอนโอด

เคียรชบแทบบาทนาง

ทอดกายกับดินหวด

จนแทบจะถึงสิ้น

๑ เทวีวิลาศเจ้า

ฟังภรตสบบาด

ทรสปลอบคอบรับขวัญ

อ้าลูกอย่าละห้อย

๑ ลูกเอ๋ยแม่เชื่อแล้ว

ว่าลูกรักเชษฐา

นึ่งเด็กอย่ากรรแสง

อันเหตุสุดที่แก้

๑ ลูกไปเด็กด้วยแม่

ให้ลูกสรงเสวย

ว่าพลางพระจงหัดดี

พาสู่ตำหนักข้าง

๑ ให้สรงทรงลุปได้

แล้วจึงชวนเสวย

อีกให้พทมบน

เลี้ยงอย่างลูกที่โปรด

จอมเกศ

เกิดเกล้า

ขอจึ่ง

จุกไป

ทูลหัว

ละห้อย

หมองบาป

อย่าแหวง

โดยครวญ

คักคั้น

โหยหนัก

สมฤติ

เกาศัล ยาชะ

เชื้อด้อย

พลางกอด

หนักเลย

บ่แหวง

แน่แท้

มากนัก ลูกเอ๋ย

ทีไซ

จะจัก

โภชนบ้าง

ภรต

ผ้ายใน

สุคนธ์

ศุภโภชน

แท่นรัตน

ทุกสถาน

๑ ตำราฎกยแก้เศร้า	แสนกรม จิตเส
พระภคบ่วย	โศกเศร้า
แม่เข้าที่บรรทม	บ่หลับ
จนกระทั่งรุ่งเช้า	ปนิทร์สนิทเลย ๗

ร้าย

๑ ฝ่ายวสิษฐมุนี ผู้เป็รื่องปรีชาญาณ ท่านทูลเตือนภรต ให้ละตคโศกบ้าง พลง
 ตำริตริการ งานพระบรมศพ โดยเคารพตามควร ทั้งมวตตามที่มี ประเพณีแบบบรรพ์ กังนััน
 จึงเริ่มเกณฑ์ ทำพระเมรุโสภิต พระจิตระกาธาร ตามโบราณตำหรับ เสร็จสรรพทุกสิ่งถ้วน
 ตามควรแก่จุมพล นิมนตน์พระมุนี ผู้มีชื่อภุกุณ เป็นนั้กบุญพิเศษ สวกพระเวทกาตา ตาม
 ตำราไสยศาสตร์ ปมิขาดสิ่งใด ได้กำหนดวันครบ เชิญพระศพประภิชฐ เหนือจิตระกาธาร
 อาจารย์สวคมนตรา นานาสาธยาย แล้วถวายพระเพลิง เถกิงแรงแสงรุม สุ่มไว้ในคีนหนึ่ง แล้ว
 จึงเก็บอังการ ของภูบาลห่อผ้า พาไปยังฝั่งน้ำ สรยล้าเลิงงาม พราหมณ์ล่อยอังการไป ใน
 กระเศร้าวารี แล้วมีศราทพรต กำหนดเจ็ควาระ บ่ลดละสิ่งใด อันมีในตำหรับ ทุกสิ่งสรรพ
 เสร็จถ้วน โดยประเสริฐเลิศถ้วน ทุกสถาน ๗

โคลง ๑

๑ กรันเสริ้งงานพระศพ	ปรารภการรักษ้ก้าว
อมาศย์ทูลลุกท้าว	จอมขัณฑ์
๑ อันอาณาจักรราช	ปราศจากผู้ครอบแล้ว
เกรงว่าจะไม่แคล้ว	พหุภัย
๑ ขอเชิญให้ชันทรง	ตำรงซึ่งจักร์กว้าง
เพื่อประเทศไม่ว่าง	ราชัน ๗

โคลง ๒

๑ กรานันภรตเจ้า	ทอบอมาศย์ที่เผ้า
ฉับพลัน	
๑ อันองค์พระพี่ช้ำ	คือผู้ควรครอบหล้า
แหล่งงาม นี้นอ ๗	

ร้าย

๑ ฟังความภททวรัส สวรพัตถุกตอง ผองมาศย์มนตรี ยินดีต่างวันทา แปลง
 วาจาสรรเสริญ เยินยอยกเกียรติกวัน ภทพถันบัญญัติ ว่าอย่าช้าเตรียมพล เพื่อจรลดคว่นไป
 สู่เขตไพร่ลิกลับ ที่ประทับเชษฐา ทางภาราให้บั้น นำที่กันจัดแจง แต่งถนนไว้พลาง เพื่อ
 เปนทางนฤเบศร์ ประเวศราชธานี ถึงคติกำหนด จึงภทเพ็ญพิริยะ ศทรุมนะร่วมใจ ชวน
 กันไปเพี้ยมเฝ้า พระแม่เกาศัลยา สุมิตราเทวี เชิญมารศรีเสด็จ จากนิเวศน์วังใน ฝ่ายนางไถ
 เกย บัดนี้ก็วิงวอน ขอจรไปป่าค่าย เพื่อจะช่วยเหลือวอน ค้วยสุนทรวาทะ ให้พระรามเธอ
 กลับ เพื่อรับครอบครองชัณฑ์ สิบสันตคิงวงศ์ ฝ่ายองค์เกาศัลยา กรุณายอมให้ ไถเกยไปพง
 สามองค์ราชนารี จึงลี้ลาจากวัง มาที่ถ้ำกระบวณ เวลาควรแล้วไซ้ ภทให้ยาคตรา จากภารา
 พรรรณราย ฝ่ายสุมนตร์ตัวคี รั่ววิถีทางอยู่ จึงเป็นผู้นำทาง เคนอย่างเช่นครั้งก่อน จรรจน
 ถึงกงคา ฝ่ายราชาคุหะ ทราบว่ากระบวณทัพ สรรพแสนยามาใกล้ ก็แค้นใจหนักหนา สำคัญ
 ว่าภท คิคคคต่อพระราม ยกทัพตามมาจง ปองรัยองค์เชษฐา จึงพญาคุหะ กะเกณฑ์พล
 โดยคว่น ประมวลพลนิษาท ผู้กาจแกล้วการยุทธ์ รัยรुकยกออกกัน ทางอันทัพจะจร หมาย
 รานรอนต่อสู้ ผู้ประทุษทุยศ ฝ่ายภทททราบว่า คุหะมาเช่นนั้น ใช้สุมนตร์ออกไป ให้เชิญ
 คุหะมา เจรจาโดยคิ คังนี้คุหะเข้า ไปเฝ้าพระภท พระเผยพจน์ปราไสย ค้วยไมตรี
 เล่าความ ตามที่ยกพลมา เพื่อเชิญรามพเจ้า ถิ่นเข้าสู่กรุงไกร ขอให้คุหะช่วย บอกค้วย
 ว่ารามพ จะประสพหนโทษ คุหะไซ้ชานว่า บรวิวารขำมีอยู่ ที่รู้จักทางจร ในคองคอง
 แคนไกล ข้าจะใช้ล่องหน้า ไปกันหาจนพบ ที่รามพสถิต ส่วนบพิตรข้าขอ จงไปครออยู่
 กว่า ข้าจะจัดหาเรือ เพื่อรับพลข้ามฟาก จากนี้สู่ฝั่งไกล พุกแล้วให้บรวิวาร หาอาหารสเบียง
 เลี้ยงไพร่พลลงทั่ว ทุกตัวคนอย่าขาด ใช้อมาศย์รัยรัก ไปจัดโภชนา อันโชาสารพัต
 ถวายกษัตร์ทั้งห้า อีกหาบรรณาการ ถวายท่านตามควร ทั้งมวลให้พร้อมสรรพ ท้อนรับ
 อย่างคิเลคิ ประเสริฐทุกสิ่งงาม ตามโบราณวิสัย ทัพพักในแวนแคว้น แคนนิษาทสโมสร
 บ่เคือควร้อนน้อยเลย เสบยับข้องขัด ทั้งกษัตร์ห้าองค์ ทั้งจัตุรงค์ทวยหาญ ทั้งบรวิวารแควคล้อม
 แสนสุขทุกสิ่งพร้อม เพรคคิ สันแลฯ

โคลง ๔

๑ วาตรีหนึ่งได้พัก
พอรุ่งเตรียมการข้าม

กู่หะจันนา
พร้อมพวกผีพายลำ

๑ จักแจงรับทัพข้าม

ปราศจากอันตราย

เรือรับส่งข้ามคลา

ทั้งกระบวนเรียบร้อย

๑ บัดนั้นเค็นเลียบน้ำ

อีกลัดคักพงไพร

เดินทางที่พระราม

เสียงสนั่นม้าช้าง

๑ คำนวณเค็นบ่ซ้ำถับ

ที่ภรทวาช

ให้บริวารมาก

โดยคิดเพื่อมิให้

๑ แต่พระภรททั้ง

รีบเสด็จควนจร

ขับม้ารีบบรรลู่

คาบสบบมีซ้ำ

๑ ทรงเข้าไปไหว้พระ

และแถลงแจ้งการณ์

คาบสกกียินดี

ทั้งกระบวนพลแล้ว

๑ คาบสเข้าสู่อุ-

ร้ายเวทวอนเทว

ขอไปรคจักอาหาร

ทุกสิ่งก็ประสิทธิ์

แรมผา สุกแซ

แม่น้ำ

นับกิ่ง พย็เฮย

เล็กแรง

คงคา

สักน้อย

จนหมด

เสวีจก็

ล้างาม

พฤกษ์สร้าง

เดินก่อน แล้วแล

กระบวน

ประยาค

อยู่ไซรั

ค่อย ๆ ตามแล

๑ อักแ

ศตรุ มนะนา

ลวงหน้า

ที่สติ

หยุดลง

มุนี

หมดแล้ว

ต้อนรับ

ที่มา

ภูการ

เลิกฤทธิ์

เอมโอช

เสวีจตม

๑๑ นมสคนมเปรี้ยวอีก
 รวงเต่งแห่งผิงเต็ม
 น้ำตาลรสชื่นใจ
 ๑๒ รัญญะข้าวเลิศล้ำ
 ๑๓ ห้างกษัตริย์ทั้ง
 พระมุนีท่านสั่ง
 อเนกโภชนาหาร
 บริบูรณ์ทั่วเพียง
 ๑๔ บำรุงด้วยโภชนาแล้ว
 ที่ผ่อนพักผทม
 กระบวนก็บ่ขัด
 จึงทุกผู้ใหญ่น้อย
 ๑๕ นอนราตรีหนึ่งแล้ว
 เดินต่อตามมรรคา
 จนถึงซึ่งสิงขร
 แลประเสริฐสุดส้าง
 ๑๖ บัดนี้จึงแบ่งย้าย
 เพื่อเกี่ยวกันหาที่
 แห่งราชพราชน
 ไครพบพระทรงศักดิ์
 ๑๗ อันพระภรตคัน
 พบที่พระอาศรม
 ธิเบเรียกศทรุมนผ่าน
 ไปเคารพบไหว้
 ๑๘ ไศกาพลางกล่าวถ้อย
 ถึงพระราชบิดา
 กรุงโรมเรนทร์สุร
 เชิญเสด็จกลับด้วย

เนยใส
 จุน้ำ
 หวานฉ่ำ
 พิศวร
 บริหาร
 ศิษย์เลี้ยง
 ไปชาค แกลนเลข
 อยู่กรุง
 ท่านจัด
 เรียบร้อย
 ที่พัก
 รมยา
 ลاجر
 บำกว้าง
 จิตรกุฎ
 สดับศรี
 แยกกัน
 สำนัก
 ทรงยศ
 บอกกัน
 ไปนาน
 สถิตไถ้
 ไพรถ้วน
 เชษฐา
 ทำนุถ
 มอดม้วย
 ทรงรัช
 อนุชา

ราชพทราบเหตุแล้ว
 อัครเศแลลักษ์มณ
 ทั้งสามก็ร่ำครวญ
 ถึงทศรถให้
 ๑ สมันตร์ผู้ใหญ่ได้
 จึงปลอบห้ำกษัตริ์พอ
 แล้วทูลแนะนำให้
 อุทิกแค้นจอมโลก
 ๑ ชาวกันสู่ฝั่งน้ำ
 จึงพระราชมพลง
 ทำกิจพิธีศรธา—
 สัมฤทธิ์กิจอย่างล้ำ
 ๑ บัคน้ำราชมพเจ้า
 พระมเหสีอีก
 กลับคืนสู่พระอา—
 ประทับพัก ณ ห้อง
 ๑ ฝ่ายพระวชิษฐผู้
 ทราบที่สถิตธา—
 เชิญสามอัครเศจรต
 ที่พระอาศรมแล้ว
 ๑ พระรามก็ต้อนรับ
 ค่างเมื่อเห็นที่รัก
 ค่างองค์ต่างก็ครวญ
 ถึงทศรถให้
 ๑ พอวยความโศกแล้ว
 จึงกราบทูลพระรา—
 ษฏ์เชิญพระทรงยศ
 เปนกษัตริ์ย์ผ่านเกล้า

กำสรวล
 ว่าจะให้
 แสนโศก
 เทอชธรรม์
 ตามไป ค้วยแล
 คับโศก
 ทำศรธา ฐพรตนา
 คังกวร
 ไสสฮาถ
 สู่หน้า
 ฐพรต
 เลิศคี (๕๑)
 จึงพา
 พระน้อง
 ศรมสถิต
 กุฏสบาย
 ทรงพรต
 ชมพแล้ว
 ไปสู่
 ผ่องงาม
 ตามกวร
 ว่าจะให้
 คร่ำบ่น
 ฎาตาย
 ภรต
 ชมพเจ้า
 เสด็จกลับ
 อยุธยา

๑) แก่พระรามพนัน

ไกรจะทูลเท่าใด

ก็คงมุ่งรักษัตย์

พระล้นวาจาไว้

๑) พระยีนคำเช่นนี้

จึงหยิบรองพระบาท

ขององค์พระยียศ

เพื่อสวัสดิ์เลิศัน

๑) จะได้ประคิษฐไว้

บนภัทระบิฐแทน

ยามสังกัจจนวนีย์

ได้กราบบังคมไหว้

๑) รามพั้งน้องกล่าว

เห็นว่าจะชกค่า

รับรองพระบาททรง

พอสัทธสมจิต

๑) กรวานันภรทกัม

แล้วถอครองพระบาท

เหนือเศียรเกล้าสาบาล

คาบสนันทีได้

๑) ว่าข้าภรทผู้

ในพระบาทบรม

รามรามพจอมศรี

จักรพรรดิผ่านเผ้า

๑) กมลมัน้อยเผื่อ

ทวยราชภรทศพแทน

ขอเกษะฉลอง

กลจิตข้าบาทให้

คงชก อยู่แล

แก่ไท้

บิคุราช

ไปคิน

ภรท

เกรืองตัน

ทรงหน้อย หนึ่งเทอญ

ท้อไป

ก้วยคิ

นาคไท้

ก็จะ

ทุดครา

ทุดองค์

ก็ผิด

กรุ่นหนึ่ง

อนุชา

เกศกราน

เชิกไว้

ท้อพักตร์

พร้อมมา

ภักคิ

นาคเจ้า

อยุทธยศ

โกศล

ปกครอง

ท่านไท้

พระบาท

เที่ยงธรรม

๑ จบคำแล้วกราบไหว้

พาพระแม่สามองค์

ยกรองพระบาทรา-

ทูลเทศแล้วเดินก้าว

๑ รามินทร์ประสาทให้

แก่พระภรตน้อง

ภรตก็จร

ที่พญาช้างแก้ว

๑ ค่อยวางรองพระบาท

ให้พนักงานผูก

แล้วภรตทรงเกษ

เชิญพระแม่สามให้

๑ มุ่งทรงสู่นิเวศน์

และส่งถึงกำหนด

ทูลลาพระแม่ไคล

กรุงอโยธยาแก้ว

๑ ครั้นถึงซึ่งดินคัน

มีชื่อนันทิคราม

ทริสเรียกพศกมา

แล้วพระจึงกล่าวพจน์

๑ ทวีเรารับพระราช

เชิญฉลองพระบาท

มาแทนพระผู้ผ่าน

ทรงราชย์คังแบบกั

๑ กิจจาเราประกาศัน

ก็จะส่งเหมือนข้า

คังนี้จูงพร้อมกัน

รองพระบาทนี้ไซ้

ทูลลา

กลับก้าว

ชะเชษฐ

ประทักนิณ

พระพร

ท่านแล้ว

ไปสู่

หมอบคอย

บนเกศ คชแล

มันไว้

จึงทริส

กินกรุง

วังใน

เสร็จแล้ว

กลาจาก

ฉับพลัน

มรรคา

ปรากฏ

พร้อมอยู่

แก่เขา

โองการ

กู่

แผ่นภพ

ก่อนมา

เสร็จสรรพ

บาทให้

เคารพ

แทนองค์

๑ ทรงวางรองพระบาท

บนบัลลังก์แล

ใต้เศวตฉัตรกาง

เพริศแพรว

แท่นนั้นทุก ๆ วัน

ภรต

เฝ้าฉลองบาทแก้ว

ยศยง

๑ องค์ภรตอีกทั้ง

ศกฺร มนะแล

ทรงผนวชครองคา

มุ่นเกศ

อีกทรงรักษาสุ

ศีลวัตร

คอยท่าพระทรงเดช

เชษฐา ท่านนา ๆ (๕๒)

ร้าย

๑ อยู่มามิช้านาน กณนจารย์คนหนึ่ง จึงได้ทูลเล่าความ แก่พระรามฤๅษี ว่ามี
 อสูรหนึ่ง ซึ่งมีกษอบรังแก แผลอำนาจรุกราม ล้างกิจการพลี ของฤๅษีชื่อว่า บรรดาที่อาศัย
 ในเขตชนสถาน มารชื่อพญาชร ฤทธิรอนแข็งขัน น้องทศกัณฐ์ราชา กณนจารย์เตือนให้
 ให้ระวังบังอร เพราะขุนชรร้ายกาจ อาจทำร้ายนางได้ แท่นนั้นใช้รัราชพ เคารพคำโยคี มี
 แต่คอยระวัง ทั้งจิตป้องกันภัย แต่หฤทัยไม่ช้า เบื่อพระอาศรมสติท ที่จิตรกฏุนั้น เพราะ
 ทรงธรรมบ่วาย หายคำนึงถึงครา พบทั้งห้ากษัตริ์ นักชกข์ของหมองศรี ชวนเทวีสีดา อีก
 อนุชาคู่ใจ ไปเสียจากกฏู จรลี้คั่นคง ทรงไปยังกฏู แห่งอัถวิมหา พราหมณ์ประชาบดี
 ไหวโยคีองค์หลัง ทั้งอนนะสุยา ผู้โสภามหิณี มุนีและชญา เปรมปรีดาไม่น้อย กล่าวถ้อยคำ
 สั่งสอน อีกอวยพรศรีสวัสดิ์ สามกษัตริ์ลาจร เข้าคองคองเดินไป ในไม้ซ้าก็พัน แคนที
 ชนอาศัย ดำเนินในไพรสถานท์ ภูบาลคอยระวัง ทั้งตามองเสมอ ไม่เผอเรอเหม่อเดิน ไม่
 เพลินชมกไม้มิ ยามแรมไพรก็สอง พระพี่น้องผลัดกัน องค์หนึ่งบรรทมหลับ องค์หนึ่งรับ
 ตื่นอยู่ คอยดูเผื่อภัยพาล กิ่งนี้ผ่านป่าไป ได้หลายวันเรียบริ้อย ปราศภัยทั้งใหญ่่น้อย ปลอดภัย
 สรรพ์ ๆ

โคลง ๔

๑ วันหนึ่งพระจึงได้

พบยักษ์

กายใหญ่คั่งภูผา

เด่นค้ำ

เสียงดังอีกทั้งพักตร์

น่าเกลียด ยิงนา

นุ่งห่มหนังเสือหัว

เหิมรอน

๑ ทรงครสองพี่น้อง	ชัศภาพ
พี่น้องนอสุรพลัน	ชากหวัน
กรานันจึงยักษ์หยาบ	เจ็บยวค
ล้มกับแผ่นดินคิน	คักไป
๑ เทียบไว้แน่นแล้วจึง	รามพ
สั่งอนุชชุกหลุม	ใหญ่กว่า
จะเอายักษ์ฝังกลบ	กลางป่า
อาวรมิอาจล้าง	ซีพมัน
๑ บั๊กันวิราชร้าย	แลดู
องค์พระรามรามพ	ถนัดแล้ว
ท้วยเสียงอ่อนทุลภู-	วนาด
อ้าพระวีระแก้ว	สุรียวงศ์
๑ ความหลงบังเนตร์ไว้	จึงซ้ำ
บมิรู้จักองค์	ท่านไท
พระคือพระรามรา-	ขพเลิก
ใครจะสู้พระไค	ไม่มี
๑ ยินดีได้เฝ้าบาท	ยุกล
เพราะกุเวรราชเธอ	สถาปไว้
ได้เฝ้าจึงให้พัน	โทษสถาป
กลับสู่สวรรค์ได้	โดยมรณ
๑ ซาคิก่อนเป็นกนธรรพ	หรรษา
บริวารกุเวร	ราชเจ้า
ซ้าลอบรักรัมภา	โสภิต
เวสสะวันทราบแก้ว	โกรธา
๑ สถาปเจ้าเป็นรากลษ	รูปทรม
ท่องเที่ยวอยู่ในคง	ทัณฑ์
จนกว่าจะพบราม	รามพ
พระฆ่าแล้วจึงจัก	พันกรรม

๑ ฟังคำวิจารณ์ราย
ราชพงษเขตหลุม
จึงฟังวิจารณ์
ยักยักกับชีพและแผ้ว

กราบทูล
ใหญ่แล้ว
กินกลบ
สถาปพัน ฯ

ร้าย

๑ ก่อนนั้นจึงสามองค์ คั้นตองเค็นต่อไป ในหนึ่งโยชน์คณนา ก็ถึงอาศรมสถาน
ที่ตำราญฤติ แห่งมุนีผู้ซ้ง คือศรภังค์ตาบส ทรงยศเห็นศักระ กับทเวะคณา มาพร้อมอยู่ที่
นั้น แต่ครั้นเมื่อเข้าใกล้ ทวยเทพไซร์เหิรเห็ด เกร็จฟ้าไปเสียพลัน บัดนั้นสามกษัตร์ จึง
รีบรคเข้าไป ไหว้ศรภังค์มุนี ฤษีปริศานัก รับทรงศักดิ์และแดลง แจ้งเหตุที่ทเวา มาอาศรม
นั้นไซร์ ว่าได้มาเพื่อเชิญ เรอนั้นเหิรสู่สวรรคค์ ชั้นพรหมอันสูงสุด เพราะวิมุติกิเลส วิเศษ
ได้โดยฉฉาน ท่านบอกมรรคาศักดิ์ เพื่อกษัตร์เดินไป แล้วทันใดทูลลา กลาเข้าสู่กองเพลิง
เดกิงแรงแสงฉฉาน ผลาญเผาองค์มุนี หมตอินทรีย์บ่บาน วิญญาณก็จรรุ่งสู่พรหมโลกโดย
พลัน(๕๔) ครานั้นพวกบริวาร เห็นอาจารย์มรณา ก็ต่างมาเวดล้อม ห้อมรามพทรงศร
ทูลวอนให้ทรงศักดิ์ อารักษ์ทนต่อไป ภูวนัยรับคำ พวกนักธรรมปริศาคา พาสามองค์เสด็จ
เกร็จต่อไปในดง ทรงสู่ที่อาศรม อันเปนมณีนัย แห่งฤษีบรรภา มีชื่อสุตักษณะ(๕๕)
พระรามพจิงพา สีกาและลักษมณ เข้าไปอัญชลี ฤษีชวณเธอให้ พักอยู่ในที่นั้น แต่ทรง
ธรรม์ขอลา ว่าอยากไคร่ชมดง อีกร้างงช่วยพราหมณ์ ปราบปรามรักษสหาญ ที่เที่ยวรวาญ
รุกร้าย ทำลายกิจพิธิ ดังนั้นแรมคืนหนึ่ง แล้วจึงลานักพรต จรดตอโนบ่า ฝ่ายว่าคณพราหมณ์
ตามเสด็จไปด้วย ช่วยระวังคฤภย์ ดังนั้นไซร์สามองค์ เดินในดงทัณทัก พักบางคราวกลางบ่า
บางคราวพบอาศรม รมณีนัยอาศัย แห่งไซไพรบางเหล่า ก็เข้าอาศัยบ้าง บางที่อยู่น้อยวัน บาง
แห่งนั้นสบาย ก็อยู่หลาย ๆ เดือน เปนเพื่อนพวกโยคี ดังนั้นพราหมณ์คณะ อริญญะวาสิ ฟัง
บารมีร่วมเย็น เปนสุขทั่วกันหมค รักษสบ่อาจหาญ รุกรานรังแกเล่น เช่นที่เคยแต่ก่อน
ภุชรเที่ยวอยู่ไป ในทัณทักรณู จนเวลาล่วงไป ได้ถึงสิมพรรษา จึงเวียนมาที่เก่า เข้า
อาศรมองค์พระ สุตักษณะพราหมณ์ พระวามถามสัทธา ว่าองค์พระอคัสตย์ รัตนพรหมฤษี
ที่สถิตหนไหน ฤษีไซร์จึงแจ้ง แดลงทางให้เค็น ไปสู่เนินบรรพต ที่คาบสอยู่ยัง ดังนั้นสาม
กษัตรา ลาสุตักษณคั้นคั้น มุ่งตรงสู่อาศรม แห่งพระพรหมฤษี ถึงที่นั้นไปช้า เห็นกฤอยู่หน้า
เนิงนาม ฯ

โคลง ๓

๑ บัณฑิตนั้นสามกษัตริย์
กราบอภัสสยะเจ้า

รีบรักไปนอบเกล้า
ฤๅมิ ฯ (๕๖)

โคลง ๔

๑ มุนีท่อนรับค้ำว้ย
สรรพโภชนาหาร
ผลาผลทีใน
เอมโอชรสเลิศเพียง
๑ มุ่งจิตคิดรักให้
หวังช่วยเธอบาราบ
ฤๅมิจึงประสาท
วิเศษสุดสมยศ
๑ หนึ่งคือธนูแก้ว
ซึ่งวิศวกรรมา
ถวายวิษณุชาญ
เพื่อปราบรากษสแกลว
๑ หนึ่งให้พรหมาสตร์เอก
อีกแรงอันปมี
อีกแสงคาพเอกผีก
ประสาทพรพร้อมให้
๑ ยินดีรับเสร็จแล้ว
กราบพระคาบสโดย
ประนมพระหัตถ์ถาม
พอปลุกอาศรมน้อย
๑ อาจารย์ตอบถ้อยพระ
ว่ารูปเห็นที่ควร
คือปัญญาจะวฎี
แห่งนทีนามเอก

เต็มใจ
จัดเลี้ยง
แนวบ่า
แต่งปรุง
รามราช
รากษส
อาวุธ
เกียรติภญา
แกมกาญจน์
แต่งแล้ว
ชัยสิทธิ์
กาจไกร
ศรศักดิ์
พร้อมได้
กุดัน
ชัยศรี
พระราม
เรียบร้อย
ถึงที่
เนาศานต์
ภูมิ
วิเวก
ริมฝั่ง
โกทา

๑ รามพลาทพระเจ้า

เดินต่อไปในกอง

ใกล้ปัญจจะวฏี

พระเจ้าจึงแต่เห็นนก

๑ พญาวิทคนั้น

ว่าคนุเป็นมิตร

ช้านั้นแหละมีนาม

ประเสริฐในเชื้อชาติ

๑ เพราะได้เป็นมิตรทั่ว

ช้ำก็อยากเป็นมิตร

กราไคพระทรงยศ

ช้ำก็จะช่วยให้

๑ ยินดีรามพทอบ

แล้วก็ลานกจร

ถึงธารนทีใส

จึงเลือกที่ประทับ

๑ ให้พระอนุชปลุก

เลือกที่อันเหมาะใน

คูน่าเสวยรมย์

สามกษัตริย์อยู่ได้

ฤๅษี

ทันตทก

ที่มุ่ง ไปนา

มहिมา

ทูลความ

บิคุราช

ชฎายุ (๕๑)

เวนไทย

ทศรต

ลูกไก่

มิกิจ

สมถวิล

ขอบใจ

ไปดับ

ลีตอาก

ต่อไป

อาศรม

ร่วมไม้

วิเวก

กลางพน นันแต่ ฯ

ร้าย

๑ อนุสนธิ์ข้อความ ตามมีในค่านาน มีนางมารคนหนึ่ง ซึ่งหยาบช้ำแสนทรมานนามศุรประณา น้องราชาทศกัณฐ์ ผายผันผ่านอาศรม ที่รมณียะ แห่งพระรามพไชวี ได้เห็นรูปเรื่องรอง ของพระรามฤทธิ ยักษิณีนีกรัก ชมทรงศักดิ์แต่ไกล ไม่พอใจใครเฝ้า จึงเข้าไปสู่อาศรม บังคมทูลปราศรัย ไ้ก็ตอบโดยดี ยักษิณีนีกราย โดยหมกคายแก่ใจ ขอให้พระสุริยวงศ์ ทรงรับคนไว้เป็น เช่นชญาเคียงคู่ ภูธรทอบเชิงเข้า ว่าเรามีภรรยา มาอยู่ด้วยที่นี่ มีภรรยาที่รับรอง นางเนื้อทองผ่องพรรณ แต่ลักขมฉันท้องยา มาผู้เดียวเปลี่ยวใจ แม้ได้ชิดเซยเจ้า

ลักษมณ์รับบัญชา
ฟาดฟันเจียวไปตุก

มาหยิบดาบโดยพลัน
จุมุกหนางยักษ์.

เหมาะไม่เบาแน่น่า นางอสุราฟังท่าน กลานไปเฝ้าลักษมณ์ พลันกล่าวคำเล่าโลม ชมโฉมงาม
 เฉิดฉาย แล้วถวายตัวนับ ขอพระรับเป็นคู่ พระลक्षมณ์ผู้ข้างตรัส จึงตอบขัดข้องไป ว่าข้า
 ไชรีเป็นทาส รongบาทพระเชษฐา กัลยาจะพลอย ท้อยคำศักดิ์ด้วยข้า ถ้าให้ตีควรเป็น เช่น
 ชายองค์ใหม่ ในพระรามและตี ยักษณิกลับไป เฝ้าทรงชัยรามพ ประจบและทูลง้อ ขอให้
 ทั้งสี่ดา แต่รามพกล่าวขัด แน่ซัดไม่ยินดี ยักษณิเสนาโกรธ ทิ้งโลกไปทาง นางสีดาทบตี
 เทวีกัษวนชบ สลบลงโดยพลัน กรานันรามพราช กรวยักษ์จากจันทนา ส่งอนุชาให้พลัน
 ลงโทษมันจงหนัก ลักษมณ์รับบัญชา มาหยิบดาบโดยพลัน ฟาดฟันเฉียวไปถูก จมูกขุนนาง
 ยักษ์ นางอประลักษณเ์ร้องลั่น พลันหนีไปบ่ช้า ร้องอึงประหนึ่งบ้า ทลอคทาง ฯ

โคลง ๓

๐ นางถึงขณะสถาน
 ไปดับถึงที่เฝ้า

ก็ลนลานรีบเข้า
 เชษฐา ฯ

โคลง ๔

๐ พญาขรฤทธิร้าย
 ทรูประนะขามา
 ทรัสถามว่าน้องเป็น
 โลหิตแปดเปื้อนได้

แลเห็น
 ว่าเป็น
 ไรจึง
 จมูกหู

๐ ทูลภูธรค้ำยพจน์
 ว่าตุกรามและลักษมณ์
 รังแกและพุกจา
 เพราะมิปลงจิตต้อง

มุสา
 พี่น้อง
 หยามหยาบ เกี้ยวแฮ
 ถูกฟัน

๐ กังนั้จงช่วยน้อง
 หาไม่มนุษย์จะ
 ต้องทำเพื่อขามเข็ด
 มันจะได้ไม่เอิบ

แก้เผ็ด
 กำเรียบ
 ฤทธิยักษ
 อิมใจ

๐ ขรใช้สืบสี่ยักษ์
 ไปเพื่อแก้แค้นแทน
 ให้ลงโทษฤษี
 แม้ต่อยสูก์ต้อง

เสนี
 พระน้อง
 บังอาจ
 ประหาร

๑ นางมารพ่ายกษัตริย์

ไปที่พระราชพ

พอรุกเพื่อจะรณ

รามพียงศรปลิด

๑ นางร่ายรึกลับเผ้า

ทูลแถลงแจ้งเหตุ

และเร้าเร่งให้จร

เพื่อจะได้รึกลับแก้-

๑ กุมภภัณฑ์ถูกน้องยั่ว

จึงส่งเกณฑ์กองทัพ

พลหมื่นสี่พันฤทธิ์

ไหล่นสนันค้ำ

๑ พญาทูลุณเฑาะ

รับหน้าที่ขุนพล

ตรีเศียรฤทธิ์รอน

คุมทัพเดินไปช้า

๑ จึงให้พลล้อมรอบ

แล้วพญาทูลุณเฑาะ

ฝ้ายพระนโรคม

ก็เสด็จออกหน้า

๑ ภูมีแผลงเคชณันดา

ไปประหารพวกพล

แล้วแผลงซึ่งศรสิทธิ์

ถูกพญาทูลุณเฑาะ

๑ พลันตรีเศียรไล่ต้อน

เข้าประทะอีกแทน

พระราชพก็ผลาญ

แม่ทัพก็ตายด้วย

สีกัน

ธสถิต

รอนท่าน

ชีพมลาย

ขุนขร

ที่แพ

ไปรบ

แก่นพลัน

ยวนจิต

อะกร้าว

แรงรบ

พนา

ขุนขร

ทัพหน้า

ผู้ช่วย

ถับถึง

ฮาศรม

กล่าวทำ

ยินศัพท์

กุกุ

เล็ดฤทธิ์

วอกสัน

ยิงแม่น

กับขันธ

พลมาร

ที่ม้วย

มอกหมก

ในสมร

๑๑	ขุนขรเห็นทัพหน้า รึกวโกรธตั้งอัครี ค้อนพยุห์พดกาย สั่งจับรามจงได้	กระจาย พลุ่งไหม้ ราญรุก ทั้งเป็น
๑๒	เห็นยักษ์ยกมากเข้า ราชมพิทรวงบิน ถูกรถพญาขร พินาศบั่นั้นเพียง	รานรอน ผาดเบรียง ชัยชัย อสนี
๑๓	บัตันขุนยักษ์ร้าย แกว่งคทาเพชรสุด หวังสู้รบกับรา- ท้าวต่อทัวโดยกาจ	กุ่มมา สามารถ ชมพราช เก่งไกร
๑๔	ทรงชัยทรงชกเคชณ์ พาดพิษณธนู ตั้งเหมาะพระก็ผาด ไปปักกลางอกท้าว	พรหมาศตร์ เหนียวนิ้ว แผดงิ้ว ชรพาด
๑๕	ขุนมารก็ล้มแทบ พิษครตั้งพิษเพลิง โดยท้วนจึงขุนขร อยู่ท่ามกลางศพกลาด	กินคอน สุคกาจ มลายชีพ เกลื่อนวัน
๑๖	ครานั้นทวยเทพพร้อม ชรทฤษณ์และตรีเศียร ก็เปรมกมลเป็น พร้อมส่งเสียงชมด้วย	ได้เห็น มอกม้วย ที่สุด คำนันท์
๑๗	ชวนกันพร้อมจิตพื่อน ไปรยทิพยุบผา ชมฤทธิ์แห่งพระราม ปราบอสูรแสนท้าว	รำงาม เกลื่อนท้าว สามารถ หมคมลาย

๑ ผ่ายว่าคนเจ้า
ทราบข่าวว่าขุนมาร
ไปเชิญพระมณี
นำคนไปด้วย

๑ พร้อมกันไปเฝ้าพระ
กล่าวพจน์โมทนา
แค้นนี้จะประสพ
กอบกิจยัญญะได้

ฤๅ
มอกม้วย
ยศสย
จับพลัน
รวมพ
แก้ไ้
ศานทิ
สุขสบาย ท้วนาว

โคลง ๓

๑ มีหนึ่งนายกุมภันท์
ยามชรตฤมถ้าง
๑ หนีจากสมรรอด
แล้วจึงขึ้นสู่ฟ้า
๑ ยังลงกานคร
ทศเคียรราชเจ้า

อกัมบันชื่ออ้าง
ชีพมรณ
เส็ดลอคพันไม้ช้า
เหาะตรง
วิบร้อนสู่ที่เฝ้า
ลงกา ฯ

โคลง ๒

๑ ทูลกิจจาแก้ไ้
เกิดการณ์ ฯ

ทูลสั่งตามที่ได้

ร่าย

๑ ขุนมารราพณาสูร ฟังก้าทูลเมื่อนั้น ก็พลันกริ้วโกรธา ตรัสว่าต้องแก้แค้น
แทนพระน้องจงได้ แท้จริงใจขุนยักษ์ ผู้มักมากในกาม ฟังความเล่าถึงนาง ผู้สรรพวงค์พิไล
อยากไกร่ครองเสิดา จึงบัญชาทันที ส่งสารถึงผู้กวัด จัดเทียมมลอเลอสร (๕๘) ครั้นรุ่งแสงอุษา
จากลงการีบจร ถิ่นอัมพรคะบิง ยังซึ่งอาศรมสถาน ที่สำราญรมยา แห่งมารวิจกายศ โอรส-
ศาตะกา ซึ่งมาผนวชแต่ เมื่อพ่ายแพ้วพระราม ตามที่ได้เล่ามา เจ้าลงกาเข้าไป ไหว้มารวิ
เชิญช่วย ทั่วยในการแก้แค้น แทนทูลชณัชรที่ตาย บอกอุบายคิดว่า จะลักพานางงาม เมีย-
พระรามจากกัน เพื่อลงทัณฑ์สาใจ มารวิจได้สกับ สรรพเสร์จเรื่องบรรยาย ทูลฤาสายสืบพัศกร
ว่าทรงศักดิ์เชื่อเถิด จะเกิดการราญร้าย พลอยให้ชาวลงกา ทัวอาณาจักรร้อน ดิಕ್ಕุก่อนจงก็

โคลง ๓

- ๑ นึกรำมในดวงจิต
กรวนชัศก็จะชิง
- ๑ แต่ไปคงไม่รอด
แข่งจิตจำจิตได้

มารัจจิตอ้ออึ้ง
ชัศใจ
ปลอดกลับมาแน่แท้
ร้ายมนต์ ฯ

โคลง ๔

- ๑ สกนธ์กลายจากรูป
เป็นสุวรรณมฤค
ปลายเซาอบรัตนา
สีพัศตร์คำต่างแพรว
- ๑ พรายพราวพยับแก้ว
บิทรุคแกมทับทิม
สร้อยคอรัดนะพรวณ
หนังเรือปทุมชาติ
- ๑ ยাত্রาผ่านหน้าพระ
ชายเนตร์คังนางงาม
สีศาสนเนตร์ชม
นางจึงกราบกล่าวถ้อย
- ๑ แม่ไต้ยังโปรกเกล้า
ขอประทานกวางทอง
แต่องค์พระลักษมณ์
นี้มีใช้กวางแท้
- ๑ เกรงว่าราक्षสเสวริง
มาล่อลวงให้หลง
จะก่อเหตุแรงร้าย
ขึ้นจับจะไม่แคล้ว

ยักษ์
เลิกแล้ว
นิลเอก
ป่นขาว
แต่งกรรณ
พิลาศ
แพรวเพริศ
จับตา
อาศรม
แซมช้อย
ชอบจิต
ทูลไป
หม่อมฉัน
เอกแล้
ทูลชัศ
ธรรมดา
แปลงกาย
เล่ห์แล้ว
เปนแน่
กลดาภย

- ๑๐ แก้วนางแก้วสุท
 จึงมียอมพังก่า
 เผ้าทุลออกแต่องค์
 ขอมฤคทองที่ค้อง
- ๑๑ องค์พระรามพเจ้า
 จึงฝากสีกากับ
 จีบอาวุธคู่หัด
 แล้วเสด็จรีบรุก
- ๑๒ ไปกลางกองใหญ่แล้ว
 ราชพิก์แผลงศร
 บัดนี้จึงกุมภันท์
 ส่งศัพท์เสียงโรทร้อง
- ๑๓ โยช่วยด้วยเด็กเจ้า
 ช่วยพี่เด็กลักษมณ์
 เสียงเหมือนพระรามรา-
 แล้วกับชีวิตด้วย
- ๑๔ ม้วยมรณรูปมฤคนั้น
 กลายกลับเป็นอสุร
 รามจึงทราบอุบาย
 พระเสด็จรีบทั้ง
- ๑๕ เข้าในคองนั้นเพื่อ
 อีกหนึ่งซึ่งยิงแทน
 หวังนำเพื่อให้นาง
 รีบกลับนำมฤคให้
- ๑๖ ฝ่ายนวลนารศแก้ว
 ยินศัพท์สำเนียงมาร
 มิรู้ว่ามายา
 จึงครัดเร่งพระน้อง
- ไหลหลง
 พระน้อง
 พระภัสร์ กาแล
 ประสงค์
 เหลือซัด
 อนุช
 โดยถ้วน
 ไส้กวาง
 จึงทัน
 ถูกค้อง
 เจ้าเล่ห์
 หวนไทย
 สีกา
 พี่ม้วย
 ฆพเรียก
 พิษศร
 พลันหาย
 ศพกลิ้ง
 ยักษ์หลอก
 ศพไป
 หากวาง
 เสร็จได้
 แทนมฤค ปลอมแล
 โฉมฉาย
 สีกา
 เรียกร้อง
 ดวงหลอก
 รีบไป

๑ ใ้ ใ้ ใ้ ไปช่วยพระ
 ครั้นพระลักษมณ์กราบทูล
 นางก็กลับโกรธา
 จนลักษมณ์ทนมิได้
 ๑ ครานั้นจึงท้าวราพณ์
 ห็นเหมาะแล้วว่ามี
 จึงร้ายเวทจำแดง
 เป็นฤชลีลาศ
 ๑ ทรามวยก็ต้อนรับ
 ชุณราพณ์ยิ่งคูนาง
 กล่าวชมชวนมิ่งนารี
 ไปถิ่นประเทศยักษ์
 ๑ แจ่มจันทร์หลากจิกคอบ
 โยพระมุนีก่่าว
 เป็นพราหมณ์บ่ควรรมา
 ชวนชักเมียให้ล้
 ๑ จะมัวพุกอ้อมอีก
 เกรงจะเสียท่วงที
 ชุณราพณ์จึงกล่าวไซ
 ว่าคณุนั้นแล้
 ๑ เพราะหวังเป็นคู่หนึ่ง
 จึงอุส่าห์มาจาก
 ขอเชิญชื่นใจมา
 คงจะเป็นสุขแม่นั้น
 ๑ แจ่มจันทร์พลันกล่าวถ้อย
 บ่มิยอมไปกับ
 เมื่อองค์พระทรงศร
 คงเผด็จผู้ล้

เศษฐา
 ทักไว้
 พ้อทัก
 จำลา
 ฤทธิแรง
 โอภาศ
 กายะ
 เข้าไป
 โดยดี
 ยิ่งรัก
 นงรัตน
 ด้วยกัน
 วาจา
 เช่นนี้
 เป็นสื่อ
 จากผัว
 ค่อไป
 แน่แท้
 ความสตัย
 ราพณ์ขลัง
 เสนหา
 แ้วนแคว้น
 ด้วยพี เกิดแม่
 ไปสวรรค
 คักรอน
 ชุณยักษ์
 ทรงทราบ
 มหิษ

๐ บั๊กษีพิโรธเพียง
บินวีเข้าโจมรด

เพลิงผลาญ
ราพณ์ร้าย.

๑ บัดนี้จึงราพณ์ร้าย

กรทวักถลยา

ออกจากกุฎิไป

ไปสู่แหล่งที่สุ้ม

๑ อ้อมองค์อัครราชัน

แล้วจับขึ้นตรงสู่

แล่นลิวละล่องผืน

มุ้งสู่ลงกาหล้า

๑ ผ่านต้นไม้ใหญ่ล้ำ

ที่ชฎายุหาญ

สีทามีมอนงค์

อัมรินทร์ช่วยลูกให้

๑ นกใหญ่ยืนศัพท์แล้ว

ร้องทักราพณ์ว่าเออ

ฉันทไฉนเจ้าจึงพา

ทำผิดแล้วจะค้อง

๑ ชักขึ้นจะท้วงชัก

มาส่งตีคามา

แต่ทำวราพณ์ไม่หัน

ถ้อยหยาบเปนเชิงทำ

๑ บั๊กมีพิโรธเพียง

บินรี่เข้าโจมรด

ท่างฝ้ายต่างแรงหาญ

เสียงสนั่นลั่นคล้าย

๑ ยุทธ์แย่งสามารถทั้ง

ที่สุกขุนมารชัก

พินถูกบึกชฎา—

หล่นแทบแผ่นดินแล้ว

ชักใจ

โอบอุ้ม

โดยควน

รดทรง

รดพลัน

ฟากฟ้า

อากาศ

แหล่งมาร

ในกอง

อยู่ไซรั

เรียกนก

พันภัย

บินมา

พระน้อง

เมียมิตร ไปฮือ

ส่งกิน

ใจกัน

อย่าช้า

หาญตอบ

ฤทธิ์

เพลิงผลาญ

ราพณ์ร้าย

ประหัต

ลมแรง

สองรา

คาพแก้ว

ยุงาค

สลับไป

๑ มีชัยแล้วราพณ์คืน	เวหา
เร็วรีบสู้นคร	อะคร้าว
นางสนสูตบัญญา	ที่จะ
พ้นจากเงอมมือท้าว	ทศกัณฐ์
๑ คึงนั้นนางจึงเปลื้อง	อาภรณ์
ทีละสิ่งทีละ	พิภพ
เผื่อว่าพระทรงศร	ตามติด
พระอาจได้ประสม	สิ่งของ
๑ สมปองถึงแล้วที่	ลงกา
ทศกัณฐ์เฝ้ากล่าว	พจน์เกี่ยว
นางบมيناพา	สักนิต หนึ่งเลย
ใยจะพุกกลดเลี้ยว	ไปฝั่ง
๑ จะชังนาเรศไว้	ในวัง
เกรงจะหมองนวลเพราะ	วิโยค
ท้าวราพณ์จึงทรัสสั่ง	ให้จัด
ให้อยู่สวนอโศก	นอกเวียง
๑ จัดเนียงราชาสให้	อยู่คุ้ม
ให้ศึกษาโอกาส	ค้าเข้า
ช่วยกันนั่งล้อมรุม	โถมจิต
ให้รักองค์พระเจ้า	ลงกา
๑ สีกาพิลาปเพราะ	วิโยค
จำพรากจากสวามี	อยู่เทศ
อยู่สวนช่ออโศก	โศกท่อน หายเลย
จนอ่อนใจอัคร	เพราะศัลย์
๑ กรานันทเวระเจ้า	พรหมา
ทรงทราบเหตุทั้งปวง	ท้าวท้าว
วิตกว่าสีกา	จะคบ ชีพนอ
จึงทรัสใช้ท่านท้าว	อมรินทร์

๑ ไปดินทวีปแคว้น	ลังกา
นำทิพยะภักษา	ประเสริฐ
ไปให้แม่สีดา	บริโภคน
พอช่วยนางลักษณ์เชิด	ชีพคง
๑ องค์อินทร์ถึงแล้วจึง	ตกยักษ์ หลับเข
นำทิพยะภักษา	ส่งให้
สถานีมงลักษณ์	เสวยเสร็จ
จึงค่อยส่งโคกได้	ชั่วคราว หนึ่งนา

ร้าย

๑ จะกลับกล่าวถึงพระราม ตามกวางไปจนฆ่า มาริใจได้สำเร็จ รีบเสด็จย้อนทาง มาในกลางกองใหญ่ หฤทัยไม่ผ่อง ทรงถึงกลอุบาย แห่งยักษ์ร้ายแสวงทำ จำต้องรีบกลับพลัน ครั้นดำเนินไม่ช้า พออนุชากลางทาง ต่างตามข่าวแก่กัน ลักษณ์มณฑลเสงเหตุ ทรงเคชคือนุชา ว่าไม่ควรรทอคทั้ง มิ่งมทิสไว้ แล้วรีบไกลคลากลับ ถับถึงอาศรมสถาน เรียกเขาวมาลย์ยาใจ ไม่เห็นนางออกมา เข้าค้นหาไม่พบ รามพกัแสนโคก วิโยคมทิสี่ ภูมิร่าพิไร ถึงอรไทย เสนหา ส่งอนุชาไปยัง ผิงโคทาวารี เผื่อเทวีจะไผ่ ไปเก็บบัวริมผิง กังนั้นอนุชา รีบไปหา ทรามวย บได้พบนางแก้ว หาทั่วทุกถิ่นแล้ว ไม่เห็น นางเลย

โคลง ๔

๑ เช่นนั้นรามพเจ้า	โคก
ธเสด็จไปยัง	ผิงน้ำ
ส่งศัพท์เรียกสีดา	ทรามสวาท
อ้าแม่เมียมิ่งล้ำ	อยู่ไหน
๑ ฉันทโคแม่หน้าพระ	โคก
จึงบ่ตอบคำถาม	สักน้อย
หากชนกถามหา	พระลูก ท่านฤ
ข้าจะทูลตอบด้อย	ฉันทโค

๑ อยู่ไหนนางผู้เลิศ

ทามภัสศายามดู

ผิวเป็นแต่ฤๅษี

นางก็ทามสู่เขต

๑ อันธูฐำไว้ญาติ

ยังกลับเสียเมียรัก

โธ้อนจะนอนกคิ

ตลอดคืนจะน้ำ

๑ คณฺขอเกี่ยวคั้น

ทั่วเขตชนะสถาน

ทั่วทุกโคตคีรี

ทุกถิ่นธารท่อน้ำ

๑ ผินพัทฺตร์พมฤคอยู่

รามพัทฺตร์วัดตาม

เพื่อนบอหาหน่อยสีกา

บอกหน่อยนงอะเคือ

๑ เนื้อไพรก็ลุกขึ้น

แหงนพัทฺตร์และตามอง

จึงตองกษัตฺร์ผัน

ทศทักษิณนัน ไชรี

๑ ภูธรพลงโคกให้

ถึงอนงค์ช่ายา

เห็นโคกก็ล้วนชวน

ทุกสิ่งชวนให้คิต

๑ กลางทางพบซึ่งแก้ว

ค่างพระกรรมกำไล

ของทีนีมอนงค์

พระเก็บของขึ้นแล้ว

ภักคิ

นิรเทศ

ชีบ่า

อะรัญ

และมิตร

อีกช่า

ถึงมิ่ง เมียเอย

ทาพร

เทวี

ใหญ่กว้าง

สูงท่า

หลังวัน

ริมธา ราแล

หมู่เนื้อ

หล่อนอยู่ ไทนนอ

อยู่ไหน

พร้อมกัน

ทศได้

พัทฺตร์สู่

บทจร

ไทยครวญ

คู่จิต

ให้โคก

ถึงนาง

แหวนทรง

กอบแก้ว

ทั้งหล่น

กำสรวล

- ๑ กลายครวญราชมพเกิด
 จับพระแสงศรเตรียม
 หากไม่พบสีกา
 เอาเด็กคงจะได้
- ๒ อันภพนี้หากไร้
 เหมือนหมกสิ่งก็เหลือ
 ทวีเราจะแสดงศร
 ล้างโลกนี้ให้กราก
- ๓ ฤๅสายตรีศแล้วจึง
 ทูลว่าอำพระผู้
 พระเคยเมตตาสรร—
 ไปรคกับพิโรธเรา
- ๔ อย่าให้บาปซึ่งผู้
 เป็นเหตุผจนตรี—
 อันผู้ที่ก่อกรรม
 นั้นแหละควรกรวแท้
- ๕ หานางวิสุทธ์ผู้
 จงทำธรรม
 แล้วจับซึ่งคนพา—
 ทำโทษสาหัสแก่น
- ๖ ทรงธรรมพึ่งพระน้อง
 ได้พึ่งสติกับ
 แล้วจึงนเรนทร์สุร
 กันทิวบ่ดลละ
- ๗ กันในทุกถ้ำทุก
 กันทุกถ้ำละหาน
 กันทุกพุ่มพฤกษา
 กันป่ากันคงช้า
- ไกรธา
 มั่นไว้
 กวางจิก
 เห็นกัน
 กวางสมร
 แต่มาก
 พรหมาศตร์
 กรีนสลาย
 ลักษมณ์
 ผ่านเกล้า
 พระสั้ว
 หักยา
 เดียวทำ
 โลกแต่
 ประทุษ
 ถูกทาง
 ซายา
 อย่าเว้น
 ละชั่ว
 ฆ่าฟัน
 กราบทูล
 โทษะ
 เกินค่อ
 ถิ่นโค
 หุบผา
 น่านน้ำ
 ไบคก
 ทวีไพร ฯ

โคลง ๓

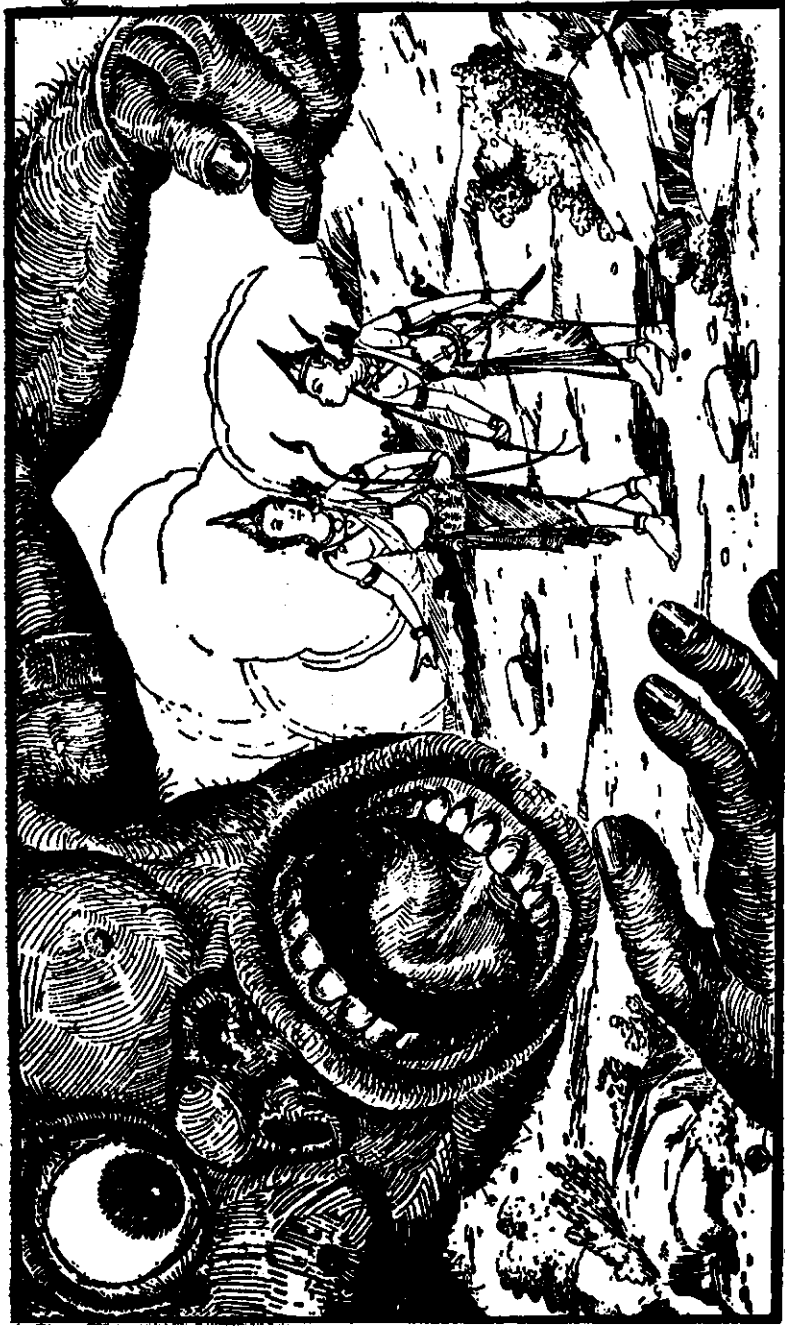
๑	จึงไปพบพญา
เลือกเลอะเปราะเกือบสิ้น	ชฎายุกักกัน
ชีวา
๒	รามพริบหามิตร
เกิดเหตุไต่จูงได้	ทรงฤทธิ์ตามเพื่อนไซ้
บอกมา
๓	บักษาทูลแดง
หวังชิงพระแม่เจ้า	แจ้งเหตุที่รบเว้า
จากมาร
๔	ยักษีพาลตัดบักจิ้ง
แล้วราพณ์ก็บ้ายหน้า	ตกลงถึงแผ่นดิน
เหาะหนี
๕	บักษีทูลทำนาย
พระอัครเศไชว์	ว่าภุสายุจะได้
กินมา
๖	พญาราพณ์นั้นฟัง
แน่ละจะไม่แคล้ว	ถึงพรหมลิขิตแล้ว
ครรา ฆพเลย ฯ

โคลง ๒

๑	เจรจาพอเสร็จจัน
กับชนม์	จึงชฎายุกักกัน
๒	จุมพลเผาศพไชว์
พระสหาย	ทำศราทระพรตให้
๓	แล้วภุสายุจึงเต้า
สู่พง อิกนา ฯ	คามวิถีต่อเข้า

ร่าย

๑ คั้นเคินคงต่อไป ไนไม่ซำก็ผ่าน ชนะสถานออกไป ได้สามโยชน์ก็ถึง ซึ่งป่า
โกญจะวัน ไนนพบคฤหา และหน้าถ้ำนั้นไซ้ ได้เห็นยักษินี อินทรีย์มहिมา หน้าตาแสน
ครุร้าย ร่างกายก้นำขัง ทั้งเสียงคังหนวทหู ยืนอยู่แห่งนั้น เห็นลักษมณ์คั้นคินหน้า มนอ้าแขน
ชวนเธอ เออหนุ่มสรวยสุดท้าว มาเป็นผัวข้าเด็ก ข้าประเสริฐแสนงาม นามอโยมุขี (๕๕)
ในบ้ำนี่เป็นใหญ่ กงไค้อยู่เกษมสันต์ ลักษมณ์คัตเคืองนัก ชักพระแสงคาบคม ฟันถูกนม
ยักษีขาด ฟาดฟันข้าไปถูก จมูกหูวินไป นางจัญไรก็ลี หนีเข้าช่อนกายา ในคฤหาโดยพลัน

ตอองค้ไซร้ไยวกัน จนพบอสุธา กั๊กขวงกลางไฟร รูปมันใหญ่ปานผา.

สองราชันเดินต่อ พอไปอีกมีน่าน ยืนเสียงปานฟ้าร้อง กึกก้องในย่านไพร สององค์ไซ้ร้เที่ยวกัน
จนพบอสุรา กังก้าขวางกลางไพร รูปมันใหญ่ปานผา แลดูน่าฟังกลัว หัวมันหามีไม้ มีปาก
ใหญ่ที่ท้อง ส่งเสียงก้องแนวป่า กลางอรุมนั้นไซ้ร้ มีตาใหญ่ดวงหนึ่ง ซึ่งสีแสดกึ่งไฟ และ
มันไร่ซึ่งซา แต่ว่าแขนยาวถึง โยชน์หนึ่งจึงสามารถ กวาดก้อนบรรดาสัตว์ สารพัดเข้าไป
ได้จนถึงปากมัน อ้นอสุรตนนี้ มีเวทมนตร์เรียกสัตว์ บัดกลเข้าถึงกร ท่อนเข้าปากถนัด
เมื่อษัตริย์สององค์ คั้นคองมาพบมัน ยังมีทันร่างกาย ยักษ์ร้ายภัยอันตราย รบรัดได้ทั้งสอง ปอง
กินเป็นภักษา แต่ว่ายยังมีทัน ถึงปากมันก็สอง ฟันธงชักดาพลัน ต่างฟาดฟันแขนขาด หล่น
กลาดแทบปลิดผี อสุรีโรหรือ กึกก้องทั่วดินป่า แล้วถามว่าเออสอง ฟันธงคือใครหนอ ขอ
ทราบบ้างเป็นไร ทันใดพระลักษมณ์ พลันตรัสตอบข้อความ แล้วย้อนถามยักษา ว่าตัวมึง
คือใคร ฉันทโครูปเช่นนี้ อสุรีตอบว่า คุณเจ้าแสนดีใจ ที่ได้พบพระองค์ สมประสงค์ของข้า
อันชื่อว่าพระพนธ์ (๖๐) เกินสกนธ์เจ้าไซ้ร้ วิไลแมนศกรินทร์ ผู้เป็นปิ่นทเวา แต่ข้าขอบ
แปลงกลายเป็นยักษ์เที่ยวหลอน พรหมณ์นิกรให้กลัว ปล่อยั่วหลิงเหลือดี จนมุนี
หนึ่งไซ้ร้ สถาปให้คงรูปร่าง มิให้กลายเช่นเดิม ข้าเริ่มก่อการยัญ ครั้นสมปราถนา พรหมา
ประทานพร ตามช้ำวอนนามา ให้อายุยืนยง สมประสงค์อัมเอบ กำเวบจิตจึงทำ อมราธิราช
บังอาจเข้าก่อกร จอมอมรช้องชัค ขว้างวัชระลูกหัว จมเข้าตัวทันใด ทั้งเจ้าไซ้ร้ก็ชัน ร่นเข้า
อยู่ในกาย ข้าขอตายทันที แค่วัชรหัสไว้ ถ้าเมื่อใดจะมา และอนุชากษัตริย์ ตักแขนขาด
แล้วไซ้ร้ จะได้ตายสมจินต์ รามพินค้ายักษ์ ทรงศักดิ์ชวณลักษมณ์ ชวณกันหาพินกอง
รองรับกายกะพนธ์ ยกตนขึ้นทันใด เอาไปจุดพลันเผา จากเท่าและอังการ แห่งมารรูปอภัย
บัดนี้เทพบุตร ผุดขึ้นพลันวันทา แล้วทูลราชพไท้ ว่าท่านไซ้ร้ประสงค์ ได้องค์อัครเศ ผู้
ขวัญเนตรคืนมา จงไปหาวานร ชาญสมรบรรภา ชื่อสุกรีพฤทธิรุก แล้วเทพบุตรเจ้า แดง
ทางเพื่อจร พบวานรชาญชัย ครั้นได้ชิมรรคา เสรีจึงตั้งราชพ โดยเคารพเลิกแล้ว เหาะ
สู่สุรภพแผ้ว สถาปสรรพ์ ฯ

โคลง ๓

๑ ราชันเดินในป่า	ถึงบ่มีปาย่าน้ำ
คือทเลสาปล้ำ	เลิศดี
๑ พบศวีรนางพราหมณ์	เห็นพระรามจึงไหว้
และชำระบาทไ้	ทั้งสอง

- ๑ ตามว่าปองสิ่งใด
คอยเฝ้าพระผ่านฟ้า
- ๑ ได้บำเพ็ญซึ่งฌาน
บัดนี้ก็มีองแผ้ว
- ๑ ทรงธรรม์ตรัสตามทาง
แล้วเคารพนบไหว้
- ๑ กลตาเข้ากองอักษิ
วิญญาณนางนั้นไซ้

นางทูลให้ว่าข้า
ราเมนทร์
มาช้านานนักแล้ว
เกลศศรพรพ์
นางก็ชี้แต่ให้
ทูลลา
เผอิ้นทรีย์หมกไหม้
สู่สุวรรณค์ ฯ

โคลง ๒

- ๑ สองราชันเลิศล้ำ
บีมป่า
- ๑ ยাত্রาพลางหน่อไ้
ในทอง
- ๑ สององค์เกินไม้ชำ
กิริ
- ๑ ศรีฤกษะมุขไซ้
พักผา สุกแล ฯ

เสด็จข้ามแม่น้ำ
ชมพรรณะมิ่งไม้
ก็เสด็จถึงหน้า
จึงสองพระหน่อไ้

โคลง ๔

- ๑ พญาสุกรีพเจ้า
เห็นหน่อกษัตริย์เสด็จ
เกรงว่าพญาพา-
ไ้ส่งศกรูเข้า
- ๑ หนุมานผู้เอก
ทูลว่ามีจำเป็น
อำนาจแห่งพาสี
ถึงไซคมลย์แล้

จอมวา นรแฮ
ไ้เต้า
ลีพี
มาผลาญ
เสนี
หวาดแท้
บ่อจ แผล่เลย
แน่นอน

๑ พึงสุนทรพจน์แผ้ว	หฤทัย
แต่ก็ยั้งจงน	อยู่บ้าง
สุกรีพจึงตรัสใช้	วายุบุตร
ไปสืบคุเหตุซ้าง	โน้นมา
๑ วายุบุตรเหาะรวค	เร็วพลัน
ใกล้จึงแปลงเป็นวา-	นะปรีตล์ ^(๖๑)
ไปเฝ้าพระราชัน	กัมกราบ
แล้วกล่าวสุนทรวจัน	ข่าวถาม
๑ ทราบความว่าหน่อไท้	เธอมา
โดยมุ่งจิตไมตรี	เพื่อพบ
และขอพญาวา-	นรช่วย
เพื่อติดตามประสพ	มหิษี
๑ กะบีเห็นท่าเจ้า	นายคน
อาจจะได้คืนกรอง	สมบัติ
กลับกลายรูปวิมล	คังเก่า
แล้วกราบหน่อกษัตร์	ทูลเชิญ
๑ สุนั้นเพื่อพบท้าว	สุกรีพ
เชิญเสด็จสองทรง	บำแล้ว
พาเหาะระเห็จรีบ	ไปสู่
เขามลย์เพริคแพรว	ศิขร
๑ จรลงตรงพักตร์เจ้า	กะบี
หนุมนาทูลเหตุ	แต่ไท้
สุกรีพสุคเปรมปรี-	ติรับ
สองกษัตร์และไหว	บาทบงส์
๑ องค์พระรามพเจ้า	ยินดี
จับหัตถ์สุกรีพฉัน	ชอบจิต
ต่อหน้าพระอักษัน	สพด
เป็นมหาหึงมิตร	สัมพันธ

๑๑ ๑ ครั้นถามทราบเหตุแล้ว

ที่สุครีพถูกจับ

ราชพฤกษพลัน

พระมิตรและแก้แค้น

๑๑ ๒ ฤๅสายเสด็จพร้อม

สู่กษิกินธาดัง

ยืนอยู่น่าบรร

จึงสุครีพร้องทัก

๑๑ ๓ เสียงโสภะทบทโสภ

ทลงลุกขึ้นจาก

แม่มิ่งมหิณี

โทษะเรว้าร้อนจัด

๑๑ ๔ ถึงปรากฏารรีบออก

เห็นสุครีพยื่นทัก

พาลีก็โกรธเพียง

โสกออกประจันหน้า

๑๑ ๕ รบกันสองพี่น้อง

ต่างว่องต่างไวต่าง

ต่างคนต่างกำแหง

แย่งยุทธ์อย่างสามารถ

๑๑ ๖ ฝ่ายองค์ราชพฤ

เห็นว่าโอกาสเหมาะ

ศรพรหมาสตร์พาดสาย

แผลงเขรไน้ไปบ่แกล้ว

๑๑ ๗ กะบี๋ตายแล้วจึง

ยกสุครีพผู้เป็น

ขึ้นครองเขตกษิกิน-

แแต่่งอภิเชกสิทธิ์

สันสรรพ์

จากแคว้น

จะช่วย

แทนสหาย

พานร

ไม่ช้า

ทวารรัตน์

เข้าไป

พาลี

แทนรัตน์

ห้ามบ่ พังเลย

รีบมา

นอกเวียง

ทำทำ

เพลิงสว

ฉับพลัน

เริงแรง

แก่งกาจ

หาญหัก

ทง

แผ่กาย

มันแล้ว

เส็งแมน

พาลี

รามินทร์

พระมิตร

ธรร

ศุภการ

๑ แล้วผ่าน ไปสถิตถ้ำ

บนไหล่ปรีศระวัน

เพราะเหตุรสาบาด

ในป่าน้ำเพ็ญพรต

๑ ทรงรอยอยู่แห่งนั้น

แต่สุครีพบ่มา

ลักษณะรับไปเคื่อน

และรีบเสด็จกัน

๑ ถึงในนิเวศน์แล้ว

สุครีพระยอบยอม

มัวเพลินเพลินจึงเชื่อน—

ขอแต่พระมิ่งมิตร

๑ บัญชาเกณฑ์ทัพแล้ว

พอรคมไพร่พล

ไปที่ประทับองค์

ก้มกราบพระบาทน้อม

๑ ภูมิขอให้ช่วย

พระมหิษซึ่ง

บังอาจลอบลักพา

ขอจึ่งให้แยกย้าย

๑ แจ้งประสงค์จึ่งท้าว

สั่งพวกนายพานร

แบ่งทัพออกเป็นสี่

ไปเที่ยวกันทุกเทศ

๑ อันพวกไปเที่ยวกัน

อีกอุครและควัน

ไม่พบก็กลับมา

ยังแต่กองทศไต้

ระโหราน

บรรพต

จะอยู่

มั่นคง

ทลายเคื่อน

แห่งนั้น

กมีราช

คงไป

ครัสเคื่อน

รับผิด

เชอยู่

เมตทา

ฉรงค์

พรั่งพร้อม

วามพ

อัญชลี

กันหา

ยักษร้าย

ไปจาก

ออกแสวง

สุครี วะแซ

เรื่องเคช

กองแยก

ทุกซัณฑ์

บุรพา

ตกไซร์

แจ้งข่าว

แหละหาย ไปนา ฯ

ร้าย

๐ ฝ่ายกองทัพทักษิณ ซึ่งกะบิลองคท ไอรสท้าวพาลี เปนเสนีย์คุมไป พร้อมผู้ใหญ่ฤทธิแรง ก็ก้าเหงหนุมาน ซามพะวานจอมหมี นิละลูกพระเพลิง ล้วนเรียงรณช้านาญ อีกรทหารกะบี มีชื่ออีกหลายตน รีบรันไปในป่า ฝ่ายตองคอนคันคั้น เลียบเชิงบรรพตฯ ซ้ำมชลาลัยหลาย หมายถึงพบนงคราญ ผ่านวินระยะศิริ ที่นี้พบคุหา ซึ่งพากันเข้าไป หวังจะได้พ้อผ่อน พักร่อนอีกหวังได้ พบน้ำใสศักน้อย แคพอล้อยเข้าถ้ำ อันลึกล้ำมหิมา มีคนักหนาน้ำสยอน วานรต่างทกใจ รีบเดินไปตะบึง ถึงถิ่นหนึ่งงามเลิศ ท่างชมเพลิดเพลิดพลัน ในนั้นพบนางซี บัดนี้หนุมาน กล่าวคำหวานตามไป ว่าท่านไซว์ใครหนอ ของโปรดแกลง อีกเจ้าแห่งเมืองนี้ มีอยู่หรือคือใคร นางชานไซตอบว่า เมืองมาayaniไซว์ มัยอสุรจอมช่าง-สร้างชิ้นแสนวิจิตร สถิตอยู่สู่สำวญ แต่ขุนมารสู้รู้ ลอบทำซู้ลักพา นางเหมาเทวี มาที่นี้หวังชมสุโรคมทราบความ ตามมาผลาญขุนมัย บัดลี้แล้วพรหมา กรุณามอบเวียง ให้แก่เนียงผู้นี้ อันนางซีเป็นมิตร จึงเต็มจิตมาอยู่ คู่แถมแทนเหมา อันว่าตัวนางซี ผู้ที่เล่านี้ฤๆ ชื่อสวยมั-ประภา แล้วถามว่าวานร จะจรรไปหนไหน ครั้นได้ทราบนางซี ก็ชี้ทางให้จร พันนครนั้นได้(๖๒) ตรงไปยังสาคร แต่ครั้นจรถึงฝั่ง ท่างนั่งลงอ่อนจิต สิ้นคิดหมคทางไป ไม่รู้ว่าจะค้นตำบลใดอีกแล้ว เพื่อประสบนางแก้ว สีดาฯ

โคลง ๓

๐ ครวนั้นขุนบักชี
ยินพวกกะบีผัว	สัมปาคืออยู่ถ้ำ
บันกัน
๐ บัดนั้นไหล่ออกมา
ทราบเหตุทุกสิ่งไซว์	เจรจากามข่าวได้
กำสรวล
๐ ครวญถึงอนุชา
มิควรที่จะต้อง	ไอ้ชฎาย่น้อง
คับขันธุ์
๐ แค้นทศกัณฐ์ก่อการ
จึงรับจะช่วยชี	เป็นพาลใหญ่เช่นนี้
มรรคา
๐ รับพญาวานร
บอกทางที่อยู่หน้า	ชี้หลังจรสู่ฟ้า
ต่อไป
๐ ตรงใต้คือลงกา
อยู่กลางสมุทคล้าย	อาณาจักรยักษ์ร้าย
เมฆคำ นั้นแล ฯ

โคลง ๒

๑ นกนำส่งฟางพิน
หัตถยา

๑ ปฤักษากันควรให้
รีบรุด ไปนา ฯ

กระบี่ค่อยชุ่มชื้น

หนุมานันน์ไซรั

โคลง ๔

๑ วายุบบุตรรับด้วย
ขันสุ่ยยอคมเหนนทร์
ถึบยอจสิขรศรี
บมิได้เลี้ยวลต

๑ ทักกลางสมุทหนั้น
สิงทิกาศีเสื่อ
วายุบุตรรุดหลบ
แหวะอุทรนางมุค

๑ ไกลคลาโดยปราศจาก
ถึงซึ่งกรุงลงกา
แฝงกายอยู่นอกทวาร
จึงมุกเข้าเวียงแก้ว

๑ ภายในได้พบเสื่อ
มีรูปเปนนางยักษ์
ต่อสู้รบบันาน
จึงหลีกทางบักัน

๑ ปางนั้นกระบี่เต้า
ทวันครลงกา
ในนิเวศน์วังใน
คำหนักบักั้พัน

ยินติ

บรรพต

สู่เมฆ

สู่ทาง

ไปพบ

สมุท

เข้าปาก นางแล

ออกมา

ภยพาล

นั้นแล้ว

จนคำ คีนนา

สทวกตาย

เมืองมาร

ที่นั้น

นางพ่าย

กิดขวาง

ต่อไป

เที่ยวกัน

ทั่วทุก

คาไป

๑ มิได้พบซึ่งแก้ว

หนุมนานึกหมอง
แต่เพียรเกี่ยวค้นหา

จนกระทั่งรุ่งเช้า

๑ จากนครโลศข้าม

ไปสู่สวนอโศก

งามรุกขะชาติปาน

ผลึกาดินบ้าง

๑ ขึ้นบนอโศกทัน

เห็นพระตำหนักหลัง

เห็นนางนึ่งนวลแช

กู่ท่าทางระห้อย

๑ สุริยันเยี่ยมฟ้า

จึงราพณาสูร

มาสวนมิ่งอโศก

ตำหนักหวังจะได้

๑ เข้าไปและกล่าวเกี่ยว

ออกอ่อนนวยมให้ยอม

แต่ไม่ถิสนา—

บ่มียอมสมัค

๑ ภูธรสืบทักตร์กริ้ว

คุกณานางยักษ์

มิ่งไม่ช่วยพุกจา

ไม่ช่วยกันโลมเล่า

๑ เทวจึงไม่รัก

เอาเด็กกราวนัยอม

ท่าอไปหากเจยอยู่

กู่จะฆ่าทั้งโคตร

กานดา

จิตเศร้า

ไปอีก

จึงจร

ปราการ

ศุกสล้าง

นันทนะ

ออกผล

หนึ่งแล

หนึ่งน้อย

นอนหนึ่ง

โศกศัลย์

ส่องโลก

ท่านไท่

ทรงสู่

เปรมใจ

สีกา

ร่วมรัก

วีรทัน

สมร

โกรธา

อยู่เฝ้า

เอาจิต

มารศรี

ท้าว

ยกโทษ

ไม่รัก กุฎา

พวกมิ่ง

๑ ตะบึงกลับเข้าสู่
 จิ้งพวกราชสี
 พร้อมกันแวกเขาวมาลย์
 หนอยแน่นังเอียมเพียม
 ๑ เช่นนี้อยากใคร่ทำ
 กินกรอบต่างข้าวเกรียบ
 รอช้าไผ่ผอมหาย
 กินแต่ยังท้วมท้วม
 ๑ ทริชฎาผู้เฒ่า (๖๓)
 ว่าอย่าทำนารี
 ข้าเกรงว่าพระราม
 จะเสด็จยกร--
 ๑ กรานันหากทำนรู้
 ทำข่มเหงชាយ
 คงลงโทษทัณฑ์เอา
 ไหนเล่าท่านจะไว้
 ๑ คณานางยักษ์ร้าย
 บ่ประทุษองค์นา--
 รอคูหม์วราษส
 จะหลับกันหมกแล้ว
 ๑ จิงกลาสूंมึงไม้
 ทันใหญ่ที่วานร
 โดยเหตุที่วิโยค
 ใคร่ผูกคอให้ม้วย
 ๑ กรานันวายุบุตร
 เกรงหม่อมแม่ตีดา
 จิงเริ่มแดงสาร
 เวียงพระราชมพ้วย
 ว่างสถาน
 โทกเทียม
 พลงชู
 อวคคิ
 หนักาย
 กรุบกร่วม
 อร่อย
 เด็ดนา
 จิงปราม
 รัตนัน
 ไนไม้ ช้านา
 พลมา
 ว่าเรา
 ท่านไซริ
 ถึงชีพ
 ชีวา
 จิงงค
 เรศแก้ว
 จนกว่า
 ตีดา
 อโคก
 อยู่ค้วย
 พระภัส คาแล
 ชีวัน
 ใจหาญ
 จะม้วย
 ทูลเล่า
 ค่างาม

๑ นงรามยินดีออกจาก
เงยพักตร์เห็นพานร
นางนิกพรวันวิญญา
ถอยห่างจากต้นไม้

๑ หนุมานโศกจาก
ประณตนางสีดา
แล้วทูลข่าวแถลง
ถวายพระธำมรงค์พริ้ว

๑ เทวีวินิตพระ
รู้แน่ว่าของพระ
เพราะเห็นธเคยทรง
ยิ่งพิศก็ยิ่งเศร้า

๑ กำแหงวายุบุตร
เข้ารับอาสาเชิญ
ถึงที่นเรนทร์สุร
ทลอกรอดฝั่งไว้

๑ โฉมฉายตรัสว่าอ้า
ขุนกระบี่กล่าวชวน
จะพาหะข้ามไป
ข้ามเคยแต่ก็

๑ ข้าเกรงเปนแน่แท้
แล้วก็จะตกยัง
อีกหนึ่งจะยอมตัว
จะผิดแบบเกล้า

๑ นารีสมรสแล้ว
ให้บุรุษอื่นมา
ใครรู้ก็จะชวน
นี่แหละจึงซัดซ้อง

พฤกษา
นั้นไซ้
กระเถิบ
ตระการ
ที่แผ่
แน่งน้อย
เรื่องทุก อย่างแล
เพริศมณี
ธำรงค์
ผ่านเผ้า
นิ้วหัตถ์
กรรแสง
จึงทูล
เสด็จได้
ประทับ
อันตราย
ฉันไค
เช่นนี้
ในฟาก พ้าฤ
ก่อนมา
เวียนหัว
น่านน้ำ
ท่านโอบ อุ่มนอ
เลิศดี
ฤกควร
แต่จะต้อง
กัณฑ์
อยู่นา

เอาไฟจุดปราสาท

ราชมณเฑียรสถาน

๑) แคว้นรุ่งใต้	รีบกลับ
ไปกราบพระราชมพ	นาถให้
เชิญพระเสด็จรับ	เราเถิด จงดี
อีกประหารราพณ์ให้	วายุปราณ
๑) แล้วนงคราญเปลื้องศิ-	ราภรณ์
ยื่นส่งหนุมาน	สั่งให้
นำสู่พระทรงศร	สวามิคร
อีกสั่งทูลแต่ให้	คิดถึง
๑) จึงวายุบุตรรับ	อาภรณ์
ทูลเกศกราบบังคม	แม่เจ้า
บัดนั้นจึงบังอร	จรกลับ
คำหนักเสด็จเข้า	และบรร ทมนา ฯ

ร่าย

๑) ครานั้นขุนกระบี่ พยเหตุวิลาพัน กมลมนุโภธา คุจะบักคลังไค้ ร่ายไม้หัก
 พดุกษา นานาในสวนขวัญ พวกกุมภัดเฝ้าสวน ชวนกันออกไล่จับ วานรกลับไล่ตี วิ่งหนี
 ดนลานไป ที่ในเวียงลงกา เข้าหาขุนประหัตต์ บัดนั้นขุนพลขตั้ง จึงส่งบุตรของกู ชื่อชมพู
 มาลี ให้ทันทีออกไป ปราบถึงไพร่heimหาญ เสนิมารรีบไป ไ้จับขุนวานร รานรอนเปน
 สามารถ บมีอากุมจับ กลับสุดสิ้นชีวา ครานั้นจึงประหัตต์ รีบรักเข้าไปทูล จอมอสุรให้รู้
 ภูธรจึงจัดชา ลุกยาอินทรีชิต เจ้าเรื่องฤทธิ์ฤชัย จงไปจับลิงหาญ อักษะกุมารไปด้วย ช่วย
 พียากรานี้ สองอสุรรีบไป ถึงที่ในสวนขวัญ ครานั้นอักษะกุมาร เข้าวรอนรานวายุบุตร
 ประยุทธ์อย่างสามารถ แก่อพลาคท่าลง วานรปลงชีพมลาย เห็นน้องชายพ่ายแพ้ แลสุดสิ้น
 ชีวิต อินทรีชิตโกรธนัก จับครศกคีนาคบาท ผาดแผลงไปถนัด มัดตัววานรได้ นำเข้าไป
 ถวาย ฤๅสายผู้บิดา ฝ่ายพญาราพณ์โกรธ ให้ลงโทษประหาร พิเภกษแทนทักไว้ ว่าไม่ควร
 ฆ่าฟัน ลงโทษอย่างอื่นได้ จึงท่านให้ทศพักตร์ ส่งพวกยักษ์เสนา เอาผ้าชุบน้ำมัน พันทาง
 วานรเข้า แล้วให้เอาไฟจุด เพื่อทางกุดประจาร์ พวกมารก็ปล้นทำ ตามคำขุนบัญญัติ ฝ่ายขุน
 วายุบุตร พยเขาจุดไฟทาง ก็โลดผางผืนแผ่น ขึ้นวิ่งเล่นสมใจ เอาไฟจุดปราสาท ราชณ-
 เทียรสถาน อีกทุกบ้านน้อยใหญ่ ในลงกาธานี อันอค์คือวกลาน อลหม่านทั่วเวียง เพียงศึก

กิดธานี กะบีลีลาฉบับ ทับอักษิทีท่าง พลาจระเห็จเวหา กลับมายังองค์ท เพยพจน์เล่า
 เหตุการณ์ แล้วหนุมนานก็ชวน กันค้วนกลับไปพลัน เผ้าทรงธรรม์ราชพ หนุมนานนบบาทบงสุ
 ส่งอาการผ่องแผ้ว ของพระนารศแก้ว ฝากถวาย พระแล ฯ

โคลง ๑

๑	ภุสาयरับอาการ	ของบังอรยิ่งเศร้า
	กำสรคอรุระเว้า	โศกศัลย์
๑	ก่อนั้นตรัสบัญชา	แต่ราชากะบีไซร์
	จะยกทัพออกได้	วันไหน
๑	ได้ฟังพระพาทิ	กะบีราชนอบเกล้า
	ทูลว่าข้าจะเร้า	เร่งพลัน ฯ

โคลง ๒

๑	พอลพลขันธฝรั่งพร้อม	สุกรีพประณทน้อม
	นอบเชิญ เสด็จแล ฯ	

โคลง ๔

๑	กองเดินตรวจจูลุนั้น	นินดา
	ทัพหน้าคะซุน	กะบีเกล้า
	คะวยกะบีกำ-	ย้าอีก
	คะวากษ์ทหารแก้ว	คุมกลา
๑	ปีกขวาฤษภผู้	แขงขัน
	คันธะมาทน์เปนนาย	ปีกซ้าย
	แขงไปเพื่อป้องกัน	ในป่า
	ปมให้ยักษ์ร้าย	จู่ทลวง
๑	กองหลวงสุกรีพเจ้า	คุมจร
	รามพทรงพาหา	ใหญ่กว้าง
	แห่งขุนเอกวานร	วายบุตร์
	ตักษมณเฑียรกษัตริย์	องค์ล้ง

๑ ทัพหลังนั้นจักให้	สุเชณ กุมแฮ
เวกะทรรคี่ไป	ช่วยไซร์
อีกชามพะวานเปน	เจ้าแห่ง หมี่แล
กำกับเตือนตักให้	ระวัง
๑ สพรังสพริบพร้อม	พลหาญ
เดินจากปรีศระวัน	สู้ได้
ต่างมุ่งจะปราบมาร	ม้วยมอด
เพื่อช่วยรามพได้	นางกิน
๑ กรีกกรันสนันเร้า	เวียงสมร
เดินทัพตะบึงไป	ไปยั้ง
จนถึงฝั่งสาคร	สุกรีพ
จึงหยุดพลจัดตั้ง	พลับพลา พักแฮ ฯ

ร้าย

๑ ห้วงเวลานี้ไซร์ ที่ในเมืองลงกา ราพณาสูรคลัง กังแค้นจิตฟันไป เหตุที่ได้เสียที กระบี่ผลาญนร ภูธรตรีศปรีक्षा เหล่าเสนามาตย์ รากษสราชคิเด แต่ จะแก้แค้นอย่างเดียว ไม่เฉลียวคำนึง ถึงผิดชอบใดๆ ใครจะทูลทักทาน ชุนมารโกธธา เช่นพญาพิเภกณสังเกศเห็นดวงร้าย หลายอย่างมีปรากฏ ทูลทรงยศเชษฐา ว่าอย่าทรงขัดขืน ไปรคกินลีดาไป ให้แก่รามสามี บางทีจะตัดการ สงครามหาญหักได้ แต่ท้าวไททศกัณท์ พลันขับอนุชา จากลงกาธานี กิ่งพิเภกณเจ้ง ตะบึงข้ามสมุทร รุกีรีบเข้าไปหา ราชากะบี่ศรี ขอภักดีเป็นข้า พระรามาราช สุกรีพยาตร์ไปทูล นเรนทร์สูรทราบพลัน ทรงธรรม์ให้ไปพา พิเภกณมาที่เผ่า ผ่านเผ่ารบือสุรี ตามคคีเสร์จันต์ ภูมินทรได้ฟังคำ เห็นเที่ยงธรรมสุจริต ทรงฤทธีจันทรส์ว่า ถ้าท่านนี้จันรัก ภักดีตลอดกาล เมื่อเสร์จันตศึกไซร์ จะให้ผ่านธานี บุรีรมย์ลงกา อสุราสาบาด อธิษฐานถวายเป็นสัตย์ บัดนั้นรามพลัน สั่งลักษมณ์ณไปจ้วง น้ำจากห้วงสาคร พระภูธรอภิเชก อสุรเอกยงยศ สมมตเปนราชา จอมลงกาอุคม บรมอาณาจักรี ทรงศักดิ์ประสาทพร ให้ภูรอรสูเรนทร์ เปนสุขสวัสดิ์ยศยง ให้ฤทธีคงคู่ฟ้า ให้เทศน์กระเดื่องหล้า แห่ล่งศรี ฯ

โคลง ๓

๑	ก่อนจึงโดยคำ
รามพรสั่งให้	แนะนำพิภพณ์ไซรั
แต่งงาน
๑	พลีการขอทาง
สู่แดนรากษสล้ำ	ดำเนินหว่างน่านน้ำ
แหล่งงาม
๑	พระรามทงพิธ
แก้สมุทมิไค้	สามราตรีเสร็จไซรั
ขึ้นมา ฝ้าเลย
๑	รามพิโรธนัก
ว่าจะแผลงเคชน้แก้ว	ชักรพรมาสตรีจากแก้ว
ไปเผา
๑	เอาให้ถีนสาคร
เพราะพระสมุทแกล้ง	กลายเป็นคอนเหือกแห้ง
ก็กรมรร คาแล
๑	ปางนั้นพระสมุท
องค์พระรามพไท้	ผูกขันมานบไหว้
ทูลวอน
๑	ทรงศรโปรกเมตตา
พระเจ้าประคิษฐไไว้	อันว่าธาตุน้ไซรั
ให้ยง อยู่แล
๑	อันพระองค์ขอขำ
ขำจึงทำมิไค้	เบื่กรมรรคาสถวกไซรั
คอกนา
๑	แต่ว่าหากจุมพล
ขำนี้จะสั่งห้าม	จงถนนใหญ่ข้าม
กลั่นลม หมคนอฯ

โคลง ๒

๑	บรมรามพไซรั
จงถนน	จึงคำรัสสั่งให้
๑	ให้นลกระบี่แก้ว
ศิลปี	ลุกวิควะกรรมแก้ว
๑	กุมกระบี่กลั่นกล้า
ฉับพลัน	จงถนนอย่าขำ
๑	นลขยันจักสร้าง
แสงงาม ยิ่งแลฯ	ถนนใหญ่ส้าง

โคลง ๔

๑ องครามรามพเจ้า
จึงส่งยกโยธี

เดินตามถนนนล

ข้ามสมุทเรียบริย

๑ ตรงไป ณ เขตแคว้น

เร็วรวกตะบึงใน

จนถึงแก่ภารา

ข้าศึกบ่มีกัน

๑ เเสบยสควกไค้

ให้จัตถ์กายหลวง

ริมโขดสวุลเคียง

บริบูรณแห่งน้ำ

๑ สั่งการแล้วขียนยก

ทอดพระเนตร์ลงกา

บัตันจึงไค้เห็น

นักร่มฉัตรใหญ่แม่น

๑ พญาสุกรีพโกรธ

จึงระเห็จเทวีจใน

ถึงฉัตรก็พลันหัก

แล้วจึงประยุกฐว่า

๑ ไค้ที่เอาเท้าคืบ

ของทศเคียรพลัน

ก็วายุเร็วรุก

ถึงที่รามประทับ

๑ ภุทธรวสว่าอ้า

ท่านมิควรจะไป

พลากท่าหากท่านววย

อันศึกที่ควรสู้

โกศล

เคลื่อนคล้อย

ประคิษฐ์

ปลดอกภัย

ลงกา

เกาะนั้น

กรุงยักษ

ก็ตเลย

ถึงเวียง

เล็ดล้ำ

ชายป่า

อาหาร

สวุล

เล็ดแคว้น

ขุนราพณ์

ภูผา

ขุนยักษ

ฟากฟ้า

ลานแหลก

วุ่นไป

มงกุฏ

เหาะกลับ

ชวัลคี นัวเข

ถวายกร

สหาย

เช่นนั้น

ชนมชีพ

จะยาว

๑) คราน์จิงตรัสใช้	องคท
เปนทูตไปสื่อสาร	แต่ราพณ์
ขอคืนอนงค์สด	ศรีกัลป์
ก็จะทักสภาพ	สงคราม
๑) ยักษ์ทรมามิได้	ยินยอม
รามจึงส่งเตรียม	ทัพไว้
ไต่ฤกษ์จะเข้าล้อม	เวียงยักษ์
หวังว่าศึกจะได้	เสร็จพลัน ๆ

ร้าย

๑) ค่อนนั้นพอไต่ฤกษ์ พานรเกรอกเกรียงไกร โห่เอาชัยยกพล หวังเข้าปล้นลงกา อสุราออกรับ ประทะทัพกลางแปลง แย้งยุทธ์เป็นโกลา ฝ่ายอสุราเสียที ถอยหนีเข้านคร วานรล้อมธานี บัดนั้นอินทรีชิต ผู้เรืองฤทธิ์ยกออก มารบนอกภารา ทำมายาลวงหลอน แล้ว แผลงศรนาคบาท มัดรามราชไว้ม่าน เทียวลักษมณ์ไว้เหมาะ หลายเปราะบ่เคลื่อนคลา จนพญา ทรุทราช ปรวคมาช่วยจึงฟัน คินคิได้โดยพลัน ทศกัณฐ์จึงใช้ ให้ธุมราชเสนี ออกต่อตี สองแรง แต่กำแหงหนุมาน ฝ่ายวายุปราณกลางณรงค์ ราพณ์จึงส่งเสนา ผู้แก้ตัวกลับบรรพฯ ชื่อว่าเพ็ชรทะนงค์ ออกประจันประจัน องคทพลันฆ่าตาย ราพณ์ร้ายส่งกุมภกันท์ ออกม้านออก ยุทธ วายุบุตรสังหาร ชุนมารโกรธราวไฟ ใช้ขุนพลประหัตต์ ออกไปตักสมร แต่วานรนิล กล้า ฝ่ายประหัตต์เสนี ทศคีรีโครธา ยกออกราวีเอง ประยุทธ์เก่งนักหนา ได้ทำตักจึงซัด กะบิลพิศุ่ หอกใหญ่ ไปตองพระลักษมณ์ รามพพลันแก้ไข ให้อนุชคินคง แล้วทรงศรแผลง ไป ถูกรถชัยดานแลง แผลงอีกซ้ำทำลาย มงกุฎพรายเพ็ชรรัตน์ ถนัดตกจากหัว ราพณ์แสน กลวับริบรัน เข้าสู่นครพัน ยุทธภัย ๆ

โคลง ๔

๑) ให้ไปปลุกพระน้อง	กุมภกรรณ
ผู้หลับอยู่หลายเดือน	นักแล้ว
เสนารับผายผัน	ไปจาก เวียงแษ
เข้าสู่คูหาแก้ว	ตระการ

- ๑ อาหารเตรียมไว้มาก
 จัดทอดไว้ข้างองค์
 แล้วปลุกสนั่นผลัดใส่
 กว่าเจตน์ยากนัก
- ๑ ครั้นว่าตื่นขึ้นแล้ว
 เห็นภิกษุอาหารกอง
 ก็เริ่มหยิบกินใจ
 แทบจะหยิบใส่ปาก
- ๑ ครั้นอิ่มแล้วจึงได้
 เหตุไฉนบังอาจ
 พอได้ทราบข้อความ
 เดินกุม่ไปตั้งหล้า
- ๑ เข้าวังสู่ที่เฝ้า
 ทศเคียรยินดี
 แล้วจึงตรัสขอวาน
 ไปปราบศักรุแล้
- ๑ ชุนमारว่าซ้ำอีก
 ได้กราบทูลทักเตือน
 พระองค์มุ่งฤดี
 เหตุฉนั้นไม่แคล้ว
- ๑ จมพลประมาทข้าง
 เขาจึงประชิดเวียง
 ถ้าหากว่าพระภู-
 จะใคร่ทรงปลดออกแผ้ว
- ๑ ภูบาลจงเชื่อถ้อย
 และส่งสัตตาคิน
 ก็จักกัถันเหตุ
 ตักว่าอื่นเป็นแท้
- มวลไป
 ชุนยักษ์
 เขย่า
 ยากหนา
 แลไป
 อยู่มาก
 กินกรุบ กรุบซา
 ไม่ทัน
 ตรีธตาม^(๖๔)
 ปลุกซ้ำ
 ก็ลุก
 จะพัง
 จอมมาร
 ยิ่งแท้
 น้อยออก
 แผลกลาน
 มนตรี มากนา
 ท่านแล้ว
 รักับาป
 ทูรผล
 ศตรู
 มั่นแล้ว
 ธรอยาก
 มฤตผลาญ
 พิโทษณ์
 นั้นแล้
 แห่งศึก
 แน่นอน

๑ ภูธรสืบพัทตร์ไว้

เออจะเป็นครูพี่

บัดนี้พี่จะใช้

อันอนุชควรต้อง

๑ ฟังคำพระพินัน

กุมภะกรรณก็ทูล

มนุษย์และกะบี

จะรับสังหารได้

๑ ทิ้งทิ้งออกจากเผ่า

ออกนอกทวารเวียง

บันนุกรุกรานได้

ยามจับได้ก็ค้น

๑ กะบิลเก่งๆ ผู้

ต่างผลัดกันเข้าไป

แท่กุ่มภะกรรณร้าย

ประกาศว่าจะกั

๑ พญาสุกรีพินัน

เข้าก่อฤทธิไกร

แต่ถูกศิลาผลาญ

ยักษ์จับหนีบรักไว้

๑ เข้าในเวียงยักษ์ได้

ชาวนครต่างชม

สุกรีพี่เมื่อยามอิน

กับค้ำใจรู้สึก

ว่าไป

ฤน้อง

ทำศึก

รับทำ

พาที

รับใช้

ทั้งหมต

ลำพัง

กุ่มไป

บัดนั้น

กะบี

เลือกกิน

เป็นนาย

ต่อสู้

แรงบ่ พ่ายเลย

ลงกา

สุคหาญ

กาจแท้

ล้มแทบ ค้นแฮ

กลับไป

ตั้งถวิล

อธิก

เสียงไห้

สรรพวงค์

๑ ก็นพลาตงคืนถีบทั้ง
 กุมภะกรรมเลือกโทรม
 จำปล่อยกะบีบคั
 ลิงโลกกำแพงสล้าง
 ๑ ชักใจอีกเจ็บพัน
 กุมภะกรรมหน้ามีค
 ผลุนออกนอกธานี
 เมื่อพบใครขวางหน้า
 ๑ ที่สนไม่ว่ายักษ์
 แล้วจับหักกินพลัน
 อีกคุดคัมโลหิต
 เลี้ยวคุดคุดจับจับ
 ๑ บทจรไปพบหน้า
 พระก็ยงศรไปรอย
 แต่กุมภะกรรมนั้น
 ยืนอยู่ไม่ตระหนก
 ๑ ร้องไปว่าลูกสุ-
 ทานเลควีระเรา
 แต่เรามุ่งจิตมา
 แห่งพระรามะผู้
 ๑ ทรงไปยังหน้าพระ
 แล้วก็ส่งเสียงดัง
 มาเถิดนะมารบ
 และไม่ทำนก็ข้า
 ๑ ภาสสายครัสตอบด้วย
 ว่าจะตีแต่ปาก
 หากรักชีพขุนมาร
 กราบและกล่าวคำง้อ

ฟันกัด
 อาบข้าง
 นั้นแหละ
 ออกไป
 พันทวี
 ค้างม้า
 บุกรุก
 จับกิน
 หรือว่า นรแซ
 กรอบกรบ
 ผู้ที่ ทายนา
 นำสยอน
 ถักขมัด
 ปะรอก
 ทนนัก
 ตกใจ
 มิตรรา
 ย่อมรู้
 เอาชีพ
 เอกองค์
 ราชมพ
 กล่าวทำ
 กั้นบัด นี้เทอญ
 จะตาย
 ยักษ์หาญ
 คอกน้อ
 จงนบ
 แต่ตี

๑ อสุรีโกรธเพียง

โลศรูกเข้าประยุทธ์

ราชพคัทรงชาญ

บมิเกรงน้องท้าว

๑ เจียนแขนขวาชากค้วย

เอนทราสตร์กักพา-

อีกสองกักชาชาค

บ้อาจจะลุดย่าย

๑ ทั้นไกรราชมพจับ

เล็งเหมาะแผลงค้วยแรง

ถูกศอกคักเคียรชาค

เสียงสนั่นกั้งท้าว

๑ เคียรไปกระทบบ้อม

อีกประตูปราการ

ส่วนกายกระเด็นยัง

ทับมัจฉาในน้ำ

๑ เมื่อมารผู้ที่ได้

เกะกะมาตายลง

ทวยเทพต่างก็ชวน

ชีวให้ทักช่วงชั้น

๑ ปวงมาในฟากฟ้า

ไปรยกลีบบุบผาลง

สรรเสริญพระทรงธรรม

เสียงสนั่นครันครัน

เพลิงผลาญ

ยิ่งท้าว

เชิงยุทธ์

ทศเคียร

พายวาสตร์

ทะซ่าย

ท้าวชุก ลงแฮ

ที่ไป

เอนทราสตร์ อีกแล

ฤทธิ่น้าว

ตกแทบ คินฮือ

คินไหว

ชวนพัง

โค่นขว้า

สมุท

แหลกลาน

เคยกวาน

กั้งนั้น

กั้นให้

แมนสรวง

ร้องรำ

สุพัน

อริราช

กัคนานต์ ๖(๖๕)

ร้าย

๑ ฝ่ายจอมมารทราบว่ อนุชามลาย แสนเสียดายนักหนา ราชธาไคร่ครองคู รัสึก
ว่าตนผิด มิได้คิดทางไกล บกั้นได้สติ สึกเกินเวลา ที่จะหาทางตี กับไพร่อกแล้ว เห็นไม่

พาวาสกร

พะชัย

เจียนแซนชาวชาติควอย

เอนทราวาสกรตักพา

แคล้วมรณา แต่ว่าต้องต่อสู้ คุณนันทน์ผู้ศักดิ์ จึงตรัสใช้บุศรา ผู้กล้าหาญสี่องค์ ทรงนาม
 ปรากภูมิ หนึ่งตรีเศียรใจหาญ หนึ่งเทวานกัวยลิ่ง หนึ่งรานคักแขง และกำแหงอติกาย ให้
 ผันผายยกพล ไปรอนรณดลองที่ ทั้งสี่บังคมลา รีบมาจัดพลไพร่ แล้วยกไปยุทธนา แต่ไม่ช้า
 ทั้งสี่ ม้วยชีวิตกลางสมร ยักษ์รีบร้อนไปทูล จอมอสูรสิบหน้า ราชาราชเจ้าใช้ ให้อินทราชิต
 หาญ ออกไปวานไพร่ อีกทีให้พินาศ ยูพราชำนำบ รับบัญชารีบไป ให้จัดการพิธี พล
 ไห้วอมร และซุบศรพรพหมาสตร์ เสร็จแล้วยาตราทัพ สรรพสพรั่งพลไพร่ ออกไปแล้วโรม
 วัน ครานั้นทั้งสองทัพ รบรบกันกำแหง แรงต่อแรงประชิด ฤทธิ์ต่อฤทธิ์ประชัน ต่างแข่ง
 ชันเชิงร่า ยูพราชำคูทิ เห็นเหมาะดีจึงผาด แผลงพรพหมาสตร์ไปรอน พลวานรนายไพร่ ไป
 ต้องสองกษัตริย์ ถูกถนัดทั้งสอง ฟัน้องล้มกับดิน และสิ้นสมฤติ ณ ที่ประยุทธ์กัน ครานั้น
 อินทราชิต ปลื้มจิตหัวเราะลั่น สำคัญว่าไพร่ ม้วยชีวิตด้วยศร สันนิกรกลับเวียง เสียงสนั่น
 ใหญ่ ไซโยเจ้าดงกา^(๖๖) พอเพลาลบค่ำ สุริยย้ายอแสง จึงกำแหงหนุมาน กับท่านแก้วพิ
 เภกษณ เทียวในเขตสนาม ถือคบคามากันไป ไล่กันหาตัวท่าน ชามพะวานจอมหมี่ พญาน
 นอนหนึ่ง บ่มิถึงกายา สองราชเจ้าเย่า เราชำนจอมหมี่ฟัน คินซึ่งสมฤติ บัดนี้จึงถามว่า จะมี
 ยานไหน ที่จะได้แก้พิษ ศรเรืองฤทธิ์แรงงาน ชามพะวานบอกว่า ที่หิมาลัยสร้าง หว่าง
 ไกลาศเลิดลบ และฤษภยอกทอง จะมองเห็นภุมา มีบรรรคาโฮสด ทั้งหมคอันเลกคิ จาก
 ยอดนี้จึงหา ทันยาสวีสุทธ์^(๖๗) วายบุตร์รีบไป ไว ๆ ย่ารอช้า วายบุตร์ก็พลัน ผายผัน
 ทางอัมพร ถึงสิงขรสรรพยา แต่ว่าครั้นเทียวกัน ทันโฮสดทั้งสี่ โฮสดหนีซ่อนเร้น เห็นว่า
 แม้รุ่งร้อ ต่อไปจะเสียการ หนุมานเรื่องศักดิ์ จึงหักยอกคิรี ซลอรี้เร็วรีบ สู่ทวีปดงกา มา
 ถึงที่รณยุทธ์ วายบุตร์แรงเลก เขิกซุโขคนั้นไซริ ไ่วทางข้างเหนือลม คุณอุคมแห่งยา พระ
 พายพาด่านพัก ต้องกษัตริย์ทั้งสอง ทั้งผองพลพานร ศรก็หลุดจากสกนธ์ ทุกคนฟันขึ้นพลัน
 อันบาดแผลเหือกหาย สุขสบายเช่นเก่า บัดนี้เล่ากระบี่ ต่างมีใจเคื่องแค้น แล่นไปยังเวียง
 ใหญ่ เอาไฟจุกเผาค่าย ระเนียรรายรอบเวียง เสียงอสูรโกลา เพราะว่าเพลิงลุกลาม วามว
 ถึงในเมือง เรืองโรจน์แรงแสงฉาน เรือนชานลุกลามไหม้ ทั้งเรือนใหญ่เรือนน้อย นับด้วยร้อย
 ค่ายพัน อันนิเวศน์วังใน ไฟก็ลามเข้าถึง จึงอลหม่านทั่วไป ที่ในเวียงยักษา เพราะในราตรี
 นั้น กุมภคัมภ์มัวประมาท ถากว่าศครุทาย มลายหมคครานี้ ครันอัคคิเกิดไหม้ จึงตกใจ
 วุ่นนัก ยักษ์จึงต้องกับเพลิง อันเริงแรงนั้นไซริ กว่าจะกับเสร็จได้ ก็นาน เจียวนอ ๆ

โคลง ๓

- ๑ พญามารเคืองซัด
สองพระโอรสไซรั
- ๑ กุมภะพีระนอม
ยกพลยักษ์แซ่ชรวง
- ๑ ถึงในถิ่นสมร
แต่สองยักษ์ไม่ช้า

จึงสั่งจัดทัพให้
ทรงคุม
พร้อมนิกุมภะน้อง
ออกไป
รบวานรกลั่นกล้า
ซีพมลาย ฯ

โคลง ๒

- ๑ ลูกชายสิ้นชีพไซรั
พระหลาน
- ๑ ขุนमारมังคะราภัน^๕ (๖๘)
ชาญณรงค์
- ๑ ยรรงประยุทธ์กล้า
กินไหว
- ๑ รุกไล่กระบี่ว่า
รามินทร์
- ๑ พระปิ่นพิภพน้ำ
ฤทธิ์ขลัง
- ๑ กุ้มังคะราภัน^๕
ชีวัน ฯ

ทศเคียรจึงใช้
บุตร์ชวผู้ชื่อช
เสียงสนั่นลั่นฟ้า
วุ่นใหญ่จนถับหน้า
ธนูแผลงเคชันหัว
กับพินพิภพสิ้น

โคลง ๔

- ๑ ครานันขุนราพณ์ใช้
ให้ออกสู้ศตรุ
จึงอินทรชิตกาจ
แล้วรีบไปจัดตั้ง
- ๑ อถนีโหดกล้า
ซึ่งเมื่อกระทำแล้ว
ก็ได้รตจากสวรรณ
อีกพระเพลิงประสิทธิ์

ยพราช
อีกครั้ง
กราบรับ ใช้แล
พิธี
เลิกยัญ (๖๙)
สัมฤทธิ์
เพื่อซี
ศิลป์พร

๑๑ จิงจรโคยรดคัน

แฝงอยู่ในกลีบเมฆ

จิงแฝงซึ่งศรอา-

ท้วงศรทูนัน

๑๒ บ้างตายบ้างเจ็บล้ม

จิงลักษณะโคจรธา

หยาบครเอกพรหมาสตร์

แฝงฆ่าอสูรทั้ง

๑๓ ฤๅสายรามพหาม

ว่าอย่าเลยจะบาป

พี่เองจะเช่นฆ่า

ผู้ที่แสนอัปมงคล

๑๔ จริงนะศรพิน

คงจะคันจนพบ

อินทรีชิตร์อันตัว

บ่มิรออยู่ให้

๑๕ ขุนมารนิมิตรรูป

ท้วงเวทมนตร์อันขลัง

เหมือนรูปแห่งสีกา

เอาออกไปฆ่าให้

๑๖ เช่นนี้กะบิ้อ

ถอยจากสนามยุทธ์

อินทรีชิตร์เรื่องศักดิ์

จิงรีบขับรดคัน

๑๗ วานรไปเฝ้าพระ

ทูลว่ายักษ์ประหาร

รามพก็แสนโศก

อีกอนชก็เศร้า

เมฆา

เหมาะสม

คณเฑาะศร

ศตวกลาย

เกลื่อนกลาด

ไปยัง

ว่าจะ

โลกมลาย

อนุชา

มากนัก

จำเพาะ

แอบยิง

อย่ากลัว

จุงได้

รีบกลับ

ธประหาร

มายา

เสร็จได้

นงลักษณะ

ถึงเห็น (๑๐)

ใจนัก

แห่งนั้น

สมมาศร์

จากสมร

จอมโลก

แม่เจ้า

สุดทเวศ

โศกา

๑๑ พญาพิเภกผู้
ทูลว่าความโศกจง
อ้ายอินทรชิตกาจ
เพื่อหลบออกไปตั้ง

๑๒ ที่ตำบลทุ่งกว้าง
เพื่อปลุกตัวให้แข็ง
อาวุธศัสตราวิ-
ก้องอย่าให้สำเร็จ

๑๓ ภูมินทร์จึงตรัสใช้
กับพิเภกให้ไป
ล้างกิจนิกุมภี-
เพราะว่ากาลกระชั้น

๑๔ น้อยารับพระราช
ريبยกพหลพล
ถึงทุ่งที่ขุนमार
เข้าประยุทธ์ไปช้า

๑๕ ขัดใจจึงลุกท้าว
แผลงเขชนัดอสูร
ต่างฝ่ายต่างแข่งขัน
จึงต่างตีประยุทธ์

๑๖ ทรราญศรรบสู้
ศรต่อศรถ้านศร
ศรประทะศรแผลง
ศรต่อศรถนัด้าว

๑๗ องค์วีระราชน้อย
ยิงซึ่งเอนทราสตร์
ไปคัทศระอิน-
ขาดคกลงแทบพื้น

ฉลาด
โปรคยั้ง
ทำเลห์ ลวงนา
พิริ

กุมภี ลาด
คั้งเพ็ชร
เศษชูป ค้วยนา
สมถวิล

พระศรี อนุชแล
บั้นนั้น
ลาเร่ง ไปเทอญ^(๑๑)

อยู่นา
โองการ
กลั่นกล้า
กอบกิจ
จับไว

ทศกัณฐ์

อนุช
สามารถ
อยู่นาน

ศรแรง
ศกคัท้าว

ศรรบ
แค้นตง

รามินทร์
กรันกรัน

ทรรชิต
ปัดพี

องควัรราชหนอง
ยงซงเอณฑวาศตว

รามินทว
กวรณกรณ.

๑ บัณฑิตเสียงแซ่ซว้อง
มาจากทวยเทพบน
พื่อนราชบัลลัสมาน
ไปรบบุษปะเคลื่อนหล้า

สาธุการ
ฟากฟ้า
คูริยะ
กลืนหวาน ทั่วแล ฯ

ร้าย

๑ ชุนมารณีสืบหัดดี ทราบซัดว่าลุกยา ม้วยชีวาเช่นนั้น กุมภันท์เสวราโศกแรง
กรรแสงร่ำกำกรวด ครวญถึงลูกคู่จิต แล้วกลับคึกพิโรธ โกรธกริ้วนางสีดา ว่าเป็นสาเหตุให้
ลูกบรรลัยครานี้ อสุรีจวนคสัง ถึงตั้งออกไปสวัน แลเห็นนวลนางลักษณ ชักดาบเงือเพื่อฟัน
แต่บัณฑิตนั้นมนตรี มีสติทูลห้าม ปราบพญาราวณไว้ เตือนเหตุยวราชว่า หากฆ่านางคราญ
ทั่วสถานแดนไตร ในฟากฟ้าแลดิน จะตินินว่าบาป พญาราวณฟังทัก ชุนยักข์ได้สติ จึงบ
มิฆ่าฟัน ผายผันคืนเข้าวัง สั่งเตรียมทัพจับไว้ ได้ฤกษ์ยกออกสู้ ศศรูกกลางแปลง วานร
แข่งขันต่อ บ่มิลคตถลอย คอยคุมเชิงบรราน ทหารยักข์ล้มกลาด คาคคินกลางสมร มโหทรเสนา
มหาปรรทวะยักข์ วิรูปักษ์เสนี ทั้งสามนี้วายปราณ พญามารโกรธา ขับรถารุกไป เข้าชิงชัย
โดยแรง แผลงศรหมายจะยิง มิ่งมกุฏโกศล แต่จุมพลทรงศักดิ์ กับลักษมณ์กำลัง กี่แผลง
ศรไปค้ำ ศรต่างหาญต่างเก่ง เล็งทำลายล้างกัน ครานั้นพิเภกณเกล้า ผ่าพลมารารุก
บุกไปใกล้รถทรง ขององค์ราวณราชา เอกทวารารอน ตีอัครเทียมรถ ล้มลงหมกไปเข้า
พญาราวณโกรธนัก ชักหอกใหญ่ไพศาล หมายพุ่งผลาญพิเภกณ แต่เนเรศวรลักษมณ์ รีบเข้า
กันกางไว้ ราวณซัดใจจึงซัด หอกถนัดไปถูก ลูกนางสุมิตรา แล้วล่าคืนธานี บัณฑิตรามทรงศร
ถอนหอกจากพระน้อง บ่มปองปราณา ก็โคกจาบถัดย์ บัณฑิตนั้นสุครีพทูล นเรนทร์สูรอยู่เกล้า
ว่าผ่านเผ้าภวนัย วิทกโยครานี้ โอสทมี้แก้ได้ แล้วใช้วายุบุตร ให้รีบรุดเร็วไป มโหทัยบรรพท
โอสทมี้เล็ดตี อันมีคุณนั้นมา วายุบุตรรับใช้ ทนโครีบร่งฟ้า ถึงผามโหทัย ทนโคชลดเขา
เอาทูลเกศกลับพลาง วางลงให้สุเชณ ผู้เป็นแพทย์รอบรู้ สุเชณผู้ปรีชา เก็บคันทยาพร้อมสรรพ
พลันบดแล้วไปทา องค์อนุชารามพ น้องจอมภพก็ฟื้น ถินดีได้ตั้งเก่า บัณฑิตเล่าทศเคียร
เปลี่ยนรถให้ออกมา ยุทธนาอีกที ฝ่ายพระศรีโกศล ธรรงค์ทรงสู จำเนินอยู่กับดิน ภูมินทร์
เสียเปรียบมาก ลำบากทางยุทธนา เพราะคราโดยักษ์หนี ภูมิมบ่อาจได้ ไปได้ทันทีทวง
เหมือนลูกถ่วงอยู่ไซ้ร จึงยังบ่อาจได้ ชัยศรี ฯ

โคลง ๓

๑ ฝ่ายศจีประติ
 ส่งเทวะรถแก้ว
 ๑ จึงเทพสารถิ
 ถึงพันพิภพเผ้า
 ๑ นรินทรโสมนัส
 ให้ขับประชิดหน้า
 ๑ ค่างรานค่างรณรอน
 ในที่สุดจึงท้าว
 ๑ บากเจ็บเจียนทั่วคน
 ชุนรถขับรถแก้ว

คำริหุเหตุแล้ว
 ลงมา^(๑๒)
 มาตลีรับแก้ว
 รามินทร์
 ชันรรถันไปซ้ำ
 จอมมาร
 ค่างแฝงศรครอราว
 ทศเคียร
 จนสลบแน่แล้ว
 ถอยหนี ฯ

โคลง ๒

๑ ปางน้อศกษย์เจ้า
 โดยญาณ
 ๑ ว่าขุนมารโหดไซริ
 จะตาย
 ๑ จึงผันผายเห็จฟ้า
 จุมพล
 ๑ ทูลสอนมนตร์ช้อช
 เลอสร
 ๑ ท่องมนักระนี้แล้ว
 ผลาญมาร แน่นา ฯ^(๑๓)

คาบสเล็งทราบแก้ว
 ถึงที่กำหนดไว้
 มาลงจำเพาะหน้า
 อาทิตยเหตุยั้น
 ยิงเดืออาวุธแก้ว

ร่าย

๑ ฝ่ายผู้ผ่านลงกา ฟันขึ้นมาแล้วไซริ ไล่พลรบรีบกลับ ประทะทัพวานร แผลง
 ศรสู่รามพ รบกันใหญ่อีกคราว ท้าวราพณ์ถูกศรณัตถ์ ตัดหัวขาดจากตัว แต่พอหัวตกไป
 หัวใหม่เกิดขึ้นแทน แสน์สุดขลังกึ่งกล่าว ยิ่งอื่นเล่าหลายแห่ง ยักษ์กำแหงอยู่ยง กงชนม้อยู่
 ป่ตาย โยกย้ายยังแห่งใด ก็บได้วายชนม์ รณรงค์รบกัน ถึงเจ็ดวันเจ็ดคืน ยักษ์ยังยืนอยู่

ภูธรออกกระอา จนพระมาตลี เตือนภูมิให้ใช้ แสงศรชัยพรหมาสตร์ ภูวนาถเล่าป่น มนตร์
 อาภิกทยเหตุภัย พลังภูวนัยแผลงผาด พรหมาสตร์มุ่งไปรอน อันศรทรงครงดีว จิวไปตั้งลมพัก
 บั๊กถนัดกลางอก ชุนราพณ์ครวดทรง ลงแทบบัดพี ครั่งนี้จะร้ายเวท วิเศษเช่นเคยมา ก็ทา
 ทันท่วงไม่ บรรลยลงจับปล้น พวกกุมภันท์ร้องไห้ แหกหนีไปเร็ววรา สู้งกาธานี ฝ่ายกะมี
 รัพล ทุกคนร้องชโย โห้ถววยพระพร แก่ภูธรรามจันทร์ จากสวรค์ยืนเสียง สำเนียงร้อง
 เสนาะ คุริยางค์เพราะประสาน จากสถานเทวา ลมพักพากลิ่นหอม มาอบหอมอุรา กลิ่นบุผา
 กิถล่น กลั่นเกล็ดอนภมสมร เสียงนิกรเทวัน สรรเสริญทั่วท้องฟ้า ว่าพระรามรามพ ผู้เลิศลบ
 แคนไทร เธอณีได้แก้แค้น แทนทวยเทพเรืองศรี ทั้งมุนีทรงพรต ทิฎุกทศกัณท์ มั่นข่มเหง
 มานาน ท่านได้มาทรงปราบ ราพณ์แรงร้ายตายลง ค่อนกิ่งจะแสน สุขทุกแค้นปรีดิ์เปรม
 เกษมสันติสงบ ขอรามพชโย กรองโกศลดเขตหล้า ชนมะยีนคู่ฟ้า คู่ดิน แม่นเทอญ ๖

โคลง ๓

๑ อสุรินทร์พิเภกณ์	เห็นเชษฐามอกม้วย
ก็โศกส่อนค้วย	กำสรวล
๑ กรวญถึงคุณานันท์	อันเคยมีแต่กั
มากับชีพเช่นนี้	ฮาดย
๑ พระภูวนัยศรีสปลอบ	ว่าชอบแต่ท่านไซรั
จะรำพึงหน้อยให้	เสร็จสรรพ
๑ อันเชษฐาวายชนม์	เวลารณยุทธแล้ว
สมแก้วีระเกล้า	กาจหาญ
๑ งานยุทธ์สุดสิ้นลง	สมประสงค์เสร็จแล้ว
สภาพสันติแผ้ว	ผ่องแผิม
๑ จงเริ่มศรทพรต	สมเกียรติยศท่านท้าว
ผู้จอมรากษสค้าว	ลงกา
๑ พญาพิเภกณ์ฟัง	รับสั่งคลายโศกเศร้า
ประณตแทบบาทเจ้า	จุมพล
๑ พอมณโฑทะรี	มทิสีราพณ์ไซรั
มาจากนิเวศน์ได้	พร้อมกัน

- ๑ บัณฑิตเริ่มงานศพ
ถวายเพลิงศพเจ้า
- ๑ ราชมพู่ให้ตั้งการ
พิเภกณ์ทรงรัชค้ำว
- ๑ ประทานรอกอภิเษก
โดยทรงหลังซึ่งน้ำ
- ๑ แล้วทรงครก้านิ่ง
ทราบเหตุคงจะแล้ว
- ๑ ภูมิเรียกหนุมนาน
บอคมหิษีขำ
- ๑ ว่าลักษมณ์นสุกรีพ
ขอหล่อนแปรมจิตก้วย

ทำถูกครบแบบเกล้า
ลงกา
งานอภิเษกท้าว
แกนमार
มงคลเอกเดิกล้ำ
สาคร
ถึงองค์อัครเรศแก้ว
ผ่องศรี
ทำนจงไปอย่าขำ
ฉับพลัน
กงซีพและราพณ์ม้วย
เราเทอดู ๖

โคลง ๒

- ๑ เชิญโองการใส่เกล้า
สู่สวน
- ๑ ทูลนวนนาเรศแก้ว
เสร็จสรรพ ๖

วายุบุตรรุกเข้
ตามทีตรัสสั่งแล้ว

โคลง ๔

- ๑ ครานันพระแม่เจ้า
ทราบเหตุก็ปริศ
ไสคตรงชำระกา—
ทรงเสวตภุษาพัน
- ๑ ขึ้นทรงวอช้อฟ้า
ซึ่งพิเภกณ์จักมา
ตำรวจยักษนำสอง
พร้อมพิเภกณ์ท้านไท้

สีดา
ยี่งตัน
ยาเสร็จ
พิทวง
ม่านทอง
รับไซรั
สายเสด็จ
ตามหลัง

- ๑ มายังค่ายหลวงเจ้า
 นางแหวกวิสูตรทอง
 ดงกราบพระจอมพล
 เปรมหทัยส่องแผ้ว
- ๑ ครานี้รามพรตส์
 ว่ากรณีย์ข้า
 ทำยกระสงคราม
 ได้รับตัวนางแก้ว
- ๑ อันว่าเกียรติยศ
 เพราะเหตุปราบอริ
 แต่ที่ประยุทธ์ยัง
 จะเพราะรักหล่อนไซริ
- ๑ ทรามเซยเคยยักษัณม์
 เคยอยู่ในเรือนราพณ์
 ฉันทไฉจะมุ่งหมาย
 กลับถนอมกล่อมแก้ว
- ๑ ไครเหิมก็อาจชี้
 ว่าพระจอมโกศล
 รับหญิงที่เคนเขา
 เปนมหิษีแล้
- ๑ พอได้ฟังครตให้
 นิมอนงค์ครตแก่
 ไอรสสมิตรา
 เพราะพินจะคอง
- ๑ ภาสาธไม่เลี้ยง
 จงรีบหาพินกอง
 พี่จะสู้กองไฟ
 สละชีพต่อหน้า
- จอมคน
 ออกแล้ว
 สวามิศร์
 เพียงจันทร์
 แก่ทราม สงวนแฮ
 เสร็จแล้ว
 ข้านะ
 คินมา
 คินคง
 เสร็จได้
 สามารถ
 ไม่เลย
 โอบกาย
 นั้นแล้ว
 ให้รับ
 กุจเคิม
 หน้าเรา
 ถ้อยแท้
 ปล้ำปลุก
 ลงคอ
 ภรรจา
 พระน้อง
 ช่วยพี่ ค้ำวยเทอญ
 จำตาย
 อยู่ไย พ่อเอย
 อย่าช้า
 เผาบัด น้แด
 ทรงธรรม

- ๑) ถักขม้นฟังแล้วเลื่อม
เห็นพระจอมโกศ
สุครีพพิเภกผู้
เพราะว่าเกรงพระซึ่ง
- ๑) สั่งให้กะบัตัก
กองใหญ่ตั้งเทวี
แล้วหม่อมแม่สีดา
เดินประทักษิณไหว้
- ๑) บัตนัยกหัตถ์ไหว้
อ้าพระอักษนีเศษ
จิตขำบ่เคยขาด
ในพระราชมพท้าว
- ๑) อักษนีทเวษผู้
เป็นพยานเห็นทุก
หากข้ากล่าวความสัตย์
มาช่วยด้วยเถิดให้
- ๑) อรไทยตรัสแล้ว
เข้าสู่งองอักษนี
บัตนนั้นจึงทุกคน
สมเพชนาเรศหน้า
- ๑) แต่บัตนได้เกิด
และทุกผู้มองใน
เห็นทเวษเทวัน
มาประชุมพร้อมหน้า
- ๑) บิครที่ลวงลับ
มาอยู่ ณ กลางอา-
ท้าวเวสสะวันท่าน
ยมเทจเจ้าชั้น
- แลดู
พักตร์บึง
อันหมอบ นิ่งนา
ซัดใจ
พินมา
สั่งไซรั
ประณต
อักษนี
ประกาศ
อคร้าว
สามภักดิ์
ทรงศรี
แรงจัด
สั่งไซรั
ขอรุ่ง
ปลดอกภัย
จรด
กาจกล้า
ร้องว่า
นวลแข
อักษจรรย์
ฟากฟ้า
มวลงมาก
สลบสลอน
ไปนาน
กาสนั้น
จอมทรพัย
ไต่กิน

◎ อรไทยทวีสแล้ว
เข้าสู่กองอัคคี

จรกต
กาจกล้า

- ๑ องคอินทร์ปิ่นเทพไท
ทรงศษเระราวีณ
วรุณเทพครองอา-
เปนใหญ่ในน่านน้ำ
- ๑ อิกมหาเทพผู้
และพระพรหมาเอก
ทรงขุนท่านวโร-
ดอยอยู่เหนือแค้นค้ำ
- ๑ ครานี้ทวยเทพเจ้า
ข้าพระองค์ผู้เป็น
ผู้สร้างโลกหมดแท้
ให้พระองค์อัครเศ
- ๑ ฉันทไคไม่รู้สึก
ว่าพระคือเทวะ
ฝ่ายรามธพะวง
จึงทอบว้จนะ
- ๑ ข้าไซร์เป็นมนุษย์
เชื่ออิกษวากุลก
ผู้ครองเขตโกศล
ขอยกมือประณต
- ๑ พรหมาทรวสว่าไท้
ท้าวท่านแหละนารายณ์
ปวงสัตว์ที่กำเนิด
นอบเกลศกราบเพราะรู้-
- ๑ ทานนี้คือหริ
ผู้เมตตาคณึง
เธอนี้และคือว่า
ผู้ยู่ทั่วโลกทั้ง
- พันตา
เลิศล้ำ
ณาจักรี
ธารา
ทรงโค
อคร้าว
ภาสผ่อง
พสุธา
ตรีสแก่ รามนา
โลเกศ
ไฉนจะ
เข้าไฟ
พระองค์
เทวะ
งอยู่
ว่าไป
ปฤชชน
ทศรถ
ศรีสวัสดิ์
เทวา
พึงเกิด
เทพผู้
ในโลก
จักดี
ราชา
โลกทั้ง
วิษณุ
นอกใน

๑ ทรามวยอันชื่ออ้าง
 คือพระลักษมีมาร-
 เพื่อปราบราพณ์พาลา
 เป็นพระรามบุญโศลก
 ๑ เสรีจสันกิจที่
 รอนราพณ์ทุจริท
 ควรที่จะทรงปรา-
 ทวีโลกพลอยสุขควัย
 ๑ พอชาคำรัสท้าว
 เปลวอัคคีก็แหวก
 พระเพลิงจับหัตถา
 จูงออกพันไฟแผ้ว
 ๑ พาไปจำเพาะหน้า
 และกล่าวพจน์รับรอง
 มลทินหมกบ่มี
 ขอพระจงรับไว้
 ๑ จุมพลทวีสทอบไท้
 ว่าวหิษีชา
 แค่มียากให้มี
 จึงทกลองประจักษ์
 ๑ จิตซาเองบ่ได้
 เพราะเชื่อที่จิตนาง
 ครวีสพลางรับทรามวย
 ค่ายสินหาแผ้ว
 ๑ บัดนี้จึงเทพเจ้า
 ทวีสประทานพรรา-
 แล้วชี้พระบิคร
 ว่าพระมาก้วยไซ้

สีดา นี้แล
 คาโลก
 พระเกศ
 นรินทร์
 มุ่งมา ทำแล
 มอคม้วย
 ไหมยยิ่ง ใหญ่อนุ
 เทียวหนอ
 ธาธา
 ออกแล้ว
 อัครเศ
 พหุภย
 ภูบคิ
 แต่ไท้
 พาลพะ อีกเลย
 อย่างน
 อคนี
 สุตรัก
 ไครติ ได้เลย
 แก่ธา
 สงสัย หล่อนเส
 ยิ่งแก้ว
 มากอก
 ผ่องศรี
 มเหศร
 ทพไท้
 ทศรต
 จงเห็น

๑ เช่นนี้รามพลไหว	บิดา
ทศรถเทพกอก	ลูกแก้ว
ประสาทพระพรนา	นาเนก
ให้ลูกทั้งสามแล้ว	พทุภย์
๑ ฝ่ายไท่ทเวศร์ผู้	ทรงวัชร
ทริสว่าเธอทำถูก	จิตแท้
เธอขอพระพรบัด	นี้อย่าง ไถฤ
เราจะให้แม่นแท้	กัณฑ์วิไล
๑ รามินทร์นอบเกล้ากราบ	ขอพร
แก่พระเพ็ชระปา-	ณิไซร์
อันว่าพวกพานร	สิ้นชีพ
ชอกกลับคืนชีพได้	อย่างนาน
๑ มัชฌวานก็ให้	พรพลัน
กะบีที่ตายปวง	กลับฟื้น
และช่วยให้พร้อมกัน	ขึ้นบัล นันแด
เสียงสนั่นครันครัน	พลสุธาฯ

ร้าย

๑ กรานันเสร็จสงคราม จึงพระรามราชา ทริสลาท้าวพิเภกณ์ เพื่อประเวศเขต
กรุง บำรุงราษฎรสืบไป บัดนั้นไซร์ขุนมาร กราบฎาตริบช้า ไปเฝ้าบุษบกมาศ มายังราช
มาดก ยกถวายภูวนาด ทรงเป็นราชวาหน จุมพลเปรมมฤตย์ รับจะใช้ยานั้น แล้วทรง
ธรรม์ทริสลา ราชพิเภกณ์มิตร บพิตรจอมลงกา อีกลาสุกรีวีระราช คิลกษาศิวานร ภูธรทริส
ชอบใจ ที่ได้ช่วยรำบาล รานรอนอริราช จนพิเนาศสมถวิล แต่อสุรินทร์เรื่องเคช กับพาน
เรศเรื่องฤทธิ โอนโมลิตบังคม องค์บรมจักรพรรดิ ประสานหัตถ์ทุกความ ขอเสด็จตามไป
ถึงกรุงไกรโยธยา เพื่อวันทาพระบาท ในวันราชพิธี ศรีราชาภิเศก เพื่อยกเริกบุญญา
บารมีครอบเกล้า เนาสราณสืบไป ภูวนัยประนอม ยอมให้ตามเสด็จ เคารียมการเสร็จพระ
องค์ ขึ้นทรงบุษบกมาศ พร้อมอัครราชชายา และอนุชาทรงเคช ทั้งพิเภกณ์ท้วคี สุกรีวี-
ใจหาญ และบริพารพร้อมมูล ทั้งอสุระกะบี บัดนี้บุษบกทอง ฟ้องสู่ฟ้ากลาไป ในอากาศวิดิ

พระจักรีชนนาง ชมทางวิถีเดิน ยามเทรเห็จเตร็จไป ในอัมพรบ่ยัง รวดเร็วคังลมพา ไม่
 ช้าถึงอาศรม แห่งบรมคาบส ปราบกฏนามถนัด ภรทัวาชมนี่ ที่นี้จึงลยลง องค์พระรามรา-
 มพ เข้าไปนบคาบส แล้วเผยพจนตร์สใช้ ให้กำแหงวายุบุตร รีบรุกไปล่องหน้า ทาพญา
 กุหะ พระสหายทรงราชย์ เหนือนิษาททั้งหลาย นัดสหายให้กลา โดยมรรคาจรตล สู่โกศล
 ค้วยไซ้ร แล้วไปนันทิคราม ทูลความแต่ภรต ให้ทรงยศเตรียมทาง ห่วงนั้นถึงกรุงศรี
 ทูลชนนีให้ทราบ เพื่อปราบปล้มเหตุภัย รับใช้พระภูบาล จึงหนุฆานทูลลา เเทรเวหาเหาะไป
 ไม่ช้าพบกุหะ บอกร่าวพระสหาย แล้วผายอากาศผัน ถึงนันทิครามเข้า ไปเฝ้าพระอนุชา
 ทูลกิจจาแถลง แจ้งเหตุทุกสิ่งไซ้ร ตามพระรามพให้ สั้งมา ฯ

โคลง ๑

๑	ผ้ายว่าพระภรต
เหตุภัยผ่องแผ้ว	พึงพจน์กะบีแล้ว
เกษมสถานต์
๑	สั่งการแต่งถนน
สู่ทวารเวศแก้ว	สถลงามผ่องแผ้ว
กรุงศรี
๑	เชิญชนนีสามรา
บริวารแวกล้อม	มากอยรับอยู่พร้อม
คอยชม ฯ

โคลง ๒

๑	ลุลกลกลับสู่ไท้
ทุกอย่าง แล้วนา ฯ | ทูลการเตรียมเสร็จไว้ |
|---|--------------------------------------|----------------------|

โคลง ๔

๑	แดงปางประเวศแคว้น
สมเค็จพระรามา
ยาคราพุกุฬ
พร้อมยักษกะบีกาจ	โกศล
ธิราช
ชาวอัยธย์
เกียรติไกร
๑	ภูวนัยพร้อมพระ
ทรงบุษบกทอง
ผ้ายสามพระเทวี
ทรงพระวอกอบแก้ว	มหิษี
ผ่องแผ้ว
มาตุ
แกมทอง

๑ พระน้องทั้งสี่ชั้น	รถทรง
พิเภกณัฏฐ์ศรีพิชัย	มิ่งม้า
กระบวนแห่ห้อมองค์	จักรพรรดิ
งามหมดทั้งหลังหน้า	พาจร
๑ เช้านครอโยธ-	ย่างงาม
ชานนครยินดี	โห่ร้อง
ชโยให้ด้วยความ	ปลื้มจิต จริงชา
เสียงสนั่นลั่นก้อง	เกรอกรกรุง
๑ มุ่งไปนิเวศน์ให้	นาถา
ถึงเสด็จขึ้นยัง	ปราสาท
พ่อพรหมณเฑศวรมนตรา	ไตรเพท
สมโภชมณฑลเกียรติราช	ไพศาล
๑ ภูบาลตรัสสั่งตั้ง	พิธี
วรวราชาภิ-	เชกไชร์
ได้ฤกษ์พระมุนี	วชิษฐ
ทรงมกุฏถวายให้	ราชา
๑ รามาราชครั้น	เสร็จการ
จึงแจกบำเหน็จควร	ทุกผู้
ทั้งนายไพร่ทหาร	พิริยะ
คามเสด็จไปสู้	เศิกกษัย
๑ ผู้ใหญ่ที่อยู่เฝ้า	นคร
ก็รับบำเหน็จความ	ชอบไชร์
อีกพศกนิกร	ทั้งสี่ พรรณแล
ธกับริจาคให้	ทั่วกัน
๑ ครานันงานใหญ่ตั้ง	หลายวาร
ในอโยธยาแสน	สนก
ทุกเรือนก็มีงาน	เรียงรัน
อีกประดับแต่งทุก	เคหา

๑ ราชานิกเชกไชร์

พิเภกณิสุกรีพลา

พิเภกณิสุกรังมาร

สุกรีพัตนครองค้าว

๑ ภูมินทร์วามะสให้

กามนิติธรรมคัง

พระฤทธิ์พระเคชเดื่อง

เปนเยียงกษัตริย์ช

๑ โทศตศานทิแมน

เพราะพึ่งบารมี

ปลอดภัยพิบัติปวง

เพราะพระคุณท่านคัม

๑ จิงนาครทังสี่

ได้กอบกิจศตวาก

สมกรณียะ

เพราะพระนรนาถให้

๑ ส่วนสุนทรราชเจ้า

เคียงคุ่มหิษี

สุขแมนพระวัชริน

คู่ศัจจิตได้

๑ ภูมีธได้กอบ

หลายอย่างตามตำหรับ

ทุกการพลีกรรม

ผลพิสุทธ์พิเศษ

เสร็จงาน

นาดท้าว

ครองทวิป

กิชกินธ์

ทรงเมือง

ก่อนก

ภท้าว ภพแฮ

เล็คคน

แดนสวรร

คังชัม

พาดพะ

ประชา

พรรณะ

หมคได้

กำหนด

การณ

รามินทร์

ท่านไชร์

เสวยสุข

เปรมปรีดิ์

การยัญ

พระเวท

สัมฤทธิ์

รับสม

๑ รื่นรมย์หลายสิบร้อย

บมิได้มีภัย

ทรงธรรมรักษาธรรม

ไตรโลกรวมแซ่ซ้อง

๑ อวการปางเจ็ดนี้

สังเขปเก็บความตาม

จากตำหรับราม-

ไตรพระองค์ผู้

ฉนำ

พาคพ้อง

สุจริต

สาธุการ

แดสงมา จบนอ^(๑๔)

เรื่องรู้

ยณะ

แต่งเทศน์ ท่านเฮย ๆ

ปางที่ ๘

กฤษณาตาร^(๑๕)

ร้าย

๑) จักดำเนินนิทาน ปางแปดท่านจะเห็น พอเป็นเค้าโดยย่อ ข้อความข้างต้นนี้ มีแถลงเหตุไว้ ว่าทำไมพิษณุ ผู้เป็นจอมอมเรศร์ จึงเสด็จจวकार จำนวนกล่าวความไว้ ว่า ในกรุงมถุรา มีพญาทรงราชย์ นามประกาศอุกระเสน เป็นราชาธิบดี มีมहिषีแสนงาม นาม กรรณีกัลยา แต่ว่าไว้โอรส กาลกำหนดหนึ่งวาร นางราญไปเที่ยวป่า หลงถนถนารี เทวี เทียวตามกัน อสุรตนหนึ่งไซ้ร ได้เห็นนางรูปงาม ก็มีความเสนหา แปลงกายอย่างดี เหมือน สวามิภักดิ์ เข้าหานางปลางชวน ทรมสงวนสมพาศ ต่อขึ้นราชเทวี มีพระกรรม์เทียวหนอ พอถึงกาลกำหนด เกิดโอรสหนึ่งองค์ นามว่ากงส์กุมาร มีสันคานแสนหยาบ ชอบทำบาปซัง บุญ ปราศจากคุณสมบัติ กษัตริย์ผู้บิดา และมาตาเคือคร้อน จะสั่งสอนเท่าใด บ่มีได้ฟังเชื่อ เมื่อพระกงส์เติบโตใหญ่ ได้ทูลพระบิดา ว่าพระองค์เคือรพ รามราชพเป็นนิกย์ ข้าเห็นผิดทำ นอง พระควรรองกว่า อันรามราชพไซ้ร มิใช่เทพมเหินทร์ เป็นแต่เพียงกษัตริย์ ดำรง ราชผู้หนึ่ง ซึ่งไม่ดีกว่าเรา ไม่ควรเคือรพเห็น เป็นละณะเลยนา พระบิดาฟังบุด์ ก็สุดเสีย หฤทัย และท่านให้ตอบความ ว่ารามเป็นพระเจ้า ร่างบเศร้าโคกแท้ แม้มิให้บุชชา ข้าเป็นบุ ถุชน จะข้ามพันสงสาร ผ่านทุกข์ได้ฉันใจ ได้ฟังคำคำรัส กงส์ก็ซัดซ้องจิต ก็ชบดคคต่อ พระพ่อผู้ทรงราชย์ ถอนรนาถนั้นลง ขึ้นทรงราชย์เองไซ้ร แล้วให้บ่าวประกาศ แก่ทวย ราชภูร้ทั้งหมด ให้งคการบุชิต บพิตรรามราชพ ให้เคือรพคิระ พระมหาเทพแทน พศก แสนเคือคร้อน อนาทรท้าวค้าว เพราะท้าวกงส์ซ่มเหง บ่ยำเียงเกรงบาป แสนหยาบกายร้าย ภาย ทั้งอมาคย์มนทรี ที่สุจริทธรรมธร ก็ถอนจากตำแหน่ง ตั้งแก่งผู้เป็นพาด สันคานหยาบ ขึ้นให้ กคชไฟพรท้าวหน้า อีกราชาชอบคบ แทศย์ทานพใจพาด ใช้เทียวรานรังแก ทำร้าย แก่ผู้ มีคิลาจารวัตร โครทำซัดหฤทัย เกลียคชังไกรก็ตาม กงส์ผู้ทรมานิสัย ใช้อสุรทำร้าย ชนทั้งหลายลำเค็ญ บ่ร่มเย็นเช่นเคย บ่เสบายสกันน้อย คอยแก่กลัวภัยถึง คั้งนี้จึงนิรุตฯ เป็น ทุกข์ท้าวเซตไซ้ร ทวยราชภูร้บ่มีได้ เกษมสันต์ฯ

“มัทนะโคपाल”:

คือรูปพระกฤษณะวาทาร.

(ศิลา: เตงกาตี, อินเดีย.)

โคลง ๔

๑ ปางนั้นจึงแม่พระ	ธรมณี
รู้สึกเหลือออกทน	อีกแล้ว
แปดรูปอย่างควา	และรีบ
ไปสู่บรรพตแก้ว	สุเมรุ
๑ ทูลสุเรนทร์ว่าอ้า	เหลือทน
อันพวกนิสัยพาด	มากแท้
กำเร็บ ณ สากล	แสนทุกข์ ท้วนา
ธรรมสจฺจวิคแล้ว	เร็ดหนี
๑ ชานี้ก็เคียดร้อน	รำคาญ
จึงอยากจะไกร่จร	จากก้าว
ไปสู่ ณ บาคาล	แดนต่ำ
ขออนุญาตทำว	เพื่อไป
๑ สหัสสนันท์ทราบแล้ว	จึงพา
ทวยเทพระเห็จไป	ไม่ช้า
เผ้าองค์พระพรหมา	ทูลเหตุ
เชิญช่วยดับทุกข์หล้า	ปราบพาล
๑ ท้าวท้าวสีพักตร์นั้น	จึงชวน
ทวยเทพไปไกลาศ	บรรพต
เผ้าศิระอิศวร	ตรัสปรีก ษาแซ
ศิระทอบมธุรส	วาจา
๑ ว่าเห็นควรให้เทพ	วิษณุ
เสด็จไปดับเชิญ	อีกครั้ง
เห็นชอบจึงพระผู้	เป็นใหญ่
ชวนเทพบ่อรัง	รีบไป
๑ ถึงไวคุณฐ์เผ้าพระ	นารายณ์
ศิระกล่าวคำทูล	ท่านให้
แทนทวยเทพทั้งหลาย	วอนวิษ ณุนา
ไปรศช่วยปวงสัตว์ให้	สุขสราญ

๐ ฮวตารอีกครึ่ง	เป็นคน
ไปปราบกงส์ผู้เป็น	ศึกเสียน
ให้ทั่วทั้งสากล	เป็นสุข
ล้างเหล่าอริเหียน	เหือกหาย
๐ นารายณ์รับจะได้	เสด็จลง
ไปเกิดเป็นลูกวะ-	สุเทพ(๑๖)
ยาทพฤษ์ตรีวงศ์	จันทร์ระ
เพื่อสกลโลกเสพย์	สุขกานต์
๐ ฟิงท่านคำรัสแล้ว	ทิจใจ
ทวยเทพต่างตนรับ	ว่าจะ
ต่างองค์แบ่งภาคไป	สู่โลก มนุษแด
เพื่อช่วยรับภาระ	พิษณูฯ

ร้าย

๐ อยู่มาวันหนึ่งนา พญาางส์ทรงรอด จรกเทียววณะ พร้อมวสุเทพตัวที และ เทวทีนงคราญ ภูบาลยินสำเนียง เสียงส่งจากฟากฟ้า จูวเออเธอแสนเขลา ไม่รู้เท่าถึงการ กุมารทีแปดของ นางนวลลของทีพา มาด้วยบัดนี้แล แน่จะฆ่าเธอตาย กงส์ใจร้ายได้ฟัง กิ่งแก่นชักดาพลงัน หมายพันเทวที แต่บัดนี้จึงพระ วสุเทพทูลว่า อ้ามหากษัตริย์ อย่าคัก เกศเมียซ่า ถ้าเมี่ยงชีพให้ เมื่อโคนางกลอคบุตร ซ้ำจะรุดรีบส่ง แต่พระองค์ทุกคน จุมพล อย่าสงสัย กงส์จึงได้พอจิต ยกชีวิตโถมศรี แต่ก่อนตั้งใจ เพื่อมิให้พลาดพลั้ง จึงส่งจัดทหาร เผ้าทวารทำหน้าที่ พักเทวที และมีคำสั่งไว้ ว่าเมื่อใดเทวี มีโอรสธิดา ให้นำมาถวาย เพื่อ ทำลายชีพล้าง ตัดทางทีศัตรู จะมีอยู่รอดได้ แต่เทพไทพิษณู ผู้รู้ทุกสิ่งสรรพ พลงันสั่งโยคะ นิทรา(๑๗) มิ่งมายาศักดิ์ขลัง ให้ไปยังมากาล รับลูกมารแข่งขัน หิรัณยกตปิ จูไปเข้าครรรค์ ศรี เทวทีนงคราญ นับกุมารหกองค์ เพื่อท้าวกงส์ใจพาล จับประหารชีวิ ถึงทีคำรบเจ็ด เศษะนาคอันเป็น เช่นภาคแห่งเราไซร์ จะได้ไปเข้าห้อง เจ้าก็องคยคุณา จวนเวลาจะคลอด จงรับปลดอปรากภัย เปลี่ยนไปสู่ครรรค์ที แห่งโรหณีโถมทรุ ผู้อยู่ไกลกลนั้น แล้วจะพลงันมี ชาว ระเบียบจาว่านาง ศรีสององค์แท้งแล้ว ลูกจะแกล้วโพยภัย ได้อยู่ช่วยเราปราบ บำราบ พาลภายหน้า(๑๘) อันว่าท้าวเราไซร์ จะได้ไปกำเนิด เกิดเป็นลูกเทวี ทีคำรบแปดไซร์ ส่วน

เจ้าไปเข้าครรรค์ เมื่อนั้นทะโคบาล นามขนานยโสธา ครั้นเวลาประเสริฐ เรากำเนิกแล้วไซ้
จะกลใจชัทธิยะ วสุเทพรับเรา เอาไปยังยโสธา รับเจ้ามาแทนที่ ช้างเทวกีองงค์ เมื่อกงส์
ทราบเหตุว่า กัลยาณคอบุตร์ จะรีบรุกไปพลัน จับเต็กนั้นโดยโกรธ พิโรธแรงนักหนา
แล้วจะปาเต็กลง ตรงศีลาภักอันใหญ่ เพื่อให้เต็กดับขันธ์ แต่บัดนั้นเจ้าจง เหาะตรงสู่มพร
จอมอมรจะพบ และเคารพเจ้านา ว่าเจ้าคือมหา มายาศักดิ์ของเรา เจ้าจงจำคำสั่ง ประพฤติกิจ
บอกไว้ให้กิจสัมฤทธิ์ได้ ทุกอัน เจ้าเอ๋ย

โคลง ๔

๑	ก่อนนั้นกิจก็ได้	เป็นไป
	ตามพระเป็นเจ้าสั่ง	เสร็จสิ้น
	กุมารเกิดเมื่อใด	ก็ถูก
	เขาจับประหารกัน	ดับลง
๑	องค์ที่เจ็ดนั้นโยค	นิทรา ย้ายแฮ
	ไปจากเทวกี	ส่งเข้า
	ครรรค์โสทธิณีนานา-	วิรัตน์
	และประสูติเป็นเจ้า	พลราม
๑	ครั้นตามกำหนดไว้	เทวกี
	ก็ประสูติบุตรองค์	อัมภุมะ
	งามเลิศและฉวี	กล้ำมอยู่
	จึงเรียกพระกฤษณะ	ยศยง
๑	องค์วสุเทพผู้	บิดา
	รับกุมารรับหนี	จากเหย้า
	ข้ามลำยมนา	โดยควาน
	ถึงที่บนันทะเซ้า	ไปพลัน
๑	ที่นั่นเอาลูกน้อย	ลงวาง
	ข้างยโสทานานา-	วันนั้น
	แล้วอัมภิกานาง	เกิดใหม่
	โดยควานเสด็จกัน	กลับสถาน

๑ ทหารที่อยู่เฝ้า

ยืนเติกรังกริบ

ฝ่ายกงส์บมิพัก

เดินคุ่มจากนิเวศน์

๑ พอดึงจับเด็กน้อย

ออกนอกค่านักจันทร์

และขวางค์กลงไป

ว่าอย่าอยู่เพื่อกัน

๑ ภูธรมองเด็กนั้น

เพราะว่าแทนที่จะ

กลับผูกตักันไถ

ขึ้นสู่ฟากฟ้าด้วย

๑ บัคนี่ร่างใหญ่ล้ำ

มีแปดกรหน้ากลัว

แปดหัตถ์จับศัสตรา-

รื่องตะโกนกล่าวด้วย

๑ เหวยกงส์มึงมั่งสร้าง

แต่จะสมประสงค์

เพราะวีระราชผู้

กงจะล้างมึงไซ้

๑ พญากงส์ทราบเกล้า

จึงสั่งพวกเสนา

เที่ยวเสาะแสวงไป

คามเขตจังหวัดไคส์

๑ ทารกโคกอบด้วย

ให้จับเด็กประหาร

เพื่อเด็กที่มีศักดิ์

บมิให้ตกค้าง

ค่านัก

บอกเหตุ

ผันผอน

ตะบิง

เกิดใหม่

บัคนั้น

กับศึ ลาด

ก็ถูก

ตกใจ

มอดม้วย

และเหาะ

ฤทธิ

ราวผา

ไร้น้อย

วูรแกว่ง

ทง

ซีพุก

บ้ได้

บังเกิด แล้วแฮ

แน่นา

ซัดใจ

มาศย์ให้

โดยทั่ว

มฤธา

สิริลักษณ์

ซีพล้าง

สามารถ

อยู่กวน

© กุชรมองเต็กนั้น

ตกใจ.

๑ ส่วนวสุเทพทั้ง	เทวก็
กงส์นิกไม่น่ากลัว	อีกแล้ว
จึงถอนทหารที่	คุมอยู่
วสุเทพสุดแค้น	ผ่องใจ
๑ รีบไปบอกข่าวให้	นันทะ
ไปจากมถุรา	เร็วรีบ
ก่อนที่ทหารพระ	ทรงราชย์
มาเพื่อเผด็จชีพ	กุมาร
๑ โคบาลพร้อมกัวยะ-	โสทา
พาพระกฤษณะเร็ว	รีบรัน
พร้อมโรหิตินา-	รือก
โอรสนางนันทัน	ราชภัย
๑ ไปอยู่ ณ หมู่บ้าน	โคกกล
ในหมู่พวกโคบาล	พรั่งพร้อม
บำรุงซึ่งพระสุน-	ทโรรส
จัดพวกบริวารล้อม	รักษา ท่านนา ฯ

ร้าย

๑ เมื่อกราพระกฤษณะ และพระพลรามที่ ยังมีชนม์เยาว์วัย ได้สำแดงปาฏิหาริหลายประการนักหนา นำมาเล่าที่นี้ มีแต่บางเรื่องหนอ พอเป็นอุทาหรณ์ แม้เมื่อก่อนอกนมก็อุคมฤทธา เช่นคราหนึ่งยักษ์ มีชื่อปุตะนา จำแดงมาเปนนาง รูปสำอางค์สรวยสุด เหมือนมนุษย์เข้าไป ให้กฤษณะกินถันย์ โยคนมนั้นเปนพิษ จงจิตให้วายปราณ แต่กุมารวิเศษแผลงเดชชูกแรงนัก ยักษ์ฉีเหลือทน ก็วายชนม์เพราะซ้ำ บ่อ่าจทำร้ายได้ กุมารไซร์แสนแรงเข้มแข็งใครไม่ทัน วันหนึ่งยสุธา ชื่อตฤณาวรรตร้าย แผลงกายเปนลมบ้า หอบพากฤษณะไป แต่เธอไซร์แผลงฤทธิ์ ทำอมิถร์ตกกรีน ลงยังพื้นดินตาย ใครมุ่งร้ายต้องแพ้ แลวันหนึ่งเล่นชน ตักนมช้นเนยใส กินแล้วไซร์มีหน้า ทำหม้อแตกอีกนา ยโสทาซัดใจ อรไทยเอาทาม ผูกเฮวล่ามติดไว้ กบ้อ่างใหญ่ใบหนึ่ง จึงกฤษณะกระซอก เคนลากอย่างตามหลัง จนกระทั่งอย่างใหญ่ ไปซัดอยู่ระหว่าง กลางพฤกษาใหญ่คู่ เธอลากลู่ท่อไป จนไม้ใหญ่ถอนราก

ยากที่จะผูกไว้ จึงได้นำมะกร ทาโมทรตังนี้ หนึ่งมีฤทธิ์เศษ วิเศษแต่ยาวมา เช่นคราหนึ่ง
 รบงู ที่อยู่ย่านธารา ยมูนาใกล้บ้าน พวกโคบาลสติท นาคเรืองฤทธิ์ชื่อว่า กาลิยะเรืองศักดิ์
 พิชแรงนักพันไป ถูที่โคโหม้พลัน ดังนั้นผู้อาศัย ในถิ่นนั้นเคียดรอน ก่อนที่กฤษณะไป
 ไม่มีใครต้านทาน แต่กุมารสามารถ เก่งกาจบ่ยอมกลัว สละตัวเพื่อคืบ ระวังทุกข์สหาย ผัน
 ผายสู่หนี รมกาลิยะแรง กาจกำแหงเคชะ ชำระนาคตัวกาจ เขาบาทเหยียบหัวไว้ จะฆ่าให้
 วายปราณ แต่บวิวารนาคขอ โทษผัวพ่อและนาย ฤๅสายโปรตกรรณา แคว่ว่าขบ้นาคให้ ออก
 ไปสู่สาคร คับรอนสมปราณา ยังอสุราแรงร้าย อีกหลายตนจงใจ ไปสังหารกฤษณะ แต่
 พระกลับปราบมัน หนึ่งนั้นกล่าวว่า พระกฤษณะดาวตาร ชอบการหยอกเย้าเล่น เช่นเมื่อโคโคบี
 นารีเลี้ยงโคไซร์ ลงไปเพื่อสนาน ในธารายมูนา ทั้งพัศตรากองไว้ กฤษณะไซร์เก็บผ้า ขึ้น
 พฤชานั่งอยู่ คุโคบีทั้งหลาย เปลือยกายมางอนง้อ ขอผ้านุ่มห่มไซร์ ก็ไปได้คืนผ้า จนกว่า
 นางจะได้ บินขึ้นไปและขอ เธอถ้อหลอกหยอกเย้า แล้วเอาผ้าส่งให้ อยู่มาไ้หลายปี บัดนี้
 รู้สึกฤทธิ์ กิตลองกับอินทร์ ผู้เป็นป็นสวรรค์ ชวนนันทะโคบาล ใ้หังการพลี องค์กร์ไซร์เป็น
 ใหญ่ ให้ไหว้ขุนคีรี ศรีโควรวรรณะ อธิบายเหตุว่า อันจอมผาไพศาล ให้อาหารอันดี แต่คาวี
 อุกม โคโหม้แก่เรา เขาควรรบพลี ดังนั้นครั้นนันทะ เชือกฤษณะแล้วไซร์ เธอขึ้นไปยืน
 อยู่ที่ยอดผาใหญ่ ใ้รับของพลี ที ๆ กินอิมหน้า แล้วทำเป็นประสาท พรพิลาศนานา
 ฝ่ายอมราชิราช เห็นบังอาจเช่นนั้น เทวันชัคเคืองใจ บันกาลให้วลาทก ตกหลายท่ามาหมาย
 ท่ามท่าลายโคบาล และประหารคาวี แต่บัดนี้กฤษณะ พระยกเขาโควรวรรณ เอากชันเชิดไว้
 ใ้กั้นประคองจักร์ คนและสัตว์อาศัย ใ้ร่วมพันฝนวาน ท่านไ้ยืนเชิดเขา เขาไ้ไ้เจ้เจ้วัน
 องค์กร์อินทร์นั้นยอมแพ้ แต่ั้นไ้ฉายา ว่าตุงคิสะไซร์ คือเป็นใหญ่ยิ่งเขา อีกหนึ่งแล้วไซร์
 มีความพอเหตุยั ที่เธอไ้อารักษ์ พิทักษ์โคพันภัย จึงให้ซึ่งฉายา เรียกว่าอุปเนทระ ยก
 กฤษณะนั้นไซร์ ใ้เป็นน้ององค์กร์อินทร์ ทั่วทั้งถิ่นธรณี จะมีใครเทียมทัน กฤษณะนั้นสุคทา
 อันพจนาสรรเสริญ เพื่อจะเย็นเกียรติยศ บ่มีพ้อเทียบแท้ พระประเสริฐเลิศล้ำ เลอสรรฯ (๑๕)

โคลง ๓

- ๐ ครั้นเมื่อเจริญวัย
 รูปงามวิจิตรแผ้ว
- ๐ พวกโคบีขึ้นชม
 และพระกฤษณะแล้

เคิบใหญ่รุ่มน่มแล้ว
 ผ่องศรี
 นิยมรักท่านแท้
 โปรคเซามากนา

◎ กรันเมื่อเจริญวัย
งามรูปวิจิตรแพ้ว

เติบโตอยู่รุ่มนุ่มแล้ว
ผ่องศรี

- ๑๐ รับเอาเป็นชายา
นอกนั้นอีกก็ได้
 - ๑๑ พระนิมการรำ
มณฑลนฤตยะสร้าง
 - ๑๒ ะบ้านชายพลาง
เป็นโอกาสเพื่อเกี่ยว
 - ๑๓ เพื่อนงควาญนา
พระแบ่งภาคันร้อย
 - ๑๔ จับมีอนางทุกคน
เพราะคิดว่าพระเจ้า
 - ๑๕ การคนตรีชำนาญ
ทรงขลุ่ยเสนาะได้
 - ๑๖ พระเก่งทางมายา
อาจแปลงแบ่งภาคได้
 - ๑๗ เช่นครั้งหนึ่งราชา
ทูลว่าสามิไซร์
 - ๑๘ พระจึงบอกอุบาย
บังคับวิตกผู้
 - ๑๙ ยามเขยชมกันอยู่
จึงพระกฤษณะไท้
 - ๒๐ แปลงรูปเป็นกาลี
และราธานังไว้
 - ๒๑ ฝ่ายอายันโฆษนั้น
การเคลือบแคลงจิตไซร์
 - ๒๒ ท้าวทั้งหลายโคบี
ท่านช่วยได้สู้ชั้น
- กว่าเจ็ดและแปดไซร์
สมาคม
 - ระบำแบบชื่ออ้าง
สนุกดี
 - จับหัดฉันทางจรดเสียว
กันสราญ
 - ไม่น้อยหน้าสักน้อย
ออกพลาง
 - จึงบับ่งออกเง้า
ไปรคทน
 - ทั้งท่านทั้งพี่ไท้
บรรเลง เพื่อนแล
 - หาใครบ่เปรียบไท้
สมคัง จิตซา
 - เมื่อยอายันโฆษได้
ออกหิงส์
 - แค้โถมฉายสว่างรู้
ผิวเลย
 - สามิจูเกือบใกล้
จำแสง
 - เทวีฤทธิเลิศไซร์
บูชา
 - เห็นภรรยากราบไหว้
เหือกหาย
 - ที่จงรักท่านนั้น
แมนสรวง

- ๑ อีกปวงชายผู้มี
ท่านก็ได้โปรดแล้ว
- ๑ ทว่ากันได้ประสบ
สมจิตสัมฤทธิ์ด้วย

ความภักดีต่อแล้ว
บาปสรรพ์
สุคติภพเมื่อม้วย
บารมี ท่านแล ฯ (๘๐)

โคลง ๒

- ๑ พระจะมีสุขแท้
กอยราน
- ๑ กงสใจพาลรวู้
กาจไกร
- ๑ ใช้อสุรทนาง
ชีวิตวีระอ่าง
- ๑ หนึ่งอริชฎะห้า
เข้าไป
- ๑ แต่ให้ข่มเขาค้วย
มอกชนม์
- ๑ อีกคนเปนมิงม้า
ไปราน
- ๑ พระประหารชีพม้วย
เคชา
- ๑ เชษฐาพลเทพนั้น
อุคม (๘๑)
- ๑ สมควรเป็นเพื่อนไซว์
ธำรง เกชนา ฯ

หากปลอกอริแล้
ช่าวว่าบังเกิดผู้
จงจิตไปเพื่อล้าง
เกียรติอิง
เปนพฤษภอกร้าว
แรงหักศอยักษ์ม้วย
ชื่อเกศินแก่งกล้า
ชำนะอริด้วย
ก็เป็นวีระชั้น
แห่งพระกฤษณะให้

โคลง ๔

- ๑ ฝ่ายกงสระราชเทียม
ทราบเหตุว่าอสุร
กลับไปพ่ายแพ้ศกดิ์
จึงกิดจงล้างให้

โศคนัก
ที่ใช้
กฤษณะ
สมถวิล

๑ ภูมินทร์เตรียมพร้อมซึ่ง

ต่าง ๆ ล้วนเห็นว่า

ไว้ใช้เพื่อทำลาย

อีกพระพลเทพแม่

๑ โดยมุ่งร้ายเช่นนั้น

อะกรุระไปเชิญ

ให้เสด็จมายัง

เพื่อพบญาติพวกพ้อง

๑ พร้อมกันจะได้เล่น

พอรื่นรมย์สมาน

อีกสองกุมารา

ได้แสดงเดชฤทธิ์

๑ อะกรุระรับราช

ไปสู่พยุททาพน

ถึงจึงแสดงการณ

บอกอุบายเจ้าหล้า

๑ สองกุมารทั้งนี้

แต่เพราะเป็นวีระ

จึงไม่มีคิกกลัว

รับจะไปสู่ราช

๑ ไกลบุรีได้พบ

ผู้พนักงานซัก

กุมารมุ่งจิตหมาย

จึงกล่าวขอพัสดร์ข้า

๑ ฟังขอชาชนั้นตอบ

ว่านี่ผ้าทรงพระ

ใครใช้ร่วมจัญไร

อย่าอวดคตินักเจ้า

อุบาย

เก่งแท้

กฤษณะ

มากรุง

จึงสั่ง

พี่น้อง

กรุงใหญ่

พงศ์พันธุ์

กรีทา

มิกระจิก

ก็จะ

ดองดู

บรรหาร

ไม่ช้า

โดยสത്യ

ปองผลาญ

รัฐัว

เก่งกาจ

จนสัก นิดเลย

ธานี

หนึ่งชาย

ฟอกผ้า

ดองจิต

เด็กหนอ

กำไ

ผ่านผ้า

มากละ พ่อเอย

จะตาย

๑ ฟังชายตอบเช่นนั้น
จึงจับกระจากมา
ผู้ซักก็แสนโกรธ
พลางจับกระจากโย

๑ โดยพลันสองพี่น้อง
ทบตะพนักงาน
จนเข้าชอกอินทรีย์
เขาก็ล้มขว้าหน้า

๑ สององค์เลือกพัศตระ
ผลัดเปลี่ยนผ้าที่ป้อน
ชวนกันเสด็จกลา—
มุ่งสู่ธานีแก้ว

๑ ครานั้นชายหนึ่งผู้
บุบผะชาติในกรุง
เห็นสองพี่น้องชาย
จึงยื่นคอกไม้ให้

๑ อวตารไปรคแท้
แต่บุรุษผู้ชาย
ให้สุขตโมสร
และเมื่อมรณะให้

๑ ครั้นเดินต่ออีกได้
หลังค่อมชื้อกุพชา
กระเคียดกระจากพลาง
ไปสู่निเวศน์เจ้า

๑ นางหน้าเครื่องพระ
เพื่อจะไปส่งใน
กฤษณะกล่าวยุบล
นางค่อมกับซัก

พิโรธ
และวโร
คุด่า
แย่งกัน
ท่อยติ

ซักผ้า
แสนเจ็บ
ตายลง

ภูษา
เก่าแล้ว
ไกลต่อ
มฤตา

คำชาย
ใหญ่ไซรั
นั้นรัก
กุมาร

อวยพร
คอกไม้
ทลอคชีพ
ไปสวรรค

พบนาง
รีบเท้า
เดินมุ่ง
ธานี

สุกนธ์
วังรักัน
ขอเครื่อง หอมแฮ
แบ่งถวาย

๐ เช่นนั้นนางพาลี
ไปรับอนิรุทธิ์

เป็นจิต
รีบเท้า.

- ๑ ภาสายนีกชอบพระ
 จึงประสาทพระพร
 ให้หลังค่อมโกงไซร์
 และรูปนางอันคั้น
- ๑ ค้วยความปราโมทย์แท้
 เชิญกษัตริย์สองเสด็จ
 ถึงแล้วกฤษณะพลาง
 แนบสนนิชิตเกล้า
- ๑ พักนอนจนรุ่งเช้า
 สู่ที่สังเวียนกรี-
 ท้าววงศ์ธสังให้
 เพื่อจะให้เธอแพ
- ๑ อูบายขันคั้นบ่
 เพราะเมื่อกฤษณะกับ
 นักมวยสุกแขงขลัง
 และระทมล้มช้ำ
- ๑ จุมพลสังข์ขบข้าง
 ออกไล่แทงกฤษณะ
 แต่กฤษณะแขงขัน
 สารถลับคืบชีพม้วย
- ๑ พญาวงศ์โกรธแม่น
 สั่งพวกทหารฆ่า
 กฤษณะโตคथาน
 ฟันฟาดกงส์บไว้
- ๑ บัคนั้นกราบชนก
 พ่อแม่ก็กอดพระ
 ท้าววงศ์วอดชีวิ
 ก็หมกอรแล้ว
- ทฤทัย
 บัคนั้น
 ทรวงยัด
 กลายสรวย
 จึงนาง
 สู่เหย้า
 ผูกรัก
 คลึงสมร
 จึงไป
 ทะเล
 เกรียมสรรพ
 และตาย
 สมหวัง
 พี่ปล้ำ
 กลับพ่าย
 วอดชนม์
 ทกมัน
 อีกค้วย
 สู้กษ
 มรณา
 เพลิงผลาญ
 จึงได้
 ชันพลับ พลาแด
 ชีวัน
 ชนนี้
 ลูกแก้ว
 ลงบัต นั้นฤ
 ในวงศ์

๑ องศ์กฤษณะจึงเข้า	ไปทูล
อุกระเสนราชา	แก่ไชร์
ให้กลับรับไอสุรย์	สมบัติ
และอยู่เพื่อรับใช้	ราชา
๑ ศึกษายุทธศาสตร์	วิธี
ต่อพระอาจารย์ผู้	ฉลาด
ชื่อสถานทีปนี	พรหมณ์เอก
บ่เห็นก็สามารถ	ช่วยชาญ ยิ่งแล้ว

ร้าย

๑ ต่อแต่กาลนั้นมา ราชาชราสน์ จอมชั้นที่มคธเขต ทรงเดชเปนบิดา แห่งชายทั้งสอง ของท้าววงสน์ไชร์ ชัดใจก่อการศึกษา อธิกถโยธา มามดुरาแก้แค้น แทนท้าววงสผู้ตาย แก่กัฟายแพ่ฤทธิ แห่งพระกฤษณะไชร์ ถ้าตอยไปหลายครา ต่อมาเมื่อศัทรุ จู๋มาอีกทางหนึ่ง ซึ่งกำแหงฤทธิ นีคือกาละยวัน ราชนเจ้าไพรัช กษัตริย์ผู้เปนใหญ่ ในยวณะประชา ฝ่ายกฤษณะวาทาร ได้รบรานหลายครั้ง อ่อนกำลังพลโกร ไคร่ครวญดูเห็นว่า มดुरาธานี เปนบุรีใหญ่มาก ยากที่จะรักษา จึงไปหาที่ใหม่ อันเปนชัยภูมิดี พบที่ใกล้สมุท ในเขตครุชระราชภูร์ จะสามารถป้องกัน โดยมั่นคงอยู่ได้ จึงไปสร้างบุรี มีพร้อมป้อมปราการ ทั้งธารล้อมรอบไว้ ให้นามนครว่า ทวาระภากรุงโกร แล้วจึงได้อพยพ ครอบครวัครบทุกสิ่ง ทั้งมดुरาเวียงเก่า เข้าไปอยู่เวียงใหม่ ดังนี้ไชร์ช่วยญาติ ปราศจากยุทธะภัย และทรงชัยสันห้วง ทั้งปวงญาติวงศา จึงตั้งหน้ากิดการ รานรบสู้ไพรี วีระกษัตริย์ไปทำ กาละยวันให้ตาม ชุ่มชุ่มเชอะเสี่ยเชิง ละเลิงไล่กฤษณะ พระหนีสู่คูหา แฝงกายาในนั้น อันที่ปากถ้ำนี้ มีบุรุษผู้หนึ่ง ซึ่งชื่อมุจกุนท์ ผู้มีคุณสมบัติ คือเทพครัสให้พร ว่าเมื่ออนหลับอยู่ แม้ใครจู่ต้องกายให้ตายเพราะเพลิงผลาญ ครั้งนั้นกาละยวัน ผลุนผลันเข้าคูหา มาพบบุรุษนั้น พลันตะโกนเข้าโดยแรง บัดนั้นแสงเพลิงวาม เปลวเพลิงลามลุกไหม้ ทันใดกาละยวัน ล้มทันทันสิ้นชีพ กฤษณะรีบออกไป ยังทัพใหญ่ชู่เซ็น ให้อยมเปนทาสแล้ว ดังนี้แลจึงแผ้ว ศัทรุ หนึ่งนา

โคลง ๔

๑ มาอยู่เวียงใหม่แล้ว	ไม่นาน
ใครจะมีชายา	ร่วมห้อง
ฟังข่าวเรื่องนงคราญ	นางหนึ่ง
ซึ่งพระวสุสีททอง	หลุดภัย
๑ ทรามวัยเขกนซ้อ	รักมณี
สุภษิษะกะจอม	วิทรรภ
งามเลิศประเสริฐศรี	โสภากย์
อีกพระมรรยาทสรรพ	พิไล
๑ ให้ไปขอเพื่อได้	ครองขวัญ
แต่รักมินพินาง	ซัดซ้อง
เพราะเหตุชราสนันท์	ยงยุ
จงมียอมให้น้อง	สมใจ
๑ กลับให้รับหมั้นกับ	ศิสุบาล
ผู้ญาติกษณะเอง	นั้นไซร์ (๗๒)
และเร่งรัดจักงาน	อภิเชก
โดยด่วนเพื่อจะได้	ตัดความ
๑ กลับตามลุกขึ้นใหญ่	เกินหมาย
เพราะกษณะบ่ยอม	พ่ายแพ้
ไปลอบลักโถมฉาย	พาจก เวียงนา
วันก่อนวันฤกษ์แล้	สมจินต์
๑ รุกมินยกทัพติด	ตามนาง
กษณะรบมิชย	ชิตได้
หากเห็นแก่สุรางค์	ที่รัก
พระจึงยกชีพให้	เชษฐา
๑ ต่อมาวันหนึ่งนั้น	สัตวา ชิตแฮ
กษัตริย์ยาทพญาทิ	หนึ่งได้
มารุงเอกทวารา	วติ
เพื่อเยี่ยมกษณะให้	ราชา

๑ สัตราชาติสี่
แห่งสยะมันตะกะ
ใครถือรัทธะรอง
รวยทรัพย์อีกทั้งแผ้ว

๑ สงสัยว่ากฤษณะ
จึงสัตราชาติฝาก
ให้ไว้แก่พระน้อง
หวังว่าคงจะแผ้ว

๑ แต่ว่าพระน้องบาป
เมื่อรับแก้วเอาไป
ไปประสบซึ่งสิทธิ์
ก็ก็ประเสณะม้วย

๑ สิ่งนั้นนั้นคาบแก้ววิ้ง
ชามพะวานจอมหมี
ฆ่าสิ่งนั้นนบวรลย์
สยะมันตะกะแก้ว

๑ เกินกาลควรแล้วที่
จะกลับจากคงบ่
พวกญาติเริ่มจะเห็น
ก็คิดว่ากฤษณะได้

๑ องค์พระกฤษณะรู้
ออกกระแวงกันอยู่
ชวนญาติรีบไต่เต้า
รอยบาทซึ่งนำชี้

๑ มาถึงซึ่งศพประ-
เห็นชัคซึ่งเหตุตาย
แก่แก้วเอกวะระ
จึงสกดตามแก้ว

เจ้าของ
เลิกแก้ว
เรื่องนี้
พหุภย^(๘๑)
จะปอง แก้วนา
มึงแก้ว
ประเสณะ
ภยา
มากมี
ป่าค้วย
ท้าวกาจ
ชีวิตัน
สู่ไพร
พบแล้ว
และคาบ
ไปสถาน
ประเสน
กลับไซรั
ไม่ชอบ กตเลย
ลอบปลง
ว่าเขา
เช่นนั้น
ตามสกด
มรรคา
เสณะ
แน่แล้ว
บ่พบ
ต่อไป

๑ ได้พบสิ่งหวั่นกลัว	กลางผล
แต่ระยะมันทะกะ	บ่พบ
จึงสกรอยคุ	ไปอีก
จนกระทั่งประลบ	กุกา
๑ หน้าถ้ำหมื่นน้อยหนึ่ง	นั่งอยู่
แลกฤษณะได้เห็น	เล่นแก้ว
พระเจ้าเสด็จ	เข้าปาก ถ้าแล
ชามพระวานกถันแก้ว	ยื่นขวาง
๑ ปางนกกฤษณะกับ	จอมหมี่
สู้รบกันด้วยแรง	ฤทธิ์แก้ว
ภูสีบเอีศราตรี	แย่งยุทธ์
หมี่พ่ายและสิ่งแก้ว	ถวาย
๑ อีกหมายฟังกฤษณะ	ภูมิ
ชามพระวานจึงวอน	ท่านไท่
รับชามพระดี	นางลูก สาวนา
เปนพระชายาไซ้	สืบไป
๑ ทรงชยนำแก้วสู่	สัตรา ชิตแล
เธอกี่แสนปรีดี	มากแม่
ยกสัตยะภามา	นางลูก
ถวายแต่กฤษณะแล	อีกนา
๑ อันว่าเหตุนี้จึง	อีกกษัตริ์
ชื่อศตะธนู	ยาทพ
บังเกิดโกรธเคืองชัต	จิตมาก
เพราะชวคนางเลิกลบ	สกลวงศ์
๑ จงจิตคิดแก้เผ็ด	จงหนัก
รอเมื่อสัตราชิต	หลบแล้ว
ปลงชีพอีกลอบลัก	ควงรัตน์
รับรุกพายอกแก้ว	นั่นหนี

- ๑ ภูมิกฤษณะกับ
 รีบคิดตามศตะ-
 ครันทราบว่าคุณตาม
 ศตะธนูรุด
- ๑ ไปหาญาติเอกอะ-
 และฝากซึ่งสยะมัน-
 คังนี้เมื่อกฤษณะ
 สู้รบและฆ่าให้
- ๑ ภูบาลไปพบแก้ว
 จึงเมื่อกลับมาพบ
 เกิดเหตุวิวาทกัน
 หาวาน้องซ่อนไว้
- ๑ ผิงโผงพลเทพกริ้ว
 ว่าไม่ซออยู่ร่วม
 ไปอยู่มีถิลา
 เพื่อจะมีให้ต้อง
- ๑ บรมจักรกฤษณะไคร้
 บังคการสืบสวน
 จนอะกรุระไซ
 พระจึงได้ปลดออกแล้ว
- ๑ ครานนี้มีข้อทู่
 ใครจะควรรอบครอง
 กฤษณะว่าเธอนั้น
 หมิ่นทกพันเศษแล้ว
- ๑ ฝ่ายอนงค์ศัตยะ-
 เปนธิดาสัตตรา-
 แต่พระภัสศาวา
 ก็อาจรับโทษแท้
- พลราม
 ธนุส
 คិតคิต
 รีบคลา
 กรุระ
 ตักไว้
 ตามคิต
 วายปราณ
 สำคัญ
 พี่ไท้
 เพราะพี่
 โดยโง
 อนุชา
 พระน้อง
 แหล่งรัฐ
 สมาคม
 เสียใจ
 เรื่องแก้ว
 ความศัตย
 นินทา
 เดียงกัน
 มิ่งแก้ว
 เมียมาก
 ไปประสงค์
 ภามา
 ชิตแต่
 หากรับ แก้วฤ
 ฉับพลัน

๑ กังนั้จ้งพร้อมจิก

มอมมณี

ให้อะกรูระครอง

แก่นั้

แลพลเทพตี

กับอนุช^(๘๔)

กลับอยู่ชึกเช่นนั้น

ก่อนมา ฯ

ร้าย

ครานี้ขอย้อ้นความ ตามตำนานเล่าไว้ ว่าเมื่อให้กฤษณะ ย้ายพระนครหลวง อีก
ปวงประยูรวงศา มาทวารกาไม่นาน จึงมีขวานมาวอน เชิญภูธรทรงชัย ไปช่วยปราบไฟรี
มีนามนรกาสูร ผู้สมบุรณ์ฤทธิศักดิ์ สำนักมันสถิต ปราศร์ไทยติษปุระ แสนกะกะท้าวหาญ
ขุนमारเที่ยวลู่คร่ำห่า พาครุณนารี ลูกมุนีพราหมณา เทพธิดาจากสวรรค์ ลูกราชันมากไชร์
ไปขังในบุรี อันเป็นที่แขงขัน อีกมันแย่งฉัตรชัย ไปจากพระวรุณ แล้วซ้าวุ่นวายหนัก ลัก
พระกรรมภรณ์ ของบังอรอภิตี บัดนี้สีปราวณา ไอรापทศชาธาร แม้มัขวานมิให้ มันไชร์
จะยกพล ไปรอนรณยุทธนา อมราวตี วัชรจิ้งขอให้ กฤษณะไปบารบ อสุรหยาบตนนั้น
กฤษณะพลันรับใช้ และไปองยุทธนา ผ่านรกาสูรได้ และเข้าในบุรี พบสัตว์ที่ยักษ์ ลักไป
ขังไว้นั้น หมิ่นทกพันร้อยนาง รูปส่าองค์น่ารัก ทรงศักดิ์แบ่งภาคา โดยมายาวีธี เข้าสู่ที่
บรรทม พิรมย์ร่วมสมร กับบังอรพร้อมกัน หมิ่นทกพันร้อยถ้วน แล้วชวนกลับกรุงไกร
กังนั้ให้อธิราช ได้บาทบริจา วิกาเพิ่มมาพลัน หมิ่นทกพันเศขร้อย แต่ละนางแหม่มช้อย
นำชม ฯ

โคลง ๓

๑ สมเด็จพระมัขวาน

ท่านชอบใจจิ้งได้

เชิญพระกฤษณะให้

เยี่ยมสวรรค์

๑ ครั้งนั้นสัตยะภามา

ไปด้วยราชาไชร์

เห็นปาริชาติไม้

มีงาม

๑ มีความโลกเหลือก็

มารศรียุให้

กฤษณะท่านให้

ชลดมา

๑ ฝ่ายอินทราธิราช

ตามภูวนาถแย่งไม้

แต่กลับแพ้ท่าน ให้

ล่าหนี ฯ^(๘๕)

ร้าย

๑ อนึ่งมีกล่าวไว้ ในมหาภารตะ ว่ากษณะนั้นไซ้ ได้เป็นมิตรสมาน กับปาดทพกษัตริย์ (๘๖) บุรุษรัตน์ได้ไป ในงานสวยมพร แห่งบังอรกษณะ (๘๗) ธิดาท้าวทรบทยงยศครอบครองชั้นท์ ปัญจลดาแทนไกล ได้ช่วยชี้ข่าวว่า สุดาแห่งนเรนทร์ ควรเป็นของอรชุน ผู้มีคุณสมบัติ ปรากฏชัดครั้งนั้น ครั้นปาดทพกษัตริย์ ครองอินทระปรีดิ์ธานี ภูมิได้ไปหา และพากันเข้าไป ในอาณาทพอรัญ ที่นั้นองค์กษณะ กับพระอรชุนได้ ไปช่วยพระอัครนีที่ต้องการเผาดง แต่องค์อินทร์ก็คัดค้าน แลบันกาลวราหก ทกดับเปลวอัครนี ครั้นสองวีระช่วยค้ำยอุทธาสามารถ อัครนีอาจขำนะ พระวัชรินสมใจ และได้เผาดงแล้ว แสนผ่องแผ้วทุกทัย ให้บำเน็จกษณะ ค้ำยจักรวัชระนาถ สำหรับปราบพาลา อีกกทาบรรภา ชื่อเกาโมทะเกี กังนี้มีของขลัง รวมทั้งคังขลังนั้น ชื่อปัญจะขันยะ ซึ่งกษณะได้มา โดยฆ่าขุนยักษที มีนามเรียกเช่นนั้น จึงแข่งขันนัทหนา อนึ่งกราบพิตร ยูธิษฐีเยรเธอใฝ่ ท่างานใหญ่ประกาศ นามว่าราชสยูยะ กษณะยุเธอว่า ถ้าหวังให้พิธิ์ สัมฤทธิ์ดีทุกสถาน ต้องไปรานรบฆ่า ชราสันธ์ทรงยศ จอมมคธผู้ผิด ยูธิษฐีเยรเชื่อฟัง ยกกำลังไปปล้น ชราสันธ์ปราชัย คายลงในสงคราม สมคังความปราดนา แห่งราชากษณะ โดยพระมุงพยาบาท มคธราชมานาน ครั้นถึงงานพิธิ์มีกษัตริย์มาช่วย ค้ำยกันมากนัทหนา ครานั้นศิสุบาล ผู้่งงานแค้นเคือง ค้ำยเรื่องเก่ามีมา กล่าววาจาหยาบคาย กล่าวร้ายแรงเกะกะ กษณะเหลือออกคถัน ปล้นขวางจักร์เร่องรัตน์ คัตหัวศิสุบาล วายปราดเพราะปากร้าย หนึ่งภุสายได้ไป ในเมื่อควคพนั้น กัระหว่างปาดทพกับไกรพราชัน ครั้นเมื่อปาดทพแพ้ แลต้องยกกษณะ ให้เป็นทาสแล้ว นางแก้วดูกเขาลาก กระซอกผ้าจากกาย ภุสายช่วยนิรมิตร พัสตราบิตกายปล้น ครั้นเมื่อจะประเคิม เริ่มภารตะยุทธ์ กษณะรุกรีไป เข้านั่งในสภา พยายามห้ามศึก ชวนให้นึกครีกตรอง แต่พีน้องไม่ฟัง ทั้งจิตทำสงคราม ห้ามศึกไม่สมหมาย ภุสายไม่ยอมช่วย ค้ำยฝ่ายโคโดยตรง ส่วนพระองค์ยอมเปน เช่นนายสารถิ ขับพาศิเทียมรัต แห่งกษัตริย์อรชุน สุนทรวีระขลัง ส่วนกำลังทัพให้ ให้ยูธิษฐีเยรขอ ยืมไปค้อยุทหนา ในเวลาสงคราม ช่วยโดยความคิตติ มีอุบายบอกให้ปาดทพกษัตริย์ได้ ขำนะ เคิกแลฯ

โคลง ๔

๑ จะขอกล่าวเรื่องอีก	พอเปน
ท้าวอย่างแห่งเกษะ	อำนาจ
ของพระกฤษณะเห็น	เหลืออัค จรรย์แฮ
แม้แต่คิเวราช	ปราชัย
๑ ท้าวไทกฤษณะนั้น	มีบุตร
ชื่อปรัทุมนะลูก	นางเอก
หลานชื่อนิรุทธ์	ลูกลูก
รูปวิไลจรุจีเรข	ภาษา
๑ อุษานางลูกท้าว	กรุงพาน
ครองนครโสณิต	ปุระ
สubinว่าชายชาญ	ชาติกษัตริย์
เข้าสู่ห้องแล้วละ	หลีกไป
๑ ทรามวัยตื่นแล้วบอก	นงคราญ
นามพิจิตรไเลชา	พี่เลี้ยง
แม้มิพบชายชาญ	ซึ้งรัก
อุระจะแตกเพียง	ถูกตี
๑ พี่เลี้ยงวาครูปให้	นางสรร
แต่รูปไครนางก็	ไม่ซี
จนถึงรูปปราชน	อนิรุทธ์
จึงบอกว่าชายนี้	ที่เห็น
๑ เช่นนั้นนางพี่เลี้ยง	เปนจิต
ไปรับอนิรุทธ์	รีบเท้า
ยังเวียงราชโสณิต	ยามคึก
พาสู่ปราสาทเข้า	เคียงสมร
๑ ภูธรพาดนะเจ้า	จอมมาร
ทราบเหตุก็ขัดใจ	ไม่น้อย
ทนต์สั่งเหล่าทวยหาญ	ไปจับ
ท้วงนุชกระจ้อย	จับพลัน

๑ กุมภภัณฑ์เข้าเวดล้อม
 แแต่อนิรุทธ์แรง
 ทหารยักษก็กลับ
 สันคิตไปบอกผู้
 ๑ จุมพลพาณะกริ้ว
 รีบรุดเร็วไปเอง
 ขว้างนาคะบาศปราศ
 อนิรุทธ์อีกอัน
 ๑ ให้เอาควมคไ้ว
 เปนเยี่ยงแก่เทวา
 แแล้วจึงจะประหาร
 ผู้ซีกเหิมให้สุด
 ๑ ช่วำนันกระทบโศก
 พระครุฑชนวนพลราม
 อีกงองค์ปรทัมมณะ
 อนิรุทธ์ให้แผ้ว
 ๑ ฝ่ายพาณะนั้นไม่
 จึงรีบเชิญศิวะ
 อีกชั้นทะเลพรราช
 มาช่วยเพื่อสมทบ
 ๑ ขลังแขงแรงฤทธิสู
 ศิวะและกุมาร
 ยามมารบประชัน
 บ่อาจต่อต้านท้าว
 ๑ จุมพลขว้างจักรแก้ว
 พาณะขาดทั้งพัน
 จะขว้างอีกไปรอน
 และคงจะไม่แคล้ว

หวังจับ
 ฤทธิสู
 วายชีพ
 นายตน
 โกรธกราด
 บัดนั้น
 ไปมถ
 อัดใจ
 ประจาร
 มนุษ
 พันฟาด
 ชิววัน
 วีระ ราชแฮ
 พี่แก้ว
 ไปช่วย
 ปลอดตาย
 ประมาท
 ช่วยรบ
 เรื่องเดช
 กำลัง
 ฤทธิกัน
 เดชท้าว
 กฤษณะ
 จอมคน
 ทักกร
 หมกแล้ว
 เคียรยักษ
 จักรไป

๑) แก่ให้ศิวะเจ้า	ขอโทษ
ฝ่ายกฤษณะมีชัย	อยู่แล้ว
จึงกรุณาไปรค	ความที่ ขอแล
ตรัสเรียกซึ่งจักร์แก้ว	กลับมา
๑) พาอนิรุทธ์ทั้ง	อุษา
จากนครโสณิก	กลับแคว้น
เรื่องนี้แสดงว่า	วีระ
ใจเปรียบกฤษณะแม่น	ไปมี

ร้าย

๑) บัณฑิตข้อคัดความ ตามตำนานยาวนาน จักแถลงเรื่องให้ ให้พิศการอีกนั้น เป็นอันพ้นวิสัย ขอลดไปก่อนท้าย ว่าภุสายุกฤษณะ เมื่อพระไคว้บารบ อสุรหยาบมากมาย อีกคนร้ายมากมวล สมควรกลับคืนไป ไวกูณฐ์เทพยสถาน ตามตำนานเล่ามา ว่ามีพวกกุมาร ผู้วงศ์วรายาทพ ไปรบกวณคาบส มีนารทเป็นต้น โดยความชนคนอง ปองจะล้อฤษี ดังนี้แต่งความพะ ลุกกฤษณะองค์หนึ่ง ซึ่งยังรุ่นเยาว์วัย ให้แม่นเหมือนนารี พาไปที่คาบส กล่าวพจน์ถามฤษี ว่าหญิงนี้กลอดลูก หายถูกฤเจ้าชา ว่าจะเป็นอะไร คาบสไชร์เสนโกรธ พิโรธทอบวจา ว่าลูกนั้นจะต้อง เป็นตะบองไพศาล ประหารโคตรียาทพ ให้ลบดับดับไป ต่อขึ้นไชร์คทา ออกมาจากความพะ อุกระเสนสังพลัน ทำไม้หนักนั้นปี เป็นธูตีแล้วไป ทั้งที่ในสาครแต่ก่อนถึงวารี ธูตีหล่นลงบ้าง ที่หากข้างธารา ไม่ช้าเป็นไม้ธ้อ กอดกล้วนแหลมแท้ แลสะเก็กหนึ่งร้าย รูปเหมือนปลายดอกไชร์ โครทำลายไม้แหลก สะเก็กแปลกนี้เขา เอาโยนลงธารา มีปลาหนึ่งกลืนไว้ ต่อไปประมงหนึ่ง จึงจับปลานั้นและ แหวะท้องพบชิ้นไม้ ซึ่งให้แก่ นายพราน นามชานาชระ เอาสะเก็กนั้นไชร์ คิคครแทนเหล็กใช้ สืบมาฯ

โคลง ๔

๑) ถึงกรายาทพะ	สันโคตร
กลางหลาก ๆ ปรากฏ	มากแท้
คู่ทั้งสุระโกรธ	กรวกราค
ยาทพจนสุกแท้	สุกไซ

๑ ท้าวไทกฤษณะจึง

ไปฝั่งทะเลหนี

แค้นที่แหละกลับพลาก

และโทษแห่งการย้าย

๑ เป็นกราวที่ทุกข์ร้อน

ยาทพจึงชวนกัน

ยามเมาก็ต่างพาล

เริ่มแต่เพียงหยอกเย้า

๑ ครั้นโทโยเกิดขึ้น

ตอนซึ่งอัคริมหาค

ใช้แทงที่มกัณจน

สุดที่ใครจะแก้

๑ แลไปเห็นพี่น้อง

ต่างประหารกันเอง

นอนตายอยู่เกลื่อนหาค

จึงพระกฤษณะกัม

๑ กรานันชระผู้

ได้พะเอินเคินผ่าน

เห็นกฤษณะว่าไร

ยิงจากระยะสั้น

๑ ต้มลงและไม่ช้า

ก็ดับลงที่ริม

เสียงแรงแกร่งกาจกัน

อนิจจาม้วยมุก

ชวนญาติ

เคราะห์ร้าย

ถนัด

พลันเห็น

ว่ากาญ

กัมเหล่า

วิวาท กันแฮ

ยั่วกัน

ต่างคน

นั่นแล

วายวอด

จะไซ

และญาติ

และต้ม

เสว้าจิต

พกัศร์ศัลย์

พรานไพร

ที่นั่น

ก็คิดว่า มฤคแฮ

ถูกองค์

ชีวิตัน

สมุท

กว่ากษัตริ์ โคโค

สุดทราวม

๑ ข้อความประวัติที่ว่า

ข้าเก็บมากล่าวเพียง

เพราะเหตุที่เหลือจะ

ประวัติกฤษณะนั้น

๑ นารายณ์ปางแปดนี้

ถามที่ตมฺพอ

แม้ว่าท่านประสงค

เจริญอ่านเองอีกให้

กฤษณะ

ย่อสั้น

เก็บหมด ได้นอ

มากมาย

จบลง

แต่งได้

ทราบพิศ การฤ

จุใจ ท่านเทอญฯ

ปางที่ ๘

พุทธาวตาร

โคลง ๔

๐ โยชนพปางที่เก้า
สมณะโคทม

นี่เพราะจะไม่รับ

เกรงว่าจะเสียเค้า

๐ เราใช้ร้อมร้อมอยู่

ว่าพระสุกคจอม

เปนเด็ก ณ สากล

สุรเทพในชั้น

๐ อรหันต์ตรัสรู้

อุกตมะธรรมอัน

สาวกท่านเทียวจร

แผ่พระศาสนาแล

๐ ค้ำกายมนัสอัน

พระพุทฺธพระธรรมสงฆ์

รักนันทยา—

ขจัตอุบัตว์แผ้ว

ถ้ำค้ำ

พุทธเจ้า

รองพระ เสียเลย

มากไป

ไปจงน

โลกนั้น

ยิ่งกว่า

สรวงสวรรค์

แล้วสอน

ถ่องแท้

สอนก่อ

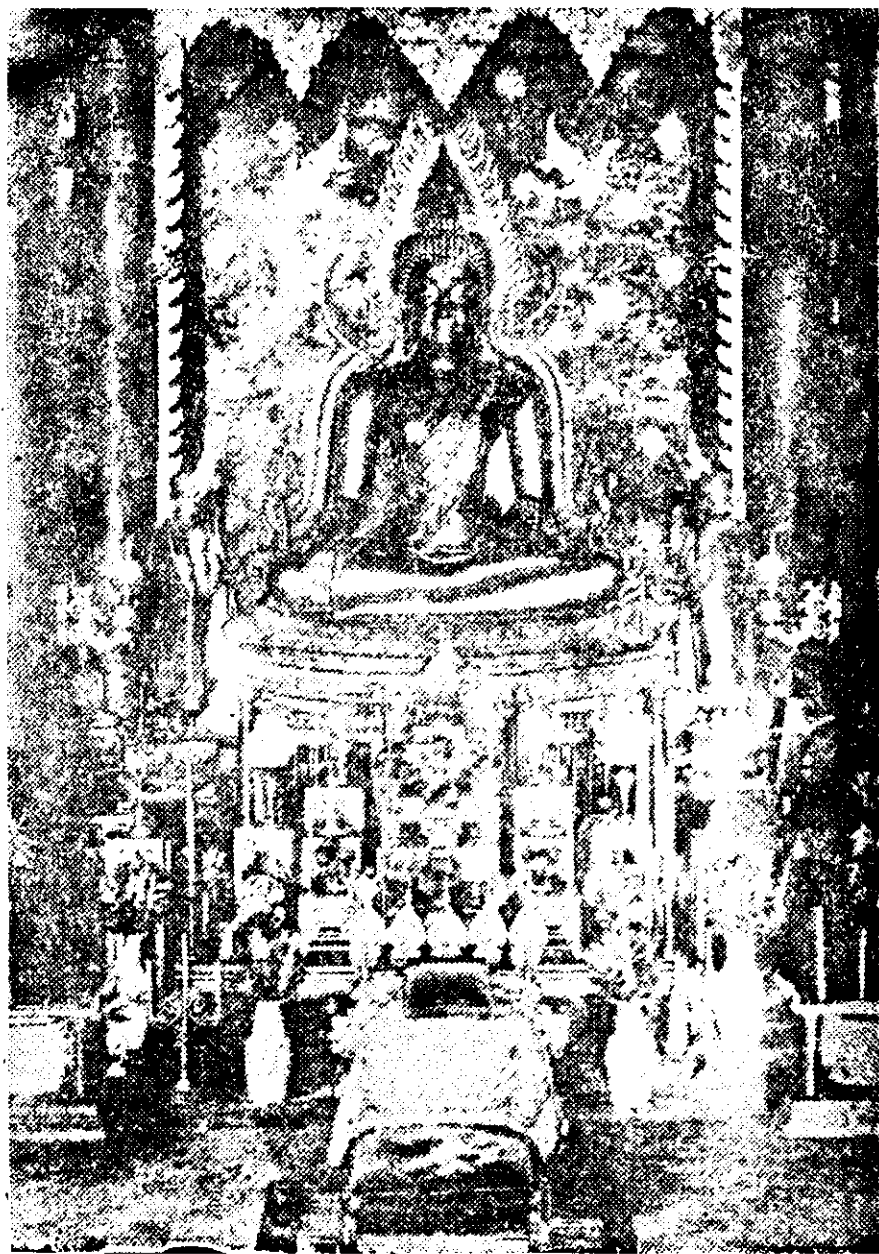
สืบสาย

บุชา

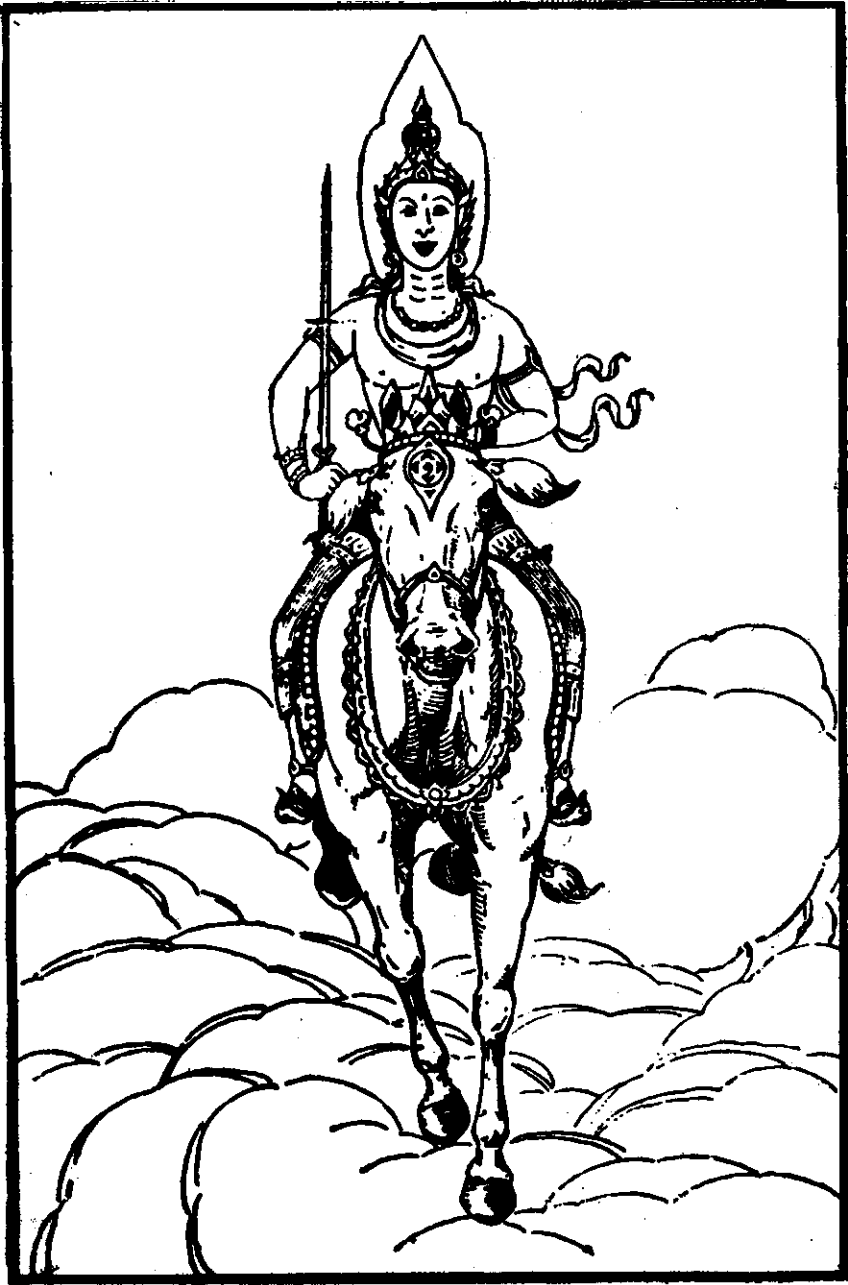
เลิกแก้ว

นุภาพ

ภัยพาล สิ้นแต่ ฯ

พระพุทธรชินราช
(วัดพระพุทธรชินราช, พิษณุโลก)

๐ ในว่าท่านนั้นชื่อ
เป็นบุรุษผิวขาว

กัณฑ์
ผ่องแผ้ว.

ปางที่ ๑๐

กัถกัษาวตาร

โคลง ๔

๑ อวตารปางสิบนั้น	กำหนด
ว่าวิษณุจะลง	สู่หล้า
ในกาลอนาคต	คราวหนึ่ง
ผลาญบาปเพื่อภายหน้า	สคไส
๑ ในว่าท่านนั้นชื่อ	กัถกั
เป็นบุรุษผิวขาว	ผ่องแผ้ว
จะทรงมิ่งพาศี	ถือคาพ
เป็นเอกวีระเกล้า	กลางสมร
๑ จะรอนบาราบผู้	ใจพาด
ที่บ่ได้เคารพ	พระเจ้า
หากใครจะเหิมหาญ	แข่งชก
กัถกัจะบั่นเกล้า	เกศ
๑ อันกสิยศัน	สกุลง
กฤตยุคเผติม	ใหม่แล้ว
ทุกคนที่วงยง	หลงอยู่
จะกลับเปรีื่องปราชญ์แผ้ว	ผ่องสม จิตนา ฯ

ตอนส่ง

โคลง ๔

๑ ขยมนามรามราชเรือง

วชิราวุธมง—

เพียรแต่งลิลิตมี

ปริยายข้อเค้า

๑ อวตารเทพเจ้า

รวมสืบปางครบตาม

แต่บ่มิมุ่งหมาย

ว่าเก็บเรื่องได้หมด

๑ ศกสองพันสี่ร้อย

มกราคมที่

ได้เริ่มลิลิตนา—

ถ้อยแต่งนึกเหนื่อยได้

๑ สองพันสี่ร้อยหก

ที่เจ็ดพฤษภาคม

เกรงว่าจะมีบก

โคลงเคอะร้ายซาคหวัน

๑ ผู้ที่เป็นปราชญ์แม่

คงพบที่บกพร้อม

งคโทษไปรตอภัย

ผู้มีได้ออกอ้าง

๑ มีความรู้แต่น้อย

เพื่อให้มหนี

หากรอต่อมีความ

จึงแต่งจะเลยค้าง

จักรี วงศ์แฮ

กฤษเกล้า

จิตมุ่ง

กำหนด

นารายณ์

กำหนด

ไอ้อวด

ทั้งผอง

หกห้า

สี่ไซร์

รายนสืบ ปางแด

ทุกวัน

สืบหก

จบสน

พร้อมอยู่

อาจมี

อ่านไป

ผิดบ้าง

ผู้แต่ง

อวดดี

แต่งตาม รู้แด

อ่านบ้าง

รู้มาก

อีกนาน

๑ ท่านอ่านแล้วข้าจะ
 ไปรคช่วยทวยไมตรี
 จิตหมายถวายพร
 อายุวรรณะทั้ง
 ๑ ตลอดสมเด็จพระเจ้า
 อินทรศักดิ์ศรี
 ขออัครเทวีน
 คุณพระไตรรัตน์เฝ้า
 ๑ อมรเทวะทั้ง
 รับพลีบูชา
 ช่วยพิทักษ์นงราม
 ให้พระโรคาแผ้ว

วิจารณ์
 จิตทั้ง
 พิศิษฐ์
 สุขพล
 นาวิน
 นิมเฝ้า
 เกษมสุข
 อวยพร
 โลกสาม
 เสร็จแล้ว
 ราชี นีน
 ภัยกษัย ไสตดีเทอญฯ

หน้าว่าง

อธิบาย

หน้าว่าง

อธิบาย

- ๑ **วิญมุนตร์ :-** คือมนตร์ที่พราหมณ์พฤตมิทว่าถวายพระราชาธิบดีเวลาขึ้นพระแท่นภัทรปฏิฐในงานบรมราชาภิเษก, และในงานเฉลิมพระราชสมณเทียรเป็นต้น มนตร์นี้ตามที่พราหมณ์ในกรุงสยามสวคอยู่ได้กัถลอกกันต่อ ๆ มาหลายทอดจนเลอะเลือน และอักษรวิบัติคือผู้หลายแห่ง, ข้าพเจ้าจึงได้ส่งไปถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, ขอให้ทรงมอบให้พราหมณ์โกปุสวามีอารยะ, ซึ่งหอบพระสมุควชิรญาณกำลังใช้ชำระหนังสือสันสกฤตอยู่เมื่อศกก่อนนี้, ให้เขาชำระเสียให้เรียบร้อย, พราหมณ์ผู้นั้นได้ชำระมาเรียบร้อย, และส่งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษมาด้วย, ข้าพเจ้าจึงได้อาศัยคำแปลนั้นเพื่อแปลเป็นภาษาไทยอีกต่อ ๑.
- ๒ **“ศรวิตตะเค็นดวง” (หน้า ๒) -** ศรวิตตะนั้นนัย ๑ ว่าเป็น แก้ว, อีกนัย ๑ ว่าเป็นชนที่กลางพระทรงของพระนารายณ์ หรือพระกฤษณาวตาร, และมักเขียนเป็นยันตร์ดังนี้
- ๓ **“ปิ่นมาเกิดปรากฏ เป็นโอรสสุเทพ” (หน้า ๒) -** คือเกิดเป็นพระกฤษณะ, โอรสแห่งวสุเทพ. (ดูคำอธิบายเลข ๗๖)
- ๔ **“เสวยพรหมานต์เกิดล้อม” (หน้า ๒) -** “พรหมานต์” แปลว่า “ไซ้โลก” ตามเรื่องกำเนิดของพระปรพพรหมมีว่า ได้บังเกิดเป็นไซ้ขึ้นก่อน, และเมื่อพระปรพพรหมได้บังเกิดขึ้น และอยู่ในไซ้หลายร้อยกัลป์แล้ว, ไซ้จึงแตกเป็นสองซีก, ซีกบนพระปรพพรหมเอาทำฟ้า ซีกล่างเอาทำดิน.
- ๕ **“อวตารเทพนั้น สิบปาง” (หน้า ๓) -** พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพได้ทรงกัถเรื่องนารายณ์สิบปางจากฉบับที่มีอยู่ในหอบพระสมุควชิรญาณส่งประทานมา, และข้าพเจ้าได้ตรวจดูแล้ว เห็นมีข้อความคล้ายฉบับที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณได้ทรงพิมพ์ไว้, แต่ฉบับของหอบพระสมุควชิรญาณมีข้อความพิสดารออกไปกว่าอีก. ตามคำสำหรับนี้ เมื่อพิจารณาโดยถี่ถ้วนแล้วทำให้ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า คงได้มาจากพราหมณ์ไศวะนิกาย, คือพวกที่นับถือพระศิวะเป็นพระเป็นเจ้าใหญ่ยิ่งในสามเทีสนิษฐานเช่นนี้ เพราะขึ้นต้นเมื่อกล่าวถึงสร้างโลกใหม่นั้น มีข้อความกล่าวไว้ว่า:

“เมื่อเพลิงบรรลัยกัลป์สังหารโลกไหม้สิ้นแล้ว ก็เป็นอากาศอยู่. ครั้นนั้นพระเวท พระธรรมทั้งหลายก็มาประชุมกันเข้า, ก็บังเกิดขึ้นซึ่งพระเป็นเจ้าของค์หนึ่ง, อันทรงพระนามว่าพระปรเมศวรเป็นเจ้า. พระปรเมศวรเป็นเจ้าจึงเอาพระหัตถ์ลูบพระอุระเข้าแล้วก็ สบค้อออกไปเบี่ยงพระพักตร์, ก็บังเกิดพระเป็นเจ้าขึ้นอีกพระองค์หนึ่ง, ทรงพระนามชื่อว่าอุมาภควดี. จึงปลุกษากับพระอุมาภควดีว่า เราจะสร้างฉกามาจรสวรรค์ และเขาพระสุเมรุราช. พระอุมาภควดีจึงกราบทูลว่า แต่พระองค์กับข้าพเจ้านี้จะสร้างแผ่นดินเห็นจะ ชักตสนัก, ขอพระองค์จงให้บังเกิดพระเป็นเจ้าขึ้นอีกก็จะได้. ฝ่ายพระอิศวรเป็นเจ้าเห็นชอบด้วย, แล้วจึงเอาพระหัตถ์ซ้ายมาลูบพระหัตถ์ขวา จึงบังเกิดพระนารายณ์เป็นเจ้า, แล้วพระเป็นเจ้าเอาพระหัตถ์ขวามาลูบพระหัตถ์ซ้าย ก็บังเกิดเป็นพระพรหมธาคาเป็นเจ้า”

ข้าพเจ้าได้พยายามสอบค้นดู พอได้เค้าว่าเรื่องสร้างโลกมีกล่าวไว้ในมานวธรรมศาสตร์คล้าย ๆ ข้างบนนี้, แต่เห็นว่าพระเป็นเจ้าแบ่งภาคออกเป็นปฐลึงค์แลอติถิลึงค์ แล้วสร้างบุรุษคนแรกชื่อวิราช, และวิราชเป็นบิดาแห่งพระมนูองค์ที่ ๑ ซึ่งมีนามว่า สวามัญว. ส่วนเรื่องสร้างพระเป็นเจ้าอีกสององค์นั้น, คงได้มาจากพวกคัมภีร์ปุราณะ

ต่อลงมาในหนังสือนารายณ์สิบปางของไทยเรามีกล่าวถึงพระปรเมศวรทรงสำรอกพระมังสะในพระอุระออก บันดาลให้เป็นแผ่นดิน, เอาพระจุฑามณีปักลงบนแผ่นดินสร้างเป็นเขาพระสุเมรุ, แล้วจึงสร้างเทวดาทั้งหลาย, แล้วเอาพระสังวาลย์สร้างเป็นอนันตนาคราช. ต่อนี้มีเรื่องพระยานันตนาคราชต่อสู้ฤทธิ์กับพระพาย. เสร็จการลองฤทธิ์แล้ว พระอิศวรทรงสร้างโลกทั้งสามจนสำเร็จ ค่อนไปพระอิศวรเป็นผู้มีเทวโองการให้พระเป็นเจ้าและเทวดาสร้างพาหนะต่าง ๆ, และพระพรหมธาคาเป็นผู้สอนพระเวท, พระนารายณ์สอนศิลปศาสตร์แก่กษัตริย์, และในที่สุดจึงแบ่งที่อยู่กัน, คือพระอิศวรทรงสร้างเขาไกลาศลินเป็นที่ประทับอยู่เอง, ให้พระนารายณ์ไปอยู่เกษียรสมุทร, และให้พระพรหมธาคาไปอยู่เป็นใหญ่ในพรหมโลก. ตามที่กล่าวมานี้ ยกเอาพระอิศวรเป็นพระอิศวร, คือเป็นใหญ่กว่าพระเป็นเจ้าทั้งหลาย, เป็นผู้ออกคำสั่งให้องค์อื่น ๆ ไปกระทำกิจธุระต่าง ๆ พระนารายณ์ที่อวตารก็โดยเทวโองการของพระศิวะทุกคราว, จึงเป็นข้อควรสันนิษฐานโดยแท้ว่า สำหรับนารายณ์สิบปางของไทยเรา คงจะได้มาจากพราหมณ์ไศวะนิกาย.

ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับไทยแถลงเรื่องอวตาร ของพระนารายณ์ ไว้เป็นลำดับดังต่อไปนี้ :-

๑. มัจฉาวตาร, “ปลากรายทอง”
๒. กัจฉปาวตาร, “เปนเต่าทอง”
๓. วราหาวตาร, “เปนสุกรเผือก.”
๔. ทวิชาวตาร, “เปนพราหมณ์หนุ่มน้อย” (ในฉบับของข้าพเจ้าเปนปางที่ ๕).
๕. มหิงชาวตาร, “เปนกระบือเถื่อน.” (ในฉบับของข้าพเจ้าไม่มี).
๖. กฤษณาวตาร, (ในฉบับของข้าพเจ้าเปนปางที่ ๘).
๗. นรสิงหาวตาร, (ฉบับของข้าพเจ้าเปนปางที่ ๘).
๘. สมณาวตาร, พระนารายณ์อวตารเปนสมณไปหลอกท้าวตรีปรั้ม เขาพระ
ศิวลึงค์กิน. ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า ผู้รวบรวมหนังสือนารายณ์สิบปางของเรา คงเอา
เรื่องนี้เข้าแทน “พุกธาวตาร”, เพราะคงเห็นไม่ควรที่จะนับเขาพระพุกธเจ้าเปนอวตาร
ปาง ๑ ของพระนารายณ์

๙. อัมบรลาวตาร, พระนารายณ์อวตารเปนนางเทพอัปสรไปปรามนทุก. เปน
เรื่องเกร็ดเรื่อง ๑, ฉะนั้นจึงมิได้มีในฉบับของข้าพเจ้า.

๑๐. รามาวตาร, (ในฉบับของข้าพเจ้าเปนปางที่ ๗).

ในคำอธิบายต่อ ๆ ไปนี้ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงเรื่องปางต่าง ๆ ตามลำดับที่จะได้
อ่านพบในลิลิตต่อไป. เพื่อผู้อ่านจะได้เปรียบเทียบเรื่องในฉบับของหอพระสมุดกับที่
แถลงในลิลิตของข้าพเจ้า.

๖ มัตสยาวตาร (หน้า ๕) — ในเรื่องนารายณ์สิบปางฉบับหอพระสมุดแถลงเรื่องมัจ
ฉาวตารไว้เพียงว่า คันเหคุเกิดขึ้นเพราะพรหมเหล่าหนึ่งมีใจดูศยาพระพรหมธาดา, ที่
พระอิศวรได้ให้ไปเปนใหญ่ในพรหมโลก. พรหมผู้ ๑ ในเหล่านั้นจึงคิดมาเปนสังฆะ
อสูรอยู่ไค้มหาสมุทร ณ เชนงเขาพระสุเมรุ. ฝ่ายพระพรหมธาดา, เมื่อนำคัมภีร์พระเวท
ลงมาเพื่อถวายอิศวร พระเออินร้อนพระกายนั้ก จึงลงตรงนำในมหาสมุทร, เอาคัมภีร์วาง
ไว้เหนือฝั่งข้างพระองค์. “ฝ่ายสังฆะอสูรแลเห็นคัมภีร์พระเวท ก็คิดว่าจะลักเอาไปทิ้ง
น้ำเสีย ให้พระพรหมชวคสังสอนโลกและเทพามนุษทั้งหลาย จึงจะไม่นับถือพระพรหม
ต่อไป ครั้นคิดแล้วสังฆะอสูรจึงใช้ผีเสือน้ำอันมีฤทธิ์ ให้ไปลักเอาซึ่งคัมภีร์แห่งพระ
พรหมวางไว้ฉนั้น. ฝ่ายผีเสือน้ำจึงไปลักเอาคัมภีร์พระเวทได้แล้ว ก็เอามาให้สังฆะอสูร ๆ

ก็เอาคัมภีร์กลืนไว้ในอก.” ในที่นี้มีข้อความสังเกตอยู่อย่าง ๑ คือในเรื่องว่าพระเวทเป็นคัมภีร์, คือเป็นหนังสือที่เขียนแล้ว. ทั้งนี้จะเป็นด้วยผู้แต่งเรื่องเป็นภาษาไทยนึกเอาเอง หรือจะเป็นเพราะพราหมณ์ผู้เล่าเรื่องให้ฟังได้เล่าเช่นนั้นก็เหลือที่จะเดา, แต่อย่างไรๆ ก็ตาม, ต้องจัดเอาว่าเป็นความเข้าใจผิด. เพราะพระเวทในชั้นเกิมหาได้เขียนลงคัมภีร์ไม่, เป็นแต่ท่องจำกันต่อๆ มา, ฟังมาเขียนขึ้นในชั้นหลัง.

ฝ่ายพระพรหมธาดาเมื่อขึ้นจากน้ำไม่พบพระเวท จึงนำความไปทูลพระอิศวร, และพระอิศวรเสด็จพระญาณทราบว่าจะขอสุรลักเอาไป, จึงให้ไปเชิญพระนารายณ์ที่เกษียรสมุทร, แล้วและสั่งพระนารายณ์ให้ออวารไปสังหารสังขะอสุร. พระนารายณ์จึงออวารลงมาเป็นมัจฉาวตาร, “คือปลากรายทองใหญ่มีหิมา”, รมผีเสือน้ำแล้วจึงไปพบสังขะอสุร, ต่อสู้กันเป็นสามารด, ล้วงเอาพระเวทออกมาจากในคอสังขะอสุรได้ นำเอาไปถวายพระอิศวร.

ส่วนเรื่องท้าวสัถยพรตช้อนปลา, และลงเรือใหญ่รอดพ้นอุทกภัย, หาได้มีปรากฏในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับหอพระสมุดนั้นไม่.

- ๓) ฤๅษีเจ็ดตน (หน้า ๑๓)—“สัปตะฤๅษี”, หรือตามภาษาสันสกฤตว่า “สप्तฤๅษี”, อีกนัย ๑ เรียกว่า “ประชชาติ”, เป็นมานะสาบุด์ของพระพรหมา, โดยพระเป็นเจ้าของก็นั้นให้กำเนิดโดยนิก, มิได้กำเนิดจากครรภ์อย่างเทวดาและมนุษย์อื่นๆ ในคัมภีร์ศตะปะดะพราหมณะได้ระบุนามไว้คือ (๑) โคคม (๒) ภรทวาช (๓) วิชวามิตร (๔) ชมทักนี (๕) วสิษฐ (๖) กศยป (๗) อติริ. มหาภารตะระบุไว้คือ (๑) มะริจี (๒) อติริ (๓) อังคิรต (๔) ประทะ (๕) กระตุ (๖) ปลุสตะยะ (๗) วสิษฐ. วายูปุราณะเดิมภฤคฺเข้าอีกตน ๑, แต่ยังคงเรียกอยู่ว่า “สัปตะฤๅษี”. วิษณุปุราณะเดิมภฤคฺกับทักษะอีก ๒ ตน, และเรียกว่า “พรหมฤๅษีทั้งเก้า”. สัปตะฤๅษีปรากฏอยู่ในฟากฟ้าเป็นดาว ๗ ดวงที่ไทยเราเรียกรวมทั้งหมดว่า “ดาวจระเข้”. เมื่อเป็นดาวเช่นนั้นมักเรียกว่า “ฤๅษี”. ข้อควรสังเกตมีอยู่คือ “ฤๅษี” ภาษาสันสกฤตแปลว่าหมี, ฉะนั้นที่ฝรั่งเขาเรียกดาวจระเข้ว่า “หมีใหญ่” (ละติน “Ursur Major”, อังกฤษ “Great Bear”), ก็ตรงกับนามในภาษาสันสกฤต.

- ๔) “พระมนุชนก โลกถ้วน” (หน้า ๒๔)—พระมนุที่กล่าวในที่นี้เป็นองค์ที่ ๗. พระมนุสวามัญว, ผู้มีกำเนิดจากพระสวามัญ (พรหมา). ในคัมภีร์ “มานวธรรม-

ศาสตร์” กล่าวไว้ว่า เมื่อพระอาคณฺฏ (ผู้เกิดเอง) มีพระหฤทัยจำนงที่จะทรงสร้างสิ่งทั้งปวง ได้ทรงสร้างน้ำขึ้นก่อน, แล้วได้ทรงเอาพีชหวานในน้ำ. จากพีชนั้นได้เกิดเป็นไข่ทอง, และพระอาคณฺฏเองได้เข้ากำเนิดในไข่นั้นเป็นพระพรหมา, บิฑามหา (ผู้สร้าง) แห่งโลก, พระพรหมอยู่ในไข่นั้น ๑ ปี แล้วจึงแบ่งไข่นั้นออกเป็นสองภาคโดยอำนาจพระมโนเท่านั้น. เหตุที่ได้มีกำเนิดในไข่ทองเช่นนี้ จึงเรียกพระพรหมว่า “หริณฺยครรภ”. เมื่อออกจากไข่แล้วพระพรหมจึงเริ่มทรงสร้างโลกต่อไป. คัมภีร์ “พรหมปุราณะ” กล่าวว่า เมื่อได้ออกจากไข่ทองแล้วพระพรหมแบ่งพระองค์เป็น ๒ ภาค, ชายภาค ๑ หญิงภาค ๑, ซึ่งช่วยกันสร้างพระวิษณุเป็นเจ้า, แล้วพระวิษณุจึงได้ทรงสร้างบุรุษที่ ๑ ชื่อวิราช, และวิราชสร้างพระมนุสวามิภฺว. แต่คัมภีร์ “มัตสยะปุราณะ” กล่าวว่า พระพรหมสร้างนางขึ้นองค์ ๑ ชื่อ สตะรฺฐปา (หรือสรวตี), และตรัสชวนให้ช่วยกันสร้าง “ภฺวตะ” (สัตว์มีชีวิต) ทุกชนิด, คือมนุษย์, สุนัข, และอสุระ. สององค์จึงไปอยู่สำราญในที่ระโหรฺฐานด้วยกัน ๑๐๐ ปีสวรรค์, แล้วจึงได้กำเนิดพระมนุองค์ที่ ๑, ซึ่งเรียกว่า สวามิภฺวและวิราช [ดูคำอธิบายที่ ๕ ค่าย].

พระมนุสวามิภฺวองค์นี้เป็นผู้รับมอบธุระสร้างคน, ฉะนั้นคนจึงได้ชื่อว่า “มนุษย์”, เพราะเกิดแต่มนุ. พระมนุได้สร้างประชากรขึ้น ๑๐ คน, เพื่อให้เป็นมหาชนกของมนุษย์ สิบมา, ประชาบดี, หรือมหาฤๅษี ๑๐ คน คือ (๑) มะวีจิ (๒) ยัตริ (๓) อังกีรส (๔) ปุลสฺตยะ (๕) ปุละหะ (๖) กระตุ (๗) วติษฺฐ (๘) ประเจกฺต, หรือ ทักษะ (๙) ภฤฤ (๑๐) นารท. บางตำรับก็ออกนามประชาบดีเพียง ๗ คน, คือที่เรียกสัปะตะฤๅษีนั่นเอง [ดูคำอธิบายที่ ๗]. พระมนุองค์ที่ ๑ นี้เป็นผู้จนาจกัมภีร์ที่เรียกว่า “มนุสฺนํหิตา”, หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “มานวธรรมศาสตร์”. พระมนุที่ ๑ นั้นจัดว่าเป็นพรหมณ์โดยพระชาติ.

พระมนุมีกำหนดจะมาบังเกิดในโลก ๑๔ องค์, เป็นใหญ่อยู่ในโลกองค์ละ ๑ มานวันตร, ซึ่งเทียบเป็นปีมนุษย์ถึง ๔,๒๐๐,๐๐๐ ปี. [ดูคำนำ, หน้า (๒)]. พระมนุในเรื่องมัตสยวาทารเป็นกษัตริย์ชาติ, โอรสพระสุริยาศิษย์. เป็นมนุองค์ที่ ๗, และในกาลบัดนี้ ยังเป็นมานวันตรของพระมนุองค์ที่ ๗ นั้นอยู่.

นามพระมนุ ๑๔ องค์มีตามลำดับต่อไปนี้, คือ (๑) สวามิภฺว (๒) สวาโรจิช (๓) โยคทมิ (๔) ตามะสา (๕) ไรวะกะ (๖) จากษุช (๗) ไววิสวัต, หรือสตัยพรต (๘) สวารรณ (๙) ทักษะสวารรณ (๑๐) พรหมสวารรณ (๑๑) ธรรมสวารรณ (๑๒) รุทระสวารรณ (๑๓) เราชยะ (๑๔) เกาศยะ.

พระมนูไว้วัดวัต, องค์ที่กล่าวถึงในปางมัทสยวาทานนี้, มีโอรสที่ ๑ ชื่อ อิกษ-
วากุ, และอิกษวากุนี้ได้เป็นประดอมกษัตริย์ตันสุรียวงค์ ซึ่งครองนครอโยธยา, จึงมีข้อ
ความกล่าวไว้ในโองการแข่งน้ำ, ที่พระมหाराชครุอันในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม, ว่า:-

“สมมติแกลว้อาทิถย์

เคอมกาล

“สายท่านทรงธรณี

เรื่อยหล้า.”

๘ กุมารวาท (หน้า ๒๘)-ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับหอพระสมุด มีข้อความ
แสดงเรื่องแห่งปางนี้ไว้แต่เพียงว่า มีพรหมชั้น ๑ มีความอุทยาพระพรหมธาดา, จึงพา
กันจตุคิงมาเปนอนสุรมัจฉา, ว่าเข้าเบียดเชิงเขาพระสุเมรุ จะให้แผ่นดินซึ่งทรงพระสุเมรุ
นั้นพังไป. พระอิศวรเป็นเจ้าของได้ทรงทราบเหตุ จึงครัดใช้พระนารายณ์ให้ไปปราบอสุร
มัจฉา, พระนารายณ์ก็อวตารเป็นเต่าทองลงไปตามเทวโองการ. เรื่องหมกเท่านั้น, มิได้
มีกล่าวถึงการกวณเกษียรสมุททำน้ำอมฤตเลยจนคำเดียว. แท้จริงเรื่องกวณเกษียรสมุท
เป็นเรื่องแสดงกิจสำคัญอัน ๑ ของเทวดา, เหตุไฉนจึงมิได้กล่าวถึงเลย, ออกจะน่ารู้สึก
แปลกใจอยู่.

๑๐ ทูราวาส (หน้า ๒๘)-ฤษีคนนี้นัย ๑ ว่าเป็นโอรสพระอัคริประชาบดีกับนางอนะ-
สุยา, อีกนัย ๑ ว่าเป็นหลานพระประชาบดีองค์นั้น. ฤษีคนนี้เป็นคนโทโสร้าย, และเมื่อ
ใครใคร่ทำให้ขัดใจสักนิดหน่อยก็มักจะสาปเสียด้านที่ เช่นในเรื่องศกุนตลา ฤษีคนนี้ได้ไป
ถึงอาศรมของพระกัณณะมุณีในเวลาเช้า, ไม่มีใครออกไปต้อนรับ จึงสาปนางศกุนตลา,
ทำให้นางนั้นต้องพรากกับท้าวทุษยันต์เป็นหลายปี. ในมหาภารตะกล่าวไว้ว่า ฤษีทูราวาส
ได้อ่านวยพรแก่นางกุนตี ให้มีสิทธิ์เชิญเทวดาองค์ใด ๆ ลงมาเป็นสามิได้ตามปรารถนา,
นางนั้นจึงได้เชิญพระอาทิตย์ลงมาเป็นสามิ, และมีโอรสชื่อภรรณะ, ซึ่งนางกุนตีเอาไป
ทิ้งไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา, เพราะไม่อยากจะให้ท้าวศุระ, เจ้านครมถุรา, ผู้เป็นบิดาทราบ
ว่าตนได้ชุกชน. นายอริท, ผู้เป็นสารถีของท้าวธรรมาษัตรีจันทรวงศ์ในนครหัตตินาปุระ,
ไปพบกุมารวันที่ริมแม่น้ำ, จึงเก็บเอาไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม. ภรรณะนี้ภายหลังได้เป็น
เจ้าครองแคว้นองคราชภูร์ (คือที่เรียกว่า “เบ็งกอล” ในกาลบัดนี้). ฝ่ายนางกุนตีนั้น,
ต่อจากเวลาที่ได้ประสูติภรรณะแล้ว, ได้ทำการอภิเษกสมรสกับท้าวปาณฑุ กษัตริย์
จันทรวงศ์ผู้ครองนครหัตตินาปุระ, แต่ท้าวปาณฑุนั้นพะเอินได้ลูกสาวไว้ว่า ถ้าเมื่อใด

เสพเมถุนจะต้องเสวยพระชนม์ชีพ, นางกุนทีจึงเชิญเทวา ๓ องค์มาให้กำเนิดแก่โอรสแทน, คือ พระยมให้กำเนิดแก่พระยชิษเรฐียร, พระพายให้กำเนิดแก่พระภิมะเสน, และพระอินทรให้กำเนิดแก่พระอรชุน เจ้าสามองค์นี้, กับโอรสของนางมัทรี มเหสีซ้ายของท้าวปาดทูกิก ๒ องค์, ซึ่งได้กำเนิดจากพระอัศวินเทพบุตรแฝด, มีนามว่าสหเทพ กับนกุล, รวม ๕ องค์เรียกในมหากาถะว่า กษัตริย์ปาดทพ. อนึ่งในมหากาถะมีเรื่องว่าครั้งหนึ่งท้าวฤชณะได้นิมนต์พระทรวาสถัน, แต่ลืมเสด็จอาหารที่ได้ยกเปื้อนดินพระฤชิตนนั้น, พระฤชิโกรธจึงทำนายว่า พระฤชณะจะตายโดยอาการเฉวทรมอย่างใด, ดังปรากฏในเรื่องพระฤชณะวาทารนั้นแล้ว.

๑๑ “พระเจ้าที่แท้ก็ อีสะ นั้นเอง”. (หน้า ๔๕)—คำตรัสของพระอิศวรในโคลงบทนี้และบทต่อไป ข้าพเจ้าแต่งตามเค้าความที่มีอยู่แห่ง ๑ ในปีที่มะปูราณะ.

๑๒ วราหาวตาร (หน้า ๔๗)—ในหนังสือนารายณ์สิบปาง ฉบับหอพระสมุดแดงเรื่องไว้อาลัย ๆ กับที่ข้าพเจ้าแต่งไว้ในลิลิตนี้เอง, ผิดกันอยู่เท่านั้นมอสุรเรียกว่า “เหรินท-ยักษ์.” ซึ่งบำเพ็ญตะบะจนได้พรพระอิศวรแล้ว จึงสำแดงอานาภาพมันเอาแผ่นดินทั้ง ๔ ทวีปไปบาคาล, จนพระอิศวรต้องใช้พระนารายณ์ให้อวตารไปปราบ.

อนึ่งในหนังสือที่กล่าวนั้น เมื่อเล่าถึงการปราบอสูรแล้วมีข้อความแสดงต่อไปว่าพระนารายณ์ไปบรรทมสินธุ์ เหนือหลังอนันตนาคราช ณ เกษียรสมุทร, จึงบังเกิดคอกประทุมชาติผุดขึ้นจากพระอุระประเทศ, และเมื่อคอกบัวนั้นบานจึงเห็นพระพรหมสี่พักตร์ชุกุมารองค์หนึ่งอยู่ในนั้น. พระนารายณ์พากุมารนั้นขึ้นไปเฝ้าพระอิศวร ๆ จึงส่งพระอินทร์ให้ลงไปสร้างกรุงศรีอยุธยา, แล้วทรงประสิทธิ์นามให้แก่กุมารชื่ออโนมาตั้น, ประทานเทพอาวุธต่าง ๆ ด้วย. “ท้าวอโนมาตั้นรบพระพรกับเทพอาวุธแล้วก็ด้วยบังคมลาลงมาเสวยราชสมบัติในกรุงทวารวดีศรีอยุธยาสืบมา.”

เรื่องกำเนิดท้าวอโนมาตั้นนี้ดูไม่เกี่ยวกับเรื่องวราหาวตารเลย, ทำให้จึงเอามาต่อท้ายเข้าก็แปลไม่ออก. อีกประการ ๑ ที่ว่าท้าวอโนมาตั้นเป็นประตมกษัตริย์ผู้ครองนครอโยธยาก็คงไม่ตรงกับข้อความที่ข้าพเจ้าค้นพบในคำหรับปูราณะ, ซึ่งกล่าวว่าประตมกษัตริย์แห่งอโยธยาก็คือท้าวอิกษวากุ, โอรสแห่งพระมณูไววัสวัต, ดังได้กล่าวมาแล้วในคำอธิบายเลขที่ ๘. ในคำอธิบายหมายเลข ๘ นั้น ผู้อ่านคงจำได้ว่าได้พบเรื่องกำเนิดแห่งพระมณูสวามัญ, ซึ่งมีลักษณะอย่างเดียวกับกำเนิดแห่งท้าวอโนมาตั้นในหนังสือนารายณ์สิบปาง

นี้ทีเดียว. นี่ทำให้ข้าพเจ้าเกิดสงสัยว่าผู้เล่าเรื่องจะเอาเรื่องทั้ง ๒ นั้นสับสนปนกันเสียแล้ว, คือเอาเรื่องกำเนิดของมนุษย์ ๑ มาต่อเข้ากับประวัติการของลูกมนุษย์ ๗ นาม "อินมาตัน" นั้นก็ค้นไม่พบในที่ใด ๆ เลย, ข้าพเจ้าจึงใคร่จะสันนิษฐานว่า น่าจะมาจากคำ "อนุมติ", คือ "เห็นชอบ" นั้นเอง. ส่วนข้อที่ว่าทำวอินมาตันลงมาเสวยราชสมบัติ ในกรุงทวารวดีศรีอยุธยา" ดังนี้, คงเป็นความหลงของคนไทยผู้จดเรื่องตามคำเล่าของพราหมณ์, ไม่ใช่พราหมณ์ผู้เป็นครูกล่าวผิดเช่นนั้น, เพราะพราหมณ์คงต้องทราบอยู่ที่ว่า "ทวารวดี". กับอโยธยา เป็นคนละคน ห่างกันไกล ทวารวดี, หรือ "ทวารกา". เป็นนครของท้าวฤๅษณะมหากษัตริย์จักรพรรดิ, แต่ "อโยธยา" เป็นนครของกษัตริย์สุริยวงศ์. ที่ข้างไทยเราเอานามนครทั้งสองนี้ไปปนกันก็เป็นเพราะเหตุที่กรุงเก่าของเรามีนามว่า "กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา", จึงทำให้เข้าใจไปว่า "ทวารวดี" กับ "ศรีอยุธยา" เป็นนามแห่งนครเดียว.

ไหน ๆ ก็ได้แสดงความเห็นมามากแล้ว ข้าพเจ้าอยากจะใคร่เลยแสดงความเห็นต่อไปอีกสักนิดหนึ่งถึงเหตุที่ตั้งนามกรุงเก่าดังกล่าวข้างบนนี้. ตามทางที่รู้มาในทางตำนาน, พระเจ้าอยู่ทองเมื่อมีพระประสงค์จะสร้างพระนครขึ้นใหม่นั้น ได้เลือกที่เหมาะสมได้ที่ตำบลหนองโสน (ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่า "บึงพระราม"). ที่นี้อยู่กลางแคว้นไทยโบราณซึ่งเคยมีกษัตริย์ครองอยู่แต่ก่อนที่พระเจ้าอยู่ทองย้ายไปจากอยู่ทอง, และพระนครหลวงแห่งแคว้นนี้เรียกว่าพระนครศรีอยุธยา เมื่อพระเจ้าอยู่ทองเสด็จไปถึงที่นั่น พระนครศรีอยุธยาเก่านั้นรกร้างหมดแล้ว, จึงทรงเลือกที่สร้างพระนครใหม่ในที่ตรงข้ามปากแม่น้ำ, และเพราะเหตุที่สร้างพระนครขึ้นใหม่จึงมีพระประสงค์ที่จะให้มีนามปรากฏผิดกับพระนครศรีอยุธยาเก่า, แต่ก็ยังอยากให้มีนามเก่าติดอยู่ด้วย, เพราะเป็นชื่อที่คนไทยเคยรู้จักเป็นพระนครหลวงมาช้านานแล้ว นักปราชญ์ราชบัณฑิตในสมัยนั้น ซึ่งไทยมากคงเป็นพราหมณ์หรือมีความรู้ดีในทางไสยศาสตร์, พิจารณาคุณภูมิประเทศเห็นว่าเป็นที่มีน้ำล้อมรอบ, ต้องด้วยลักษณะแห่งนครทวารวดีของท้าวบรมจักร์ฤๅษณ์, จึงขนานนามพระนครใหม่ว่า "กรุงเทพมหานครบวรทวารวดี", และเพื่อให้มีนามพระนครเก่าอยู่ด้วยตามพระราชประสงค์ จึงก่อสร้างว่า "ศรีอยุธยามหาดิลกภพ". ข้อความนี้ข้าพเจ้าสันนิษฐานตามเหตุผลที่น่าจะเป็น, หากใครค้นได้หลักฐานแห่งใด ๆ มาประกอบไม่, ฉะนั้นท่านจะเห็นตามหรือไม่ก็ตามแต่ใจของท่านเทอญ.

“ไตรศตริยะสันหิตา” ฯลฯ (หน้า ๔๗) — “ไตรศตริยะสันหิตา” คือคัมภีร์รวบรวมบรรพชาวนครและภิกษุแห่ง “ยัชระเวทกัม” เพื่อให้ทราบความต้องแท้ จำจะต้องชี้แจงในที่นี้ว่า พระเวทนั้นมี ๔, คือ (๑) อถรรพเวท (๒) ยัชระเวท (๓) สามะเวท (๔) อถรรพเวท. ที่เรียกกันสำหรับแห่งไสยศาสตร์ว่า “ไตรเวท” หรือ “ไตรเพท” นั้น, เพราะอถรรพเวทถือว่าเป็นของใหม่ที่แต่งเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง, จึงนับแต่สามตามเดิม. อถรรพเวทเป็นพระเวทเดิม, ซึ่งได้มีผู้แต่งและรวบรวมขึ้นหลายพันปีมาแล้ว. ต่อมาพวกพราหมณ์ผู้นำที่ทำพิธีต่าง ๆ ได้คิดเอามนตร์ต่าง ๆ ในอถรรพเวทรวมไว้เป็นหมวด ๆ เพื่อสะดวกแก่การค้น, จึงได้เกิดมียัชระเวทและสามะเวทขึ้นเป็นลำดับ. ในมานวธรรมศาสตร์มีกล่าวถึงแต่สามพระเวทเท่านั้น, ซึ่งเป็นพยานแสดงว่า อถรรพเวทนั้นเป็นของที่เกิดขึ้นภายหลังยุคแห่งมานวธรรมศาสตร์ คือไม่เก่ากว่าพุทธกาลเท่าใดนัก.

พระเวททุกคัมภีร์แบ่งเป็น ๒ ภาค, คือ ภาคที่รวบรวมภิกษุและมนตร์ต่าง ๆ เรียกว่า “สันหิตา” ภาคที่รวบรวมอรรถกถา แสดงแบบแผนพิธีต่าง ๆ เรียกว่า “พราหมณะ”. นอกจากนี้ยังมีหนังสือรวบรวมคำอธิบายเพิ่มเติมอีก, เรียกว่า “อูปนนิษิต” และ “อารณียกะ”.

อถรรพเวท มี ๑ สันหิตา, พราหมณะ ๒ คือ (๑) โยจเรยะ พราหมณะ, หรืออีกนัย ๑ เรียกว่าอาศวลายนะพราหมณะ; (๒) เกษีตะกะพราหมณะ, หรืออีกนัย ๑ เรียกว่าคางชายนะพราหมณะ, ทั้ง ๒ นี้เป็นตำหรับแสดงหน้าที่แห่งพราหมณ์ผู้เป็นโหดฤ, คือผู้สวดมนตร์เวลาทำพิธีกรรม.

ยัชระเวท แบ่งเป็น “นิกายคัม” กับ “นิกายขาว”, มีตำหรับแยกกัน, คือ นิกายคัมมีไตรศตริยะสันหิตา กับ ไตรศตริยะพราหมณะ; นิกายขาวมีวาชสะเนยีสันหิตากับศตะปะทะพราหมณะ. ศตะปะทะพราหมณะนี้ใช้มากกว่าตำหรับอื่น, แสดงหน้าที่แห่งพราหมณ์ผู้เป็น อชัวรยุ, คือผู้ลงมือกระทำกิจบูชาญ.

สามะเวท มี ๑ สันหิตา, มีพราหมณะ ๘, ซึ่งมีผู้ใช้อยู่มาก ๒ คือ เป็ระยะพราหมณะ หรืออีกนัย ๑ เรียกปัญจวิชะพราหมณะ, กับทานทชะพราหมณะ หรืออีกนัย ๑ เรียกว่า ชัทวิชะพราหมณะ, เป็นตำหรับแสดงหน้าที่พราหมณ์ผู้เป็น อุทกาคฤ, คือผู้สวดเพนทำนองในเวลาทำพิธีต่าง ๆ.

อถรรพเวท มี ๑ สันหิตา, และมีพราหมณะชื่อโคปะทะพราหมณะ, เป็นตำหรับแสดงวิธีรักษาโรคและไล่ผีที่เข้าสิงในกายมนุษย์. ตำราเกร็ดต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับไล่ผีและทำเสน่ห์เป็นต้น เป็นสาขาแห่งอถรรพเวท, จึงเรียกว่า “อาถรรพ์”.

การเวียนรอบรู้พระเวทเรียกว่า “เวทวงต์”. กอบด้วยองค์ ๖ คือ:-

๑. ศักขา. ออกสำเนียงและอ่าน, มีอ่านให้ถูกต้องจังหวะ, ให้คล่อง, และให้เสียงไพเราะ.

๒. ฉันทส. รู้คณะฉันท, แต่งได้.

๓. ไวยาकरण. รู้ตำราภาษา.

๔. นิรุกตี. รู้มูลและคำแปลแห่งศัพท์.

๕. โชยติช. รู้จักดาว และหาฤกษ์, ผูกดวงชตา, ฯลฯ

๖. กัลปะ. รู้แบบแผนทำพิธีต่าง ๆ.

๑๔ นรสิงหาวตาร (หน้า ๕๔)-ในหนังสือนารายณ์สิบปาง ฉบับหอพระสมุดจัดไว้เป็นปางที่ ๗, และแต่งเรื่องข้างต้นว่า “หิรันตะอสุร” ก็คือใคร่เป็นใหญ่ในไตรภพ, จึงตั้งตะบะพิธีวิธิมซึ่งพระสุเมรุได้ ๑๐๐ ปี พระเป็นเจ้าก็ยังมีได้ประสาทพรให้, “อสุรตนนั้นจึงกองเพลิงแล้วทำชาอย่าง ชันย่างกายจนมันเหลวในกายนั้นไหลออก จึงเอามันเหลวตามประทีปบูชาพระเป็นเจ้าทั้ง ๓ พระองค์.” คราวนั้นพระเป็นเจ้าเสด็จลงมา, หิรันตะยักษ์ก็ขอพร, พระอิศวรประทานพรและพระนารายณ์ประทานกทาไว้คู่มือ, และพระเป็นเจ้าทั้ง ๓ ประทานโอวาทแล้วก็เสด็จกลับ. ในที่นี้ไม่ปรากฏว่าพระพรหมธาคาได้ประทานอะไรจนอย่างเคียว, แต่ในตำหรับที่ข้าพเจ้าเก็บความมาแสดงในลิตินี้ กลับกล่าวว่า พระพรหมาเป็นผู้ประทานพรองค์เดียว, พระอิศวรและพระนารายณ์หาได้เกี่ยวข้องด้วยไม่.

ในหนังสือฉบับหอพระสมุดกล่าวต่อไปว่า เมื่อได้รับพรและกทาแล้ว หิรันตะยักษ์ก็กำเรบยั้งนัก, ถึงแก่ตั้งตัวขึ้นเทียมพระนารายณ์; และแต่เดิมเมื่อฤษีมุนีจะสาธยายเวทมนตร์อะไรก็มักตั้งกันว่า “โอม นโม นารายณะมะมะ”, แต่หิรันตะบังคับให้เปลี่ยนว่า “โอม นะโม หิรันตะมะมะ”. เทพดาและฤษีนำความไปทูลพระอิศวร, จึงมีเทวโองการให้พระนารายณ์อวตารไปสังหารหิรันตะอสุร. “พระนารายณ์รับศิเวโองการแล้วก็บันดาลมหาสังข์ทักษิณาวฏ์ซึ่งทรงนั้น ให้ลงมาเกิดเป็นบุตรหิรันตะอสุร. ครั้นอยู่จำเนียรมา กุมารนั้นเจริญขึ้น จึงมีนามปรากฏว่ากระลาธรรมกุมาร.”

เรื่องราวต่อไปมีพิสดารดีและตรงกันกับที่มีในลิตินี้ของข้าพเจ้า, เป็นแต่ในลิตินี้เรียกนามตามที่ปรากฏในตำหรับที่ข้าพเจ้าใช้, คือเรียกอสุรผู้บิดาว่า “หิรัณยกสิป” และ

เรียกสุรผู้บุตรว่า “ประหลาท”. ข้าพเจ้าอยากจะใคร่สันนิษฐานว่า นามของสุรทั้ง ๒ นี้ ที่ผิดเพี้ยนไปในหนังสือฉบับไทยเห็นจะไม่ใช่ความผิดของครุฑนิมิต, น่าจะเป็นความผิดของคนไทยผู้จารเรื่องฟังนามผิดไปจึงจดลงตามที่ได้ยิน; เพราะหิรัญยกศิปุ์นั้น พรหมณ์อาจเรียก ย่อ ๆ ว่า “หิรัญยะ”, แต่ได้ยินเป็น “หิรัญตะ”, แต่ประหลาทนี้อาจเรียกว่่า “ประหลาทธรรมกุมาร” แต่ได้ยินเป็น “กระลาธรรมกุมาร” ไปก็ได้. ไม่ต้องดูอื่นไกล, แต่นาม “เซอร์ เจมส์บรุก” ในรัชกาลที่ ๓ ยังเรียกได้ว่า “เยสป์ปुरुช” ดังนี้เป็นตัวอย่าง. ใช้แต่เท่านั้น, ข้าพเจ้ายังเคยได้ฟังพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเล่าว่า ครั้ง ๑ ทรงใช้เจ้าพระยานรรัตนราชมานิช (โต), ซึ่งเวลานั้นเป็นเจ้าหมื่นสรรเพธภักดี, ให้ไปเรียกเอาหนังสือเรื่อง “เซอร์ เจมส์บรุก” เจ้าพระยานรรัตนฯ ไปบอกผู้รับสั่งว่าต้องพระประสงค์ หนังสือ “ซีจ่าปลุก” ผู้รับสั่งไปเรียนคุณจอมผู้เก็บหนังสืออีกต่อ ๑ ว่าต้องพระประสงค์หนังสือ “คือกะวี”!

๑๕

“แยงกูเวรเปนเจ้า ทรัพย์ล้น” (หน้า ๕๕)—ท้าวกูเวร, หรือที่เรียกนามอีกด้วยว่า “เวสสวณ” หรือ “ไพศรพน” มีกำเนิดเป็นยักษ์และมีบิوارเป็นยักษ์, แต่เหตุใดจึงเข้าข้างฝ่ายเทวดาทุก ๆ คราวที่เทวดารบกับยักษ์? ข้อนี้ย่อมเป็นข้อฉงนของคนโดยมาก. แท้จริงในตำนานเกียรติกัณฑ์มีแถลงประวัติของท้าวกูเวร, แต่ในทีนั้นเรียกว่า “ท้าวกูเปวัน” จึงไม่มีใครสำเนียงกว่าเป็นตัวเดียวกันกับท้าวกูเวรนั่นเอง. ที่นามกลายเป็น “กูเปวัน” ไปนั้น ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าคงเป็นไปโดยทางเดียวกับที่ “เซอร์ เจมส์บรุก” กลายเป็น “ซีจ่าปลุก” เช่นที่กล่าวมาแล้วในคำอธิบายที่ ๑๔, กล่าวคือ พรหมณ์ผู้เป็นครุฑได้ออกนามว่า “กูเพว” ซึ่งอ่านตามสำเนียงสันสกฤตก็คล้าย “กูเปวัน”, ผู้จดจึงจดลงตามที่ตนได้ยิน, แล้วเมื่อคัดลอกกันต่อมา ทางตัว บ ยาวออกจึงกลายเป็น ป. ส่วนประวัติในตำนานเกียรติกัณฑ์กล่าวไว้ถูกต้องดีพอประมาณ, แต่เพราะเหตุที่ “ท้าวกูเปวัน” นั้นตั้งแต่ถูกทศกัณฐ์แย่งบุษบกแล้วก็มีได้กล่าวถึงอีก, คนไทยโดยมากจึงมิใคร่ได้ใส่ใจถึง, ฉะนั้นในทีนี้ข้าพเจ้าขอแถลงประวัติของท้าวกูเวรโดยย่อ, ตามที่มีในอุตตรกัณฑ์แห่งรามายณะ, และเก็บจากที่อื่นประกอบบ้างพอสมควร.

ในกฤตยะยุค พระปลุสตัยะประชาบดี, ผู้เป็นมานะสาบุตรของพระพรหมา, บำเพ็ญฌานอยู่ในป่าหิมพานต์ ได้รับความรำคาญเป็นอันมากเพราะมีสตรีหลายคนชอบไปขับลำทำเพลงและจับระบำเล่นที่ข้างอาศรม. พระปลุสตัยะจึงประกาศคำสาปไว้ว่า ถ้าหญิงใดเข้าไปใกล้อาศรมของเธออีกให้เกิดมีกรรม. มีนางกษัตริย์องค์ ๑, ซึ่งเป็นบุตร

ของท้าวตฤณะวินทุ, มิได้ทราบคำสาปนี้, เดิมเข้าไปใกล้อาศรม จึงเกิดมีกรรม. ครั้น
ท้าวตฤณะวินทุทราบถึงนั้นก็เลยยกธิดาให้แก่พระปลัดศยะแดนางมีโอรสชื่อ วิศระวัส,
หรือเรียกตามกำเนิดว่า “เปาลัสตยะ”, พราหมณ์ผู้แต่งเรื่องรามเกียรติ์คงจะได้ออก
นามว่า “เปาลัสตยะ”, ผู้เขียนจึงจดลงตามที่ตนได้ยินว่า “ลัสเตียน”, คงปรากฏอยู่ใน
รามเกียรติ์นั้น. พระเปาลัสตยะศึกษาและบำเพ็ญตะบะเชี่ยวชาญจนได้เป็นฤๅษี และทำ
การสมรสกับบุตรีพระภักทวาชประชาบดี, มีโอรสองค์ ๑ ซึ่งพระพรหมาประทานนามว่า
“ไวศระวัน” (“เกิดแต่ไวศระวัส”), และเพราะว่าร่างกายไม่คงามจึงมีฉายาว่า “กุเวร”
 (“ตัวซีรว”). กุเวรได้บำเพ็ญตะบะอยู่หลายพันปี, จึงได้รับพรของพระพรหมมาให้เป็น
“ชนะบดี” (“เจ้าแห่งทรัพย์ทั้งหลาย”), และให้เป็นโลกบาลประจำทิศเหนือคัวย พระ
วิศระวัสผู้เป็นพระบิดาแนะนำให้กุเวรไปอยู่นครลงกา, ซึ่งพระวิศวกรรมได้สร้างขึ้นในปาง
ก่อนเพื่อเป็นที่อยู่ของพวกพรากษส, แต่ซึ่งพวกพรากษสได้ทิ้งร้างไป เพราะเกรงเดชพระ
นารายณ์

อยู่มาวัน ๑ ท้าวสุมาลี, เจ้าพรากษสซึ่งเป็นเชื้องค์พรากษสที่หนีจากลงกาไปอยู่
บาดาล, ได้ขึ้นมาเยี่ยมมนุษย์โลก, เห็นท้าวกุเวรขึ้นบุษบกอันเป็นของพระพรหมาประ
ทานนั้น ลอยไปในอากาศเพื่อไปเฝ้าพระบิดา. ท้าวสุมาลีมีความอิจฉา, จึงคิดอุบายที่
จะเอานครลง ๓ คั่น. ด้วยความคิดเช่นนั้น สุมาลีจึงได้นำตัวธิดาชื่อ ไกกะสีไปถวายให้เป็น
ชายาของพระวิศระวัส, และนางนี้ได้เป็นมารดาแห่งท้าวราพณ์ (ทศกัณฐ์) ๑ กุมภกรรณ ๑
นางศูรปณา ๑ พิเภกษณ์ ๑. เมื่อนางไกกะสีได้เห็นความสง่าของท้าวกุเวรในเมื่อเธอไป
เฝ้าพระบิดา, นางนั้นก็มีความแค้นและยุงลูกของตนให้คิดแข่งท้าวกุเวร พญาราพณ์ก็
ตั้งใจบำเพ็ญตะบะอยู่หลายพันปี, จนพระพรหมทรงพระเมตตาแล้ว, พญาราพณ์จึงขอ
ประทานพรว่า มิให้แพ้ผู้ใดที่มีอิทธิฤทธิ์ยิ่งไปกว่ามนุษย์, พอได้รับพรแล้ว พญาราพณ์
ก็ไปแย่งเอานครลงกากับบุษบกได้จากท้าวกุเวร.

ฝ่ายท้าวกุเวรพ่ายภัยบรivarหนีไปเฝ้าพระบิดา, พระบิดาจึงสร้างนครให้ใหม่,
เรียกนามนครว่า “อลกา”, หรือ “ประภา” บ้าง, “วสุธรา” บ้าง “วสุสดี” บ้าง, ตั้งอยู่
ในป่าหิมพานต์, และมีสวนระโหรานชื่อเจकरรด อยู่บนเขามันทร, อันค่อเนื่องกับเขา
พระสุเมรุ. อันนครและสวนของท้าวกุเวรนั้น เป็นรมณียะสถานน่าสำราญยิ่งนัก, ทั้งผู้ที่
อยู่ในที่นั้นก็ปราศจากโรค, ความเหน็ดเหนื่อย, ความวิตก, ความหิว, และความกลัว

ภัยใด ๆ, และลงชนม์ชีพอยู่ได้ทั้งหมื่นปี. ต้นไม้ในสวนเจตรรณนั้นมีใบเป็นผ้าเนื้อดี, มีดอกเปนมณีมีค่า, และมีผลเป็นนารี, ปราสาทที่อยู่ของท้าวฤเวระเป็นฝีมือพระวิศวกรรรม สร้างขึ้นอย่างวิจิตร, และเสวกในปราสาทนี้คือกนิหระ, และนางกนิหรีเป็นนางบำเรอ. พวกยักษ์ผู้เป็นบริวารได้ตามท้าวฤเวระจากนครลงกาไปอยู่ในนครอลกาด้วย. และเพราะเหตุที่ท้าวฤเวระเป็นผู้ที่อยู่ในศีลในธรรม, มิได้มีใจพาลสันดานหยาบ, จึงเข้าข้างฝ่ายเทวดาทุก ๆ คราวที่รบกับอสูร.

ในสภาพที่เขาเขียน ท้าวฤเวระเป็นคนผิวขาว, มีสามขา, มีพื้น ๘ ซี่, และกายประดับด้วยอภรณ์ต่าง ๆ นอกจากนามที่กล่าวมาแล้ว ท้าวฤเวระมีนามที่เรียกอีกตัวว่า “กุกุณะ” (ท้าวขี้ขี้), “อิจฉาสุ” (ผู้มีทรัพย์ได้ตามใจจาง), “ยักษะราช” “มยุราช” (เจ้าแห่งพวกมยุ, คือกนิหระ), “รากษะเสนทร์” (เป็นใหญ่เหนือรากษส), “รัตนะครรภ” (พุงแก้ว), “ราชะราช” (เจ้าแห่งเจ้า), และ “นรราช” (เจ้าแห่งคน, หมายความว่าทรัพย์มีอำนาจให้คนต้องเคารพ.)

มเหสีของท้าวฤเวระเป็นธิดาแห่งพญามุรทานพ, มีนามว่า “ยักษี” หรือ “จาววี”, หรือ “เกาเวรี” ก็เรียก; มีโอรสชื่อ “มณีครีพ” หรือ “วรวณกวี” ๑ “นลกุพว” หรือ “มยุราช” ๑ กับมีธิดาชื่อ “มีนากษี.”

ท้าวฤเวระมีของวิเศษอยู่ ๘ อย่าง, เรียก “นิธิ” แต่ไม่ได้ความชัดเจนว่าเป็นอะไรบ้าง และมีลักษณะและคุณวิเศษอย่างไรบ้าง, นามแห่งนิธิทั้ง ๘ นั้น คือ :—

- (๑) กัจฉปะ. แปลตามศัพท์ตรง ๆ ว่าเต่า.
- (๒) มุกุนทะ. เป็นชื่อแก้วชนิด ๑.
- (๓) นันทะ. แปลตามศัพท์ว่าความปลื้ม, ความดีใจ.
- (๔) ขรรวะ. แปลตามศัพท์ว่าบกร่อง, ชำรุด. (ดูไม่น่าเป็นของมีราคาเลย).
- (๕) มกะระ. แปลตามศัพท์ตรง ๆ ว่ามังกรหรือเหรา.
- (๖) นีละ. แปลตามศัพท์ว่าสีน้ำเงินแก่, หรือพลอยนิล.
- (๗) สัจชะ. แปลตามศัพท์ตรง ๆ ว่าหอยสังข์.
- (๘) บัทมะ. แปลตามศัพท์ว่าคอกบัวหลวง, หรือพลอยทับทิม.
- (๙) มหาบัทมะ. (ไม่ได้แก้เลย)

๑๖ วามนาวตาร (หน้า ๘๒)—ในหนังสือนารายณ์สิบปางเรียกว่า “ทวิชะอวตาร”, และจัดไว้เป็นปางที่ ๔. เรื่องราวที่มีอยู่ในนั้นก็น้อยเต็มที, จึงพาให้เห็นเป็นปางที่ไม่สำคัญ ตามเรื่องมีว่า ยังมีอสูรตน ๑ ชื่อท้าวท้าววันตะอสูร กระทบความเพียรมั่นฝ่าพระอิศวร เป็นนิจ, แล้วทูลขอที่บริเวณสามร้อยโยชน์, ว่าถ้าสัตว์ล่วงเข้าไปในบริเวณนั้นเมื่อใดจึงจะจับกินเป็นอาหาร. ครั้นเมื่อได้พรแล้ว อสูรตนนั้นก็ร้ายมนตรีเสน่ห้, เทวดาและมนุษย์กับสรรพสัตว์หลงเข้าไปในบริเวณสามร้อยโยชน์นั้นก็จับกินเสีย. เทวดาพากันเคียดกร้อนไปทูลพระอิศวร, พระเป็นเจ้าองค์นั้นจึงให้พระนารายณ์อวตารลงมาปราบ. ฝ่ายพระนารายณ์ “จึงอวตารลงมาครั้งนั้นชื่อว่าทวิชาวตาร, คือทรงเพศเป็นพราหมณ์หนุ่มน้อยโฉมงามยิ่งนัก, ก็เข้าสู่แดนท้าวท้าววันตะอสูร ๆ ก็พิศวาทด้วยรูป, จึงปราไสยว่า เจ้ามาหาเรานี้จะประสงค์สิ่งใด.” พระทวิชาวตารตอบว่าขอแดน ๓ อย่าง, ท้าวท้าววันตะอสูร “จึงอวยพรให้ด้วยความรัก.” แล้วพระทวิชาวตาร “ก็กระทำอานุภาพอย่างพระบาทไป ๓ อย่าง, ก็สิ้นแดนท้าวท้าววันตะอสูรทั้งสามร้อยโยชน์. ฝ่ายท้าวท้าววันตะอสูรก็รู้ว่าพระนารายณ์ลงมาบันดาลด้วยฤทธิ์, ก็บังเกิดความทุกข์โทรมนัสยิ่งนัก, จึงไปอาศัยอยู่ยังเชิงพระเมรุราช.”

ตามเรื่องที่แสดงไว้เช่นนี้ นับว่าเป็นการบกพร่องจนทำให้เรื่องเดิมของเขาเสียทีเดียว. ประการที่ ๑ ทิวาท้าวท้าววันตะอสูรขอแผ่นดิน ๓๐๐ โยชน์นั้น มิได้มีความมุ่งหมายอะไรยิ่งไปกว่าที่จะจับสัตว์กินเท่านั้น, เป็นอันมีความตะกละอย่างเดียวเป็นมูลเหตุ. แท้จริงอสูรในปางนี้เขาขอแผ่นดินทั้งสามโลกต่างหาก, จึงเป็นที่เคียดกร้อนแก่เทวดา, และการที่พระนารายณ์อวตารลงมาก็เพื่อเอาเทวดาโลก และมนุษย์โลกคืนจากอสูรต่างหาก, หาใช่เพียงแต่ลงมารังแกแย่งบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์ของอสูรนั้นไม่. ถ้าจะทำเพียงแย่งที่ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้นก็เป็นกิจอันเหลวเกินที่พระนารายณ์จะควรทำโดยแท้. ประการที่ ๒ ถ้อยคำที่แสดงเรื่องทวิชาวตารขอและอสูรให้ดินแดนนั้น ก็เป็นเครื่องแสดงชัดว่าผู้แต่งมิได้เข้าใจมูลเหตุ หรือความมุ่งหมายแห่งอวตารปางนี้เลย, จึงกล่าวให้เป็นที่เข้าใจไปว่า พระนารายณ์อวตารเป็นพราหมณ์หนุ่มลงมา เพื่อล่อให้ยักษ์หลงโดยยั่วระาจะจริตของยักษ์, ซึ่งเป็นความคิดอันเหลวทรามมากอยู่. แท้จริงตามเรื่องเดิมของเขาว่า พระนารายณ์อวตารเป็นพราหมณ์ไปขอกัถษิณาทามวิสัยของพราหมณ์, และอสูรก็ยกที่ดินแดนให้เป็นกัถษิณาทามประเพณีต่างหาก, ไม่ใช่เพราะหลงรักรูปโฉมแห่งพราหมณ์หนุ่มแล้วและยกที่ดินให้โดยตกอยู่ในอำนาจแห่งระาจะจิตจนนั้นเลย.

ข้าพเจ้าได้เคยนึกว่าคาถาเรื่องความเข้าใจผิด ก็คงแสดงมาข้างบนนี้อยู่นานแล้ว ตั้งแต่เมื่ออ่านเรื่องนารายณ์สิบปางฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ; แต่ครั้งเมื่อได้เห็นละครณมิตรเอาเรื่อง “ทวิชาตาร” ออกแสดงในงานราชกฤตหมงคลที่พญาไท พ.ศ. ๒๔๕๓, ข้าพเจ้ายิ่งรู้สึกมากขึ้นว่า คุณครูแสดงออกท่าทางให้ประจักษ์แก่ตาทำให้เห็นชัดยิ่งกว่าอ่านหนังสือ, ว่าเรื่อง “ทวิชาตาร” ตามที่มีอยู่ในหนังสือนารายณ์สิบปางของไทยเราเป็นเรื่องที่ไม่คงามเลย, และทำให้บางคนมีความคิดสัประคนไปได้ตามจิตอันเลวของตนเอง. ฉะนั้นข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้มีโอกาสแสดงเรื่องตามที่มีมาจริงทางไสยศาสตร์, และหวังใจว่าผู้อ่านคงจะแลเห็นเองว่าอวตารปางนี้ แท้จริง มิได้มีเรื่องเลวหรือตามกอย่างเช่นที่เคยเข้าใจผิดกันมา.

อนึ่ง ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับหอพระสมุด มีข้อความเล่าต่อจากเรื่อง “ทวิชาตาร” โดยตรงด้วยอีก, คือกล่าวถึงพระอินทรสร้างเมืองมายันให้ท้าวพันตา ผู้เป็นโอรส, และว่าเมื่อท้าวพันตาสิ้นพระชนม์และไปเกิดในดาวดึงษ์พิภพแล้ว, เมืองมายันว่างอยู่, ท้าวทวันตะอสุร เมื่อถูกไล่ไปอยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุแล้ว, ขึ้นไปเฝ้าพระอินทรมิได้ขาด, จึงไปให้นางบุษมาลีชักสือให้นางรำภกา, แล้วท้าวทวันตะอสุรลักนางรำภกาลงมาซ่อนไว้ในเมืองมายัน พระอินทรทรงทราบเหตุก็ขว้างวัชระลงมาสังหารท้าวทวันตะอสุรตาย, แล้วเรียกนางรำภกาขึ้นไปชำระได้ความแล้ว, จึงสายนางบุษมาลีผู้ชักสือให้ลงมายู่คนเดียวในเมืองมายัน, จนกว่าทหารของพระนารายณ์อวตารไปพบจึงจะพันสาป. นี่เป็นเรื่องที่ดูไม่เกี่ยวกับอวตารปางที่ ๕ เลย, ข้าพเจ้าจึงมิได้กล่าวถึงในลิลิตตอนที่กล่าวถึงปางนี้. ข้าพเจ้าตอบตำหรับดูได้ความว่า ในรามายณะแสดงเรื่องนี้ไว้ว่า นางรำภานั้นเป็นนางบำเรอของท้าวทเวร, หาใช่ของพระอินทรไม่, และยักษ์ที่ลอบรักกับนางรำภานั้น คือ วิจารณ์, ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า “พิราพ”. เรื่องพระรามต่อสู้กับวิจารณ์จะได้กล่าวถึงในปางที่ ๗ ต่อไป.

๑๑

“เอือนโอบฐว่าพรหมะ จาริ” (หน้า ๘๑) - ตามมานวธรรมศาสตร์กำหนดความยังชีพแห่งพรหมณ์เป็น ๔ สถาน, คือ.-

(๑) พรหมจารี - ตรงกับที่ข้างพุทธศาสนาเรียกว่า “นวกะ”, คือเป็นผู้ศึกษา, และต้องปฏิบัติอาจารย์ผู้สอนพระเวท.

(๒) กฤหัสถะ - “ผู้อยู่เรือน”, ก็คือภรรยาและครอบครัว, ปกครองบ้าน, อ่านและสอนพระเวท, ทำการบูชาญ, อวยทานและรับทักษิณา.

(๓) วานะปรัสตะ- “ผู้ยู่ป่า”, ตรงกับ “อารัญญวาสี” ของฝ่ายพุทธศาสนา, คือผู้ที่ได้กระทำหน้าที่กฤหัสถ์โดยบริบูรณ์แล้ว, ออกไปยู่ป่าบำเพ็ญเนกขัมและสันโดษ มักน้อยในเครื่องอุปโภคบริโภค, บำเพ็ญทางสมาธิ, และกระทำกิจการพลีโดยเคร่งครัด.

(๔) สันนิยาสี- คือพวกที่เที่ยวจาริกไปในที่ต่าง ๆ และยังชีพโดยภิกขาจาร, คล้ายภิกษุในพระพุทธศาสนา, บำเพ็ญฌานสมาบัติเพื่อตัดกิเลสและมุ่งนฤพาน.

๑๘ “ไปยู่แดนสุตล เขตแคว้น” (หน้า ๑๐๓)- ภายใต้อิโลกมนุษย์ลงไปมีโลกที่เรียกชื่อรวมว่า “บาดาล”, เป็นที่อยู่แห่งนาค, แทศย์, ทานพ, ยักษ์, และอสูรอื่น ๆ. โลกบาดาลนี้ตามบทพระปราณะกล่าวว่ามี ๗ ชั้น, และบอกนามผู้ครองเขตทั้ง ๗ นั้นไว้ด้วย, คือ:-

- (๑) อตล. ผู้ครองชื่อมหายะ.
- (๒) วิตล. ผู้ครองชื่อหาคะเศศวร, เป็นภาค ๑ แห่งพระคิเว.
- (๓) สุตล. ผู้ครองชื่อพลี, คือแทศย์ตนที่กล่าวถึงในเรื่องวามนาวตาร.
- (๔) ตลาตล. ผู้ครองชื่อมายะ.
- (๕) มหาตล. เป็นแดนที่อยู่ของงู.
- (๖) รสาตล. เป็นแดนที่อยู่แทศย์และทานพ.
- (๗) บาดาล. เป็นแดนที่อยู่ของนาค, มีพญาवासูกิเป็นราชา.

แดนบาดาลชั้นสูง ๆ ว่าเป็นที่สำราญปานกันกับสวรรค์, ฉะนั้นพลีเมื่อถูกไล่ลง ไปยู่บาดาล, อันเป็นแดนต่ำที่สุด, จึงเดือดร้อนนัก, และเมื่อพระนารายณ์ให้ย้ายขึ้นมาอยู่ในแดนสุตลจึงยินดีนัก.

๑๙ “เปนใหญ่ในภพด้าว ตามแดน” (หน้า ๑๐๔) - อาศัยเหตุที่ท้าวพลีได้ครองไตรโลกแล้วครั้ง ๑, และได้รับพรพระวิษณุเป็นเจ้าไว้ว่าจะได้ครองอีกครั้ง ๑ ในอนาคต, เวลาที่โหรบุชาเทวคางจึงกล่าวว่า “โอมพระกฤษณะพระธรณี กรุงพลีเรื่องฤทธิ์” ดังนี้. อนึ่งรูปท้าวพลีก็มีอยู่ด้วยในศาลหลักเมืองในกรุงเทพฯ, เรียกว่ารูป “กรุงพลี”.

๒๐ กานะกฤษณะ (หน้า ๑๐๖)- นครนี้ในสมัยนี้ชาวอินเดียเรียกว่า “กานาชา”, เป็นนครโบราณอยู่ในประเทศอินเดีย, ริมฝั่งแม่น้ำกาคินที, เป็นแคว ๑ แห่งแม่น้ำคงคา, และอยู่ที่ทิศตะวันตกแห่งแม่น้ำนั้น. แต่ก่อนเคยเป็นนครหลวงที่สถิตแห่งกษัตริย์เกาศิกวงศ์. นาม “กานะกฤษณะ” นั้นแปลว่า “นางค่อม” (กฤษณะ=นาง, กฤษณะ=ค่อม).

สาเหตุคือวัน ๑ พระพายผ่านไปทางนครนั้น เห็นธิดารัษย์องค์ของท้าวฤๅษณะภาดเล่นอยู่ในสวน, พระพายกล่าวเกี้ยวนางเหล่านั้น, แต่นางไม่ยินยอม, พระพายจึงสถาปให้นางทั้งร้อยนั้นเป็นคนค่อมไปหมด.

๒๑ “ท้าวราพณาสูร ทรงราชย์” (หน้า ๑๒๒)— เรื่องพระอรชุนกับทศกัณฐ์ ข้าพเจ้ากล่าวถึงในลิลิตนี้แต่โดยย่อ, เพราะได้เคยเก็บข้อความพิสดารแต่งขึ้นไว้ก่อนนี้แล้ว เป็นบทละครว่าเรียกว่าเรื่อง “อรชุนกับทศกัณฐ์”, และละครเรื่องนั้นได้เคยเล่นออกโรงแล้วหลายครั้ง, แต่บทยังหาได้ตีพิมพ์ไม่, เป็นแต่หวังว่าจะได้ตีพิมพ์ขึ้นสักครั้ง ๑ ในอนาคต.

๒๒ “กามะเรนุ ฯลฯ” (หน้า ๑๓๐)— คือโคที่เกิดขึ้นจากเกษียรสมุทเมื่อกวณอมฤต, ดังกล่าวไว้ในเรื่อง “กุมรวาตาร”, โคนี้เรียกว่า “กามะเรนุ” แปลว่า “ผู้ให้ทุกอย่างดังต้องการ”, และเรียกด้วยว่า “สุระภี” โคนี้เทวดาพร้อมกันมอบให้แก่พระวชิษฐมุณี, ผู้เป็นพรหมฤๅษี และนับอยู่ในพวกสัปตะฤๅษี. (ดูคำอธิบายเลขที่ ๗.)

๒๓ “เล่าเรื่องลงโทษนั้น เสร็จสรรพ” (หน้า ๑๓๙)— ในรามเกียรติ์มิได้ปรากฏเลยว่าเหตุโคอรชุนกับ “รามสูร” จึงได้รบกัน, เพราะตามบทละครพระราชนิพนธ์นั้นปรากฏแต่เพียงว่ารามสูรได้พยายามชิงแก้วของนางเมขลาไม่สมปรารถนาแล้ว, เหาะค่อไปพบพระอรชุนเหาะผ่านหน้า, รามสูรก็ร้องทำไป, ฝ่ายพระอรชุนก็ได้ตอบถึงใจ, โดยอวดดีเข้าหากัน จึงต้องรบกัน; พระอรชุนเสียที รามสูรจับข้อตีนได้จึงฟาดกับเขาพระสุเมรุตาย. ในรามเกียรติ์ว่ารามสูรเป็นยักษ์, และพระอรชุนเป็นเทวดา, เป็นอันเขวไปทั้งสองคน.

๒๔ “บ่มีกลับไวภูณฐ์ ดังก” (หน้า ๑๔๗)— ในที่นี้ควรสังเกตว่า นี่เป็นปางแรกที่พบเรื่องที่พระนารายณ์ทำกิจเสร็จแล้วยังไม่กลับคืนขึ้นสู่ไวภูณฐ์. ตามเรื่องว่าเมื่อสังหารกษัตริย์หมคมพหุทวีปแล้ว ปรุสุรามไปอยู่ที่เขามเหนทร, เป็นอันหมดเรื่องปางที่ ๖ โดยตรงเพียงเท่านั้น. แต่ในรามายณะซึ่งแสดงตำนานปางที่ ๗, และมหากาณะซึ่งแสดงตำนานปางที่ ๘ นั้น, มีกล่าวถึงปรุสุรามอีก. ในรามายณะว่าเกิดไปทำพระรามจันทร์สองฤๅษีกัน, แพ้พระรามและยอมรับว่าพระรามเป็นพระนารายณ์อวตาร, ซึ่งเป็นตัวอย่างอันเดียวกับที่ได้พบผู้เป็นนารายณ์อวตารอยู่เองก่อนยอมแพ้ผู้ที่ป็นอวตารใหม่, ราวกับการเป็นอวตารนั้น ลาออกได้, ซึ่งไม่มีใครเคยนึกว่าเป็นได้เลย. ในมหากาณะและปุรา

ณะบางกัมภีร์ที่แท้จริงสำหรับแสดงประวัติและสรรเสริญพระกษัตริย์, มีกล่าวถึง
 ปรศุรามเป็นแต่เพียงพราหมณ์ผู้รอบรู้ชำนาญในทางยุทธศาสตร์ และเป็นมิตรของพระ
 กษัตริย์เท่านั้น, หาได้เรียกว่านารายณ์อวตารไม่, จึงเป็นอันกล่าวได้ว่าในปางที่ ๘ นั้น
 ปรศุรามเป็น "อวตารนอกตำแหน่ง" โดยแท้ทีเดียว.

ตามความสันนิษฐานของนักปราชญ์ผู้ที่ได้พิจารณาสอบค้นกัมภีร์ไสยศาสตร์ต่างๆ
 คงลงความเห็นว่าเป็นเรื่องปรศุรามอวตาร แท้จริงในชั้นต้นคงจะอยู่เพียงฆ่าพวกกษัตริย์
 เพื่อแก้แค้นแทนบิดาเท่านั้น; ส่วนเรื่องก่อนนั้นคงได้แต่งเติมขึ้นภายหลัง, โดยผู้แต่ง
 ปราดนาจะยกยอพระเกียรติคุณและบารมีของพระรามจันทราวตาร และพระกษัตริย์
 ให้ใหญ่ยิ่งขึ้นนั้นแลเป็นที่ตั้ง.

๒๕ รามจันทราวตาร (หน้า ๑๔๘) - ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับหอพระสมุดฯ
 เป็นปางที่ ๑๐, และมีเรื่องพิสดาร, เป็นแต่เล่าถึงกำเนิดของอสูรและวานรบางตน,
 แล้วในที่สุดบอกไว้ว่ามีเรื่องพิสดารอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์แล้วเท่านั้น.

เรื่องรามจันทราวตารตามที่ข้าพเจ้าจะได้แถลงในลิลิตนี้ ข้าพเจ้าดำเนินความตาม
 ที่มีมาในกัมภีร์รามายณะ, แต่ก็ต้องย่อๆ เอาพอแต่ให้ได้เรื่องเท่านั้น, เพราะถ้าจะแต่ง
 ตามรามายณะโดยพิสดารจะต้องแต่งขึ้นเป็นหนังสืออีกเล่ม ๑ ท่างหากที่เดียวจึงจะพอ ถ้า
 ผู้อ่านคนใดมีความปราดนาจะใคร่ทราบโดยพิสดารยิ่งขึ้นอีกกว่าในรามายณะนั้นมีข้อความ
 อะไรบ้าง ข้าพเจ้าขอเชิญให้อ่านหนังสือเรื่อง "บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์" ที่ข้าพเจ้าได้
 แต่งและพิมพ์ขึ้นจำหน่ายมานานมาแล้วนั้นเถิด.

ในการแต่งลิลิตคอนรามจันทราวตารนี้ ข้าพเจ้าได้อาศัยหนังสือรามายณะซึ่ง
 เลล์ฟ ที. เอช. กริฟฟิธ (Ralph T. H. Griffith) เป็นผู้แปลและประพันธ์เป็นภษา
 ภาษาอังกฤษ.

๒๖ "ชนครบสี่ตระกูล เนาถัน นั้นแล" (หน้า ๕๐) - พวกชาวอินเดียโบราณถือ
 กันว่า นครที่สมบูรณ์ต้องมีชนทั้ง ๔ ชาติ อยู่โดยบริบูรณ์, และชนชาตินั้นๆ ต้องหมั่น
 กระทำกรณียะของตนด้วยจึงจะนับว่าเป็นนครที่ปกครองดีแท้.

ตามมานวธรรมศาสตร์จัดแบ่งชนเป็น ๔ "วรรณ" (สี่), มีลักษณะและหน้าที่
 ต่างๆ กันดังต่อไปนี้ :-

(๑) พราหมณ์. ชาตินักบวชและปราชญ์, และชนชาตินี้อาจจะเป็นนักบวช. แต่หาใช่จำเป็นจะต้องเป็นทุกคนไม่; พราหมณ์เป็นราชาครองเมืองก็มี, เป็นแม่ทัพก็มี.

(๒) กษัตริย์. ชาตินักปกครอง (ราชัน) และนักรบ.

(๓) แพศย์ (ไวศย). ชาติพาดิชและชาวนา.

(๔) ศูทร. ชาตินักรับใช้, มีหน้าที่รับใช้ชาติที่ ๑, ๒, และ ๓.

สามวรรณะข้างบน, คือพราหมณ์, กษัตริย์ และแพศย์, ได้ชื่อว่า "ทวิชะ" (เกิดสองหน) เพราะมีสิทธิ์ที่จะบวชได้ แต่ศูทรบวชไม่ได้.

๒๗

"อีกหนึ่งชื่อสมันตร์ ตัวเอก" (หน้า ๑๕๑) - สมันตร์ที่ออกนามในที่นี้ คือที่ออกชื่อในรามเกียรติ์ว่า "สมันคัน" ตามราชประเพณีโบราณในอินเดีย, นายสารตีเป็นคนสำคัญ และเป็นมนตรีที่ไว้วางพระหฤทัยของกษัตริย์, เป็นผู้อยู่ใกล้ชิดยิ่งกว่าใคร ๆ, จึงต้องใช้คนดีและมีสกุลสูง. หน้าที่ของสารตีไม่ใช่จำเพาะสำหรับขับรถและเลี้ยงม้า, ทั้งโดยปรกติมีหน้าที่กำกับการปรุงเครื่องเสวย, ปลูกบรรมโดยสวดสรรเสริญ, และเป็นองคมนตรีที่ปรึกษาการทั่ว ๆ ไป, และในเวลาออกสู่ยุทธภูมิ ต้องทำหน้าที่คล้ายเสนาศิการกับสมุหราชของครักษ์ร่วมกันด้วย ข้อที่ว่าตำแหน่งสารตีเป็นตำแหน่งสูงย่อมมีพยานปรากฏอยู่, ในมหาภารตยุทธ, ท้าวบรมจักรกฤษณ์, มหาราชาธิราชผู้ครองนครทวาราวดี, ได้กระทำหน้าที่เป็นสารตีของพระอรชุน ผู้เป็นกษัตริย์ปาดทพองค์ที่ ๓ ในรามายณะก็จัดสารตีเป็นคน ๑ ในพวกเจ้านายที่สำคัญในพระนครโยธยา, ซึ่งปรากฏว่ามี ๑๐ ตำแหน่ง, คือ พระวสิษฐ, ปุโรหิต; พระวามเทพ, ผู้ช่วยปุโรหิต; ชยันต์, วิชัย, และธฤष्ฎิ, ชุนพล; สิทธรอด, และอรรดสาธก, ชุนคลัง; ธรรมบาล, และอโศก, ทูลการ; สมันตร์, สารตี.

๒๘

"มเหสีท่านไชรี สามนา รีแล" (หน้า ๑๕๒) - มเหสีท้าวทศรมีสามองค์ คือ (๑) เกาศัลยา, (ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า "นางเกาศุริยา"), แปลว่านางชาวโกศล, ฉะนั้นเป็นเชื้อพระวงศ์เดียวกันกับท้าวทศร; (๒) สมิตรา; (ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า "นางสมุทเทวี"); (๓) ไกเกษิ, (ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า "นางไทยเกษิ"). แปลว่านางชาวเกัย, เป็นลูกท้าวอศวกบตี, ราชานแห่งเกัย, ว่าเป็นแคว้นอยู่ในมณฑลปัญจาพ.

๒๙

"เอกอศวะเมธอนัน ประเสริฐ" (หน้า ๑๕๒) - พิธอศวะเมธ เป็นพิธสำคัญอันมีกำหนดไว้ว่าให้ทำเพื่อขอพรพระเป็นเจ้าของเมื่อปรารถนาอะไรสำคัญมาก ๆ. ในรามายณะ

มีกล่าวถึงพิธีอัฐวเมธถึงสองครั้ง, คือครั้ง ๑ ท้าวทศรถทำเมื่อต้องการขอโอรส, อีกครั้ง ๑ เมื่อพระรามได้เป็นใหญ่ในกรุงอโยธยาแล้ว และปรารถนาจะสองอำนาจ. พิธีที่ท้าวทศรถทำ ในรามเกียรติ์เรียกว่าพิธีกวนข้าวทิพย์, และพิธีที่พระรามทำในรามเกียรติ์เรียกว่าพิธีปล่อยม้าอุปการ, แต่ที่แท้เป็นพิธีอย่างเดียวกัน.

พิธีอัฐวเมธนี้ เฉพาะแต่พระราชาธิบดีจึงจะทำได้, และในโบราณสมัยเป็นพิธีขอลูกเท่านั้น แต่ต่อๆ มากลายเป็นพิธีเผื่ออำนาจไป เริ่มต้นลงมือทำพิธีเรียกว่า “อักษนิชโยม” คือบูชาไฟและฉลองม้าตัวสำคัญ, แล้วปล่อยมันนั้นให้เดินไปในแคว้นต่างๆ, มีกองทัพตามไปด้วย. เมื่อม้าไปถึงแห่งใด, ผู้ครองแคว้นนั้นต้องกระทำการเคารพ, หรือมิฉะนั้นก็ต้องสู้รบกับกองทัพที่ตามมันไป. เมื่อมาได้เที่ยวไปครบ ๑ ปีแล้ว จึงพากลับพระนคร, และพระราชารู้เป็นเจ้าของม้าทำพิธีฉลองเป็นการใหญ่โต, แล้วฆ่าม้าตัวสำคัญนั้นบูชาโยม, พระอัครมเหสีของพระราชาก็ต้องเป็นผู้ลงมือฆ่าม้า, แล้วต้องเผ้าศพม้าอยู่ตลอดคืน, พร้อมด้วยมเหสีรองและสนมก้านัด; เจ้าชั้นจึงสร้างชำระพระกายแล้วขึ้นเผ้าพระราชสามี. ทางไสยศาสตร์นิยมกันว่า ถ้าพระราชาก็ใดกระทำให้พิธีอัฐวเมธได้ร้อยครั้งจักได้เป็นพระอินทร์ ครอบครองเทวคาแลมนุษย์ทั่วไป.

๓๐

เรื่องพระฤษยะศฤงค์ ที่กล่าวนี้ (หน้า ๑๕๓) - มีในรามเกียรติ์, แต่เรียกนามฤษีผู้เป็นกวีการนั้นว่า “ประลัยโกฏิ”, และว่าเป็นลูกพระ “อิสติสิงค์” ส่วนพระราชานในเรื่องนั้น ในรามเกียรติ์เรียกว่า “ท้าวโรมะพัท”, ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าเพี้ยนไปจาก “โลมะบาท” เท่านั้นเอง.

ตามเรื่องที่มีมาในรามายณะว่า พระฤษีฤษยะศฤงค์ (ฤษยะ = กวาง, ศฤงค์ = เขา เป็นบุตรพระฤษีชื่อวิภาณทก, เชื้อสกุลกาศยป. มารดาเป็นนางเนื้อ, จึงมีเขาลูกเขา) ๑ ที่หน้าผาก (ในรามเกียรติ์ว่าหน้าเป็นเนื้อทีเดียว) บิดาเลี้ยงไว้ในป่าตั้งแต่เล็ก, จึงมิได้เคยพบเห็นมนุษย์อื่นนอกจากบิดาของตน. มีเรื่องเล่าว่าในแคว้นของคราษฏร์มีพระราชาทรงนามว่าท้าวโลมะบาท (คินชน) มีอำนาจศาวนามาก, แต่พะเอินได้ทำบาปอะไรอย่าง ๑ ไม่ปรากฏชัด จึงบันดาลให้ฝนแล้งในอาณาเขต. ปุโรหิตและชีพอพรหมณ์แนะนำให้ท้าวโลมะบาทไปเอาตัวฤษยะศฤงค์เข้ามาทำพิธีขอฝน, ท้าวโลมะบาทจึงคิดอุบายจับหานางนครโสภณีสหลายคนให้ไปล่อฤษยะศฤงค์. ฝ่ายฤษยะศฤงค์ได้พบพวกหญิงและได้แตะต้องกายแล้วก็ใจแตก, และเมื่อบิดาถามว่าเหตุใดจึงมิได้เอาใจใส่ในกรณีเช่นเคย

มา, ฤชยะศฤงค์ก็เล่าว่าได้ไปพบพวกมนุษย์พวกหนึ่งซึ่งมีรูปร่าง, ทางาม, เนื้อนุ่มและ
 น่ายกเต็มและอ่อนผิวกับตน เป็นที่พึงใจยิ่งนัก. พระวิภาวทกจึงบอกลูกว่า นั่นคือหมู่
 มารมาประจบให้เสียพรหมจรรย์, ฉะนั้นอย่าให้คบอีกเลย. แต่ครั้นเมื่อบิดาไปพ้นอาศรม
 แล้ว, ฤชยะศฤงค์ก็ออกไปพบกับพวกหญิงที่ย้ายวนนั้นอีก, จึงถูกล่อลวงจนออกไปพัน
 แฉวป่า, ไปถึงพลับพลาของท้าวโลมบาท. เมื่อนั้นเขาก็จับตัว ถวายท้าวโลมบาท, และ
 ท้าวโลมบาทพุดจาเอาใจอย่างดี, และบอกว่าจะยกนางसानตาผู้เป็นราชธิดาให้, ฤชยะศฤงค์
 ก็ตกลงเข้าไปในนครหลวงของท้าวโลมบาท และทำพิธีขอฝนสำเร็จสมปรารถนาของ
 ท้าวโลมบาท, แล้วก็ได้ทำการสมรส กับนางसानตา, อยู่เป็นสุขด้วยกันสืบมา

๓๑ “ทุกยักษีสรรพแสนกล่า” (หน้า ๑๖๕)— ยักษ์ที่กล่าวในที่นี้คือพวกบริวารของ
 กุเวร, ฉะนั้นจึงเต็มใจช่วยในการปราบทศกัณฐ์, โดยมีเหตุคงแสดงไว้แล้วในคำอธิบาย
 ที่ ๑๕.

๓๒ วานร ที่ออกนาม ณ ที่นี้ (หน้า ๑๖๖)— มีนามและกำเนิดตรงกันกับที่กล่าวไว้ใน
 รามเกียรติ์ที่เดียวอยู่ ๓ ราย, คือพาลี ๑, สุกริพ ๑, หนุมาน ๑; นอกจากนี้มีนามที่
 ผิดเพี้ยนกับในรามเกียรติ์ แต่บอกตัวได้โดยไม่ผิด ๓ คน, ที่เทียบไม่ได้หรือสงสัยอยู่อีก
 ๕ คน, คงได้จำแนกไว้ข้างล่างนี้:—

๑. ทาระ	ลูกพระพฤตัสบดี	เทียบกันไม่ถูก.
๒. คันธมาหน	ลูกท้าวกุเวร	บางทีจะเป็น “เกสรทมาลา.”
๓. นล	ลูกพระวิศวะกรรมา	รามเกียรติ์เรียก “นลพันธ์”, ว่าเป็น ลูกพระกาล
๔. นิล	ลูกพระเพลิง	รามเกียรติ์เรียก “นิลนนท์.”
๕. ทวิวิท	ลูกพระอัศวิน	เทียบกันไม่ถูก.
๖. แฉนทะ (ไมนุฑ)	ลูกพระอัศวิน	เทียบกันไม่ถูก.
๗. สุเชณ	ลูกพระวรุณ	รามเกียรติ์เรียก “สุรเสน”
๘. กระจัก	ลูกพระปรรชัญย์	เทียบกันไม่ถูก.

๓๓ “เสด็จมากำเนิด เกิดสรรพ” (หน้า ๑๖๖) — ในรามายณะบอกยามกำเนิดของ พระรามไว้โดยพิสดาร, คือวันขึ้น ๙ ค่ำ เจตรมาส (เดือน ๕) พระจันทร์อยู่ยามปุลวรส (ยาม ๗), พระอาทิตย์สถิตราศีเมษ, พระอังคารสถิตราศีมกร, พระเสาร์สถิตราศีตุล, พระพฤหัสบดีสถิตราศีกรกฎ, พระศุกร์สถิตราศีมีน. ชาวอินเดียนิยมกันว่าพระราม ประสูติเวลาที่ไตรคายุคกับทวารยุคต่อกัน. ส่วนน้องพระราม ๓ องค์นั้น. ปรากฏตาม วันประสูติว่า พระลักษณะกับพระศุกร์มน, ซึ่งเป็นลูกแฝด, ประสูติก่อนพระภรต, และ พระภรตนั้นอ่อนกว่าพระราม ๑๑ เดือน.

๓๔ “ประสาทพระนาม ให้กุมาร” (หน้า ๑๖๗) — นามกุมารทั้ง ๔ ที่พระวชิษฐทั้ง นั้น มีคำแปลต่างๆ กันดังต่อไปนี้:— (๑) ราม, แปลว่าเป็นที่รัก; (๒) ลักษณะ, แปลว่าถึงมาพร้อม (๓) ศตวรรษ, แปลว่าผู้ทำลายศตวรรษ; (๔) ภรต, แปลว่าผู้กำจุน

๓๕ เรื่องพระวิศวามิตรของพระรามไปรบยักษ์ (หน้า ๑๗๑) — ในรามเกียรติ์กล่าวว่า พระวชิษฐกับพระ “สวามิตร” ร่วมกันเข้าไปทูลท้าวทศรถ. ทั้งนี้คงจะเป็นโดยความ เข้าใจผิด, เพราะเห็นพระวชิษฐช่วยพูดควยว่าให้ท้าวทศรถอนุญาตให้พระรามไป. แท้จริงพระวชิษฐกับพระวิศวามิตรจะอยู่ร่วมสำนักกันหาได้ไม่, เพราะได้เคยเป็นคู่แข่งกัน มามากมาย ดังข้าพเจ้าได้เก็บเรื่องเล่าไว้แล้วในหนังสือ “บ่อเกิดรามเกียรติ์”, หน้า ๒๕ ถึง ๓๒

๓๖ “นามว่าดาตะกา โหดห้าว” (หน้า ๑๗๔) — ยักษ์ชนิดนี้ในรามเกียรติ์เรียกว่า “กาคะนาสูร.” ลูกของนางนี้คือมารีจกับสุวาหุ, ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า “สุวาหุ”.

๓๗ เรื่องพระรามลอนสาปนางอหฺลยา (หน้า ๑๘๓) — ในรามเกียรติ์ก็มี, แต่ทั้ง เรื่องและนามบุคคลเพี้ยนกันอยู่บ้าง. ในรามเกียรติ์ว่า “นางกาลอัจนา” ทำชู้กับพระ อินทร์และพระอาทิตย์ มีลูกกับเทวดาทั้ง ๒ นั้นองค์ละคน. นางสวาทะผู้เป็นลูกสาว ขยายความให้พระโคทมทราบ, พระโคทมจึงเสียดึงลูกชายทั้ง ๒, กลายเป็นลิงไปแล้ว, พระ โคทมจึงสาปนางกาลอัจนาให้เป็นศิลาจนกว่าพระรามจะมาพบจึงให้ถอนสาป. ฝ่ายนาง กาลอัจนาสาปนางสวาทะอีกต่อหนึ่ง ว่าให้ไปยืนต้นเดียวเหนียวกินลม, จนกว่าจะได้มี ลูกออกมาเป็นวานรทหารนารายณ์อวการจึงให้พ้นสาป.

อนึ่งพระอินทร์ที่ถูกพระโคทมสาปกลายเป็นกะเทย แล้วได้กลับคืนเพศเป็นชาย ได้อีกอย่างไร ข้าพเจ้าได้แถลงไว้แล้วในหนังสือ “บ่อเกิดรามเกียรติ์” หน้า ๒๓.

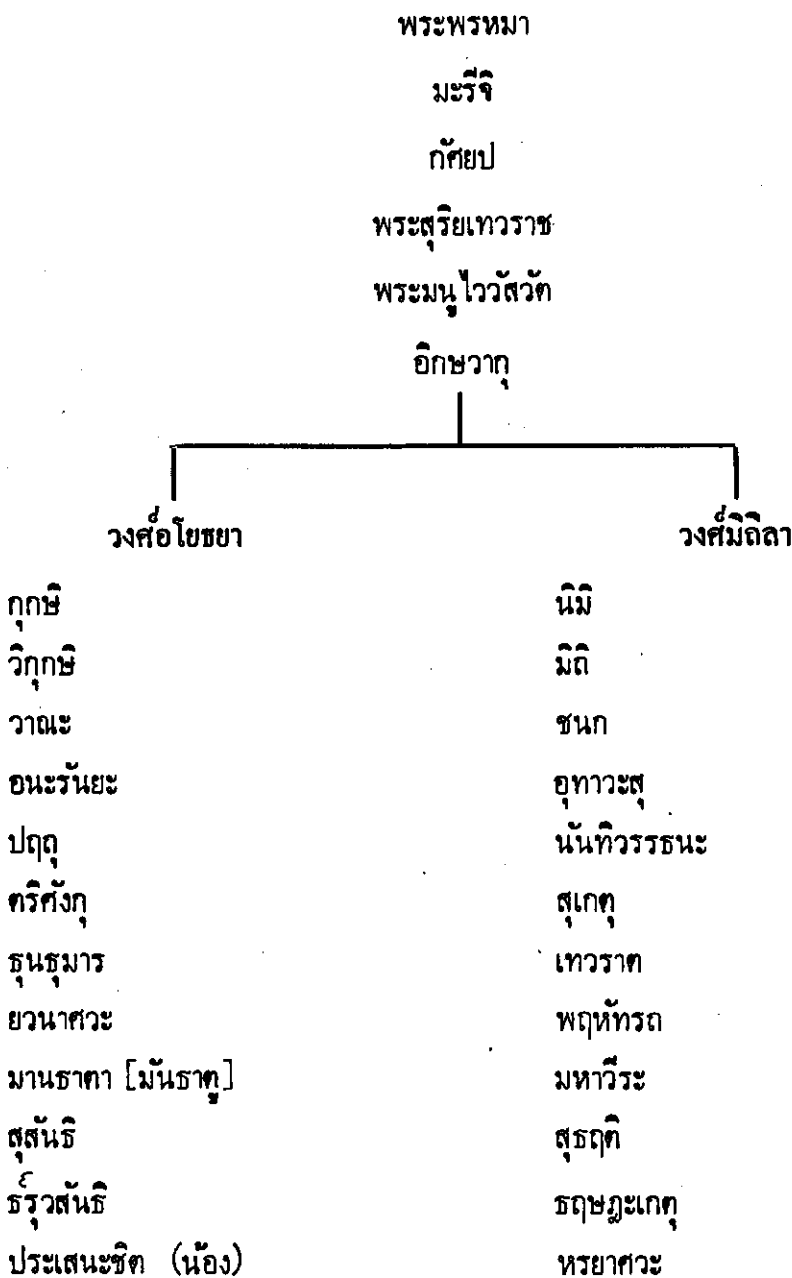
๓๘ **ประวัติพระวิศวามิตร** (หน้า ๑๘๔) - พระศานันท์แสดงโดยพิศการในรามายณะตอนนั้น, แต่ข้าพเจ้าหาได้นำมาลงไว้ในลิลิตไม่, เพราะเห็นว่าไม่ใช่ประวัติการของพระราม, แต่ในเรื่องราวของพระวิศวามิตรมีเรื่องต่อเนื่องด้วยกษัตริย์วงศ์โยธยาหลายอย่าง, จะนับว่าเป็นเรื่องนอกประเด็นที่เกี่ยวหาได้ไม่, ฉะนั้นจึงขอกล่าวไว้ในคำอธิบายนี้ว่า ถ้าท่านผู้ใดปรารถนาทราบเรื่องประวัติพระวิศวามิตร ขอได้โปรดพลิกอ่านคุณในหนังสือ "บ่อเกิดรามเกียรติ์", เพราะข้าพเจ้าได้แสดงไว้แล้วในหนังสือนี้, หน้า ๒๕ ถึงหน้า ๓๒.

๓๙ **เรื่องอัญญกรรมของพระทักษะ** (หน้า ๑๘๖) - กล่าวถึงในรามายณะแต่โดยย่อเท่านั้น, เพราะผู้รจนารื่องเดิมเห็นว่าเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาไสยศาสตร์ภาคที่กล่าวถึงพระศิวะควรจะรู้จักอยู่แล้ว. แต่สำหรับผู้อ่านไทยที่ได้ศึกษาทางไสยศาสตร์ ข้าพเจ้าขอแสดงเรื่องให้ยาวอีกหน่อย.

พระทักษะนี้เป็นมานะสาบุด์ (บุตรเกิดแต่ใจ) ของพระพรหมา, และเป็นบิดานางสติผู้เป็นมเหสีของพระอิศวร. พระทักษะไม่ชอบพระอิศวร, เห็นว่าแต่งพระองค์ปอนและชอบสมาคมกับปีศาจ. ครั้ง ๑ พระทักษะจัดการอัญญกรรมใหญ่, เชิญเทวดาชุมนุมหมด, แต่ไม่เชิญพระอิศวร. นางสติจึงไปท้าวบิดา, แต่พระทักษะกลับกล่าววาจาหมิ่นประมาทพระอิศวรต่าง ๆ, นางสติมีความโกรธมันส์จึงสนใจกายเสีย. ความทราบถึงพระอิศวรก็กริ้ว, เสด็จไปยังที่สโมสรสนับนิบาท, ทรงพระแสงธนูศรยิงทักษะหัวขาดไป, และยิงเทวดาบาดเจ็บไปมาก. เทวดาผู้ใหญ่ช่วยกันทุลวงขอโทษ, หายพระพิโรธแล้ว จึงประทานพรให้เทวดาที่บาดเจ็บกลับคืนตามเดิม, แต่พระทักษะนั้นทรงเอาหัวแพะต่อให้แทนหัวที่ขาดไป. เพื่อให้เป็นเครื่องประจારว่าพระทักษะโง่เขลาเหมือนแพะ พระอิศวรเสด็จจากที่สโมสรสนับนิบาทแล้ว ก็เข้าฌานอยู่ในถ้ำแห่ง ๑ ในเขาจักรวาล, เพราะทรงอาลัยถึงนางสติไม่รู้หาย. ฝ่ายนางสติตายแล้ว ได้ไปเกิดใหม่เป็นธิดาท้าวหิมวัต (คือเขานิมาลัย), มีพระนามว่าอุมาโหมะวัตี, มีความจงรักภักดีในองค์พระอิศวรแต่กำเนิด. จนเมื่อเจริญวัยขึ้นได้บำเพ็ญตะบะเป็นอันมากแล้วจึงได้เป็นพระมเหสีของพระอิศวร, และพระเป็นเจ้าองค์นั้นจึงเสด็จขึ้นไปสถิตบนยอดเขาไภสวาทตามเดิม.

๔๐ “จึงให้ชอส์ดา ตามเกิด นั้นแล” (หน้า ๑๘๖) – “สีดา” แปลว่า “รอยไถ”.
เรื่องกำเนิดนางสีดามีอยู่ถูกต้องในหนังสือรามเกียรติ์, แต่ที่กล่าวว่าเดิมเป็นลูกทศกัณฐ์
นั้นไม่มีในระฆาณณะ.

๔๑ “สองสกุลเกิดขึ้น สุดสม กันนา”. (หน้า ๑๙๔) – คำกับสุริยวงศ์ทั้ง ๒
สาขาตามที่แสดงในระฆาณณะในที่นี้ มีลำดับดังต่อไปนี้:-

วงศ์โยชยา	วงศ์มิดิลา
ภรท (ลูกธรวุระสันธิ)	มรุ
อสิท	ประคินธก
ศกะวินทุ	เกียรติรท
ตะคว	เทวะมิพะ
อสะมัญชัส	วิพุธ
อังกุमान	
ทิลิป	มหานธรท
ภคิรท	เกียรติราท
กกุทสณะ	มหาโรม
ระฆุ	สุวรรณโรม
ปุรุษาท [กัลมาษบาท]	หรัศวะโรม
คังกณ	
สุทรรชนะ	ศิระธวัช—และ—กุศธวัช
อักษนิวรรณ	(น้อง)*
ศิฆระคะ	* ท้าวศิระธวัชเล่าด้วยว่า
มรุ	ท้าวสุธันวัน, ราชอาณาจักรนคร
ประศุศรุก	สังกาศยา, ได้ยกทัพมาคิด
อัมพะริษะ	นครมิดิลา และขอให้ท้าวศิระ
นหุษ	ธวัชยกรัตนธนูและนางสีทาให้.
ยะยาทิ	ศิระธวัชไม่ยอมและรบฆ่าสุธัน
นาภาค	วันตาย, จึงอภิเษกกุศธวัช
อชะ [อัชบาล]	ให้ครองนครสังกาศยา.
ทศรท	
รามจันทร์	

ลำดับสุริยวงศ์ที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นแต่จำเพาะ ๒ สาขาใหญ่ที่จะได้ทำงาน อภิเษกสมรสกันเท่านั้น. นอกจากนี้ยังมีแยกออกไปครองนครอื่น ๆ อีกหลายแห่ง, เป็น

ธรรมเนียมที่ใช้กันต่อ ๆ มา, และในประเทศอื่น ๆ เช่นสยามก็มีประเพณีส่งลูกหลวงไป
ครองนครอื่น ๆ

อนึ่งลำดับสุริยวงศ์มีอยู่ในหนังสืออื่น ๆ นอกจากรามายณะอีกด้วย, เช่นใน
วิษณุปุราณะมีรายนามกษัตริย์มากกว่าในรามายณะด้วยซ้ำ, และลำดับผิดเพี้ยนกันอยู่หลาย
แห่ง, ดังปรากฏอยู่ในบัญชีที่ข้าพเจ้าได้คัดมาไว้ต่อไปนี้:-

อิกษวากุ	
วงศ์อโยธยา	วงศ์มถิลา
วิกุกษี	นิมิ
กกุตส์ถะ	ชนก
อเนนัส	อุทาวะสุ
ปฤตุ	นันทิวรรธนะ
วิศวกัศวะ	สุเกตุ
อรรทระ	เทวราต
ยุวนาศวะ (ที่ ๑)	พฤทท์ภต
ศราวัสถะ	มะหาวีระยะ
พฤทท์ภต	สตัยะธฤติ
กวละยาศวะ	ธฤษฏะเกตุ
ทฤธาศวะ	หริยาศวะ
หริยาศวะ (ที่ ๑)	มรุ
นิกุมภะ	ประติพันธกะ
สัณหทาศวะ	กฤตะภต
กฤศาศวะ	กฤตะ
ประเสนะชิต	วิพุธ
ยุวนาศวะ (ที่ ๒)	มหาธฤติ
มานธาทฤ [มันธาทฤ]	กฤททิราต

วงศ์โยชยา

ปุรุทสะ
 ทวีตัสย
 สัมภูตะ
 ยนะรัณยะ
 ปฤษะทักวะ
 หรยาศวะ (ที่ ๒)
 สุมะนัส
 ทวีธันวัน
 ทวียารุณ
 สัตยพรท [ทวีตังกุ]
 ทวีตจันทร
 ไวหิตาศวะ
 ทวีต
 จุญจุ
 วิชัย
 วรุท
 วฤกะ
 พาหุท
 สะกะระ
 อสะมัญชัส
 อังศุมัต
 ทิลิป
 ภกีรท
 ศรุตะ
 นากาค
 อัมพะวีษ

วงศ์มิลิตา

มหาโรม
 สุวรรณโรม
 ทวีตวะโรม
 ศีระธวัช (พ่อนางสีดา)
 ภานุมัต
 กตะทุมนะ
 ศุจิ
 อูรัชวะหา
 สัตยธวัช
 กุณิ
 อัญชัน
 ฤทชิต
 อริษฏะเนมิ
 ศรุทายุส
 สุปาร์ทวะ
 สัตยชัย
 เกษมาริ
 อเนนัส
 มีนะรท
 สัตยะรท
 สาคยะรตี
 อุปะคุ
 ศรุตะ
 ศาสวะตะ
 สุธันวัน
 สุภาตะ

วงศ์อโยธยา

สันธุทวีป
 อยุคายุส
 ฤคบุรณ
 สรรวะกาม
 สุทาส
 เสาทาส (กัลมาชบาท)
 อัมมกะ
 มุละกะ
 อิละวิลละ
 วิสวะสทะ (ที่ ๑)
 ชฎีวางกะ
 ทิระมะพาหุ
 ระฆ
 อชะ ["อชบาล"]
 ทศรต (ที่ ๒)
 รามจันทร
 กุตะ ("พระมงกุฎ")
 อติถิ
 นิษัธ
 นล
 นกัธ
 ปุณทริก
 เกษมธันวัน
 เทวานิก
 อหิณะกุ
 ปารีปาตระ
 ทล
 ฉล

วงศ์มิดิลา

สุตระ
 ชัย
 วิชัย
 ฤตะ
 สุนัย
 วิตะหัพยะ
 ธฤติ
 พหลาศวะ
 กฤติ

หมายเหตุ: ที่นามกษัตริย์
 ในวงศ์มิดิลามีจกไว้น้อยกว่า
 วงศ์อโยธยานั้น, หาใช่เพราะ
 มีจำนวนน้อยกว่าไม่, แต่
 เพราะเหตุที่กษัตริย์แห่งวงศ์
 มิดิลามีใครจะได้ปรากฏว่าทำ
 อะไรที่เก่ง ๆ อย่างเช่นวงศ์
 อโยธยา, จึงไม่มีใครจะได้มี
 นามปรากฏในตำนานต่าง ๆ.
 อนึ่งมีข้อควรสังเกตว่ากษัตริย์
 วงศ์มิดิลาโดยมากมักใช้เรียก
 ว่า "ท้าวชนก", ไม่ว่าจะนาม
 ส่วนตัวจะมีอยู่แล้วอย่างไร,
 เช่นบิคานางสีดาโดยมากก็ออก
 นามเรียกว่า "ท้าวชนก", แต่
 มีนามจำเพาะว่า "ศิระธวัช"
 ดังนั้นเป็นตัวอย่าง.

วงศ์โยชยา

วงศ์มิดิตา

อุกตะ

วัชระนาถ

กัษณะนาถ

ธยัษิตาควะ

วิศวะสทหะ (ที่ ๒)

หิรัณยะนาถ

ปุษยะ

ธวัชสันธิ

สุทรรคนะ

อักษนิวรรณ

ศีฆระ

มรุ

ประศุศุระ

สุสันธิ

อะมรรษ

มหาควะ

วิศุระวัต

พฤทท์พล

๔๒ “จัดงานสมรสพร้อม แแปดองค์” (หน้า ๑๔๕)—ในรามเกียรติ์มีราชาภิเษกสมรสกันแต่พระรามกับนางสีดาเท่านั้น, ในรามายณะแต่งกัน ๔ คู่, คือ (๑) พระรามกับนางสีดา; (๒) พระลักษมณ์กับนางอุรมิดา, ธิดาท้าวชนก; (๓) พระภรตกับนางมาณฑวี, ธิดาท้าวกุศรวัช; (๔) พระศุศุระกับนางศุศุระเกียรติ, ธิดาท้าวกุศรวัช.

๔๓ เรื่องปรัศุรามทำลงอุทธีกับพระราม (หน้า ๒๐๒) มีในรามเกียรติ์, แต่ในที่นี้ว่า “รามสุร” เปนยักษ์, ฉะนั้นจึงมาเกาะกะทำพระรามด้วยความกำเริบอุทธี, และเมื่อแพ้พระรามแล้วขอชีวิตไว้, พระรามจึงแผลงศรไปทำลายวิมานที่อยู่ของรามสุรนั้นเสีย แท้จริงข้อความในรามายณะเปนคนละอย่างทีเดียว. ปรัศุรามเปนพราหมณ์ผู้ที่ได้ตั้งใจ

บำเพ็ญตะบะจนบรรลุถึงอริยะผลหลายชั้นแล้ว, ยังแต่จะมุ่งไปสู่ชั้นปรพพรหมอันเป็นชั้นที่สุด. เทียบด้วยนิพพานของทางพุทธศาสนา. แต่ปรศุรามเป็นคนโทโสร้าย, อันเป็นความเสียสำคัญสำหรับผู้กำเนิดในชาติพราหมณ์, จนได้ฉายาว่า “นัยักษะ”, คือ “ต่ำ”, จึงบรรลุอริยะผลได้โดยยากและต้องบำเพ็ญเพียรมาก. ฉายา “นัยักษะ” นี้เอง คงเป็นเหตุให้ฝ่ายไทยเราเข้าใจว่า ปรศุรามเป็นยักษ์. ครั้นเมื่อมาออกหาญทำพระรามและแพ้แล้ว, พระรามไม่ฆ่าเพราะเคารพว่าเป็นพราหมณ์, จึงให้ปรศุรามเลือกว่าจะให้แสดงศรไปทำลายมรรค (คือทางดำเนินชั้นสู่อริยะภูมิชั้นสูง ๆ) หรือ ผล (คืออริยะภูมิที่ได้บรรลุถึงแล้วด้วยความพยายาม); ปรศุรามเลือกเอาให้ทำลายผลเท่าที่ตนได้บรรลุถึงแล้ว, เพราะถ้าทำลายมรรคเสียแล้วก็จะหมดโอกาสที่จะได้บรรลุถึงนิพพานต่อไป. ทั้งนี้แปลว่า ในรามายณะเขาหาได้มุ่งกล่าวในทางโลกียะไม่, กล่าวในทางโลกุตระทั้งนั้น, คือไม่ได้กล่าวถึงทางเดินในโลกไปสู่ที่ใด ๆ ในโลก, เป็นแต่กล่าวถึง ทางธรรม และ ภูมิธรรมทั้งนั้น.

๔๔ “กล่าวถึงมันธรา ๑ ถ ๑” (หน้า ๒๐๕)—นี่คือนางที่เรียกในรามเกียรติ์ว่า “นางกุจจี”. คำว่า “กุจจี” ไม่ใช่ชื่อ, เป็นคุณศัพท์มุ่งความว่าค่อม, แต่เขียนอักษรวิบัติไปเท่านั้น; ข้าพเจ้าค้นในพจนานุกรมสันสกฤตของไมเนียร์-วิลเลียมส์ ได้ความว่า “กุจจี” แปลว่าค่อมหรือโค้ง.

๔๕ “โกรระกฐีออก ชื่อช” (หน้า ๒๐๙)—“ห้องโกรธ” เป็นห้องย่อม ๆ ไม่มีเครื่องตกแต่งและมีค, เป็นที่สำหรับพระชายาของพระราชานี้ไปเข้าอยู่เมื่อมีความแค้นอย่างใดอย่างหนึ่ง. ธรรมเนียมของเขาออกจะเข้าที่อยู่ม้าง.

๔๖ “เริ่มทำตามหน้าที่ เป็นกรณียะ ประเพณีโบราณ” (หน้า ๒๑๔)—นายสารดีของกษัตริย์ในการทะประเทศมีหน้าที่สำคัญต่าง ๆ นอกจากขับรถ, คือเป็นผู้กำกับการประกอบเครื่องต้น และกล่าวฉันทสรรเสริญปลุกบรรทมเวลาเช้าเป็นต้น.

๔๗ “———จนต้องพรากกัสดา” (หน้า ๒๒๕)—เรื่องที่สมันศรยกขึ้นกล่าวเพื่อเตือนใจนางไกเกษนี้, เข้าใจว่าคงเป็นเรื่องเกร็ดแซกเข้าไปเช่นนั้นเอง. ข้อความตามที่มีในรามายณะ ก่อนนี้ข้าพเจ้าหาได้แปลลงไว้ในตัวลิตไม่, แต่เห็นว่าเป็นเรื่องนิทานเก่าเรื่อง ๑ ซึ่งสำหรับเล่าสอนใจกุลสตรี, ข้าพเจ้าจึงขอแปลลงไว้ในที่นี้ดังต่อไปนี้:—

“โดยได้ทราบประวัติการนานมาแล้ว ข้าพเจ้าทั้งหลายก็ย่อมจะได้เคยทราบ
 บาบอ้นนำซึ่งแห่งพระมารดาของพระนางเจ้านั้นอยู่. ข้าพเจ้าได้ยินเขาเล่ามาว่า พระมุนี
 ผู้มีญาณคนหนึ่งได้ประสาทพรแก่พระบิดาของพระนางเจ้า. ให้ทรงสามารถทราบบรรดา
 ภาษาทั้งปวงอันมีไซ้อยู่ในป่า, ในน่านน้ำ, และในทุ่ง. ไม่มีสัตว์ใด ๆ ที่เดิน, หรือ
 วายน้ำ, หรือบิน, ซึ่งทำเธอจะมีได้ทรงทราบภาษาของมันนั้น ๆ. อยู่มาเข้าวันหนึ่ง
 เมื่อเอนอยู่บนพระแท่น, ท้าวเธอได้ทรงฟังคำพูดของนางงามแก้วหนึ่ง, ซึ่งเมื่อได้ทรง
 ทราบแก่ความแล้วก็ทรงพระสรวล ฝ่ายพระมารดาของพระนางเจ้าทรงพระพิโรธพระ
 สวามี, แสร้งทำมายาประหนึ่งว่าจะผูกพระคอให้สิ้นพระชนม์, และทูลแก่พระ
 ภัสสรวาว่า: ‘โทษะ, กระหม่อมฉันขอประทานทราบบ้างว่า ทำไมจึงทรงพระสรวลเช่นนั้น’.
 พระราชาธิบดีตรัสตอบว่า: ‘ถ้าแม้ว่าฉันแกลงเหตุที่หัวเราะนี้แก่เธอเมื่อใด, เมื่อนั้นจะ
 เป็นกาลสุดท้ายแห่งอายุของฉัน, เพราะเชื่อเถิด มรณภัยจักต้องมีตามมาโดยทันที.’
 อีกครั้งหนึ่งพระมารดาของพระนางเจ้า, เต็มไปด้วยพระโทษ, จึงครัสทูลท้าวแก้วผู้
 เปนพระราชบิดาของพระนางเจ้าว่า: ‘ตรัสแกลงเหตุแก่หม่อมฉันเถิด: แล้วจะคงดำรง
 พระชนม์หรือจะเสด็จสวรรคตก็ตามที: ส่วนหม่อมฉันนี้ก็จะยอมทนพระสรวลของพระ
 องค์นั้น ไม่มีละ.’ เมื่อได้ทรงฟังพระมเหสีผู้ทรงสิ้นนาคีตรังนั้น, พระราชาธิบดีผู้
 บรรลุพระฤทธิทั่วสากล, ก็เสด็จไปเล่าเรื่องแก่พระมุนีผู้ที่ได้ประสาทพระพรพิเศษถวาย
 แต่ก่อนนั้น. พระมุนีฟังคำปรับทุกข์ของพระมหากษัตริย์นั้นแล้ว ก็ทูลตอบว่า: ‘โทษะ,
 ยอมให้พระนางนั้น ไปเสียจากพระราชฐานหรือให้สิ้นพระชนม์ชีพเสียเถิด แต่อย่าได้ทรง
 ยอมตามคำทูลขอของพระนางนั้นเป็นอันขาด.’ พระราชาธิราชได้ทรงฟังคำพระมุนีทูล
 ตอบเช่นนั้นก็ถวายพระวิตก, และพระหฤทัยก็เต็มไปด้วยความโสมนัส. ท้าวเธอขับพระ
 มารดาของพระนางเจ้าไปพ้นพระราชฐาน, แล้วก็ทรงเกษมสำราญตั้งทั่วทุกแควมหาราช
 ทลอดมา. เช่นเดียวกัน, องค์พระนางเจ้า (โกเกยี้) ก็ทรงบังคับสมเด็จพระราชบิดา
 (ทศรถ), ซึ่งได้ทรงหลงเชื่อพระองค์นั้น, ให้ทรงพระดำเนินไปในอนาธิวิถี, และ
 โดยทรงมุ่งอยู่ในทางบาป, เพราะไมหะครอบงำ, พระองค์ก็จะทรงเริ่มก่ออกุศลกรรมนี้
 สืบไป. ข้าพเจ้าเห็นว่าพระนางเจ้าแลทรงสำแดงประจักษ์ซึ่งความจริงในสุภาสิตโบราณ
 อันมีผู้รู้กันอยู่มาก. กล่าวคือ, บุตรย่อมแสดงคุณสมบัติแห่งบิดา และธิดาย่อมมีลักษณะ
 เช่นเดียวกับมารดา. พระนางเจ้าอย่าทรงเป็นเช่นนั้นเลย. — — —”

๕๒ “คอยท่าพระทรงเดช **เซษฐา ท่านนา**” (หน้า ๒๖๔) ตั้งแต่ต้นเรื่องลงมาจนถึงตรงนี้ ข้าพเจ้าได้แต่งโดยพิสดารหน่อย, เพราะเห็นว่าเป็นตอนที่คนเราโดยมากมิใคร่จะรู้, โดยเหตุที่ตอนต้น ๆ นี้โชนลครไม่ใคร่จะเลิกล่น. ต่อแค้นไปเป็นตอนที่รู้กันมาก, เพราะเข้าถึงตอนที่โชนลครมักจะเล่น, ฉะนั้นข้าพเจ้าจะแต่งเรื่องในลิลิตแต่โดยย่อ ๆ พอเป็นสังเขปเท่านั้น.

๕๓ “**ตัวกู้อิวราช เรื่องฤทธิ**” (หน้า ๒๖๖)—ยักษ์ตนนี้คือที่เรียกในรามเกียรติ์ว่า “**พราพ.**”

๕๔ **ศรภังคี** (หน้า ๒๖๙)—ฤษีตนนี้ไม่ปรากฏในรามเกียรติ์. อนึ่งในที่นี้มีข้อน่าสังเกตอยู่อย่าง ๑, คือศรภังคินีนี้ เมื่อได้ทราบว่าคุณบำเพ็ญอาณาจนสำเร็จมรรคผลจะได้ไปถึงพรหมโลกแล้ว ก็ทำให้อยู่รอจนถึงเวลาที่ตนจะตายไปโดยธรรมชาติไม่, แต่เข้ากองไฟเผาตัวเสียเพื่อวิญญานจะได้ออกจากร่างไปสู่พรหมโลกโดยพลัน. ไม่ต้องสงสัยเลย การเผาตัวเช่นนี้ช่างฝ่ายไสยศาสตร์ในสมัยนั้นเห็นจะนับถือกันและสอนกันว่าเป็นของดี, พระพุทธเจ้าของเราจึงต้องทรงติโทษแห่งการฆ่าตัวตายไว้มาก ว่าเป็นสิ่งซึ่งหาผลดีมิได้เลย. กลับจัดว่าเป็นบาป, และภิกษุใดเทศนาชักชวนให้คนหลงปลงชีวะของตนเอง จึงได้ทรงบัญญัติเอาโทษเป็นมนุสสวิกหะปาราชิก. แต่ทั้งๆ ที่พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงห้ามปรามอย่างเด็ดขาดเช่นนั้น ก็ยังมีผู้ที่เรียกตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชนนิยมในการเผาตัวอยู่, ดังปรากฏในเมืองไทยเราเองก็เคยมี, เช่นนายเรื่องทีเผาตัวที่วัดอรุณในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ เป็นต้นว่าอย่าง.

๕๕ **สุตีกษณะ** (หน้า ๒๗๐)—ฤษีนี้ในรามเกียรติ์เรียกว่า “**สุทัศน์.**”

๕๖ **อักษตยะ** (หน้า ๒๗๐)—ฤษีนี้ในรามเกียรติ์เรียกว่า “**อังกต.**” ในรามเกียรติ์กล่าวว่า “**พระอังกต**” ชุบศรพระขรรค์ให้พระราม, แต่ในรามายณะกล่าวว่าอาวุธสำคัญนั้น ๆ เป็นของที่พระมุนีได้รักษาไว้ก่อนนาน, เพื่อให้พระราม.

๕๗ **ชฎาย** (หน้า ๒๗๒)—ในรามเกียรติ์เรียกว่า “**สกาย.**” เป็นลูกพญาครุฑ, น้องพญาสัมปาทิ, จึงเรียกว่า “**เชื้อชาติเวนไทย.**” ในรามายณะตอนนั้นชฎายแสดงลำดับกุลวงศ์ของตนโดยพิสดาร. แต่เพราะไม่เกี่ยวกับเรื่องพระรามโดยตรงจึงตัดออกเสีย.

๕๘ “**จัดเทียมล่อเลอสรร**” (หน้า ๒๗๙)—ในรามเกียรติ์ของเราเรียกยักษ์มักเทียมราชสีห์ แต่ในรามายณะปรากฏว่าเทียม “**อัคร** (อศุวทร) ซึ่งแปลตรงตามศัพท์ว่า “**ดีกว่าม้า.**” ศัพท์ “**อัคร**” แปลโดยมากกว่า “**ล่อ.**” แต่อาจแปลว่าม้าที่ดียิ่งกว่าม้าสามัญก็

ได้; ในภาษาไทยเราใช้คำอัครไนท์ที่หมายความว่า “ม้าเกิด” นั้นอย่างเดียว, เพราะชาวเราในสมัยโบราณหาใคร่ได้พบเห็นล่อไม่. ที่ชาวภารตะวรรษเรียกล่อว่า “สัตว์ดีกว่าม้า” นั้นก็มีความจริงอยู่บ้าง, เพราะสำหรับใช้ในที่ขึ้นเขาลงห้วย ล่อแข็งแรงและอดทนกว่าม้าเป็นอันมาก. ทหารปืนใหญ่ภูเขาในอินเดียปัจจุบันนี้ก็ใช้ล่อเป็นสัตว์ผู้ต่างคนเป็น และกระสุนที่ในประเทศสเปนและโปรตุเกส เขาใช้ล่อเทียมรวดเร็วขึ้นเขา, และข้าพเจ้าได้เคยขี่รถเทียมล่อในประเทศทั้ง ๒ นี้, สังเกตว่าเดินทางขึ้นเขาคือกว่าม้ามากจริง ๆ.

๕๕ “นามอโยมุขี” (หน้า ๒๕๔) — แปลว่า “หน้าเหล็ก.” ในรามเกียรติ์เรียกนางยักษ์คนชื่อว่า “อโยมุขี,” ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าคงเป็นความคิดของผู้คัดลอกหนังสือรามเกียรติ์จากฉบับเดิม. พราหมณ์ผู้เล่าเรื่องนางยักษ์คนชื่อว่า “อโยมุขี,” และผู้จดตามคำบอกในชั้นเดิมก็คงจดลงถูกแล้ว, แต่ผู้คัดลอกภายหลังคงสำคัญเอาเองว่าตัว “ย” นั้นเป็น “ษ” จึงเขียนผิดไปตามที่สำคัญผิดเช่นนั้น.

๖๐ “อันกะพนธ์คนนี้” (หน้า ๒๕๕) — “กพนธ์” แปลว่าถึงหรือพ้อม, และแปลได้คล้ายว่า “ตัวไม่มีหัว, รูปเหมือนถั่ง.” ยักษ์คนนี้ในรามเกียรติ์เรียกว่า “กุมพล,” ซึ่งคงผิดได้เช่นนี้ เพราะผู้จดแต่เดิมอาจเขียนผิดแล้วว่า “กพล”; ภายหลังผู้คัดเติมสระอุเข้าไปตามวิสัยเสมียนมือบอน, แล้วต่อมากงมึนกับปราชญ์อื่น ๆ เห็นว่า “กพล” ไม่ได้ความจึงแก้เป็น “กุมพล.”

๖๑ “ไกลจึงแปลงเป็นวา นะปรสดี” (หน้า ๒๕๗) — ในรามเกียรติ์หนุมานไปพบพระรามและพระลักษมณ์บรรทมอยู่, อดชนไม่ได้ตามแบบดิง, จึงได้พบและรู้จักกัน. ในรามายณะเขาแต่งให้หนุมานประพาศไม่ผิดกับคนเลย, และแปลงตัวเป็นวานะปรสดี (พราหมณ์พวกอยู่ป่า) เพื่อได้ทราบก่อนว่ามาร้ายหรือมาดี, แล้วจึงแสดงตนให้ปรากฏ.

๖๒ เรื่องหนุมานเข้าเมืองมายา (หน้า ๓๐๒) — ในรามเกียรติ์ก็มี, แต่กล่าวไว้ไม่ตรงกับในรามายณะ. ในรามเกียรติ์เรียกเมืองนั้นว่า “มายัน,” และนางฟ้าที่เป็นคู่กับยักษ์ก็เรียกว่า “รัมภา”; ส่วนประวัติของเมืองนั้นนางบุษมาลีเป็นผู้เล่าให้หนุมาน. และหนุมานได้เสียกับนางนั้นแล้วจึงส่งนางขึ้นสวรรค์; ส่วนนางซีไม่มีกล่าวถึงเลย.

๖๓ “ตรีชฎาผู้เฒ่า” (หน้า ๓๐๖) — ในรามเกียรติ์ว่าตรีชฎาเป็นชายาของพญาพิเภกษณ์, และว่าได้ถูกส่งไปอยู่กับนางสีดาที่สวนเมื่อพิเภกษณ์ถูกขับแล้ว. แต่นางตรีชฎาที่กล่าวถึงในรามายณะตอนนี้ ไม่ใช่ชายาของพิเภกษณ์, เพราะพิเภกษณ์ยังหาได้ถูกขับไม่. ข้าพเจ้า

ได้ตรวจกันดูได้ความว่า ชายาของพิเภกนั้นชื่อ “ครมา”, หาใช้ตรีชฎาไม่, จึงนึก
เคาะว่ากาที่ชื่อในรามเกียรติ์เป็นตรีชฎาไปในนั้นน่าจะเป็นโดยความเข้าใจผิด.

๖๔ “กรน้อมแล้วจึงได้ ตรีศถาม” (หน้า ๓๑๘) — กุมภกรรณได้รับพรพระพรหมา
ว่าให้มีแรงยิ่งกว่าใคร ๆ และรบเก่งกว่าใคร ๆ ทั้งหมด, แต่ได้ถูกพระสรสวดีสาปไว้
ด้วยว่าให้นอนหลับเสียตั้งปีจึงตื่นครั้ง ๑ และกินอาหารประจุกท้องไว้ให้พอแล้วก็ให้ง่วง
นอนอีก. ในรามายณะกล่าวว่า เมื่อทศกัณฐ์ให้ไปปลุกขึ้นช่วยรบนั้น, พวกเสนาท้องจุ
รูปเทียน, เป่าสังข์และร้องตะโกนเรียก; ทูบนำออก, ตีฉาบแตกตอง, เป่าเซาควาย;
ตีด้วยตะบอง และท่มด้วยก้อนหิน; ให้ช้าง, ม้า, และอุษรุไปช่วยส่งเสียงอึง; เอาน้ำ
รดหลายร้อยโพง, กัดหูด้วยฟันและฉีกด้วยเล็บ; เอาตะบองมัดเข้าหลาย ๆ อันแล้วตี
หัวและหน้า; ให้ช้างหลายตัวขึ้นกระที่บนแขนขา, นำออก, และหน้า, กังนี้แล้วจึงตื่น
พอตื่นก็หาหวอด, แล้วลงมือกินจนอิ่มหน้า, แล้วจึงพูด.

๖๕ เรื่องศึกกุมภกรรณ (หน้า ๓๒๓) — ตามที่แสดงในที่นี้ คำเน้นความตามที
ปรากฏในรามายณะ, ซึ่งผู้อ่านคงสังเกตได้เองแล้วว่าผิดกับที่แสดงไว้ในรามเกียรติ์. ข้อ
สำคัญคือในรามายณะไม่มีกล่าวถึงกุมภกรรณใช้หอกโมกษศักดิ์เลย, แต่มีกล่าวถึงทศกัณฐ์
ใช้หอกชื่อกะพิลพัศตพุ่งถูกพระลักษมณ์บาดเจ็บ. ฉะนั้นในรามเกียรติ์ของเราจะเล่าเรื่อง
ไขว้ตัวไปเสียกระมัง? อีกอย่าง ๑ เรื่องกุมภกรรณทศกัณฐ์ก็ไม่มีกล่าวถึงเลยในรามายณะ.

๖๖ เรื่องอินทรชิตแผลงพรหมาศตรี (หน้า ๓๒๔) — ตามที่แสดงที่นี้ไม่ตรงกับใน
รามเกียรติ์, คือไม่มีข้อความกล่าวถึงอินทรชิตจำแลงเป็นพระอินทร์ซึ่งเราว่าวันไปเลย,
เป็นแต่ออกไปรบตรง ๆ แลแผลงศรเมื่อมีโอกาสเหมาะเท่านั้น

๖๗ “ต้นยาสี่วิสุท” (หน้า ๓๒๔) — ต้นยาสี่อย่างนี้คือ (๑) วิศัลยกรณิ, สำหรับ
ถอนสรให้หลุด; (๒) มฤตสัจฉิวณี, สำหรับทำให้ชีวิตกลับฟื้นขึ้น; (๓) สันธยาณี,
สำหรับเยียวยาบาดแผลให้หายสนิท; (๔) สวรรณกรณิ, สำหรับทำให้ผิวพรรณชุ่มชื้น
อย่างเดิม. ในรามเกียรติ์เรียกต้นยาเหล่านี้ว่า “สังกรณิตรีชวา.”

๖๘ “ขุนมารมัจฉะรากษณ์” (หน้า ๓๒๕) — คือที่ออกนามในรามเกียรติ์ว่า “มังกร
กรรณ” ชื่อ “มัจฉะรากษณ์” [ส. มัจกร+อักษ] แปลว่าตามังกร, แต่ชรอยฝ่ายผู้แต่งราม-
เกียรติ์ของเราจะเห็นว่าชื่อนั้นเสียงไม่เพราะสำหรับทุกคนไทย, จึงแปลงชื่อให้เสียว่า
“มังกรกรรณ” (หมังกร)

- ๖๕ “อคนีโหดรีล้า เล็ดยัญ” (หน้า ๓๒๖) - พิธีบูชาไฟ; พรพราหมณ์นับถือกันนักว่าเป็นยอดแห่งยัญการ, และอาจให้ผลพิเศษต่าง ๆ แก่ผู้ทำ. ดังนั้นแม้ในพุทธศาสนาภายิตก็ยังออกนามพิธีนี้ไว้ว่า “อภิกุหุคฺคํ มุชา ยญฺญา” ดังนี้.
- ๗๐ “เอาออกไปฆ่าให้ ลิงเห็น” (หน้า ๓๒๗) - ในรามเกียรติ์กล่าวว่า ทศกัณฐ์ให้ให้นายทหารผู้ ๑, ชื่อสุชาจารซึ่งเปนโทษหนักาทัพ, จำแลงตัวเป็นนางสีดาออกไปให้อินทรชิตฆ่า.
- ๗๑ “ล้างกิมกุ่มกั ลาร่ง ไปเทอญ” (หน้า ๓๒๘) - พิธีซึ่งในรามายณะเรียกว่า “นิกุมภิลลา” นี้, ในรามเกียรติ์เรียกว่า “กุ่มภินิยา” การรบกันเมื่อพระลักษมณ์ไปทำลายพิธีนี้ มีลักษณะพิสดารคล้ายกันในรามายณะและรามเกียรติ์.
- ๗๒ “ส่งเทวะรถแก้ว ลงมา” (หน้า ๓๑๑) - ในรามเกียรติ์ว่า พระอินทรส่งรถลงมาถวายพระรามตั้งแต่เมื่อจองถนนเสร็จ.
- ๗๓ มนตร์อาทิตยเหตุทัย (หน้า ๓๓๒) - คือ “หัวใจพระอาทิตย์” ตามที่ในรามเกียรติ์กล่าวว่าทศกัณฐ์ถอดดวงใจได้จึงฆ่าไม่ตาย, และหนุมานต้องไปหลอกเอากลองดวงใจจากฤๅษีโคบุตรได้มาแล้ว, ทศกัณฐ์จึงล้ม, แต่ตามที่เขากล่าวในรามายณะว่าพระรามได้มนตร์อาทิตยเหตุทัยนี้แล้ว จึงฆ่าทศกัณฐ์ได้, หมายความว่าได้มนตร์วิเศษที่ล้างบรรดาเวทมนตร์ของทศกัณฐ์ได้หมดทั้งนี้, ข้าพเจ้าเห็นว่าของเขาเข้าที่กว่า.
- ๗๔ “อวตารปางเจ็ดนี้ แดลงมา จบอ” (หน้า ๓๔๗) - ในรามายณะ, หรือแม้ในรามเกียรติ์, เมื่อวิจารณ์แล้วจะต้องเห็นว่า แท้จริงเรื่องรามจันทราวตารจบลงเพียงที่พระรามกลับเข้านครโยธยาและทำพิธีราชาภิเษกเท่านั้น, แม้ผู้ที่มีได้เคยอ่านหนังสือรามายณะเลย, แต่ได้อ่านรามเกียรติ์แล้วด้วยวิจารณ์ญาณ, คงจะต้องรู้สึกที่เรื่องราวที่กล่าวต่อจากเมื่อพระรามเข้าเมืองแล้วนั้น เป็นข้อความจืด ๆ ซ้ำ, มิได้สนุกใกล้เคียงกับตอนต้น ๆ เลย, และวิญญูชนย่อมจะต้องรู้สึกได้ว่าเป็นตอนที่แต่งต่อขึ้นภายหลัง. ถ้ายังได้อ่านรามายณะด้วยแล้วยังต้องรู้สึกชัดเจนขึ้นว่าเป็นเช่นนั้นแน่แท้ ข้อความต่อจากเมื่อพระรามกลับเข้าเมืองแล้วนั้น รวบรวมอยู่ในอุคตรกัณฑ์, เปนกัณฑ์แถม ดังนั้นในเมื่อแต่งลิลิตนี้ข้าพเจ้าจึงได้ตกลงใจว่าเรื่องรามจันทราวตารควรให้จบลงเพียงถึงพระรามกลับเข้าเมืองและราชาภิเษกแล้วเท่านั้น, ซึ่งหวังใจว่าผู้อ่านจะให้ภัย
- ๗๕ กฤษณาวตาร (หน้า ๓๔๘) - ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับของหอพระสมุดวชิรญาณ จัดปางนี้ไว้เป็นปางที่ ๖ และกล่าวข้อความไว้แต่เพียงเท่านี้ :-

“อวตารชาติที่ ๖ นั้น ราชนบั้งเกิดเป็นอสูร มีนามว่า พานาสูร, มีศีรษะ ๑๐, มีมือ ๒๐ ทรงเทพอาวุธครบทั้ง ๒๐ หัตถ์, ได้เป็นเจ้าพิภพในเมืองรัตนานคร พระนารายณ์เป็นเจ้าอวตารมาเขากำเนิดในวงศ์กษัตริย์, ได้เสวยราชสมบัติในเมืองฉรังกา, ทรงนามว่าพระบรมจักรกฤษณ์, มีครุฑเป็นพาหนะ, ได้สังหารพานาสูรแล้วก็คืนยังเกษียรสมุทร แลเรื่องราวอวตารชาติเป็นคำรบ ๖ นี้พอเป็นสังเขป; พิศดารอยู่ในเรื่องนิทานพระอุณรุทโน้นแล้ว”

ข้าพเจ้าขอแสดงความเห็นที่ทักท้วงแต่เพียงว่า (๑) ในกัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ มิได้กล่าวเลย ว่าพานาสูรคือพญาราชนบั้งเกิดใหม่; (๒) นครหลวงของพานาสูร ที่ถูกควรเป็น โสณิต, ไม่ใช่รัตนนา; (๓) นครหลวงของพระบรมจักรกฤษณ์ที่ถูกควรเป็น ทวารกา หรือ ทวารวดี, ไม่ใช่ฉรังกา, และคำว่า “ฉรังกา” แปลไม่ได้ความว่ากระไร; (๔) พระกฤษณะอวตาร ไม่ได้กลับคืนไปเกษียรสมุทรเมื่อได้สังหารพานาสูรเสร็จแล้ว, เพราะยังคงมีชีวิตอยู่ต่อมาอีกนาน.

นอกจากนี้ข้าพเจ้าเองออกจะเห็นใจผู้แต่งหนังสือนารายณ์สิบปางนั้นในการที่กล่าวเรื่องอวตารปางนี้แต่พอเป็นสังเขป, เพราะวันแก่ที่จะยอมเสียเวลาแรมปีแล้วอย่างไร ๆ ก็ไม่สามารถที่จะรวบรวมเรื่องกฤษณะอวตารมาเล่าให้เป็นประวัติการติดต่อกันโดยเรียบร้อย และเข้าใจได้ง่ายอย่างเรื่องพระราม, ส่วนพระรามนั้นมีประวัติการดำเนินเรื่องติดต่อกันอย่างอยู่ในรามายณะ, แต่ส่วนเรื่องพระกฤษณะมิได้แสดงไว้ในหนังสือปุราณะหลายกัมภีร์, ซึ่งกวีหลายคนต่างคนต่างแต่งขึ้นตามใจชอบของตน, ฉะนั้นเรื่องเกร็ดต่าง ๆ จึงมีมากมายเหลือล้นคณนา, และบางแห่งก็มีแย้งกันเองด้วยซ้ำ.

การที่มีผู้ชอบแต่งเรื่องพระกฤษณะมากมายนัก เพราะพวกพราหมณ์ชั้นหลัง ๆ พวกนั้นนิยมว่าพระกฤษณะเป็นท้าวพระนารายณ์เสียเองทีเดียว, จึงถือกันว่าได้แต่งเรื่องยอพระเกียรติพระกฤษณะแล้วก็จะได้บุญมาก ผลของการที่มีผู้แต่งเรื่องพระกฤษณะเป็นหลายรายเช่นกล่าวนี้, แทนที่จะเป็นเครื่องสนับสนุนความเลื่อมใส ดูเหมือนจะกลับทำให้ผู้อ่านผู้ฟังที่มีใช้ผู้ถือศาสนาพราหมณ์กลับรู้สึกความบกพร่องของพระกฤษณะมากขึ้น

สำหรับข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าเชื่อตามความสันนิษฐานของนักปราชญ์ชาวยุโรป, ว่าพระกฤษณะ แท้จริงเป็นกษัตริย์ซึ่งได้มีอำนาจขึ้นครั้ง ๑ เพราะเป็นผู้มีฝีมือในการรบ, และมีความฉลาดในทางอุบายด้วย, แต่ประวัติการจริงจะมีเพียงเท่าใดก็ยากที่จะสันนิษ-

ฐานให้แน่เสียแล้ว. ในมหาภารตะ, ซึ่งเป็นหนังสือรุ่นเก่ากว่าหนังสือพวกปุราณะ, พระกฤษณะปรากฏในที่นั้น แต่เพียงเป็นวีระกษัตริย์ ที่เป็นญาติและมีศรัทธากับพวกกษัตริย์ปานณฑพ, และได้ไปช่วยในงานมหาภารตะยุทธเมื่อพวกปานณฑพรบกับพวกโกรพแย่งความเป็นใหญ่กัน. กษัตริย์พวกที่ทำสงครามกันนั้น เป็นเชื้อจันทรวงศ์สาขาไปรพ. ที่เป็นมหากษัตริย์ครองนครประดิษฐานและหัตถินบูรณะ; ฝ่ายกฤษณะเป็นเชื้อจันทรวงศ์สาขา ยาทพ, ซึ่งถึงนับว่าเป็นสาขา “ลูกพี่” ก็จริง, แต่เป็นเพียงกษัตริย์ครองเมืองน้อย ๆ, เพราะยพผู้เป็นมหาชนกแห่งสาขานี้ได้ถูกยะยาศีผู้เป็นพระบิดานรเทศเสียดจากนคร, จึงต้องไปตั้งตัวเอาเอง. ส่วนตัวพระกฤษณะเองนั้น, ตามความเห็นของข้าพเจ้า, เป็นวีระบุรุษกล้าหาญและมีสติปัญญาสามารถจริง, แต่ความประพฤติกวามมาก, มีกิเลสแรงกล้า, โกรซัดใจก็ฆ่าเสียง่าย ๆ และชอบประพฤติกวามมิจงจจาร, และเป็นเจ้าเล่ห์หลอกลวงต่าง ๆ ใช้กลมายาอย่างปราศจากธรรม. แต่ทั้งในการฝึกเมียเขาก็คี, ฆาตกรรมก็คี, คู่ผู้แต่งเรื่องพระกฤษณะกลับยกย่องแสดงเป็นคุณสมบัติ, ซึ่งทำให้เห็นได้ชัดว่าศาสนาพราหมณ์ได้ทรมองปานใด, และทำให้แลเห็นได้ว่าเหตุใดพระพุทธรเจ้าของเราจึงต้องทรงริเริ่มตั้งลัทธิศาสนาขึ้นใหม่.

ในลิลิตนี้ข้าพเจ้าจะได้เก็บข้อความเรื่องพระกฤษณะเท่าที่ค้นได้ในหนังสือที่แสดงลัทธิไสยศาสตร์โดยสังเขป, พอให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องเป็นเลา ๆ เท่านั้น. ถ้าข้าพเจ้าจะพยายามค้นหาจากหนังสือปุราณะต่าง ๆ ก็คงจะได้เรื่องพิสดารขึ้นอีกจริงอยู่แล, แต่ข้าพเจ้ามิได้ทำเช่นนั้น เพราะประการที่ ๑ ข้าพเจ้าไม่มีเวลาพอในสมัยนี้ที่จะสละเพื่อทำเช่นนั้น; และประการที่ ๒ ข้าพเจ้าขอสารภาพโดยตรงว่าข้าพเจ้าไม่รู้สีกนิมในคุณสมบัติของพระกฤษณะ และไม่ชอบประวัติกวามของพระกฤษณะ เท่าที่ข้าพเจ้าชอบประวัติกวามของพระราม. แต่ถ้าผู้ใดปราถนาที่จะทราบประวัติกวามของพระกฤษณะโดยพิสดารยิ่งขึ้น ก็เชิญอ่านหนังสือ “ภากวัตปุราณะ,” หรือหนังสือ “เปรมสาคร” เองเถิด. ในมหาภารตะมีเรื่องพระกฤษณะอยู่มาก, แต่สลบอยู่กับประวัติกวามของกษัตริย์ปานณฑพและโกรพที่ทำสงครามกัน, ซึ่งจะต้องทำให้ต้องเปลืองเวลากันหามากอยู่, จึงสู้อ่านในหนังสือ ๒ คัมภีร์ที่ออกนามก่อนนี้ไม่ได้.

๑๖ “ไปเกิดเป็นลูกวะ สุเทพ” (หน้า ๓๕๑)—วสุเทพเป็นลูกท้าวสุระ, กษัตริย์จันทรวงศ์ สกุลยาทพ, ทรงราชย์ในนครมฤดา. วสุเทพได้ธิดาท้าวอาหุกะ ๗ นางเป็นชายา, แต่ที่จะได้ออกชื่อในลิลิตนี้เพียง ๒ นาง. คือโรหิตินีมารดาพระพลราม (หรือพลเทพ), กับเทวกีมารดาพระกฤษณะ.

สกุลยาท [ยาทว] คือกษัตริย์ที่สืบสายโลหิตลงมาจากท้าวทุจันทรวงศ์, ไอรสใหญ่แห่งท้าวยะยาคี, กษัตริย์องค์ที่ ๕ แห่งจันทรวงศ์. ท้าวยะยาคีมีมเหสี ๒ องค์; ที่ ๑ คือเทวยาณี, ธิดาของพระศุกร์, และเป็นมารดาของยท; ที่ ๒ คือ สรรวมิษฐา, ซึ่งเป็นมารดาของปุรุ. นอกนั้นมีไอรสอีก ๓ องค์. ท้าวยะยาคีเป็นผู้มักมากในกาม และไม่ซื่อตรงต่อเทวยาณี. พระศุกร์จึงสถาปนาให้ชราภาพและทุพพลภาพมาตั้งแต่ก่อนกาลอันควร. แต่เทวยาณีวิงวอนให้ถอนสถาปนา. พระศุกร์ว่าถอนไม่ได้, แต่ถ้าไอรสองค์ใดองค์ ๑ รับชราภาพและทุพพลภาพนั้นแทนจึงจะพ้นได้. ยทผู้เป็นไอรสใหญ่ไม่ยอมรับสถาปนา, พระบิดาจึงยกเสียจากตำแหน่งทายาท, และแข่งไว้ด้วยว่าอย่าให้ลูกหลานวานเกรือของ ยทได้ครอบครองเมืองหรือเป็นใหญ่ที่ใดได้นานเลย. เมื่อพระกฤษณะเกิดนั้น, พวก ยาทพเป็นกษัตริย์ชาวชนบท, ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ริมฝั่งน้ำยมุนา.

สกุลโปรพ [โปรว] คือกษัตริย์ที่สืบสกุลลงมาจากปุรุ, ไอรสของยะยาคีกับ สรรวมิษฐา. เมื่อพระบิดาถูกสถาปนา, ปุรุรับสถาปนา, พระบิดาจึงตั้งให้เป็นทายาทครอง นครประคิษฐานสืบสันตติวงศ์. มหาภารตยุทธ์ได้เกิดขึ้นในระหว่างเชื้อสกุลนี้, ซึ่ง แบ่งออกเป็น ๒ พวก; พวก ๑ เป็นลูกท้าวธรรฐ, เรียกกันว่า "โกรพ" [เการว,] จากนามท้าวกรผู้เป็นวีระชนองค์ ๑; อีกพวก ๑ เป็นลูกท้าวปาณฑุ, จึงเรียกกันว่า "ปาณฑพ" [ปาณฑว]. พระกฤษณะเป็นญาติสนิทกับพวกปาณฑพ เพราะนางกุนตี, ผู้เป็นมารดาท้าวยูธิษเฐียร, พระภีมะ, และพระอรชุน, เป็นภคินีของวสุเทพ.

ลำดับกษัตริย์จันทรวงศ์ — เมื่อผู้อ่านจะพอใจทราบลำดับกษัตริย์จันทรวงศ์บ้าง, ข้าพเจ้าได้คัดบัญชีกษัตริย์ทั้งสองสาขาที่กล่าวแล้วนั้น, อีกทั้งสาขาที่ครองแคว้นกาตี (กรุงพาราณสี) ด้วย, มาลงไว้ ณ ที่นี้. บัญชีนี้ลำดับตามหนังสือ "วิษณุปุราณะ."

จันทรวงค์

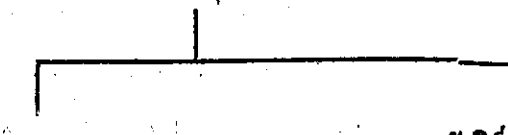
พระอคริประชาบดี

พระจันทรเทวราช

พระพุทธเทวราช

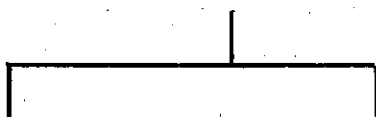
ปुरुระวัต

อายุ

นักษัตร
ยะยาติ

กษัตริย์แห่งกาศิ

ยาทพ

โปรพ

กษัตริ์ระพฤททะ

สุโทคะ

กาตะ

กาศิราช

ทิวรมาตมะ

ธันวันตะรี

เกตุมัด

ภิมะรด

ทิวทาส

ทิวทาส

ประตรรทนะ

ทยมัด

ศตวรรษิต

วัตตะ

ฤทธวัช (หรือ กุวละยาศวะ)

อดรรวะ

สันทะทิ (หรือสันทะทิ)

ยะทุ (โอรสใหญ่ของยะยาติ)

โกรัมภู

วฤชินวัค

สวาหิ

รุษทฤ

จิตระรด

ศกะพินทุ

ปฤฤศระวัต

ทมัด

อุคะนัส

ศิเศยส

รูกมะกะวัจ (หรือ รุจะกะ)

ปะราพฤต

ปุรุ (โอรสน้อยของยะยาติ)

ชนเมชัย

ประจันวัค

ประวีระ

มนัสยุ

อภัยทะ

สุทยมนะ

พหุลพ

สันทิยาคิ

อหันทิยาคิ

เราทวาราควะ

ฤเศย

วันตินาระ

ยาทพ	ไปรพ	กษัตริย์แห่งกาตี
ชยามัม	กังกุ	สนิณะ
วิทรรภ	อนิล	สุเกศ
ภระ	ทุษยันต์ [ผิวสกุณฑลา]	วิพู
กุนทิ	ภรท	สุวิภู
พฤษณิ	ภักทวช, หรือ วิตถ [บุตร	สุกุมาร
นิรพฤติ	บุญธรรมของพรต]	ธฤชฎะเกศ
ทศารหะ	ภวันมันยุ	ไวณะโทตระ
โพยมัน	พฤททกษัตร์	ภารคะ
ชิมุทะ	สุโทตระ	ภารคะภูมิ
วิกฤติ	หัตติน [สร้างหัตตินาประ]	[ท้าว ประตรรทนะนี้ออก
ภิมะรณ	อชเมีณะ	นามในรามายณะว่าเป็นมิตร
นวรณ	ฤกษะ	ของท้าวทศรณ และ พระราม
ทศรณ	สังวรณ	อนึ่งกษัตริย์จันทรวงศ์ สาขา
ศะกุนิ	กร	ที่ครองกาตีนี้ มีมากกว่าที่
กะรัมภิ	ชหนุ	ปรากฏนามในบัญชีนี้เป็นอัน
เทวะรท	สรณ	มาก, แต่ไม่ชอบกันกับพวก
เทวะกษัตร์	วิฑูรณ	สกุณฑลยาทพ, พวกผู้แต่งประ-
มธุ	สรวรพะภามะ	วัตติของพระกฤษณะจึงไม่เอา
อนวะรณ	ชยเสน	ใจใส่พอที่จะค้นหาล้ากับ
กुरुวัตตะ	อาราวิณ	กษัตริย์ในสาขาภาติมาแสดง
อนุรณ	อยุทายุส	แต่ข้อที่ว่าวงศ์ภาติมีสืบต่อ
ปุรุโทตระ	อะโอรณะ	ยี่ถยาวมานันมีพยานปรากฏใน
อังกุ	เทวาคิติ	หนังสือต่าง ๆ
สัถวัต	ฤกษะ	ทางพระพุทธศาสนา, ซึ่ง
อันธะกะ	ทิลิปะ	กล่าวถึงกษัตริย์กาตีว่ามีอา-
ภชะมาน	ประทีปะ	นาจวาศนามากอยู่.]
	ศานตะนุ	
	ปานทุ (บิดาพวกปานทพ)	
	ธฤตะราชภูร์ (ธทรฐ)	

ชาทพ	โปรพ	กษัตริย์แห่งกาสิ
วิทูรล	ยฺธิษเธียร (ลูกปาดนทุ)	
ศูระ	ปะวิกษิต	
คามิน	ชนเมชัย	
ประคิกษัตร์	ศานตานีกะ	
สวยมโกช	อัคระเมธะทัก	
หฤทิกะ	วริสึมะกฤษณะ	
เทวะมีศรุชะ	นิจักรุ	
ศูระ	อุษณะ	
วสุเทพ	จิตระรด	
กฤษณะและพลราม	พฤษณิมิต	
	สุเสน	
	สุนิณะ	
(นี่เป็นลำดับบรรพบุรุษแต่สายตรงของพระกฤษณะ, หาใช้กษัตริย์ที่ทรงราชย์ทุกองค์ไม่.)	ฤจะ	
	นฤจักษุ	
	สุทพล	
	ปะริปละวะ	
	สุนัย	
	เมธาวิน	
	นฤปัญชัย	
	มฤทุ	
	ติคมะ	
	พฤทัทรด	
	วสุทาน	
	ศานตานีกะ	
	อุทัยนะ	
	อหิณะระ	
	ชัณฑะปาณิ	
	นิรามิตร	
	เกษมะกะ	

๑๑๖ โยคะนิทรา (หน้า ๓๕๒)— “ความหลับโดยถูกสะกด” บางแห่งว่าเป็นนางผีผู้รับใช้พระพิฆณุเป็นเจ้า; บางแห่งว่าเป็นมายา. ศักดิ์ของพระพิฆณุ, ซึ่งทรงใช้เพื่อสะกดใคร ๆ ได้ตามปรารถนา. ในรามายณะก็มีกล่าวไว้ว่า เมื่อพระพรหมมาใช้พระอินทร์ให้นำทิพยภักษาไปประทานนางสีตาในสวนอโคคนั้น, พระอินทร์ได้พาโยคะนิทราไปช่วยเพื่อช่วยสะกดพวกยักษ์ให้หลับหมด. โยคะนิทรานี้, ถ้าจะเทียบกับของที่เรารู้จักอยู่ในสมัยนี้ก็คือการหลับโดยวิธีสะกดดวงจิต, ซึ่งเรียกตามภาษาฝรั่งว่า “ฮิปโนติสม์” (Hypnotism), หรือเรียกตามภาษาอังกฤษว่า “ทรานซ์” (Trance).

๑๑๗ “— ได้อยู่ช่วยเราปราบ บำราบพาลกายหน้า” (หน้า ๓๕๒)— ที่ต้องกล่าวว่า พระพลราม (พลเทพ) เป็นลูกนางเทวก็เช่นนี้ ก็เพราะต้องการจะให้สนิทกับพระกฤษณะมากขึ้น, จึงกล่าวว่าโยคะนิทราย้ายเอาไปเข้ากรรม์นางโรหิตี. ความจริงน่าจะมีอยู่ว่า นางเทวก็แท้งลูกคนที่ ๗, และพระพลรามนั้นก็แท้เป็นลูกนางโรหิตี.

๑๑๘ “พระประเสริฐเกิดแล้ว เลอสร” (หน้า ๓๕๘)— ข้าพเจ้ากล่าวเช่นนั้นในที่นี้ไม่ใช่เป็นคำแสดงความเห็นส่วนตัวข้าพเจ้าหาไม่ได้, เป็นแต่แต่งเลียนโวหารของพวกกวีที่แต่งหนังสือปุราณะเท่านั้น. แท้จริงข้าพเจ้าเองมีความเห็นว่า ประวัติการของพระกฤษณะในตอนที่เป็นเด็กนั้น ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าแสดงลักษณะของเด็กที่เก่งอย่างหัวโจกเด็ก, มีความซุกซนแปลลักษณะอันปรากฏชัดกว่าลักษณะอื่น. เช่นการแกงลัดลัดผ้าถุงของพวกหญิงเลี้ยงโคไปไว้บนต้นไม้, ข้าพเจ้าไม่เห็นเลยว่าเป็นกิจการอันน่ายกเอามาสรรเสริญ, เพราะดูเป็นการเล่นร่าเริงแกละอยากดูผู้หญิงแก้ผ้าเท่านั้น. ส่วนการที่พุกชั๊กชวนนันทะโคบาลให้นำเครื่องพลีไปเสนเขาโควรรณะ แล้วกฤษณะไปกินเครื่องเส้นเสียเองนั้น, ก็ประพุดตัวอย่างคนสติประคน, และทำให้ข้าพเจ้านึกถึงเรื่องทิตเพ็ชรแท่งแก้วเป็นเทวคาไปกินเครื่องเส้นของหมื่นหาญที่ไร่ผ้ายันนี้เทียว. ผลของการเล่นสติประคนคราวนั้นก็เกือบนำผลร้ายสู่พวกโคบาลที่เป็นมิตรสหาย, แต่พระเอนแก้วทูลได้โดยสำแดงปาฏิหาริย์อย่างไม่น่าเชื่อเลย, เพราะเรื่องปาฏิหาริย์ ไครนี่ก็จะแต่งขึ้นอย่างไรก็แต่งได้ตามใจทั้งสิ้น. ตามความจริงบางทีกฤษณะจะได้เป็นผู้มีสติปัญญาออกอุบายให้โคบาลและโคได้พ้นอุทกภัยได้ โดยพาเข้าอาศัยในถ้ำอัน ๑ ในเขาโควรรณะ, จึงได้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ช่วยให้พ้นอุทกภัย; ส่วนปาฏิหาริย์ยกเขาขึ้นทั้งเขา และถือกันแทนร่มนั้น คงเป็นของที่คิดแต่งเติมขึ้นใหม่.

๘๐ “สมจิตตัมฤทธิด้วย บรมมี ท่านแล” (หน้า ๓๖๐)– ประวัติพระกฤษณะตอนนี้ แสดงกิลเลสของผู้ประกิจฐขึ้นโดยแจ่มแจ้งทีเดียว, ก็แสดงว่าตัวของท้าวพอใจในทางกามคุณารมย์แล้ว ก็ต้องหาเหตุมาอ้างเพื่อแก้ความชั่วให้กลายเป็นดี. อย่างว่าแต่ในพระพุทธรศาสนาเลย, ถึงแม้ในไสยศาสตร์เอง, มีมานวธรรมศาสตร์เป็นต้น, ก็ถือว่าการล่วงประเวณีเป็นบาป, เป็นกามะมิจจาร; แต่ในตำนานพระกฤษณะกลับเอาขึ้นสรรเสริญเป็นคุณสมบัติของผู้ที่ยกย่องเป็นผู้วิเศษถึงแก่ว่าเป็นองค์พระนารายณ์เอง, ไม่ใช่เป็นเพียงอวตาร. การทำชู้กับนางราธกรรยานายายันโฆษ, แทนที่จะติเตียนกลับบกเอาขึ้นเป็นข้อสรรเสริญ, และเมื่อผัวจวนจะเข้าไปจับได้ ต้องแปลงตัวเป็นผู้หญิงแล้วยืนแถบเส้นปลิ้นตาทำเป็นเทวรูปกาลิ, ก็กลับสรรเสริญว่าเป็นปาฏิหาร. อีกอย่าง ๑ นางโคบีคนใดที่ใจง่ายยอมให้กฤษณะเล่นชู้กับตนก็กลายเป็นได้บุญไปหมด, และมีชู้, ไม่ชื้อตรงต่อผัวของท้าว, น่าจะให้ตกนรก กลับกลายเป็นให้ขึ้นสวรรค์. คำสั่งสอนอย่างเต็มไปค้วยอกติเช่นนี้ แม้แต่พวกถือศาสนาพราหมณ์ด้วยกัน บางพวกก็เห็นว่าสิ้นไม่ลง. แต่เป็นธรรมกามนุษบุตชนย่อมมีความปรารถนาที่จะได้ไปสู่สุคติภพ, และถ้ายิ่งไปได้ง่าย ๆ ก็ยิ่งพอใจ; เมื่อมีผู้กล่าวให้ฟังว่าอาจจะสมปรารถนาได้โดยไม่ต้องทำอะไรมากไปกว่าทำความกัทธิในพระกฤษณะให้ปรากฏเท่านั้นละนี้, พวกคนที่อยากขึ้นสวรรค์โดยไม่ต้องลำบากจึงพากันเลื่อมใสในพระกฤษณะมาก. คนชนิดนี้ถ้ามีใครหลอกให้ตี ๆ ว่า อาจซื้อตัวเดินทางจากเขาเพื่อไปสวรรค์ได้ คงพากันยกผู้ขายตัวนั้นขึ้นเป็นพระนารายณ์อวตารเป็นแน่!

๘๑ “เชษฐาพลเทพนั้น ฯลฯ” (หน้า ๓๖๑)– พระพลเทพ, หรือพลราม (เรียกได้ทั้งสองชื่อ) เขายกย่องนับถือกันเสียยิ่งกว่าพระลักษมณ์. บางอาจารย์ยกเอาพระกฤษณะขึ้นเป็นองค์พระนารายณ์แบ่งภาคเสียแล้ว, และนับเอาพระพลรามเป็นอวตารปางที่ ๘. แต่กิจการของพระพลรามโดยมากก็ได้กระทำร่วมมือกับพระกฤษณะ, ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีใครจะได้ออกนามพระพลรามในลิลิต.

๘๒ “ผู้ญาติกฤษณะเอง นั้นไซ้” (หน้า ๓๖๘)– ศิสุบาลเป็นลูกท้าวทมะโฆษ, ราชาครองแคว้นเจตี, กับนางศรุตะเทวา, ผู้เป็นภคินีของพระวสุเทพ, บิดาพระกฤษณะ, ฉะนั้นศิสุบาลนับว่าเป็นลูกพี่ลูกน้องกับพระกฤษณะ, แต่เพราะเหตุที่แย่งผู้หญิงกันจึงกลายเป็นอริแก่กัน.

๘๓ แก้วสยะมันตะกะ ที่กล่าวถึง ณ ที่นี้ (หน้า ๓๖๙)– เป็นของพระอาทิตย์ประ-
ทานแก่สัตราชิต. แก้วนี้มีคุณวิเศษคือบันดาลให้เจ้าของได้ทองวันละ ๘ หาบ, และบ่อก
กันกลางร้ายต่าง ๆ, และสัตว์ร้าย, คนร้าย, อคคีภัย, และทุพภิกขภัย. แก้วนี้ให้คุณ
มากแก่ผู้ที่ถือไว้ต่อเมื่อผู้นั้นเป็นคนสุจริต, แต่ถ้าเป็นคนทุจริตแก้วนี้กลับเป็นเครื่องทำ
ลายถึงสิ้นชีวิต.

๘๔ “และพลเทพดี กบ่อนุช” (หน้า ๓๗๓)– เหตุการณ์ต่าง ๆ เนื่องด้วยแก้วสยะ
มันตะกะนี้ ข้าพเจ้าได้แถลงโดยพิสดารน้อย, เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า
พวกราชบัณฑิตยเป็นสกุลที่ทราบบานโต, และขาดความปรองดองกันก็เพราะต่างคน
ต่างแลเห็นความทราบบานโตของตน. แม้แต่พระพลเทพผู้สนิทยังคิดใจสงสัยพระกฤษณะ
ได้

๘๕ เรื่องขะโมยต้นปาริชาติ (หน้า ๓๗๕)– คือเป็นการโจรกรรมอันก่อด้วยความ
ลบหลู่คุณด้วยโดยแท้ แต่อัศจรรย์ที่พวกพราหมณ์เขาแสดงไว้เป็นปฏิหารอัน ๑ ของ
พระกฤษณะ.

๘๖ ปาณฑพกษัตริย์ (หน้า ๓๗๕)– คือโอรสท้าวปาณฑุมหากษัตริย์จันทรวงศ์ผู้ทรง
ราชย์ ณ กรุงหัสตินาปุระ. ปาณฑพกษัตริย์มี ๕ องค์คือ (๑) ยุธิษเฐียร (๒) ภีมะ (๓)
อรชุน, เป็นลูกนางกุนตีน้องพระวสุเทพ, ฉะนั้นเป็นญาติสนิทกับพระกฤษณะ; (๔) นะกุล
(๕) สหเทพ, ลูกแฝดของนางมัทรี. ตามมหากาพย์กล่าวว่า แท้จริงปาณฑพกษัตริย์
ทั้ง ๕ นั้นหาใช่โอรสของท้าวปาณฑุไม่. ท้าวปาณฑุได้ถูกฤษีตน ๑ สถาปนาไว้ว่าเมื่อโคสม-
พาศกัมเมษีให้ตาย. นางกุนตีจึงได้ขออนุญาตพระสามี เพื่อเชิญเทวดาลงมาเพาะพืช
แทน. นางกุนตีจึงได้มีพระยุธิษเฐียรโดยพระยม, มีพระภีมะโดยพระพาย, และมีพระ-
อรชุนโดยพระอินทร์, แล้วขอเชิญพระอัศวินเทวดาแฝดลงมาสมพาศกัมเมษี, จึงได้
เกิดพระนะกุลและพระสหเทพ. เมื่ót้าวปาณฑุสิ้นพระชนม์ลง, อมาตย์มนตรีได้เชิญท้าว
ธฤตะราชภูร์ (ธครฐ), พระเชษฐาผู้พระนครมีด, ขึ้นทรงราชย์. ท้าวธฤตะราชภูร์
นั้นมีโอรส ๑๐๐ องค์, มีพระทุโรธน์เป็นองค์ใหญ่. โอรสของธฤตะราชภูร์ ๑๐๐ องค์
นี้ออกนามว่า โกรพกษัตริย์, เพื่อให้ต่างกันกับพวกปาณฑพกษัตริย์.

๘๗ “ในงานสวयัมพร แห่งบังอรกฤษณา” (หน้า ๓๗๕) เรื่องพิรสวयัมพรนี้, อีก
ทั้งเรื่องพนันสการะหว่างยุธิษเฐียรกับทุโรธน์, ข้าพเจ้าได้เล่าไว้แล้วในนิทานวันจันทร์
เรื่อง “พระนล,” ในหนังสือ “พระนลก้าหลวง”.

หน้าว่าง

ยภิธาน

หน้าว่าง

อนันต์ [ส.]— “ไม่มีที่สุด”; เป็นนาม ๑ ของพญานาคที่เป็นบัลลังก์ของพระนารายณ์; เป็นนามเรียกพระนารายณ์เองด้วย.

อนะสุยา [ส.]— ธิดาพระทักษะประชาบดี, และแม่เลี้ยงของพระอัคริประชาบดี.

อนิรุทธิ์ [ส.]— “ไม่มีผู้กีดขวาง” เป็นนามของกษัตริย์สกุลยาทพจันทรวงศ์, ลูกปรทัยมณะ, หลานพระกฤษณะ, ผัวนางอุษา.

อมราวดี [ส. อมราวดี]— นครหลวงของเทวกา, ที่สถิตของพระอินทร์.

อมรคัย, อมรรคยะ [ส. อมรคัย]— ไม่ตาย

อมฤต [ส.]— น้ำทิพย์ที่กวนได้จากเกษียรสมุทร, ทั้งปรากฏเรื่องในกुरมวาท.

อโยชยา [ส.]— นครหลวงแห่งแคว้นโกศลโบราณ. ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสรย. สาขาแห่งแม่น้ำยมุนา; เคียงนี้ไม่ปรากฏชัดว่าตั้งอยู่แห่งใด.

อโยมจี [ส.]— “หน้าเหล็ก”, เป็นนามยักษ์ณีที่พระรามและพระลักษมณ์ได้ไปพบ (คูอธิบายที่ ๕๙)

อริชฎะ [ส.]— อสูรที่จำแลงเป็นโคไปทำร้ายพระกฤษณะ, แต่ถูกพระกฤษณะฆ่าตาย.

อาภเฉยาสตรี [ส.]— “อาวุธของพระอักษิ,” เป็นศรขลุ่ยขึ้นในเวลาบูชาไฟ;

อรชุน [ส. อรุชุน]— “ขาว” (๑) ราชาแห่งพวกไทหัย, มีฉายาว่าการตะวีระยะ, มีพื้นแขน, รอบชนะราพณาสูร, แต่ภายหลังถูกปรศุรามฆ่าตาย ดังปรากฏในเรื่องปรศุรามวาท. (๒) กษัตริย์ปาณฑพ, ลูกพระอินทร์กับนางกุนตีแม่เลี้ยงหัวปาณฑุ. (คูอธิบายที่ ๘๖)

อรรตสาธก [ส. อรรตสาธก]— ชุนคลังของท้าวทศรถ.

อวตาร [ส.]— ปางกำเนิดของพระเป็นเจ้า.

อโสภ [ส.]— “ไม่มีโสภ” (๑) ชื่อकुลาการของท้าวทศรถ; (๒) ชื่อต้นไม้, ซึ่งไทยเราเรียก “โสภ”

อัสตร [ส. อศุวตร]— “ดีกว่าม้า”. ล้อ.

อัสวดี [ส. อศุวปติ]— ราชาแห่งเกกัย, พ่อนางไกเกย.

อัสวเมธ [ส.] พิธีบูชาด้วยม้า. (คูอธิบายที่ ๒๙)

อสมัญษ์ [ส. อสมนุชสุ]— กษัตริย์สุริยวงศ์, ไอรสหัวบีของท้าวสกระวะ. (คูอธิบายที่ ๔๑)

อหลยา [ส.]— ชายาของพระโคทมพรหมฤษี; เป็นชู้กับพระอินทร์ และถูกสาปอยู่จนพระรามได้ไปพบ. (คูอธิบายที่ ๓๗)

อา

ครั้นในรามายณะปรากฏว่ามีใช้ทั้งฝ่ายมนุษย์และฝ่ายยักษ์, และต่างฝ่ายต่าง

เพลงแข่งฤทธิ์กัน

อาทิตย์อุทัย [ส.] - ชื่อมนตรีที่พระอภัย-

อิกษวากุ [ส. อิกษุวากุ]- ประถมมนตรี
แห่งสุริยวงศ์, ผู้สร้างนครอโยธยา. (ดู
ลำดับสุริยวงศ์, อธิบายที่ ๔๑)

อังกุที [ส.]- ต้นสำโรง

อินทรีวา [ส.]- “ความงาม, ความสง่า”; นาม
๑ ของพระลักษมี.

อินทร์ [ส.]- “ผู้เป็นใหญ่”; มักใช้เรียกท้าว
ศักดิ์ระผู้เป็นใหญ่เหนือเทวดาทิ้งหลาย.

อินทรรชิต [ส.]- “ผู้ขานะพระอินทร์”; เป็น

อิรัชยา [ส. อิรัชยา; ม. อิศุสา]- ความ
ชิงชัง, ความหึง. ไทยเรามากเขียนเขว
ไปเป็น “ฤษยา”

อุกระเสน [ส.]- ราชากรองนครมถุรา, พ่อ
พญาองค์; ถูกลูกชายเขาออกจากราช-
สมบัติ, แล้วพระภฤชณะกลับยกขึ้น
ใหม่.

อุรมิลา [ส. อุรมิลา]- ธิดาท้าวชนก, ราชานแห่งมิตีลา; ยภิเชกสมรสกับพระลักษมณ์

อุกษ [ส. อุกษ]- (๑) หมี; (๒) กาว; (๓)
กาว ๗ กวางที่ไทยเราเรียกรวมทั้งหมดว่า
“กาวจระเข้,” และอังกฤษเรียก “Great
Bear”

อุษมนุเอบอกให้พระราม, (ดูอธิบายที่ ๗๓)

อุษณโฆษ [ส.]- โคนาด, ผัวนางราชา.

อุ

อุทราพณาสูร, เกิมชื่อเมฆะนาท. และ
เมื่อได้รับชนะพระอินทร์แล้วจึง ได้นาม
ว่าอินทรรชิต. ได้สู้รบกับพระรามและ
ทัพวานรอย่างแข็งแรง, แต่ในที่สุดพระ
ลักษมณ์ฆ่าตาย.

อินทรรปรัสถ์ [ส. อินทรรปรัสด; ม. อินทรรปรัต]
- นครหลวงของป่าอหะพักษักร.

อุศาร [ส. อุศาร; ม. อิศุสร]- “ผู้เป็นใหญ่
มักใช้เรียกพระศิวะ.

อุ

อุษะ [ส.]- “พระผู้เป็นเจ้า ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง”;
ใช้เรียกพระนารายณ์ก็ได้, พระศิวะก็ได้.

อุ

อุปนทร์ [ส.]- “น้องอินทร์”, เป็นฉายา
เรียกพระภฤชณะ

อุษา [ส.]- ธิดาพณาสูร; ชายาพระอนิรุทธ์.

อุ

อุ

อุกเวท [ส.]- พระเวทคัมภีร์ที่ ๑ (ดู “เวท”)

อุจิก [ส.]- อุษณอุกพระภฤคุประชาชนดี และ
เป็นพ่อพระทนต์กนิ. (ดูทนต์กนิ)

ฤๅษ [ส.]—(๑) สัตว์ตัวผู้, มีโคเป็นต้น; ใช้เป็นฉายาเรียกพระนารายณ์ได้อย่าง ๑; (๒) นายทหารวานร; (๓) เขายอก ๑ เทือกเขาหิมาลัย.

ฤๅษี [ส., ม. อีส]—“ผู้สรรเสริญเทวคา”; นักบวช, โดยมากอยู่ในป่า, และมีอาณาแก่กล้า. แบ่งเป็นหลายชั้น, คือราชฤๅษี, มหาฤๅษี, และพรหมฤๅษี.

ฤๅษมุก [ส.]—เขา ๑ ในทมิฬเทศ, ใกล้

เอนทราสตร์ [ส.]—“อาวุธของพระอินทร์”, เป็นชื่อศรเล่ม ๑ ของพระราม.

โอราพต [ส. โอราพท]—ช้างวิเศษที่เป็นพาหนะของพระอินทร์. ไทยเรามักเขียนเพี้ยนไปว่า “โอยราพต.” อีกนัย ๑ เรียกว่า “เอราวัลณ.”

โองการ [ส.]—“การออกสำเนียง โอม”, คำว่า “โอม”; เป็นคำใช้นำมนตร์สำคัญๆ ของพราหมณ์, แต่ข้างไทยเราใช้หมายความว่าคำรัสของพระเป็นเจ้าของหรือของพระสมมติเทวราช.

กงส์ [ส. กัง]—กษัตริย์ลูกท้าวอัครเสนา, ราชาแห่งนครมฤการ; เป็นคนคู่ร้าย, ดอดบิดาจากราชสมบัติ, และเป็นอริสำคัญของพระกฤษณะ; ในที่สุดพระกฤษณะฆ่าตาย.

กบิลพัสดุ์ [ส. กบิลวสุ] — ชื่อหอของทศกัณฐ์

คันลำนน้ำขี้มป้าและทะเลสาบขี้มป้า. เป็นที่พระรามได้ไปพักอยู่กับพวกวานรก่อนยกทัพไปตีลงกา.

ฤๅษะศฤงค์ [ส.]—“เขากวาง” ฤๅษี, ลูกริภาณชกัมณี, กาศยปโคตร, แม่เป็นเนื้อ, จึงมีเขาสั้นๆ อัน ๑ ชั้นที่ตรงหน้าผาก. เป็นผู้ช่วยท้าวทศรถทำพิธีขอลูก. (ดูอธิบาย ๓๐)

เอราวัลณ [ม.] — ช้างวิเศษที่เป็นพาหนะของพระอินทร์. อีกนัย ๑ เรียกว่า “โอราพต”.

กะพนธ์ [ส.]—ยักษ์ซึ่งมีแต่ตัวและแขน, ไม่มีหัวและขา. (ดูอธิบายที่ ๖๐)

กมล [ส. และ ม.]—คอกบัว; หัวใจ. ไทยเรามักเขียนผิดไปเป็น “กระมล”.

กมะลา [ส. และ ม.]—คอกบัว. ใช้เป็นนาม ๑ ของพระลักษมี.

กมะলেখณะ [ส.]—ทงามปานคอกบัว.

กรรมกรณ [ส.]—ต่างหู.

กรรมณี [ส.]—แม่เหล็กทำอุกระเสน, แม่พญากงส์.

กระรุษ [ส.]—นามดินแดนแห่ง ๑ ซึ่งพระรามผ่านไปพร้อมด้วยพระวิศวามิตร.

กลียุค [ส.]—ยุคที่ ๔ แห่งกัลป์, นับว่าเป็นยุคที่เลวทรามที่สุดในยุคทั้ง ๔

กัลก [ส.]—อวตารปางที่ ๑๐ ของพระนารายณ์ อันจะได้มีมาในอนาคต.

กัลป์ [ส. กल्प; ม. กल्प]—วัน ๑ ของพระพรตมา, เท่า ๔,๓๒๐,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์.

กวี [ส. และ ม.]—ผู้ฉลาด, รอบรู้, เป็นหัวหน้าคน; ผู้จรรยาเรื่องและมนตรี, ฯลฯ. ไทยเรามักเขียนผิดไปว่า “กระวี”.

กศิยป [ส. กศุยป]—ฤๅษีและประชากิ, มานะสาบทุรของพระพรตมา.

กาศยยน [ส. กาศยยน]—ฤๅษีคน ๑ ซึ่งอยู่ในนครอโยธยา, และเป็นพรตมาณเฑาะระจากราชสำนัก.

กานะกุพชะ [ส.]—“เมืองนางค่อม”, เป็นนคร ๑ ในภารทวารวษ (อินเดีย) ในปัจจุบันเรียกว่า “กานาฐ” (Kanauj).

กามะเรนุ [ส.]—แม่โคสำคัญของพระวชิษณุมนี. (ดูอธิบายที่ ๒๒)

การ้ตะวีระ [ส. การุทวีระ]—“ลูกกฤๅษวีระ”, คือท้าวอรชุน, ราชานแห่งพวกไทรหัย; เธอมีพันแขน, มีฤทธิ์เดชปราบราชณาสูรได้, แต่ถูกปรศุรามฆ่าตาย.

กาละชะวัน [ส. กาลยวน]—“ยวนคำ” เป็นนามของราชาแห่งพวก “ยวน” (ชาวต่างประเทศ, ตรงกับคำ “ยวน” ของจีน), ซึ่งได้ยกทัพไปตีนครมฤๅรา, แต่ถูกพระกฤๅษณะฆ่าตายโดยกลอุบาย.

กาลี [ส.]—“แม่คำ”, คือพระอุมาภากฤๅ, ตามรูปมักทำเป็นหญิงผิวดำ, หน้าตาน่ากลัว, แลบลัน, มีเลือดหยดจากอวัยวะ, มี ๑๐ แขนซึ่งถือคัสตราวุธต่าง ๆ; แวดล้อมไปด้วยงูและกระโหลกหัวมนุษย์, และหัวห้วยักษ์. พระกาลีนั้นคนกลัวกันมากจึงได้รับบูชามาก, โดยวิธีต่าง ๆ อันน่ากลัวและน่าเกลียด, มีฆ่าสัตว์เอาเลือดบูชา, เชือกและพื้นร่างกายของตนเอง และออกทำทางอันอนาจารต่างๆเป็นต้น.

กาศี [ส.]—แคว้น ๑ ในภารทวารวษ (อินเดีย), มีกษัตริย์จันทรวงศ์สาขา ๑ ทรงราชย์ในกรุงพาราณสี ซึ่งเป็นนครหลวง. (ดูลำดับกษัตริย์แห่งกาศีจันทรวงศ์อธิบายที่ ๗๖).

กาศยป [ส. กาศุยป]—“เผ่ากศิยป.”

กิชณินา [ส. กิชณินา; ม. ชิกุ จินท]—นครหลวงของพวกวานร.

กฤษี [ส. กฤษี]—โอรสที่ ๑ ของท้าวอิกษวาก; ต้นสาขาสุริยวงศ์แห่งอโยธยา.

กฤษะ, กฤษา [ส. กฤษา]—คนค่อม.

กุมภะ [ส.]—ลูกท้าวราพณาสูรตน ๑.

กุ่มกะกรณ [ส.]—“หุหม้อ.” ลูกพระวชิระ-
 วัสมุณีกับนางโกกะสี, น้องร่วมครรภ์กับ
 ทศกัณฐ์. ร่างกายใหญ่โตจนเอาหม้อน้ำ
 เข้าใส่ในหูได้ จึงได้ชื่อว่า “หุหม้อ”.
 ในรามเกียรติ์เขียนชื่อว่า “กุ่มกะกัณฐ์”
 ดังนี้, ผิด. (กำเนิดกุ่มกะกรณ, กุอุธิ-
 บายที่ ๑๕)

กุ่มภิลลา [ส.]—ทุ่งนอกเมืองลงกา, ที่อินทรีชิต
 ไปทำพิธีนิกมภิลลา.

กู่เวร [ส.]—โลกบาลประจำทิศเหนือ. (กุอุธิ-
 บายที่ ๑๕)

กฤษะชัช [ส.]—น้องท้าวศรีระชัช (ชนก),
 กษัตริย์รัฐแห่งมิลิตา. พี่ตั้งให้เป็น
 ราชาครองนครสังกาศยา. เป็นพ่อของ
 มเหสีพระภรตและพระศตรุฆน์.

กู่ณท์ [ส.]—หลุมสำหรับคดไฟบูชาอัญ. ไทย
 เรามักเข้าใจกันว่า “กู่ณท์” แปลว่าไฟ.

กุ่มมะ (ส. กุ่ม) —เต่า.

กฤตะมาลา (ส.)—ชื่อลำน้ำ. (ไม่ปรากฏว่า
 อยู่แห่งใด)

กฤตะยุก (ส.)—ยุกที่ ๑ แห่งกัลปี. เป็นยุก
 ที่เกิด, เต็มไปด้วยธรรมสุจริต.

กฤตะวีระ (ส.) — ราชาแห่งพวกโทหัย,
 เป็นบิดาของท้าวอรชุน กัรตะวีระ.

กฤษณะ (ส.)—“ดำ”. อวตารปางที่ ๘ ของ
 พระนารายณ์. ลูกวสุเทพกับเทวกี,
 โกลรยาทพ, จันทรวงศ์.

กฤษณา [ส.]—“ดำ.” บุตรีท้าวทรุบท, ราชา
 ครองแคว้นปัญจาล. พระอรชุนกษัตริย์
 ปาณฑพ ได้นางโดยยิงศรแข่งขันในงาน
 สวยมพร.

เกกัย [ส.]—แคว้นของท้าวอศัควที, บิดานาง
 โกลเกย; นครหลวงชื่อราชกฤท.

เกศพ, เกศวะ [ส. เกศว]—“ผมงาม.” เป็น
 นาม ๑ ของพระนารายณ์.

เกศิน [ส.]—อสูรซึ่งจำแลงเป็นม้าไปทำร้าย
 พระกฤษณะ, แต่พระกฤษณะกลับฆ่า
 ทาย.

เกศินี [ส.]—รากษสผู้เป็นมเหสีพระวชิระวัส,
 และเป็นมารดาทศกัณฐ์. อีกนัย ๑ เรียก
 ว่าโกกะสี.

โกกะสี [ส.]—คูที่เกศินีขังบนนี้.

โกเกย [ส.]—“นางสาวเกกัย”.

ธิดาท้าวอศัควที, มเหสีที่ ๓ ของท้าว
 ทศรต, และมารดาพระภรต.

ไกลาส [ส.; ม. เกลาส]—เขาที่สถิตของพระ
 ศิวะมหาเทพ. ไทยเรามักเขียนผิดว่า
 “ไกรลาส”.

โกญจะวัน [ม.]—“บ้านกนะเรียน.” บ้า ๑
 ซึ่งพระรามผ่านไปเมื่อตามนางสีดา,

โกรพ [ส. เการว]—“เผ่ากुरू”. คือกษัตริย์
 จันทรวงศ์ที่สืบสายโลหิตลงมาจากท้าว
 กुरू, แต่ในมหาภารตะใช้เรียกกษัตริย์ ๑๐๐
 คนผู้เป็นโอรสท้าวฤตะราชภูร์, และ
 เป็นอริกับปาณฑพกษัตริย์”

โกศล [ส.]—แคว้นใหญ่อัน ๑ ในภารตะ-
วรรษ (อินเดีย), ซึ่งกษัตริย์สุริยวงศ์
แห่งกรุงอโยธยาเป็นผู้ครอง.

เกาโมทะกั [ส.]—ชื่อคทาซึ่งพระเพลิงให้
พระกฤษณะ.

เกาศัลยา [ส.]—“นางสาวโกศล.” มเหสีที่
๑ ของท้าวทศรถ, และพระมารดาของ
พระราม.

เกาศิก [ส.]—“เผ่ากุศิก.” เชื้อวงศ์ท้าว
กุศิกราชาแห่งนครกานะกฤษะ เกาศิ-

ขันทะ [ม.; ส. สกนฺท]—นามเทวราชเจ้า
สงคราม, โอรสพระศิวะมหาเทพ.

ขร [ส.]—อสูร, น้องทศกัณฐ์; พี่ให้ไปอยู่
ชนะสถาน; ถูกศรพระรามตาย.

ชาณฑพ [ส. ชาณฑว]—ชื่อคงและดินแดน

คงคา [ส.]—แม่น้ำใหญ่อันเป็นที่นับถือมาก
ที่สุดของพวกพราหมณ์, เพราะถือกัน
ว่าต้นน้ำอยู่ในสวรรค์.

กษะ [ส.]—ชื่อทหารวานรตน ๑.

กษะเกศ [ส.]—“หัวข้าง” พระกณเศ.

กณเศ [ส. กณเศ], กณเศศ [ส. กณเศศ]
—เทวราชโอรสของพระศิวะมหาเทพ.

กัณธมาทน์ [ส. กณฺธมาทน]—นายทหาร
วานร, ลูกท้าวคูเวร.

คะวีย์ [ส.]—นายทหารวานรตน ๑.

กะนันท์,

“ผู้ทำความยินดีแก่เกาศิก”, เป็นนาม
เรียกพระวิทวัสมิตรมณี.

กระตุ [ส.]—ประชชาติ, มานะสาบุตรของ
พระพรหมา. บางทีก็นับเข้าในจำพวก
ฤๅษี ๗ ตน. (ดูอธิบายที่ ๗)

โกรธะกฤ [ส. โกรธกฤ]—ห้องโกรธ. เป็น
ห้องโถงไม่มีเครื่องตกแต่ง, สำหรับเข้า
ไปอยู่ในเวลาที่โกรธ (ดูอธิบายที่ ๔๕)

ข

ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา, ซึ่งท้าวธฤตะราชภูรี
ยกให้แก่ปาดทพกษัตริ์ และกษัตริ์พวก
นั้นไปสร้างนครอินทรปรสต์ขึ้นเป็นที่
อยู่. คงนั้นถูกพระอักษิเฆา.

ค

คะวากษ์ [ส.]—นายทหารวานรตน ๑.

คาธิ [ส.]—ราชาครองนครกานะ กฤษะ;
เป็นโอรสท้าวกุศิก, และเป็นบิดาพระ
วิทวัสมิตรมณี กับนางสตัยะวดี.

คุร์ชระราชภูรี [ส. คุรุชระราชภูรี]—แคว้น
ในภารตะวรรษ (อินเดีย), ซึ่งเคียวัน
เรียกว่า คุชะรัฐ, (Gujarat).

คุหะ [ส.]—ราชาแห่งพวกนิษาท, อยู่ในดิน
แดนริมฝั่งแม่น้ำคงคา; เป็นมิตรของ
พระราม.

โคกุต [ส.]—ตำบล ๑ ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา,
เป็นที่อยู่ของกษัตริย์ยาทพและพวกโคบาล.

โคคม [ส. โคคม]—ฤๅษีคน ๑ ในพวกฤๅษี
๗ คน; เป็นสามีนางอหฺลยา.—[ส. เคา-
คม] นามพระโคตรของพระพุทธเจ้า.

โคทาวารี [ส.]—ลำน้ำสำคัญลำ ๑ ซึ่งเป็นที่
นับถือของพราหมณ์; พระรามไปประ-
ทับอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนี้มานานเมื่อผนวช.

โคบาล [ส. และ ม. โคบาล]—คนเลี้ยงโค.
นามพระกฤษณะเมื่ออยู่กับพวกเลี้ยงโค.

โคบี [ส.]—หญิงเลี้ยงโค, หรือเมียโคบาล,
ซึ่งพระกฤษณะชอบเล่นด้วยเมื่อเด็ก ๆ,
และชอบเที่ยวและร่วมรักเมื่อเป็นหนุ่ม.

โควรณะ [ส.]—ภูเขาลูก ๑ ในตำบลพุน-
ทาพน, ซึ่งพระกฤษณะได้ยกขึ้นเป็น
ฉัตรกันฝนเมื่อพระอินทร์บันดาลให้ฝน
ตกใหญ่.

โควินท์ [ส.]—คนเลี้ยงโค. นามพระกฤษณะ
เมื่ออยู่กับพวกเลี้ยงโค.

จ

จักรี, จักริน, [ส. จกริน]—“ผู้ถือจักร.”
นามพระนารายณ์

จักรพักตร์ [ส. จตุรพักตร์]—“สี่หน้า.”
นามพระพรหมา.

จักรภูษ [ส. จตุรภูษ]—“สี่แขน” นามพระ
นารายณ์.

จิตระกฤษ [ส.]—“ยอศัสยาม.” เขาที่อยู่ของ
พระวาลมิกิ, ผู้รจนาเรื่องรามายณะ.

จิตระรต [ส.]—ราชาผู้ครองนครมฤคคิกาวตี,
ซึ่งกล่าวถึงในเรื่องปรศุรามาวตาร.

เจตระมาศ [ส. ไจตุรมาศ; ม. จิตฺตมาศ]—
เดือน ๕

ช

ชฎายุ [ส. ชฎายุ]—นกสำคัญ, ลูกพญาครุฑ,
เป็นมิตรของท้าวทศรถ. (คูอธิบายที่ ๕๗)

ชนก [ส.]—มหากษัตริย์ผู้ครองนครมิติลา,
และเป็นบิดานางสีตา; มีนามจำเพาะว่า
ศีระวัช. (คูอธิบายที่ ๔๑)

ชนะสถาน [ส.]—ดินแดนริมฝั่งแม่น้ำยมุนา,
ที่พิณฺชากรไปตั้งเมืองอยู่.

ชมทกนี [ส. ชมทกฺนิ]—ฤๅษีภักธวะโคตร.

ลูกฤจิกและสตัชะวัต, ผัวเรณุกา, และ
บิดาปรศุราม.

ชมพูทวีป [ส.]—มหาทวีป ๑ ในคำหรับภูมิ
ศาสตร์โบราณ. เขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง
แห่งทวีปนี้.

ชมพูมาลี [ส.]—นายทหารยักษ์, ลูกประ-
หัสต์.

ชยันตี [ส.]—ขุนพลของท้าวทศรถ
 ชระ [ส.ชร.]—พรานผู้ยิงพระกฤษณะตาย.
 ชราสันธิ์ [ส.]—ราชาแห่งมคธราชภูร์, ผู้ที่
 ยกทัพไปตีนครมถุราหลายคราว, จน
 พระกฤษณะต้องย้ายจากนครนั้น.
 ชามพะวดี [ส. ชามุพวดี]—ธิดาของชามพะ-
 วานจอมหมี่; บิดายกให้พระกฤษณะ
 เมื่อรบชิงแก้วสยะมันตะกะกันและแพ้
 พระกฤษณะ.

ตะมะธา [ส.]—ลำน้ำ ๑, ซึ่งไหลจากเขา
 ฤคษะคีรีไปลงแม่น้ำคงคา.
 ตาชะกา [ส.]—ราชาผู้ มีฤทธิ์มาก, ได้
 ต่อสู้กับพระรามและพระลักษมณ์ เป็น
 แม่สุวานุและมารีจ.
 ตาระ [ส.]—นายทหารวานร, ลูกพระ
 พฤหิตสบัติ.
 ตุงคัสะ [ส.]—“เป็นใหญ่เหนือภูเขา.” นาม
 ที่พระกฤษณะได้โดยยกเขาโควรวรณะ.
 ไตต์ติริยะะ [ส.]—นามกัมภีร์รวมกาถาแห่ง
 ยัษฐเวท. (คูอธิบายที่ ๑๓)

ทักษะ [ส.]—ฤษีประจำชาติ. เป็นบิกานาง
 สตี. ซึ่งในชาติหลังกำเนิดเป็นพระอูมา
 มีเหตุวิวาทกับพระศิวะเป็นเรื่องใหญ่โต
 (คูอธิบายที่ ๓๔)

ชามพะวาน [ส. ชามุพวาน]—จอมหมี่. ใน
 รามายณะกล่าวว่าได้ไปในกองทัพของ
 พระรามที่ไปตีเมืองลงกา, และได้ช่วย
 รักษาพระรามเมื่อถูกศร ในปุราณะ
 ต่าง ๆ ว่ารบแย่งแก้วสยะมันตะกะกับ
 กฤษณะ, และแพ้แล้วยกธิดาให้กฤษณะ.

ชาวาลี [ส.]—ฤษีคน ๑ ซึ่งทำพิธีอศิวเมธ
 ของท้าวทศรถ.

ด

ตรีชฎา [ส. ทริชฎา]—นางราชาสีที่อยู่กับ
 นางสีดาในสวนอโศก, และใจดีต่อนาง
 สีดา. (คูอธิบายที่ ๖๓)
 ตรีบุรัม [ส. ทริบุราสุ]—อสูรซึ่งได้พรพระ
 เปนเจ้าแล้วกำเริบ, ถูกพระศิวะมหาเทพ
 สังหาร.
 ตรีเศียร [ส. ทริเศียร]—(๑) อสูรผู้เป็นขุน
 พลของพญาชระ; ถูกพระรามฆ่าตายที่
 ชนะสถาน; (๒) ลูกทศกัณฐ์, ตายในที่
 รบหน้าเมืองลงกา.
 ไตรคายุค [ส. เทุรคายุค]—ยุคที่ ๒ แห่ง
 กัลป์.

ท

ทัตตะโคธย [ส. ทกตเทุรย]— ฤษี, โอรส
 พระอศริประจำชาติ กับนางอนะสุยา,
 และบิกาพระทรวาส.
 ทันทัก [ส.]— กงใหญ่ในระหว่างแม่น้ำโค

ทวารีกับนรมะทา. ในคองนี้มีสำนัก
คาบอยู่หลายแห่ง, เป็นที่พระราม, นาง
สีดา, และพระลักษมณ์ไปท่องเที่ยวอยู่
ถึง ๑๐ ปี.

ทศกัณท์, ทศพักตร์, ทศเศียร, [ส. แผลง]
- “สิบคอ” “สิบหน้า”, “สิบหัว”, เป็น
ชื่อเรียกท้าวราพณาสูรผู้มีลักษณะเช่นนั้น

ทศรถ [ส.]— “สิบรถ”, คือชำนะ กษัตริย์
มหารถได้ ๑๐ คน. เป็นนามราชาสุริย
วงศ์ผู้ทรงราชย์ในอโยธยา. แคว้นโกศล:
เป็นโอรสท้าวอชเช, และเป็นบิดาพระ
ราม, พระลักษมณ์, พระศทรุฆณ์, และ
พระพรต

ทานพ [ส. ทานพ]— พวกอสูร ลูกนางทนุ
กับพระกัศยปประชาชนดี

ทามิตร [ส.]— “พุงเชือก.” นามพระ
กฤษณะ

ทรวาส [ส. ทรวาสสุ]— “นุ่งห่มปอน” ฤๅษี
สำคัญ, ลูกพระหัตตะไทรยมุนี; เป็น
คนโทไชร้าย; เป็นต้นเหตุแห่งกูรมา

วการ. (อุทธบายที่ ๑๐)

ทุขณ์ [ส. ทุขณ]— น้องพญาขร. ไปรบ
พระราม และตายที่ชนะสถาน.

เทวกี [ส.]— ธิดาอาหุกะ, กษัตริย์
จันทรวงศ์, ยาทพโคตร; เป็นมเหสีของ
วสุเทพ, และมารดาพระกฤษณะ.

เทวราต [ส.]— ราชฤๅษี, กษัตริย์สุริยวงศ์แห่ง
นครมิติลา; เป็นผู้รับรักษะธนูจากพระ
อิศวร.

เทวานตัก [ส. เทวานตก]— ลูกทศกัณฐ์.

เทตย์ [ส. ไทตย]— พวกอสูร ลูกนางทิตี
กับพระกัศยปประชาชนดี.

ทวารยุค [ส. ทวาปรยุค]— ยุคที่ ๓ แห่ง
กัลป์.

ทวารกา [ส. ทวารกา], และ

ทวาราวดี [ส. ทวาราวตี]— กรุงที่พระ
กฤษณะสร้างขึ้นใหม่ชามมหาสมุทร ใน
แคว้นทุรชระราชภูร์.

ทวิวิท [ส.]— นายทหารวานร, ลูกพระ
อัศวิน.

ธ

ธตรฐ [ม. ธตรฐ]— คูที่ “ธฤตะราชภูร์”

ธวันันตริ [ส. ธวันันตริ]— นายแพทย์
สวรรค์, ผู้ถือผอบนำอมฤตสุตขึ้นจาก
เกษียรสมุทร.

ธรณี [ส.]— (๑) แผ่นดิน; (๒) ทอดบัวที่
พระนารายณ์ถือ.

ธรรมาด [ส. ธรรมาด]— ตุลาการของท้าว
ทศรถ.

นันทะ [ส.]— นายโอบาส พ่อเลี้ยงพระ
กฤษณะ

นันทกะ [ส.]— ชื่อคาพของพระนารายณ์

ธาดา [ส. ธาตุ. หรือธาดา]— พระพรหมา.

ธุมราภี [ส. ธุมราภุช]— “ตากวัน”. นาย

ทหารเมืองลงกา.

ธฤตราชภูรี [ส. ธฤตราชภูว]— “เมืองมั่น”
กษัตริย์จันทรวงศ์ครองหัตตินาปุระ. บิดา
ของพวกโคโรพกษัตริย์. (คูอธิบายที่ ๗๖)

ธฤษฎี [ส.]— ขุนพลของท้าวทศรถ.

น

นันทะ [ส.]— นายโอบาน พ่อเลี้ยงพระกฤษณะ

นันทกะ [ส.]— ชื่อคาพของพระนารายณ์

นันทนะ [ส.]— สวณของพระอินทร์

นันทภิราม [ส.]— กำบถที่พระภรตไปประ-
ทับคอยพระรามระหว่างที่จากพระนคร
ไป ๑๔ ปี

นรกาสูร [ส.]— พญาสูรที่ไปเที่ยวลักสตรี
จากที่ต่างๆ ไปขังไว้ และทำชั่วอย่าง
อื่น ๆ; พระอินทร์เชิญพระกฤษณะไป
ปราบ, แล้วพระกฤษณะได้นำ
๑๖๑๐๐ คน

นรานตัก [ส. นรานตัก]— ลูกทศกัณฐ์

นล [ส.]— พญาวานร. ลูกพระวิศวกรรมา.
เป็นผู้อำนวยการจองถนนให้พระรามยก
พลข้ามไปเกาะลงกา. ในรามเกียรติ์เรียก
“นลพัทธ์”

นาคบาท [ส.]— “บ่วงงู”. (๑) ศรของ
อินทรชิต; (๒) บ่วงของพาดาสูร ราชา
ไสณเท.

นารท [ส. นารท]— พรหมฤๅษี, ประชาบดี,
และเป็นตน ๑ ในฤๅษี ๗ ตน นัย ๑ ว่า
เกิดจากพระนลาศของพระพรหมา, แต่
วิษณุปราดะว่าเป็นโอรสพระกัศยปประ-
ชาบดี. เป็นผู้คิดสร้างพิณ, และเป็น
ใหญ่เหนือพวกคนธรรพ. จึงได้นามว่า
“ปรคนธรรพ”. เป็นผู้ชอบเตร็จเตรใน
โลก และเก็บข้าวไปเที่ยวเล่า จึงได้
ชื่อว่า “ปัสุณะ”, คือ “ปากบอน”

นิคมกะ [ส.]— ลูกทศกัณฐ์.

นิกุมภิลา [ส.]— พิธีปลุกตัวและชุบศร, ซึ่ง
อินทรชิตทำที่ทุ่งกุมภิลา.

นิมิ [ส.]— ประตอมกษัตริย์แห่งมิดิลลา.

นินล [ส. นิล]— พญาวานร, ลูกพระเพลิง.
ในรามเกียรติ์เรียกว่า “นินลนท.”

ป

บาดาด [ส. ปาตาล]—โลกใต้พิภพโลกมนุษย์. มี
แผ่นดิน ๗ ชั้น (ดูอธิบายที่ ๑๘)

บุรุษ [ส. ปुरुษ]—(๑) ผู้ชายทั่ว ๆ ไป;
(๒) ชายคนที่ ๑ ที่พระเป็นเจ้าสร้างขึ้น,
คือพระนารายณ์.

ปัญจะขันชะ [ส.]—(๑) อสุรซึ่งอยู่ในหอย
คันชั่งที่ก้นมหาสมุทร, พระกฤษณะลงไป
ฆ่าตาย; (๒) คันชั่งของพระกฤษณะ, ทำ
ด้วยเปลือกหอยอันเป็นที่อาศัยของปัญจะ
ขันชายุร.

ปัญจะวฏี [ส.]—ตำบลริมฝั่งแม่น้ำโคทาวารี,
ที่พระรามไปตั้งอาศรมอยู่เมื่อศูรปะนชา
ไปพบ.

ปัทมะ [ส.]—ดอกบัวหลวง. เป็นนามกัลป์
สุดท้ายแห่งประวัตรที่ ๑.

ปัมปา [ส.]—ชื่อลำน้ำที่ตกจากเขาฤษยะมุก
ไหลลงลำน้ำคุงคะภักร์; ชื่อทะเลสาบใกล้
ที่นั่น.

ประระ [ส.]—ชื่อนามของพระพรหมา, ตั้ง
อธิบายไว้ในคานา.

ปรพพหม [ส. ปรัพพหม]—พระผู้เป็นใหญ่
ยิ่ง; พระเป็นเจ้าองค์เดิม, ซึ่งแบ่งภาค
ออกเป็นพระนารายณ์, พระศิวะ, และ
พระพรหมา.

บุรุโชตม [ส. ปुरुโชตุม]—“ชายเลิศ”
นามเรียกพระนารายณ์.

บุษบก [ส. ปุษุปก]—“กอบด้วยดอกไม้”,
ชื่อรถของท้าวกุเวรที่ทศกัณฐ์แย่งเอา,
และพิเภกฉกถวายพระรามทรงกลับนคร.

ป

ปรศุราม [ส.]—“รามชวาน”. อวตารปาง
ที่ ๖ ของพระนารายณ์. โอรสพระชม
ทศนีกับนางเรณุกา, ภาร์ควะโคคร์.

ประราร์ทระ [ส. ปรรารุทฺธ]—“กึ่งประระ”,
คือกึ่งชนมายุของพระพรหมา. ประราร์ทระ
ที่ ๑ ได้ล่วงไปแล้ว, เวลานั้นอยู่ใน
ประราร์ทระที่ ๒.

ปรรชขันชะ [ส. ปรัชชุนย]—เทวดาเจ้าฝน.

ปาดชาพ [ส. ปาดชทว]—กษัตริ์ ๕ องค์ผู้ที่
สมมติว่าเป็นโอรสท้าวปาดช, มหากษัตริ์
จันทรวงค์ผู้ครองนคร หัสตินาปุระ.
(ดูอธิบายที่ ๘๖)

ปาดช [ส.]—“ซีค”, มหากษัตริ์จันทรวงค์
ผู้เป็นบิดาพวักปานทพกษัตริ์,

ปายาส [ส.]—ข้าวหุงด้วยนม. “ข้าวทิพย์”.

ปารีชาต [ส.]—ต้นไม้วិเศษที่เกิดขึ้นจาก
เกษียรสมุทรเมื่อเทวดากวอนอมฤต. เทว-
กายก ให้ พระ อินทร์, และ พระ-
อินทร์ เอา ไป ปลูกไว้ กลางสวนนั้น ทนะ

อุทยาน, เป็นต้นไม้โปรดของพระศิวะ.
พระกฤษณะจะไม่เอาไป.

ปุราณะ [ส.]—“เก่า”. เป็นชื่อหนังสือซึ่งแต่ง
ขึ้นแถลงเรื่องเก่า, เนื่องด้วยพระเป็นเจ้า
ต่าง ๆ.

ปุโรหิต [ส.]—หัวหน้านักบวชประจำราช-
สำนักพระราชาธิบดี.

ปุลิสตยะ [ส.]—ประชาชนดี; ๑ ในฤๅษี ๗ คน.

ปุละหะ [ส.]—ประชาชนดี; ๑ ในฤๅษี ๗ คน.

ประเจตัส [ส.]—ประชาชนดี; ๑ ในฤๅษี ๗ คน.

ประชาชนดี [ส. ปุระชาปดี]—“ผู้เป็นใหญ่
เหนือประชา” ผู้สร้างสัตว์ทั้งหลาย. ใช้
เรียกพระพรหมา, หรือฤๅษีผู้เป็นมานะ-
สาบุตรของพระพรหมา, ผู้ได้รับมอบให้
สร้างมนุษย์และอมมนุษย์ทั่วไป, บางตำรา
ว่าพระมนุษย์วามัญเป็นผู้ให้ประชาชนดี
มีกำเนิดขึ้น. (คูอธิบายที่ ๘)

พลเทพ [ส. พลเทว—นาม] ๑ ของพระ
พลราม.

พลราม [ส. พลราม]—กษัตริย์ยาทพ, ไอรส
วสุเทพกับนางโรหิตี, พี่พระกฤษณะ.
(คูอธิบายที่ ๗๘ และ ๘๑)

พลี [ส.]—(๑) สิ่งที่ถูกศกถวายเทวดาหรือ
พระเจ้าแผ่นดิน; (๒) นามพญาอสูร,

ปรัทุมนะ [ส. ปุระทุมนะ]—ลูกพระกฤษณะ
กับนางรูกมิตี, และเป็นบิดาพระอนิรุทธ.

ประยาก [ส. ปุระยาก]—ที่แม่น้ำยมุนาไหล
ลงแม่น้ำคงคา; ที่เมืองอัตตาหะบัดตั้งอยู่
ณ กาลบัดนี้.

ประลัย [ส.]—ความแตกทำลาย. โลกแตก.

ปรัศรวณ [ส. ปุระศรวณ]—เขาช่างนคร
กษิกินธา, ที่พระรามไปพักอยู่เมื่อรอฟัง
ข่าวนางสีดา.

ประเสนะ [ส.]—น้องสัทรราชิต, เจ้าของ
แก้วสยามันตะกะ

ประเสนะชิต [ส.]—ที่ออกนามในลิตีกัน
คือราชาเกาศิกวงศ์ผู้เป็นบิดานางเรณุกา,

ประหัสต์ [ส.]—“มือยาว” ชุนพลของ
ทศกัณฐ์.

ประหลาท [ส. ปุระหลาท]—ลูกหิรัณยะกปิ.
(คูอธิบายที่ ๑๔)

พ

ลูกวิโรจน์, หลานประหลาท; เป็นอสูร
ตัวสำคัญในเรื่องรามาวตาร.

พาด [ส.]—“ลูกศร”. นามพญาอสูร, ลูก
ท้าวพลี; เป็นราชาครองโสณิกปุระ, และ
เป็นเพื่อนางอุษา.

พายวาศร์ [ส. วายวาสุศร์]—“อาวุธของ
พระพาย”. ศรของพระราม.

พาลี [ส.]—ราชาแห่งวานร, ทรงนกรักษา-
กินธรา. เป็นลูกพระอินทร์; พระรามฆ่า
ตาย.

พิจิตรเลขา [ส.]—นางพี่เลี้ยงของนางอุษา.
อีกนัย ๑ เรียกว่า “ศุภลักษณ์.”

พิเภก [ส. วิภิษณ]—อสุร, โอรสพระ-
วิศวะวัสตกับนางไถกะสี, น้องทศกัณฐ์.
(กำเนิดพิเภก, คู่อธิบายที่ ๑๕)

พิษณุ, พิษณุ [ส. วิษณุ]—พระเป็นเจ้าของผู้
ถนอมโลก. โดยมากเรียกว่าพระนารายณ์.

พญท้าวหน [ส. วุญท้าวหน]—ตำบล ๑
ริมฝั่งแม่น้ำยมนา. เป็นที่อยู่ของพระ
กฤษณะ และพวกโคบาล.

พฤษภ [ส. วุฤษภ]—โคผู้, เป็นนาม ๑ ซึ่ง
ใช้เรียกพระนารายณ์.

พฤหัสบดี [ส. วุฤหสฺยปติ]—เทพฤๅษี, ปรุโร-
หิตของเทวดา. ลูกพระอังครสมณี; มี
มเหสีชื่อคารา, ซึ่งพระจันทร์ลักเอาไป

ภคะวัต [ส.]—“เป็นที่นับถือ, เลิศ”. ใช้
เรียกพระนารายณ์.

ภรต [ส. ภรต]—“ผู้ค้ำจุน”. ในรามายณะ
คือโอรสท้าวทศรถกับนางไกเกษี. (ไทย
เรามาก้อออกสำเนียงนามนี้ว่า “พรต”, แต่
ที่ถูกควรเป็น “ภรต”).

ภรทวาช [ส. ภรทวาช]—ฤๅษี, โอรสพระ-
พฤหัสบดี. ในรามายณะว่าอยู่ที่ตำบล
ประกาย, และพระรามได้ไปหาที่นั่น.
เป็นต้นโคคร์ของพวกพราหมณ์ภรทวาช.

เสพย์สังวาศ, จึงกำเนิดพระพุท; พระ-
พฤหัสบดีเป็นบิดาพระภรทวาชมุณีโดย
นางมะมตี

เพ็ชรทนต์ [ส. วชรทนต์]—นายทหาร
เมืองลงกา; ตายในที่รบหน้าเมืองนั้น.

ไพษณพ [ส. ไวยณพ]—พวกพราหมณ์ที่
ถือพระพิษณุ.

พรหม [ส.]—“ผู้ให้กำเนิด.”

พรหมจารี [ส.]—พราหมณ์ผู้บวชขั้นต้น,
เป็นผู้ศึกษาพระเวทและปฏิบัติอาจารย์ผู้
สอน (คู่อธิบายที่ ๑๗)

พรหมราตรี [ส.]—คืนของพระพรหมา. เป็น
เวลายาวเท่า ๑ กัลป์. (ดู กัลป์)

พรหมา [ส.]—พระเป็นเจ้าของผู้สร้าง.

พรหมานต์ [ส.]—“ใช้พรหม” (คู่อธิบาย
ที่ ๔)

พรหมาสตร์ [ส.]—“อาวุธของพระพรหมา”
เป็นศรของพระราม, พระลักษมณ์ และ
อินทรชิต.

ภ

ภคะวัต [ส.]—“เนื่องด้วยภคะวัต” นาม
แห่งปราณะคัมภีร์ ๑;

ภาร์คะ [ส. ภารุคว]—“เผ่าภฤคุ”. มักใช้
เรียกพระศุภรเทพฤๅษีและปรศุราม.

ภิชมะกะ [ส.]—ราชาแห่งวิทรรภ, บิดานาง
รุกมิดี.

ภิมะ [ส.]—“แข็งแรง”. ปาณฑพฤษค์รองค์
๑. (คู่อธิบายที่ ๘๖)

ภฤคุ [ส.]—ประชาชน; ๑ ในฤๅษี ๗ ตน.

มังกระราช [ส.]—ดูภพญาจร พระรามฆ่า
 ภายหลังหน้าเมืองลงกา. (ดูอธิบายที่ ๖๘)

มณฑลนฤตยะ [ส. มณฑลนฤตย]—“ระบำ
 เป็นวง”. ของพระกฤษณะไปรคเล่น.

มมโฆทะรี [ส. มณฑุโฆทรี]—ธิดามयाสูร,
 มเหสีของทศกัณฐ์.

มัตสยะ, มัตสยา [ส. มกฺสุย]—ปลา. อวตาร
 ปางที่ ๑ ของพระนารายณ์.

มถุรา [ส.]—นครใหญ่, ตั้งอยู่ฝั่งขวาแห่ง
 แม่น้ำยมุนา, เกือบมีเมืองย่อม ๆ อยู่
 ตรงนั้นเรียกว่า “มัทควา” เป็นเมือง
 ชาวอินเดียนับถือ, เพราะเป็นที่กำเนิด
 ของพระกฤษณะ. พระศัทรุภณ์เคยได้ไป
 ครองเมืองนี้ด้วย.

มनु [ส.]—“ผู้สร้างมนุษย์”. (ดูอธิบายที่ ๘)

มันตรา [ส. มนฺตรา]—นางค่อมข้าหลวง
 นางไกเกยี้, ที่ยุยงให้ไกเกยี้ก่อเหตุจน
 พระรามต้องออกจากอโยธยาเข้าไปอยู่
 ในป่า ๑๔ ปี. (ดูอธิบายที่ ๔๔)

มันทร [ส. มนฺทร]—ภูเขาคู่ที่เทวคาใช้เป็นไม้
 หมอนกวนเกษียรสมุท, ดังกล่าวไว้ใน
 เรื่องกูรมาวตาร.

มัย [ส. มย], มयाสูร—แทอัยผู้เป็นช่างเอก
 มีฝีมือเทียมทันพระวิศวกรรมา ได้สร้าง
 เมืองมายาอันเป็นเมืองงามและอัศจรรย์
 ต่าง ๆ. เป็นเพื่อนางมมโฆทะรี. ได้
 บังอาจลักเอานางฟ้าชื่อเหมาลงมาไว้ที่
 เมืองมายา, พระอินทร์จึงตามมาฆ่าตาย.

มรวิจิ [ส.]—ประชาบดีและมานะสามบุรุษของ
 พระพรตมา; ๑ ในฤๅษี ๗ คน.

มรรกัณโฆทย [ส. มรฺกณฺเฑย]—ฤๅษีซึ่งออก
 นาม ในรามายณะว่าเป็นที่นับถือของ
 ท้าวทศรถ.

มลช [ส. มลช]—กินแค้น ๑ ซึ่งพระรามได้
 ผ่านไปพร้อมด้วยพระวิศวามิตร.

มลช [ส. มฺลช]—เทือกเขาในทักษิณเทศ,
 ซึ่งสุคริพไปอาศัยอยู่เมื่อถูกเนรเทศจาก
 กิษกินธา.

มหาตม [ส. มหาตม]—ผู้วิเศษ.

มหาเทพ [ส. มหาเทว]—เป็นศัพท์ใช้เรียก
 พระคเณป็นเจ้า.

มหาปรสวะ [ส. มหาปรสฺว]—“สี่ข้างโต”
 อมาตย์ของทศกัณฐ์.

มหาการตะ [ส.]—หนังสือแสดงเรื่องงาน
 สงครามใหญ่ระหว่างปาณฑพและไกรพ-
 ฤษัทรเพื่อแย่งความเป็นใหญ่ในหัสตินา
 ปุระ. นัยว่าพระวยาส (รจนาคารย) ชื่อ
 กฤษณะไทวปายนเป็นผู้แต่ง. นักปราชญ์
 สันนิษฐานว่าได้แต่งก่อนแต่มีกัณหลาย
 คน. และว่าได้แต่งขึ้นภายหลังหนังสือ
 รามายณะราว ๑๐๐ ปี. มหาการตะแบ่ง
 เป็น ๑๘ บรรพดังต่อไปนี้:—(๑) อาทิ-
 บรรพ (๒) สถาบบรรพ (๓) วนะบบรรพ
 (๔) วิราฎะบบรรพ (๕) อุทโยคะบบรรพ
 (๖) กิษมะบบรรพ (๗) ไทรณะบบรรพ

(๘) กระณะบรรพ (๙) ศัลยะบรรพ
 (๑๐) เส่าปติกะบรรพ (๑๑) สตรีบรรพ
 (๑๒) ศานติบรรพ (๑๓) อนุศาสนะ
 บรรพ (๑๔) อักวะเมธิกะบรรพ (๑๕)
 อาศรมบรรพ (๑๖) เมาสถบรรพ (๑๗)
 มหาปรตถานิกะบรรพ (๑๘) สวรรคา-
 โรหณะบรรพ.

มทิมะตี [ส. มทิมุติ]-นครหลวงของ
 ไท้ยราช, มีท้าวอรชุนการ์คะวีระ
 เป็นต้น.

มเหนทร [ส. มเหนทร]- (๑) นามใช้เรียก
 พระอินทร์ (๒) ชื่อเขาเทือก ๑ ซึ่งยึด
 จากแคว้นไฮริสตะไนประเทศอินเดีย.

มโหทัย [ส. มโหทย]-เขาสรรพยา, ซึ่งใน
 รามายณะกล่าวว่ายู่ที่เทือกเขาหิมาลัย.
 เขาสูงนี้มียาวิเศษ ๔ อย่าง. (คูอธิบาย
 ที่ ๖๗)

มโหทร [ส.]-“ท้องโต”. อมาศย์ของทศ-
 กัณเฐ.

มาณทวี [ส. มาณทวี]-ธิดาท้าวกษะธวัช,
 ได้อภิเษกสมรสกับพระภรต.

มานะสาปฺตร [ส. มานสาปฺตร]-“ลูกเกิด
 แท้มน” (ของพระพรหมา); มีจำนวน
 ๗ หรือ ๑๐ คน. (คูอธิบายที่ ๗)

มานวันฺตร [ส. มานวันฺตร]-สมัยของมนุ,
 มีกำหนด ๔,๓๒,๐๐๐ ปีมนุช.

มายา (ส.)-(๑) หลอกหลวง; ของที่ทำให้มี
 ขึ้นโดยโยควิธี; (๒) เมืองที่มยาสูร
 สร้างขึ้น.

มายาวี [ม.; ส. มายาวิน]-ผู้เชี่ยวชาญใน
 การมายา.

มิตฺธา [ส.]-นครหลวงแห่งแคว้นวิทเท
 (North Bihar), ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำ
 กันตะกิและโกตี. เป็นราชธานีของท้าว
 ชนกสุริยวงศ์, และบางทีก็เรียกว่าระน
 ปุระ.

มัจฉุกันท์ [ส.]-เพนกษัตริ์, ลูกท้าวมนธา
 ราช. ได้ไปช่วยเทวดารบอสูร, จึงได้
 รับพรให้หลับได้นาน ๆ โดยไม่ตื่น,
 และถ้าผู้ใดไปปลุกต้องตัวในเวลาหลับก็ให้
 ตายด้วยไฟที่พุ่งออกมาจากกาย. พระ
 กฤษณะล่อท้าวกาละยวันให้เข้าไปในถ้ำ
 ที่มัจฉุกันท์นอนอยู่จึงถูกไฟเผาตาย, ดัง
 เล่าไว้ในเรื่องกฤษณะวการ.

มฤตติกาวะตี [ส. มฤตติกาวตี] นครของ
 ท้าวจิตรระถ.

มฤคฺยุ [ส. มฤคฺยุ]-ความตายนามเรียกพระ
 ยม, ผู้เป็นเจ้าแห่งความตายและเป็นใหญ่
 ในบาคาล ไทยเรวมักเรียกตามภาษา
 มคธว่า “ท้าวมัจจุราช”

แมนทะ [ส. ไมนท]-นาย, ทหารวานร,
 ลูกพระอศวิน.

ไมถิณี [ส.]-“นางชวามิตฺธา.” เป็นนามใช้
 เรียกนางสีดา.

ยัชระเวท [ส.]—พระเวทที่ ๒. (คูอธิบายที่ ๑๓)

ยัญ, ยัญญะ [ม. ยญฺญ ; ส. ยญฺญ]—การบวงสรวง, บูชาเทวดา.

ยัญญุศ, ยัญญุศวร, [ส. ยญฺญุศ, ยญฺญุศวร]
—“เป็นใหญ่ในการยัญ.” นามเรียกพระนายายัน.

ยม [ส.]—เทวดาผู้เป็นเจ้าแห่งความตาย. และเป็นโศกโศกาศทศโค. เป็นโอรสพระวิวิสวัต (พระอาทิตย์) กับนางสัจญา, และเป็นบิดาท้าวยุธิษเฐียร. เป็นใหญ่ในบาตาล, นครหลวงชื่อยมปุระ.

ยมนา [ส.]—แม่น้ำสำคัญลำ ๑ ในมหานทีทั้ง ๗. เป็นธิดาพระวิวิสวัตกับนางสัจญา, และเป็นน้องสาวพระยม. ในภูมิศาสตร์ฝรั่งเรียกลำน้ำนี้ว่า “Jumna.”

ยโสทา [ส.]—ภรรยาของนันทะโคบาล, แม่เลี้ยงพระกฤษณะ.

ราชพ [ส. ราชว]—“เผ่าระฆุ.” ระฆุเป็นวีระกษัตริย์องค์ ๑ ในสุริยวงศ์แห่งอโยธยา (คูอธิบายที่ ๔๑) ศัพท์ “ราชพ” โดยมากใช้เรียกพระรามจันทร์.

ราชกฤห [ส.]—นครหลวงของท้าวอศบตี.

ราชัน [ส. ราชน]—เจ้านาย, เชื้อเจ้านาย.

ยุค [ส.]—ชั่วเวลา, สมัย. มี ๔, คือ (๑) กฤตยุค (๒) ไตรตายุค (๓) ทวาบรยุค (๔) กลียุค. ยุคทั้ง ๔ นี้รวมกันเป็น ๑ มหายุค หรือมันวันตร, คือ ๔,๓๒๐, ๐๐๐ ปี. ๑๐๐๐ มหายุคเป็น ๑ วันของพระพรตมา, และพรตมาศก็ยาวเท่ากัน. ๑ วันกับ ๑ คืนของพระพรตมาเป็น ๑ กลัปี, คือ ๔,๖๔๐ ล้านปีมนุษย์.

ยุธิษเฐียร [ส. ยุธิษฺฐิร]—พิกนใหญ่ ในพวกป่าณฑพกษัตริ์. เป็นลูกพระยมกับนางกุนตี. (คูอธิบายที่ ๔๖) ในชั้นต้นได้เป็นมหากษัตริ์ทรงราชย์ในอินทรวปรัสต์นคร; เมื่อได้มีชัยในมหาภารตะยุทธ์แล้วได้ทรงราชย์ในหัตตินาปุระ.

โยคะนิทรา [ส.]—“ความหลับโดยสกด.” เป็นมายาศักดิ์ของพระนารายณ์. (คูอธิบายที่ ๗๗)

ราชะสูยะ [ส.]—พิธีใหญ่ซึ่งมหากษัตริ์กระทำเพื่อเผยแพร่อาณาภาพ, เชิญกษัตริ์ทั้งที่เป็นญาติและที่เป็นเจ้าต่างแดนไปชุมนุมพร้อมกัน.

ราชา [ส.]—ภรรยาอายุณ์โฆษโคบาล. เป็นโคปีทัวไปรคของพระกฤษณะ, มักจับ

ระบำด้วยเสมอ พวกพราหมณ์บุษานาง
ราชาคู่กับพระกฤษณะ,

ราพณ์ [ส. รวณ] ราพณาสูร—พญาราก
ษส, ราชาครองนครลงกา; ลูกพระวิศ-
ระวัตกับนางโกกะสี. (กำเนิดราพณ์.
คูอธิบายที่ ๑๕) มีสิบหัว, ญีสิบกร;
มีฤทธิ์เศษมาก, ปราบเทวดาได้, แต่
แพ้ท้าวอรชุนการณะวีระยะ, และในที่สุด
ตายด้วยศรพระราม.

ราม [ส.]—"งาม." (๑) นามอวตารปางที่
๖ ของพระนารายณ์, ซึ่งเรียกว่าปรศุ-
ราม (๒) นามอวตารปางที่ ๗ ของพระ
นารายณ์. ซึ่งเรียกว่ารามจันทร.

รามจันทร [ส.]—ปางที่ ๗ ของพระนารายณ์.
เป็นวีระกษัตริย์สุริยวงศ์, โอรสท้าวทศรถ
กับนางเกาศัลยา.

รามายณะ [ส.]—"เรื่องกิจการของพระราม"
พระวาลมิกมุนีเป็นผู้รจนา หนังสืออนันย
ว่าได้แต่งขึ้นราว ๆ ก่อนพระพุทธเจ้า
ของเราประสูติไม่ช้านัก, คือราว ๒๕๐๐
ปีล่วงมาแล้ว. แบ่งเป็น ๗ กัณฑ์ ดังนี้
ต่อไปนี้:—(๑) พาละกัณฑ์ (๒) อโย-
ธยากัณฑ์ (๓) อรณะยกัณฑ์ (๔) กิษ-
กินธากัณฑ์ (๕) สุนทรกัณฑ์ (๖) ยุทธะ
กัณฑ์ (๗) อุกตรกัณฑ์.

รุกมิณี [ส. รุกมิณี]—ธิดาท้าวภิษมะกะ,
ราชาแห่งวิทรภ, และเป็นมเหสีเอกของ
พระกฤษณะ. ว่าเป็นพระลัก্ষมีอวตาร.

รุกมินิ [ส. รุกมินิ]—โอรสท้าวภิษมะกะ,
ราชาแห่งวิทรภ, พี่ชายของนางรุกมิณี.

รุทระ [ส. รุทระ]—"ผู้ร้องคัง; น้ากั้ว".
ในชั้นเดิมในพระเวทว่าเป็นเจ้าแห่งพายุ
และฟ้าคะนอง. ต่อมาใช้เป็นนามพระคเริะ
เป็นเจ้าเสียโดยมาก, เช่นในรามายณะก็
ใช้ "รุทระ" เป็นนามพระคเริะ บาง
อาจารย์ว่ารุทระมีถึง ๑๑ องค์, เป็นลูก
พระกัศยปประชามคิกับนางสุรกี. อีกนัย
๑ ว่าเกิดจากพระนลาศของพระพรหมา.

รุณัณวัต [ส. รุณัณวัต]—ลูกคนใหญ่ของพระ
ชมทักนี และนางเรณุกา. ชักคำสั่งมิดา,
ไม่ยอมฆ่าแม่, ถูกพ่อสาปให้วิกลจริต,
แต่ปรศุรามผู้เป็นน้องแก้ไขให้กลับคืนดี

เรณุกา [ส.]—นางกษัตริย์, ธิดาท้าวประ-
เสนะชิต, ราชาเภาคิถวงศ์แห่งนครกาน
ยะกัษะ, และเป็นมเหสีของพระชม
ทักนีเป็นมารดาของปรศุราม.

โรหิณี [ส.]—(๑) มเหสีท้าวโปรกของพระ-
จันทร; (๒) ธิดาท้าวอาหุกะ, ยาทพ
โคตร์; มเหสีวิสุเทพ, และมารดาพระ
พลราม.

ลักษมณ์ [ส. ลกษฺมณฺ] - โอรสท้าวทศรถ กับนางสุมित्रา, และพระอนุชาคู่ทุกข์ของ พระราม.

ลักษมี [ส. ลกฺษฺมิ] - โชคดี, เจริญ, มั่งมี, สง่า; เป็นนามของเทวีผู้เป็นมเหสีพระ วิชาญ

วัชระ [ส.] - แก้ว; "ก้อนฟ้าผ่า" อีกนัยเรียก ว่า "อสนี". เป็นอาวุธของพระอินทร์.

วัชรนาถ [ส.] - จักรซึ่งพระเพลิงให้พระ กฤษณะ.

วัชร, วชริน, [ส. วชรินฺ] - "ผู้ถือวัชระ". พระอินทร์.

วราห [ส.] - หมูป่า. อวตารปางที่ ๓ ของ พระนารายณ์.

วรุณ [ส.] - ในพระเวท พระวรุณเป็นเทวะ ราชอินครอบงำทั่วไป, เป็นฟ้า, เป็น ผู้สร้างและถนอมทั้งฟ้าและดิน; เป็นเจ้า แห่งเทวดาและมนุษย์, เป็นผู้รอบรู้หาที่ สุกุมิได้. เป็นที่นับถืออย่างเอกอุ. ท่อ ๆ มากลายเป็นหัวหน้าพวกอาทิตย์ (เทวดา ลูกนางอติติ), เป็นเจ้าแห่งน้ำทั้ง หลาย, มีมังกรเป็นพาหนะ, มีปลาเป็น ธง, และเป็นโลกะบาล ประจำทิศวัน ตก.

ลงกา [ส.] - (๑) ชื่อเกาะและนครหลวงของ ท้าวราพณ์ (๒) ชื่อนางเสื่อเมืองแห่งนคร นั้น.

โลมะบาท [ส. โลมฺบาท] - ราชาแห่งองค- ราชภูรี, พ่อตาพระฤษยะศตงศ์. (กุ ธธิบายที่ ๓๐)

วสีษฐ [ส.] - "มั่งคั่ง". เป็นคน ๑ ในฤๅชี ๗ คน, และเป็นประชาบดีมานะสามบุรุษ ของพระพรหมา. เป็นเจ้าของนางโคชื่อ นันทินีหรือกามะเชนุ, ซึ่งเรียกได้ว่า "โคตรพัตติก", เพราะเมื่อเจ้าของอยาก ได้อะไรก็เรียกเอาจากโคนันได้. เป็น ปุโรหิตของกษัตริย์สุริยวงศ์ ซึ่งทรง ราชย์ในนครอโยธยา.

วสุเทพ [ส. วสุเทว] - ยาทพโคตร, จันทร- วงศ์; ลูกท้าวศุระ, และเป็นบิดาพระ กฤษณะและพระพลราม. (กุธิบายที่ ๗๖)

วานะปรสตี [ส.] - พราหมณ์อรุณวาสี. (กุ ธธิบายที่ ๑๗)

วามะเทพ [ส. วามเทว] - ฤๅชีผู้เป็นอาจารย์ ประจำในราชสำนักแห่งท้าวทศรถ.

วามน [ส.] - "เก็ย, แกระ, เล็ก, จ้อย". เป็นนามแห่งอวตารปางที่ ๕ ของพระ นารายณ์.

วารุณี [ส.]— เทวีผู้เป็นเจ้าแห่งเหล่า. ได้
เกิดขึ้นมาจากเกษียรสมุทรเมื่อเทวท้าว
น้าอมฤต, คึงแดลงไว้ในเรื่องกัรมาวตาร.
เทวีนี้เป็นมเหสีของพระวรุณ, และมี
นามอีกคำว่ายว่า “มทา” (ความเมา)
และ “สุรา”

วาลมิกิ [ส.]— มุณีและฤษี, ผู้รจนาเรื่อง
รามายณะ. เป็นลูกพระวรุณ. ในชั้นคัน
ชอบคบกับพวกชาวป่าและโจร. อยู่มาณ
กาลครั้ง ๑ ได้ประทุษร้ายพระฤษี ๗ คน,
พระฤษีนั้น ๆ จึงว่ากล่าวสั่งสอนให้รู้สึก
ผิดแล้ว แลสอนให้ทอมนตร์ ว่า
“มะรา, มะรา, อันเป็นคำพวนพระนาม
แห่งพระราม; พระมุณีทั้งปวงมนตร์นี้
อยู่หลายพันปี, จนเมื่อพระฤษี ๗ คน
กลับมายังที่นั่น พบพระมุณีกลายเป็น
จอมปลวก [ส. วลุมิก], จึงได้นามว่า
“วาลมิกิ”.

วาสพ [ส. วาสว]— “เจ้าแห่งพวกวาสุเทพ”,
คือพระอินทร. พวกวาสุมี ๘ องค์, คือ:—
อาปะ (น้ำ), ชีรุวะ (ดาวเหนือ),
โสมะ (ดวงเดือน), ชระะ (ดิน),
อนิล (ลม), อนต (ไฟ) ประภาส
(รุ่ง), ประตยข (แสงสว่าง).

วาสุกี [ม. และ ส.]— นาคราช, พญาแห่ง
นาคทั้งหลายในบาดาล, เทวดาได้ใช้เป็น
เชือกในการกวณเกษียรสมุทร. ไทยเรา
มักเขียนชื่อผิดไปว่า “วาสุกรี”.

วาสุเทพ [ส. วาสุเทว]— “ลูกวาสุเทพ”.
ใช้เรียกพระกฤษณะเป็นพื้น, แต่เรียก
พระพลรามก็ได้.

วิทรรภ [ส. วิทรภ]— แคว้นใหญ่ในการทะ
วารวษ (อินเดีย), เดียวนี้ เรียกว่า
“พิราร์” (Bihar) นครหลวงชื่อ
กฤษทีณ. เป็นเมืองของท้าวภีมะ พ่อ
นางทมยันตีในเรื่องพระนล, และของ
ท้าวภีมะกะพ่อนางรุกมิตีในเรื่องกฤษ-
ณะาวตาร.

วิทเทห [ส.]— แคว้นที่เป็นอาณาจักรของท้าว
ชนก, มีมิติล่า เป็นนครหลวง. ใน
บิคุยบันสมัยนี้เรียกดินแดนนี้ว่า “ตีร-
หุด” (Tirhut) และ “อุตตรพิหาร,”
(North Bihar)

วินชยะ [ส. วินชย]— เทือกเขาซึ่งตั้งอยู่กลาง
การทะวารวษ (อินเดีย) เป็นเขามันแดน
ระหว่าง มัชชยะเทศ (Central India).
กับ ทักษิณเทศ (The Dakhin, or
the Deccan).

วிரาช [ส.] - ยักษ์คู่ร้ายที่พระรามพบ และสังหารในป่า. (คู่อธิบายที่ ๕๓)

วิรุปากษ์ [ส.] - "ตาเสีย". ที่ออกนามในลิลิตนี้เป็นนายทหารเมืองลงกา.

วิโรจน์ [ส. วิโรจน] - ทานพ, ลูกประหลาด, พ่อพลี.

วิสวัต [ส. วิสวศุ] - "ผู้รุ่งเรือง". พระสุรยาภิกษย์.

วิศวกรรมา [ส. วิศวกรรมา, วิศวกรรมน] - นายช่างใหญ่ของพวกเทวดา.

วิศวามิตร [ส.] - "เพื่อนของคนทั่วไป" โดยกำเนิดเป็นกษัตริย์, โอรสท้าวถาธิ, เกาศิกโคตร, ราชากรองนครกานะกัพพะ, แก่พอใจในทางพราหมณ์วิสัย จึงออกผนวชเป็นราชฤษี, แล้วและพยายามบำเพ็ญตะบะอย่างแรงกล้า, และต่อสู้กับ พระวสีษฐ มุนี อย่าง รุนแรง สามารถ, จนในที่สุดได้เป็นพรหมฤษี, และนับเข้าเป็น ๑ ในพวกฤษี ๗ คน.

วิศวะวัต [ส. วิศวะวสุ] - มุนีและฤษีโอรสพระปลัดตะบะประชาบดี, เป็นบิดาท้าวกุเวร โดยนางอิทาทิธาพระภรรยาชามุนี, และเป็นบิดาท้าวราชนาถ โดยนางโกกะสิริธาท้าวสุมาลีราชธ. (คู่อธิบายที่ ๑๕)

วิษณุ [ส.] - พระเป็นเจ้าผู้ถนอมโลก. โดยมากเรียกว่าพระนารายณ์. ในฤคเวท พระวิษณุมิได้เป็นเทวดาชั้นสูง; เป็นเพียงองค์แห่งกำลังของดวงจันทร์, และกล่าวว่าได้ดำเนินไปได้จบสวรรค์ทั้ง ๗ ชั้นด้วยสามอย่าง. สามอย่างนี้ เขาอธิบายว่าเป็นเครื่องหมายแห่งแสงสว่าง ๓ ประการ, คือ ไฟ ๑, แสงฟ้าแลบ ๑, ดวงจันทร์ ๑; หรืออีกนัย ๑ ว่า เปรียบด้วยดวงจันทร์, ดวงอาทิตย์, และดวงตก. เข้าใจว่าเป็นมูลเดิมแห่งเรื่องพระนารายณ์เดิน ๓ อย่าง ในวามนาวตาร ในมหากาพย์และหนังสือปุราณะ พระวิษณุจึงได้กลายเป็นพระเป็นเจ้าองค์ ๑ ใน ๓, มีหน้าที่เป็นผู้ถนอมโลก, เป็นนารายณ์อย่างที่เรารู้จักกันอยู่ในกาลบัดนี้. (คู่อธิบายความพิสดารในคำนำ)

วิษณุปุราณะ [ส.] - คัมภีร์ปุราณะ แสดงเรื่องพระวิษณุเป็นเจ้า, ผู้รจนานชื่อประราคร. หนังสือนี้เริ่มด้วยการสร้างโลกใหม่ในวราทกัลป์, แสดงกรรมละเอียดสำหรับพราหมณ์โพชนพ.

เวคะทรรสี [ส. เวคะทรรสิน] - นายทหารวานรตน ๑.

เวท [ส.] - “ความรู้เลิศ.” สำหรับอันเป็น
หลักแห่งไสยศาสตร์. มี ๔ คัมภีร์. กล่าว
คือ:- (๑) ดูกเวท (๒) ยัชฐเวท (๓)
สามะเวท (๔) อถรรพเวท. (คูอธิบาย
ที่ ๑๓).

เวนไคย [ส. เวนเคย] - “ลูกวินะตา”, คือ
พญาครุฑ. ไทยเรามากเขียนผิดเป็น

ศักร [ส. ศกฺกร; ม. ศกฺก] - พระอินทร.

ศังกร [ส.] - นาม ๑ ของพระศิวะมหาเทพ.

ศจี [ส.] - มเหสีของพระอินทร.

ศจีปติ [ส.] - “ผัวศจี”. พระอินทร.

ศตะธนู [ส. ศตธฺนุส] - กษัตริย์ยาทพที่ลักเอา
แก้วสยะมันตะกะไปจากศัตราชิต, และ
ถูกพระกฤษณะฆ่าตาย.

ศदानันท์ [ส.] - มุณี, ลูกพระโคกมพรหม
ฤษีกับนางอหฺลยา; เป็นบุโรหิตของ
ท้าวชนก.

ศตรุฆนะ [ส. ศตฺรฺฆฺน] - ไอรสท้าวทศรถ
กับนางสุมิตรา.

ศณะริ [ส.] - “ปลาน้อย”, ไม่ปรากฏชัดว่า
เป็นปลาชนิดใด.

ศระภัก [ส. ศรภ] - นายทหารวานร, ลูก
พระปรารักษ์.

ศรภังค์ [ส.] - ฤษีที่พระรามไปพบในถง
ทันทัก. (คูอธิบายที่ ๕๔).

“เวนไคย”.

ไวคุณฐ์ [ส. ไวกุณฺฐ] - ที่อยู่ของพระนา
รายณ์. (บอกลักษณะพิศดารไว้แล้วใน
คำนำ).

ไวคุณฐนาถ เป็นนามของพระนารายณ์.

ไว้วสวัต [ส. ไวรสฺวต] - “ลูกไว้วสวัต”.
พระมุนองค์ที่ ๗ (คูอธิบายที่ ๘)

ศ

ศวี [ส.] - นางสีที่พระรามไปพบริมฝั่งทะเล
สาปบีมปา.

ศานตา [ส. ศานฺตา] - เรียกว่า ธิศาท้าว
โลมะบาท, ราชานางของคราษฏร์, แ่
ที่แท้เป็นธิดาท้าวทศรถ, ซึ่งท้าวโลมะ
บาทขอไปเลี้ยงไว้ตั้งแต่ยังเล็ก ๆ นางนี้
ได้เป็นชายาพระฤษยะศตฤกษ์มุนี. (คู
อธิบายที่ ๓๐)

ศามพะ [ส. ศามฺพ] - ไอรสพระกฤษณะ,
ซึ่งพวกกษัตริย์ยาทพ แต่งเป็นหญิงไปล่อ
พระนารท, จนถูกสาป, กังแกลงไว้ใน
เรื่องกฤษณะวาท.

ศิวะ [ส.] - “ผู้ซึ่งสิ่งทั้งปวงรวมอยู่” ความ
งาม, ความสบายเป็นนามพระเป็นเจ้าของ
สังหาร.

ศิสฺบาล [ส. ศิสฺปาล] - ลูกท้าวทมะโฆษ,
นครเจติ; เป็นผู้แย่งนางรุกมิณีกับพระ
กฤษณะ (คูอธิบายที่ ๘๒)

ศุกรี [ส. ศุกร] - เทพฤๅษีและเทวดานพเคราะห์องค์ ๑. ปู่ฐานะว่าเป็นโอรสพระภคคุประชาบดี; เป็นปุโรหิตของพลีและพวกเทาศย์.

ศุรปะนชา [ส. ศุรปะนชา] - รากษสี; ธิดาพระวิศวะวัตกับนางโกกะสี, น้องทศกัณฐ์.

เสษะ [ส.] - "ปลาย" คือพญาอนันตนาคราช.

สโละ [ส. สโละ] - เจ้าหิน ไทยเรวมักอ่านเขวไปว่า "สโหล"

สังกาศยา [ส.] - นครของท้าวฤๅษะวัช, ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำอักษุมะที, ในกรุงเกษตร์, เป็นทุ่งใหญ่อยู่ใกล้นครเดลี (Delhi).

สตัปะพรต [ส. สตัปะพรต] - "ผู้ตั้งรังสตัปะธรรม", เป็นนามพระมนูองค์ที่ ๗ (ดูอธิบายที่ ๘)

สตัปะภามา [ส.] - ธิดาสัตราชิต, และเป็นชายาของพระฤๅษณะ; นางนี้ที่ยังให้พระฤๅษณะ ลักเอาคันปาริชาติจากสวรรค์.

สตัปะวัตี [ส. สตัปะวัตี] - ธิดาท้าวกาธิ, ราชานางแห่งนครกานะกะปุระ, มเหสีพระฤๅษิกมนี, และมารดาพระชมัทคันี.

ศราทระเทพ [ส. ศราทระเทพ] - "เจ้าแห่งการเส่นผู้ตาย". คือ ท้าวสตัยพรตมนูในเรื่องมัตสยาเวลา.

ศรี [ส.] - "ความเจริญ". นามเทวีผู้เป็นพระมเหสีของพระนารายณ์. เกิดขึ้นมาจากเกษียรสมุทร เมื่อเทวดากวนอมฤต, กังได้แดงไว้ในกรมวาท. ได้ตามเสด็จพระนารายณ์อวตารลงมาหลายปาง.

ศรีวัตสะ [ส.] - ขนกลางทรงพระนารายณ์. (ดูอธิบายที่ ๒)

ศรุตะเกียรติ [ส. ศรุตะเกียรติ] - ธิดาท้าวฤๅษะวัช, มเหสีพระศรุตมนะ.

ส

สตัตราชิต [ส. สตัตราชิต] - กษัตริย์ยาทพ, ผู้ได้รับแก้วสยะมันตะกะจากพระอาทิตย์, มีชื่อเสียงเพราะแก้วนี้ และตายเพราะแก้วนี้. เป็นบิดานางสตัปะภามา, ซึ่งยกให้แก่พระฤๅษณะเมื่อได้แก้วกิน.

สตัปะฤๅษี [ส. สตัปะฤๅษี] - "ฤๅษีเจ็ดคน" (ดูคำอธิบายที่ ๗)

สตัปะปาที [ส.] - พญานก, ลูกพญาครุฑ, พิชฎากุ. ชักทางให้หนุมานไปลงกา. ในรามเกียรติ์เรียกว่า "สตัปะปาที".

สตรุ [ส.] - แม่น้ำที่ไหลผ่านไปข้างนครอโยธยา. ชาวอินเดียสมัยนี้เรียกว่า "สาร์จู" [Sarju].

สถานทีปนี [ส. สถานทีปนี]—พราหมณ์ผู้เป็น
อาจารย์สอนยุทธศาสตร์แก่พระกฤษณะ.

สัทธรรต [ส. สัทธรรต] — ชุนคลังของท้าว
ทศรต.

สิงหิกา [ส.] — นางผีเสื้อสมุทรรักษาค่าน
ลังกา.

สีดา [ส. สีตา]—“รอยไถ”. ธิดาบุญธรรม
ของท้าวชนก, มเหสีพระราม. กาม
ความนิยมว่าเป็นพระลักษมีอวตาร.

สุกรีพ, สุกริวะ [ส. สุกริว] — “คองาม”.
พญาวานร น้องพาลี, และสัมพันธมิตร
ของพระราม.

สุกต [ส.]—ชั้นที่ ๓ แห่งโลกบาดาล, ซึ่ง
พระนารายณ์ให้พลีไปครองอยู่. (คูอธิบาย
ที่ ๑๘)

สุตีกษณะ [ส. สุตีกษนุ]—ฤๅษีคน ๑ ซึ่งอยู่
ในคงกัณทัก, และซึ่งพระรามได้ไป
เยี่ยม. ในรามเกียรติ์เรียกว่า “สุทศัน”.

สุทามัน [ส.]—อมาตย์ของท้าวชนก.

สุมันตร์ [ส.]—สารดีและอมาตย์ของท้าวทศ-
รต. ในรามเกียรติ์เรียก “สุมันตัน”. ใน
รามายณะ สุมันตร์เป็นคนสำคัญมาก.
(คูอธิบายที่ ๒๗)

สุมิตรา [ส.]—มเหสีที่ ๒ ของท้าวทศรต,
และมารดาพระลักษมณ์และศัตรุฆณะ.

สุยัญญะ [ส. สุยชฺญ]—ฤๅษี, ลูกพระวชิษรุ;
เป็นพระครูประจำราชสำนักของท้าวทศ-
รตและพระราม.

สุระภี [ส.]—คูที่ “กามะเรน”.

สุรา (ส.)—เทวีแห่งเหล้า อีกนัย ๑ เรียกว่า
“วารุณี”.

สุราษฏร์ [ส. สุราษฏฺร]—“แคว้นอันงาม”.
อยู่ในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของภารตะ
วรรษ. ในแผนที่สมัยปัจจุบันนี้เรียกว่า
“สุรัฏ” (Surat).

สุโรคม [ส. สุโรคฺค]—“เป็นใหญ่ยิ่งในพวก
สุร”. คือพระอินทร์.

สุวีระ [ส.]—แคว้น ๑ ในภารตะวรรษโบราณ,
ไม่ปรากฏชัดว่าอยู่แห่งใด, แต่เข้าใจว่า
อยู่ภาคตะวันตกแห่งแม่น้ำสินธุ.

สุเวล [ส.]—ภูเขาค้างหน้านครลังกา.

สุเขณ [ส.]—นายทหารวานร, ลูกพระวรุณ.

โสณิต [ส.]—นครหลวงของพาดาสูร์.

สยะมันตะกะ [ส.]—แก้วสำคัญซึ่งพระอา-
ทิตย์ประทานแด่สัตราชิต, (คูอธิบายที่
๘๓)

สวชัยประกา [ส.] — “สว่างเอง” นางซีที่
หนุมานไปพบในเมืองมายา.

สวชัยภู [ส. สวชัยภู]—“กำเนิดเอง”. ใช้
เรียกพระนารายณ์ หรือพระพรหมา.

สวชัยภูว [ส. สวชัยภูว]—“เกิดแก่สวชัยภู”.
นามพระมนูองค์ที่ ๑. (คูอธิบายที่ ๘)

หนุมาน [ส.]—พญาวานร, ลูกพระพาย. เป็น
ขุนพลเอกของพระราม.

หัยกริพ [ส. หยฺกริว]—“ค่อม้า” อสูรคนที่
ลักพระเวทในเรื่องมัทสยวการ.

หฺร [ส.]—“ผู้ฉลาด” พระศิวะมหาเทพ.

หฺริ [ส.]—“ผู้ถนอม.” พระนารายณ์

หัตตินบุระ, หัตตินาปุระ [ส. หตฺตินาปุระ]—
นครหลวงของกษัตริย์ จันทร วงศ์ ไปรพ-
โคท. ในกาลปัจจุบันนี้มีร่องรอยแห่ง
นครนี้ปรากฏอยู่ริมร่องเก่าแห่งแม่น้ำคง
คา, ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและ
ห่างจากนครเขตหิประมาณ ๕๗ ไมล์.

หิมालย์ [ส.]—เทือกเขาใหญ่อันเป็นพรม
แดนด้านเหนือแห่งภารตะวรรษ, เป็น
ภูเขาที่ชาวอินเดียนับถือมาก, เพราะ
นิยมกันว่าเป็นที่อยู่แห่งเทวดาและประ-
ชาบดีและฤๅษีสำคัญๆ เป็นอันมาก

หิรัณยกคิปี [ส. หิรัณฺยกคิปี] “หุ้มทอง”.
พญาเทพย์คู่แข่งกับพระนารายณ์, และ
ถูกพระนารายณ์สังหารในปางนรสิงหา-
วการ. เป็นพ่อประหลาด.

หิรัณยักษะ [ส. หิรัณฺยักษะ]—“ตาทอง”.
พญาเทพย์, พี่หิรัณยกคิปี; เป็นผู้หวง

แผ่นดินไว้ในกัณฑ์เล, และถูกพระนา-
รายณ์สังหารในปางวราหาวการ.

หิรัณยะครรภ [ส. หิรัณฺยครรภ]—“ผู้อยู่ใน
ห้องทอง”. คือพระพรหมา, ซึ่งกำเนิด
ขึ้นใน “ไซ่พรหม” (พรหมานตะ) หรือ
“ห้องทอง” (หิรัณยะครรภ).

เหมะกฤ [ส.]—“ภูเขาทอง”. ที่อยู่ของพระ
กศัยปประชาชนดี.

เหมา [ส.]—“นางทอง.” นางฟ้าที่มายาสุ
รลอบลักพาไปไว้ในเมืองมายา. เมื่อพระ
อินทร ตามไป ผ่านภัยตายแล้ว, พระ
พรหมา ได้ ประทาน เมือง มายา แก่ นาง
เหมา.

โหหัย [ส. โหหฺย]—ชนพวก ๑ ซึ่งอยู่ชาย ๆ
แดนภารตะวรรษ, แต่ได้บุกรุกเข้าไป
ถึงในภารตะวรรษ และตั้งกระจายอยู่
หลายแห่ง. แบ่งเป็น ๕ ก๊ก, ชื่อคาสะ-
ซงษ์ ๑, วิติโหทร ๑, อวันตี ๑, คุณ-
ทิกิเระ ๑, สฺสุชตะ ๑, เคยได้ชนะพระ
ราชาแห่งอโยธยา, แต่ภายหลังถูกท้าว
สะคะระบาราบ; เคยตีได้แคว้นกาศีครั้ง
๑, แต่ภายหลังก็ถูกบาราบอีก. อรชุน
การ์ตะวีริยะเป็นราชาแห่งชนพวกนี้.

พิมพ์ที่ บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด ๓๐ ถนนราชบริพาร กรุงเทพมหานคร
นายชอดชิ่ง ไสภณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๐ โทร. ๒๒๒๕๕๕๕

